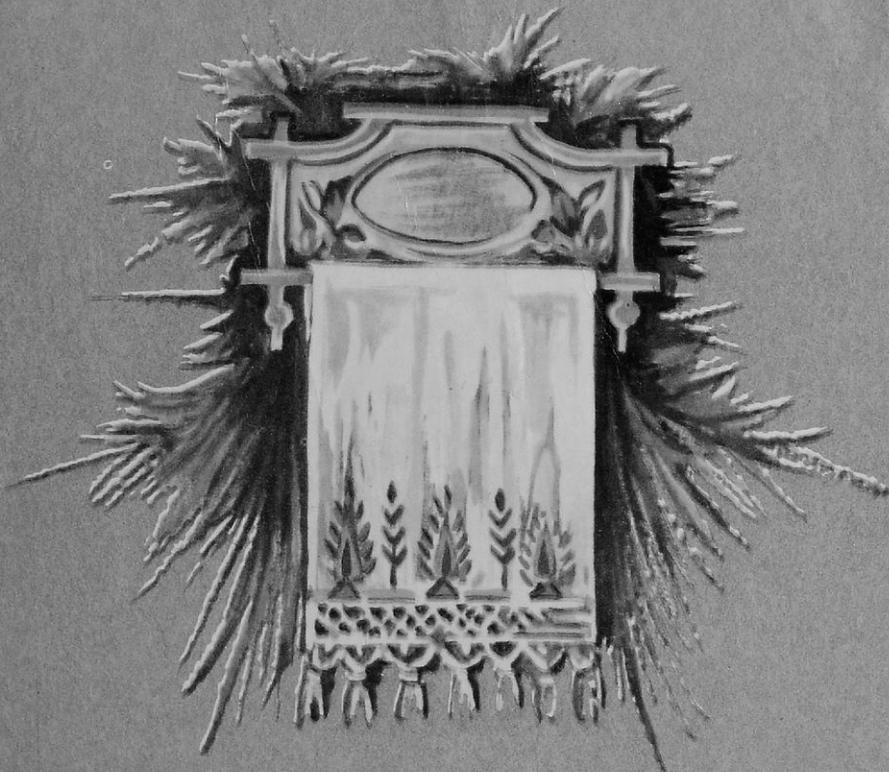

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ – ΑΘΗΝΑ 1977

Φωτοτυπία από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

19230

KEIMENA
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

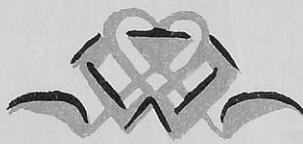
Μέ απόφαση τής 'Ελληνικής Κυβερνήσεως τά διδακτικά βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Γυμνασίου καὶ Λυκείου τυπώνονται ἀπό τὸν 'Οργανισμό 'Εκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καὶ μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Δ. ΚΑΡΒΕΛΗΣ, Χ. ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Κ. ΜΠΑΛΑΣΚΑΣ, Γ. ΠΑΓΑΝΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1977

I. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ φύση

Μάγεμα ἡ φύση κι ὄνειρο στήν ὀμορφιά καί χάρη
(Διον. Σολωμός)

Δ. Γαλάνης: Ειδύλλιο (= ποιμενική σκηνή).

‘Οδυσσέας Έλύτης

‘Ο ἥλιος

“Ε σεῖς στεριές καί θάλασσες
τ' ἀμπέλια κι οἱ χρυσές ἐλιές

ἀκοῦτε τά χαμπέρια μου
μέσα στά μεσημέρια μου.

«Σ' ὅλους τούς τόπους κι ἄν γυρνῶ
μόνον ἐτοῦτον ἀγαπῶ!»

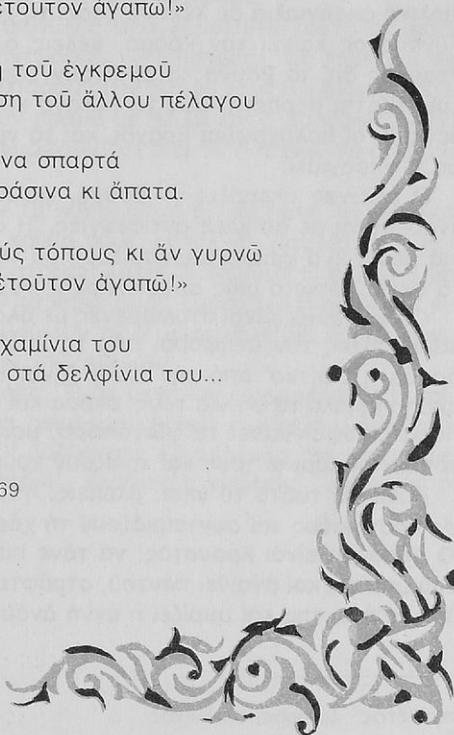
‘Από τή μέση τοῦ ἐγκρεμοῦ
στή μέση τοῦ ἄλλου πέλαγου

κόκκινα κίτρινα σπαρτά
νερά πράσινα κι ἄπατα.

«Σ' ὅλους τούς τόπους κι ἄν γυρνῶ
μόνον ἐτοῦτον ἀγαπῶ!»

Μέ τά μικρά χαμίνια του
καβάλα στά δελφίνια του...

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69

Στράτης Μυριβήλης

[Τό χωριό Μουριά]

Τό παρακάτω ἀπόσπασμα είναι ἀπό τό μυθιστόρημα 'Η Παναγιά ἡ Γοργόνα'. Ἡ ύπόθεσή του ξετυλίγεται σ' ἑνα ψαροχώρι τῆς Μυτιλήνης, τή Μουριά, ὅπου βρῆκαν καταφύγιο ξεριζωμένοι "Ἐλληνες ἀπό τά μικρασιατικά παράλια. Τό κείμενο είναι χαρακτηριστικό γιά τή φυσιολατρία τοῦ Μυριβήλη.

Η ὁμορφιά πού 'χει ἀπό φυσικό του ὁ τόπος ἐδῶ γύρω, είναι νά τή βλέπεις καί νά σαστίζεις μέ τήν πλούσια καρδιά τοῦ Θεοῦ. Τούτη ἡ αἰολική ἀκρογιαλιά δέ λέει νά χάσει τή χαρά καί τή χάρη της, θέλεις ὁ χειμώνας τόν βαρᾶ. Γιατί οἱ γραμμές ἀπ' τά βουνά κατεβαίνουν χορευτικά ὡς τό γιαλό, ἡ στεριά κυματίζεται σερπετή* σάν τό πέλαγο κι ἀπό παντοῦ κατηφορίζουν τά δέντρα, οἱ πολύχρωμοι βράχοι, καί τά νερά φουρφουρίζουνε βιαστικά ὡς τ' ἀκρογιάλι.

'Ο ἐλιώνας σκεπάζει τά βουνά, φυλλουρίζει χειμώνα καλοκαίρι κι ἀναδεύεται μέ ἀστμιές ἀντιφεγγίες. 'Η σκληρή φυλλωσιά ἔχει ἀπό τή μιά μεριά ἔνα χρῶμα μαργαριταρί, σά νά μουσκεύτηκε γιά πάντα ἀπό τό φεγγαρόφωτο μιᾶς αύγουστιανής νύχτας.

Οἱ λαγκαδιές είναι στολισμένες μέ ὄλοισες λεῦκες, πού ἀνεβαίνουν λαμπαδάτες τόν ἀνήφορο, ἀπό τή Σκάλα ὡς τό χωριό τῆς Μουριάς, ἀράδα ἡ μιά πίσ' ἀπό τήν ἄλλη. Είναι τρυφερές, τρεμουλιάζουν ἀδιάκοπα μέ ὅλα τά φύλλα τους, ἀκόμα καί σάν δέ φυσα. Καί σάν πάρει νά τίς κιτρινοφυλλιάσει τό φθινόπωρο, μοιάζουν σάν νά πῆραν φωτιά οἱ ἀστμένιοι κορμοί τους καί τινάζουν χρυσές φλόγες.

Πάνω σέ τοῦτο τό νησί, βλέπεις, ἡ Ἑλλάδα κι ἡ Ἀνατολή σμίγουν τίς νοστιμάδες καί συνταιριάζουν τή χάρη καί τό νόημα τῆς γῆς τους. 'Ο ούρανός είναι κρουστός, νά τόνε πιεῖς στό ποτήρι, κι ἡ θάλασσα, πού μπαίνει καί βγαίνει παντοῦ, στράφτει ἀνάμεσ' ἀπό τά δέντρα. Σκύβεις ἀπάνω της καί μυρίζει ἡ ἀγνή ἀνάσα της. Είναι παστρικά τά νερά

σερπετός: ζωηρός, εύκινητος.

σάν άγιασμα καί στόν πλουμιστό πάτο δείχνει ἔνα ἔνα ὅλα τά χρωματιστά της πετράδια, τά κοχύλια καί τ' ἀνθάκια τοῦ βυθοῦ.

΄Ανεβαίνεις στά ράχτα*, γυρίζεις μιά βόλτα τή ματιά ἔνα γύρω, στεριᾶς καί πελάγου, καί δακρύζει τό μάτι σου. “Ενα ἀναγάλλιασμα στάζει ἀπό τά δέντρα, ἀναβρύζει ἀπό τά καστανά καί κόκκινα χώματα, ἀπό τίς πέτρες καί τά νερά. ‘Ο ἐλιώνας ἀργοσαλεύει τά κλωνιά σάν βάγια. ‘Από παντοῦ ἀνεβαίνει ἡ δόξα τῆς γῆς. Τοῦτες τίς ώρες τρέμ’ ἡ καρδιά τ’ ἀνθρώπου ἀπό τό γλυκασμό τῆς ζωῆς, κι ἀναρωτιέσαι πῶς γίνεται καί κρύβεται ἡ κακία, τόση κακία, σάν τό σκουλήκι τ’ ἀκοίμητο, μέσα στό ρόδο τοῦ Θεοῦ.

Τό χωριό τῆς Μουριάς είναι ψηλά, στή ράχη τοῦ βουνοῦ. Τ’ ἀσπρισμένα σπίτια στριμώχνουνται ἄταχτα, μιά κουβάρα, ἀνάμεσα στίς ἑλιές καί στίς μυγδαλιές, σάν ἔνα κοπάδι ἀρνιά πού σκόρπισαν ἀλλοπαρμένα ἀπό τρομάρα. Τό κατέβασμα ἀπό κεῖ γιά τό λιμάνι είναι βολικό. Κατρακυλᾶ κανείς σέ μιάν ὥρα. “Ομως ἂν πεῖς ν’ ἀνεβετὶς τόν ὅρθιο μουλαρόδρομο ἀπό τή Σκάλα τῆς Γοργόνας πρός τή Μουριά, θά κάνεις τρίδιπλο κόπο. Τόσο κακοτρόχαλη* σηκώνεται ἡ ἀνηφόρα.

Οἱ χωριανοί ἔχουν κάνει πεζοῦλες ἀπό ξερολιθιά κοντά σέ κάθε ἀνάβρα πού ἀνταμώνεις στ’ ἀνέβασμα. «Καθίστρες» τίς λένε καί κεῖ σταματοῦν οἱ στρατοκόποι* νά πάρουν τήν ἀνάσα τους. Οἱ ἀγωγιάτες κι οἱ νοικοκύρατοι, πού ἀνεβάζουν πράμα μέ τά ζά τους, χαλαρώνουν τό καπίστρι τοῦ μουλαριοῦ καί σφυρίζουν, νά πιεῖ τό φορτωμένο ζωντανό νά ξαποστάσει.

Κάτω στό λιμάνι ἀπομένουν τή νύχτα μόνο οἱ ψαφάδες, οἱ μικροκαπεταναῖοι πού κοιμοῦνται στά καΐκια τους, κάτι λίγοι μαγαζατόροι πού ἔχουν ἐκεῖ καφενέδες κι ἀργαστήρια. Αύτοί πηγαίνουν στό χωριό μονάχα τίς γιορτάδες. Φοραίνουν τά καλά τους, ξουρίζουνται, βάζουν καί κάλτσες καί παπούτσια κι ἀνεβαίνουν τίς Κυριακάδες γιά καμιά κοινοτική σύναξη τοῦ συνεταιρισμοῦ «Η Ἀθηνᾶ».

Τό ἐργοστάσιο είναι στή Σκάλα. “Ενας μεγάλος ἐλιόμυλος μέ τέσσερις πρέσες. Στά ἐλιομαζώματα ἀνεβοκατεβαίνει ὁ κόσμος, ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἐποχὴ γιά τόν τόπο. Οἱ μαζώχτρες ξεχύνουνται παρέες, φοροῦν χρωματιστά σαλβάρια*, κλαδωτές μπόλιες*, κουνοῦν τό

ράχτα: παραθαλάσσια βράχια.

κακοτρόχαλος: δύσβατος.

στρατοκόπος: ὀδοιπόρος.

σαλβάρι: φαρδιά βράκα.

μπόλια: μαντίλα.

καλαμένιο καλάθι μέ τίς γαλάζιες χάντρες στό μπράτσο. Κατεβαίνουν στολισμένες καί κουδουνίζουν τά μαβιά καί βυσσινιά βραχιόλια τους ἀπό γυαλί. Τά χωράφια κι οί δρόμοι είναι γεμάτα ραβδιστάδες κι ἐργάτες ἀπ' τό λιοτριβειό. Γ' αύτό.

"Ολο τό χειμώνα, ὅσσο δουλεύει ἡ ἑλιά, οί χωριανοί ἔχουν γιά ξυπνητήρι τή μπουρού* τοῦ ἐλιόμυλου. Εἶναι μιά δυνατή σφυρίχτρα πού ούρλιαζει μέσ' ἀπό τή μαύρη νύχτα. Ἡ φωνή της γεμίζει ἀντίλαλο τά ράχτα καί τίς λαγκαδιές, ἀνεβαίνει ὡς τό χωριό καί τό ξεσηκώνει στό πόδι.

Ἐρωτήσεις

1. Στήν περιγραφή τοῦ τοπίου ὁ συγγραφέας ἐπιμένει ιδιαίτερα στήν κίνηση τῶν πραγμάτων· νά βρεῖτε φράσεις πού ἐκφράζουν αὐτή τήν κίνηση.
2. Τί ἀπήχηση ἔχει στήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁμορφιά τοῦ τοπίου καί σέ ποιές σκέψεις μᾶς βάζει; (Νά βρεῖτε σχετικά χωρία.)

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ (1892-1969). Φιλολογικό Ψευδώνυμο τοῦ Εύστρ. Σταματόπουλου. Γεννήθηκε στή Συκαμάτης Λέσβου. Γράφτηκε στή Φιλοσοφική καί τή Νομική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Αθηνῶν, ἀλλά διέκοψε τίς σπουδές του, γιά νά πάρει μέρος ὡς ἐθελοντής στούς Βαλκανικούς Πολέμους. Τό 1922, ὅταν ἀπολύθηκε, δημοσίευσε τίς πολεμικές ἀναμνήσεις του στήν ἐφημερίδα Καμπάνα τῆς Μυτιλήνης. Τό 1930 ἐγκαταστάθηκε στήν Αθήνα. "Εγινε ἀκαδημαϊκός. Κυριότερα ἔργα του: Κόκκινες ιστορίες, Ἡ Ζωή ἐν Τάφῳ, Ἡ δασκάλα μέ τά χρυσά μάτια, Ὁ Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης κ.ἄ. Τό ἔργο του τό χαρακτηρίζει πλούτος θεμάτων, πηγαίο αἰσθήμα καί ἰκανότητα ψυχογραφική. Διακρίνεται ἐπίσης γιά τήν πλούσια καί φροντισμένη του γλώσσα.

μπουρού: σειρήνα ἐργοστασίου.

Γεώργιος Αθάνας

Νυχτερινή σιγαλιά

Είναι βέβαια δύσκολο ν' άκούσει κανείς πώς σκάει καὶ πῶς ριζώνει ό σπόρος μές στή γῆ. Στή νυχτερινή όμως σιγαλιά, ό ἄνθρωπος νιώθει τέτοια ἀγαλλίαση, που αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά στήσει τό αὐτί του καὶ ν' άκούσει τή μυστική ζωή τής γῆς.

Κοιμᾶται ή πλάση. Μά βαθιά,
στά μαῦρα χώματά της,
ξύπνια κι ἀθάνατα στοιχειά
γονεύουν* τά σπαρτά της.

Πάψε, ἀηδονάκι τής φραγῆς*
καὶ τής λυγιᾶς τριζόνι*,
ν' άκούσω ό σπόρος μές στή γῆς
πῶς σκάει καὶ πῶς ριζώνει!

Ἐρώτηση

Νά συγκρίνετε τίς δυό στροφές καί νά βρείτε τή διαφορά τους; τί περιγράφει ḥ πρώτη καί τί ἐκφράζει ḥ δεύτερη;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γ. Ἀθανασιάδη-Νόβα. Γεννήθηκε στή Ναύπακτο τό 1893. Σπούδασε Νομικά. Στήν ἀρχή ἐπιδόθηκε στή δημοσιογραφία. Ἐργάστηκε ἐπίσης ώδι δικηγόρος κι ἀπό τό 1926 ἀσχολήθηκε μέ τήν πολιτική. Τό 1955 ἔγινε ἀκαδημαϊκός. "Ἐγράψε ποιήματα καὶ πεζά. Ἀπό τίς ποιητικές του συλλογές σημειώνουμε: *Πρωινό ξεκίνημα* (1919), *Ἀγάπη στόν Ἐπαχτό* (1922), *Καιρός πολέμου* (1923), *Είρμος* (1932) κ.ἄ.

γονεύω: κάνω κάτι γόνιμο.

φραγή: φράχτης.

τριζόνι: γρύλος.

Τό περιβόλι μας

Τό κείμενο είναι μιά περιγραφή τοῦ περιβολοῦ κατά τίς τέσσερις ἐποχές τοῦ ἔτους. Ὁ συγγραφέας θέλει νά τονίσει τίς ύλικές καί ψυχικές ωφέλειες πού προέρχονται ἀπό τὴν ἀναστροφή μας μέ τῇ φύση.

Είναι, νομίζω, ἀπό τά πιό εὐχάριστα κι ώφελιμα πράγματα νά περνᾶ κανείς λίγες ώρες κάθε μέρα μέσα σ' ἕνα περιβόλι. Στό ἐλεύθερο κι ἀνοιχτό αύτό κομμάτι τοῦ φυτικοῦ καί ζωικοῦ κόσμου, κάτω ἀπ' τὸν ἀπέραντο οὐρανό, βρίσκεται ἔτσι μέσα στὴν ἵδια ἐνέργεια τῆς φύσης, βλέπει καθαρά καί πιάνει τό ἔργο της, ἀναπνέει τὴν πνοή, κατανοεῖ τίς δυνάμεις της, αἰσθάνεται τὴν κίνηση τῆς ἄπειρης, τῆς θαυμαστῆς καί μεγάλης αὐτῆς ζωῆς καί θυμάται πώς ἔνα μικρό της μόριο είναι κι αὐτός, ὁ μεγάλος καί περήφανος.

Τέσσερις ἐποχές ὁ χρόνος, τέσσερις μορφές ξεχωριστές τό περιβόλι μας. Τό καλοκαίρι, ὅταν πιά φεύγαμε γιά τὴν ἑξοχή, τό ἀφήναμε κατάξερο. Λίγα φύλλα στά κομπιασμένα δέντρα, λίγα λουλούδια στά κιτρινισμένα χαμόδεντρα. Τό χῶμα φρυγμένο ὅλο ἀπό τίς κάθετες, τίς φλοιγερές ἀκτίνες τοῦ ἥλιου, ἔπινε μέ λαιμαργία τό λίγο νερό, πού τοῦ ἔριχνε τό κοντόβραδο ὁ κηπουρός. Μεγάλες πεταλούδες μέ βαριά ποικιλόχρωμα φτερά πετοῦσαν στή λαύρα τῆς ήμέρας ἢ στή δροσιά τοῦ δεσλινοῦ. Δυο τρεῖς γρύλοι, κάτω ἀπό τά φύλλα τῆς ἀγαπημένης τους ἀντράκλας*, γέμιζαν τὸν ἀέρα τῆς νύχτας μέ τή γλυκιά μεταλλική τους φωνή. Οἱ ἀράχνες γέμιζαν μέ πυκνά καί σκονισμένα πανιά τούς τοίχους καί τά δέντρα. "Ἐντομα κι ἐρπετά διάφορα, ἀμέτρητα, πολύχρωμα καί πολύμορφα, ἔτρεχαν ἀνάμεσα στά φύλλα, πετοῦσαν, ἔτριζαν, βομβοῦσαν. Ἄλλα ἡ φύση φαινόταν σά νά μήν είχε πιά ἄλλη ζωή καί σιγά σιγά νά μαραινόταν. Καμιά γέννηση, τίποτα σχεδόν νέο, τίποτα πού νά δίνει ἐλπίδες. Οἱ ροδακινίες ἦταν φορτωμένες ἀπό τά

ἀντράκλα: εἶδος χόρτου, (γλιστρίδα).

χνουδωτά ροδάκινα, οί άχλαδιές από τά κεχριμπαρένια άχλαδια, τά κλήματα από τά κέρινα σταφύλια. Ό καρπός, δηλαδή τό τέλος... Καί τά φύλλα σχεδόν ξερά κι οί βλαστοί όλοένα σπάνιοι...

Καί ίμως, μέσα σ' έκεινή τή νέκρωση, ό σπόρος τής νέας ζωῆς κρυμμένος κάτω από τό χώμα, περίμενε... Ή Γη όλοένα γυρνούσε στό άπειρο· οί άκτινες τοῦ ήλιου ἐπεφταν τώρα απάνω στή χώρα μας πιό πλαγιαστές καί πιό αδύνατες, στήν άτμοσφαιρα σχηματίζονταν σύννεφα μαῦρα καί πυκνά, πού ξεσπούσαν ἐπί τέλους σε βροχή. "Α, οί πρώτες βροχές τοῦ φθινοπώρου, βροχές όρμητικές, μ' ἀστραπόβροντα, μ' ἀστροπελέκια, ἀλλά περαστικές, δροσιστικές, εύχάριστες!"

Τό περιβόλι μας λουζόταν μέ χαρά κι άνάσαινε κι ἔλαμπε ύστερα στόν ήλιο μέ τά μισοκιτρινισμένα ύγρα του φύλλα, σάν νά ήθελε νά μᾶς ύποδεχθεῖ μέ στολή καθάρια, πού γυρίζαμε τότε ἀπ' τήν ἐξοχή. Οι σάλιαγκοι γέμιζαν μέ τά γυαλιστερά τους ἀχνάρια τούς τοίχους καί τή γῆ, σπαρμένη ἀπό κίτρινα φύλλα. Οί πεταλούδες πετοῦσαν πιό εύκολο-πιαστες μέ βρεγμένα φτερά. Τότε πρόβαινε κι ή πρώτη βλάστηση: ή βροχή ζωαγονούσε τό σπόρο κι όλο τό περιβόλι σκεπαζόταν ἀπό ἀραιή πρασινάδα, ἀπό μικροσκοπικά βλαστάρια, ἀπό φυτράδια τό περισσότερο δικοτυλήδονα, μέ τά δυο ἀρχικά καταπράσινα φυλλάκια πάνω ἀπ' τό χώμα καί τήν κάτασπρη τρυφερή ριζούλα ἀπό κάτω. "Ητανε λαχανικά τά περισσότερα, ἀγριόχορτα, ραδίκια καί τσουκνίδες, καί ζοχοί καί ἀγριόκρινοι καί ἀγριοκισσοί – τά περισσότερα καταδικασμένα νά πεθάνουν πρόωρα καί λίγα νά κλέψουν περισσότερη ζωή, λησμονημένα στίς ἄκρες τῶν στρατονιῶν*" καί τῶν τοίχων... Καί όλοένα τά παλιά φύλλα ἐπεφταν καί σωριαζόνταν χάμω, κι ό ἄνεμος τά στριφογύριζε μέ ήχο ξερό, καί ή βροχή τά παράσερνε στ' αὐλάκια, καί τό κρύο γινόταν δυνατότερο κι ή ἐρήμωση όλοένα μεγαλύτερη...

Χειμώνας! Έρχόταν ἐπί τέλους ό χειμώνας σύντομος ἀλλά σχεδόν οι λίγο δριμύς. Στό περιβόλι μας ἔβλεπες μιά ἀφθονία ἀπό κλώνους γυμνούς, τά φύλλα κιτρίνιζαν λιγοστά ἐδῶ κι ἐκεὶ πάνω στ' ἀειθαλή δέντρα καί στά χειμωνιάτικα φυτά. Οι θάλασσες – ὅπως λέμε κεῖ τ' ἀγιοδημητράτικα – ἡταν σκεπασμένες ἀπό τ' ἀνθάκια τους τά καλλιτεχνικά, μέ τά σγουρά πολλά φυλλάκια, ἄλλα ἄσπρα, ἄλλα κίτρινα κι ἄλλα κόκκινα. Ό ἄνεμος λύγιζε ώς κάτω τίς κορφές τῶν κυπαρισσιῶν κι ή φοινικιά κινούσε τούς κλώνους της σάν χέρια δαιμονισμένου. Οι σπουργίτες κι οί καλόγιαννοι κατέβαιναν πεινασμένοι νά σκαλίσουν τό χώμα. Καί νερό καί κρύα καί πάγοι, κάπου κάπου καί χιόνια. Ή βλά-

στρατόνια: δρόμοι ἀνάμεσα στούς κήπους.

στηση τοῦ φθινοπώρου σταμάτησε. Μιά νάρκωση ἡταν χυμένη σέ ὅλα· ή φύση, ἔλεγες, κοιμόταν... Καί ὅμως ἡ ἐργασία της ἐξακολουθοῦσε ὄλοενα μυστική· ἡ ζωὴ διατηροῦνταν ὥπας ἡ σπίθα ἡ κρυμμένη στή στάχτη· οἱ χυμοί κυκλοφοροῦσαν ἀθώρητοι μέσα στούς γυμνούς κλώνους καὶ δέν περίμεναν, γιά νά ξεπεταχτοῦν οἱ βλαστοί, παρά τὸ πρῶτο χαμόγελο τῆς ἄνοιξης.

“Ανοιξη! Ή νιότη τοῦ χρόνου! εἶπε ἔνας ποιητής. Τό λόγο τὸν θυμόμουν συχνά μέσα στὸ περιβόλι μας. Τί δύναμη! Τί ζωηρότητα! Τί ὁργασμός! Ἀπό τὸν Γενάρη ἀκόμα ἄρχιζε ἡ φανέρωση τῆς ἀκράτητης ζωῆς. Οἱ ἀνυπόμονες ἀμυγδαλιές καὶ οἱ ντροπαλοῦλες ροδακινιές προλάβαιναν νά πετάξουν πρῶτες πρῶτες τὰ μπουμπούκια τους, γιά νά γεμίσουν τούς λεπτούς ἄφυλλους κλώνους τους, ὕστερ’ ἀπό λίγες μέρες, μέ τ’ ἄσπρα καὶ κόκκινα ἀνθάκια. “Ασπρη καὶ κόκκινη καὶ πράσινη, τρίχρωμη ἡ σημαία τῆς ἄνοιξης!...

Τή Λιλή τήν τρέλαιναν, περισσότερο ἀπ’ ὅλα, τ’ ἀνθάκια τῆς ροδακινίας, ρόδινα, διάφανα, δροσερά, λαμπρά, σάν φτεράκια ἀπό φανταστικές πεταλοῦδες, πού κάθισαν πλήθος ἀπάνω στὸ ἄφυλλο δέντρο, ἢ σάν φῶτα μαγικά, πού ἔκαιγαν χλωμά κάτω ἀπ’ τὸν ἥλιο, σέ πολυέλαιο ἀπό κλώνους. Εἶχε δίκιο. Τί παρηγοριά πού τή δίνει ἡ ἄνθηση αὐτή ἡ γλυκιά, μέσα στόν κατάξερο ἀκόμα κῆπο, μέσα στά κρύα τοῦ χειμώνα! Ήταν ὁ προάγγελος τῆς ἀγαπητῆς ἄνοιξης, πού ἐρχόταν ἀπό μακριά...

Μέρα μέ τήν μέρα, ἡ χώρα μας γύριζε πάλι τὸ πρόσωπό της κατά τὸν ἥλιο καὶ οἱ ἀκτίνες του ἐπεφταν πάνω της ὄλοενα πιό κάθετες, πιό θερμές. Καί στό πατρικό του φιλί ξεπετίονταν τά μπουμπούκια ἀφθονα καὶ ξεβλάσταιναν τά νέα τρυφερά φύλλα, καὶ γύριζαν πίσω τά πουλιά, καὶ πλήθαιναν τά ζωύφια, κι ἄρχιζε μιά ἡγηρή καὶ πολυσύνθετη ζωὴ μέσα στούς τέσσερις τοίχους, τούς σκεπασμένους ἀπό μούσκουλη^{*} νέα, καταπράσινη κάτω ἀπ’ τὸν γαλάζιο καὶ γελαστό ούρανό, πού φαινόταν κι αὐτός νέος.

Κι ἔφθανε ἔτσι ὁ Μάης ὁ μορφονιός, τό βασιλόπουλο, καὶ τὸν δεχόταν τό περιβόλι μας σάν στολισμένο παλάτι. “Οπου γύμνια, τή σκέπαζε φύλλωμα καινούριο καὶ πυκνό· ὅπου φύλλωμα καινούριο καὶ πυκνό, τό στόλιζαν λογιῶν λογιῶν ἄνθη. Οἱ τριανταφυλλιές, σέ μακριές σειρές, ἔνοιγαν τ’ ἀριστοκρατικά τους μπουμπούκια· ἀνθοῦσε ζωηρά τ’ ἀγιόκλημα, σήκωναν λευκότατο κεφάλι οἱ κρίνοι καὶ τά χαμόδεντρα ἡταν φορτωμένα ἀπό λουλούδια χωρίς εύωδία, ἀλλά μέ χάρη καὶ χρώματα... Καί στό μοσχοβολισμένον ἀέρα πετοῦσαν μέ γλυκύτατα τρα-

μούσκουλη: πρασινάδα πού ἀναπτύσσεται σέ ύγρο, ἔστω καὶ λίγο, χῶμα.

γούδια τά πουλιά καί βομβοῦσαν ἀμέτρητα χρυσοπράσινα ἔντομα...

Βλέπω ἀκόμα μπροστά μου τό χαρούμενο, τό ἀπερίγραπτο αὐτό πανηγύρι. Ἀκούραστοι κι ἀχόρταγοι τρέχαιμε ἀπάνω κάτω μέ τήν ἀδελφούλα μου... Ἡ φύση μᾶς μιλοῦσε μέ χίλια στόματα, μέ χίλιες φωνές. Καί σύμφωνες ὅλες σχημάτιζαν στά παιδικά μας αύτιά μιάν ἀρμονία ἀσύγκριτη, μιά μαγεία ἀνέκφραστη.

Μᾶς πλημμυροῦσε τῆς ζωῆς ἡ εὐφροσύνη καί τῆς ἀγάπης.

— Ζήσετε, σά νά μᾶς ἔλεγε, παιδιά μου! Ζήσετε ἀγαπημένα καί χαρούμενα. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ μόνη ἀληθινή εύτυχία σ' αὐτόν τὸν κόσμο!

Έρωτήσεις

1. Ὁ συγγραφέας ύποστηρίζει πώς εἶναι ἀπό τά πιο εὐχάριστα καί ὠφέλιμα πράγματα νά περνᾶ κανείς λίγες ὥρες κάθε μέρα μέσα σ' ἓνα περιβόλι. Ποιές προτάσεις ἀποδεικνύουν τή γνώμη του αὐτή;
2. Τό κύριο μέρος τοῦ κειμένου ἀρχίζει μέ μιά γενική διαπίστωση: «Τέσσερις ἐποχές ὁ χρόνος, τέσσερις μορφές ἔχεις αισθάνεσθε τό περιβόλι μας». Παρουσιάζει ὁ συγγραφέας πειστικά τίς τέσσερις αὐτές μορφές τοῦ περιβολιοῦ;
3. Στή δεύτερη παράγραφο τό περιβόλι χαρακτηρίζεται «κατάξερο». "Υστερά ἀπό τήν κρίση αὐτή ὁ συγγραφέας δίνει χαρακτηριστικές λεπτομέρειες γιά τό μαρασμό τῆς φύσης: περιγράφει τά φύλλα, τό χῶμα, τίς πεταλοῦδες, τούς γρύλους, τίς ἀράχνες κλπ. Νομίζετε πώς ἔγινε προσεκτική καταγραφή τῶν λεπτομερειῶν; Δικαιολογήστε τήν ἀποψή σας. Νά κάνετε τό ἴδιο καί γιά τίς ἄλλες παραγράφους τοῦ κειμένου.
4. Ἡ κατάταξη τῶν λεπτομερειῶν γίνεται κάτω ἀπό μερικές γενικές διαπιστώσεις. Ἡ μιά εἶναι «τό ἀφήσαμε κατάξερο» (§2, ἀράδες 2-3). Ποιές εἶναι οι ἄλλες;
5. Μέ ποιές λέξεις ἡ φράσεις γίνεται ἡ μετάβαση ἀπό μιά παράγραφο σέ ἄλλη; Εἶναι λογική ἡ μετάβαση αὐτή;
6. Ποιές λέξεις τοῦ κειμένου δημιουργοῦν ὄπτικες εἰκόνες καί ποιές ἀκουστικές;
7. Εξηγήστε τί ἐντύπωση δημιουργοῦν οἱ λέξεις: «τῆς ἀπειρης, τῆς θαυμαστῆς» (§1,7-8); «ὁ μεγάλος καί περήφανος» (§1,9); «μεταλλική», «σκονισμένα πανιά» (§2,10).
8. Μέ τόν ἐπίλογο ὁ συγγραφέας ξαναγυρνάει στήν ἰδέα πού διατύπωσε στόν πρόλογο. Μέ ποιές λέξεις τό πετυχαίνει;

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ (1867-1951). Ζακυνθινός στήν καταγωγή, γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη. Σπούδασε Μαθηματικά, ἀλλά ἀσχολήθηκε ἀποκλει-

στικά μέ τή λογοτεχνία και ἔγινε μιά ἀπό τίς πιό σημαντικές πνευματικές μορφές στό πρώτο μισό του αιώνα μας. Πολυγραφότατος, ἔγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα, κριτικές μελέτες και θεατρικά έργα μέ τά όποια ἀνανέωσε τό ελληνικό θέατρο. Ὑπῆρξε ὁ πρώτος διευθυντής τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ «Νέα Ἐστία», πού πρωτοεκδόθηκε τό 1927. Τά Ἀπαντα τοῦ συγγραφέα καλύπτουν 11 τόμους (Ἐκδόσεις Μπίρη). Ἀπό τά έργα του πιό γνωστά εἶναι ἡ Στέλλα Βιολάντη, ὁ Κόκκινος Βράχος, οἱ Φοιτητές, ὁ Πειρασμός κ.ἄ. Σημαντική θέση στό έργο του κατέχει ἡ παιδική λογοτεχνία, πού περιλαμβάνεται στό περιοδικό Διάπλασις τῶν Παιδῶν. Τό 1931 ἔγινε ἀκαδημαϊκός.

Γιάννης Ρίτσος

Τρία Λιανοτράγουδα

Tά τρία λιανοτράγουδα τοῦ Ρίτσου δείχνουν μιά λεπτή αἰσθηση τῆς φύσης.

α. Κουβέντα μ' ἑνα λουλούδι

- Κυκλάμινο, κυκλάμινο, στοῦ βράχου τῇ σκισμάδα, ποῦ βρῆκες χρώματα κι ἀνθεῖς, ποῦ μίσχο καί σαλεύεις;
- Μέσα στό βράχο σύναξα τό γαῖμα στάλα, μαντίλι ρόδινο ἐπλεξα κι ἥλιο μαζεύω τώρα.

β. Τό κυκλάμινο

Μικρό πουλί τριανταφυλλί, δεμένο μέ κλωστίσα,
μέ τά σγουρά φτεράκια του στόν ήλιο πεταρίζει.

Κι ἄν το τηράξεις μιά φορά θά σοῦ χαμογελάσει
κι ἄν το τηράξεις δυό καί τρεῖς θ' ἀρχίσεις τό τραγούδι.

γ. Πράσινη μέρα

Πράσινη μέρα λιόβολη, καλή πλαγιά σπαρμένη
κουδούνια καί βελάσματα, μυρτίές καί παπαρούνες,

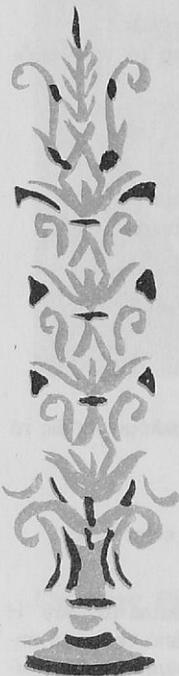
'Η κόρη πλέκει τά προικιά κι ό νιός πλέκει καλάθια
καί τά τραγιά γιαλό γιαλό βοσκᾶνε τ' ἄσπρο ἀλάτι.

Έρωτήσεις

1. Στό πρώτο καί τό δευτέρο ποίημα ό ποιητής μιλάει γιά τό κυκλάμινο. Πώς τό παρουσιάζει στά δυό ποιήματα;
2. Ποιές εἰκόνες παρατηρείτε στό τρίτο ποίημα; Ειδικότερα:
  - a. Γιά πόσα πράγματα μιλάει ό ποιητής;
  - b. Ποιός στίχος δείχνει τίς ἀνθρώπινες ἀσχολίες καί ποιές είναι αύτές;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ. Σύγχρονος ποιητής. Γεννήθηκε στή Μονεμβασιά τό 1909. Ή ποιητική του προσφορά είναι έξαιρετικά πλούσια. Θεωρείται ἀπό τούς πιό σημαντικούς ποιητές μας. Μερικά ἀπό τά ἔργα του: *Τρακτέρ, Πυραμίδες, Ἐπιτάφιος, Τό τραγούδι τῆς ἀδελφῆς μου, Ἐαρινή συμφωνία, Τό ἐμβατήριο τοῦ ὥκε-ανοῦ, Δοκιμασία, Ἡ σονάτα τοῦ σεληνόφωτος, Μαρτυρίες κ.ἄ.* Τό σύνολο τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του ἄρχισε νά ἐκδίδεται σέ τόμους τό 1961 μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*. "Εργα του μεταφράστηκαν σέ πολλές ξένες γλώσσες.

[“Ενα πρόσχαρο χωριό】

Τό κείμενο πού άκολουθει είναι άπόσπασμα από τό μυθιστόρημα Τέρμα, πού είναι και τό τελευταίο έργο τοῦ Κοορᾶ Πολίτη. Ό συγγραφέας δέν πρόφτασε νά τό τελειώσει. 'Εκδόθηκε τό 1975, μετά τό θάνατο του (1974). Ή υπόθεση τοῦ έργου τοποθετεῖται γύρω στά 1908, στή Σμύρνη, ὅπου ὁ συγγραφέας ἔζησε τά παιδικά του χρόνια. Γ' αὐτό και τό Τέρμα είναι γεμάτο ἀπό ἀναμνήσεις, ἀπό ἀγάπη και νοσταλγία γιά τήν πόλη και τίς ὄμορφιές τῆς.

Στό ἀπόσπασμά μας ἔνας ἀπό τούς ἥρωες τοῦ έργου, ὁ μπαρμπα-Κωστής, ἐπισκέπτεται κάποιο παραθαλάσσιο χωριό, ἔξω ἀπό τήν πόλη. Προσέξτε μέ πόσες λεπτομέρειες τό περιγράφει.

Δέν ἦταν και τόσο μακριά τό χωριό, κάπου δυόμισι ὥρες μέ τό βαποράκι τῆς γραμμῆς, πού ἀφοῦ ἔπιαν σ' αὐτή τήν πρώτη σκάλα*, συνέχιζε βορινά, κόστα κόστα*, ἔξυπηρετώντας καθημερινά τά παραθαλάσσια χωριά.

Τό «Ἐλπίς» σάλπαρε ἀπό τό λιμάνι κάθε μέρα, ταχικά, ὀχτώ ἡ ὥρα τό πρωί, και γύριζε τό ἵδιο βράδυ, πάλι κατά τίς ὀχτώ, χειμώνα καλοκαίρι. Καλοτάξιδο, ἔκοβε, «φούλ στήμ»*, δέκα μίλια τήν ὥρα, πού ἦταν κάτι γιά τήν ἐποχή ἐκείνη. Ό μπαρμπα-Κωστής θάξανάπαιρνε τό βαποράκι στό γυρισμό του, ὅταν θά ξαναπερνούσε κατά τίς πέντε μέ πέντε και μισή τό βραδινό.

Τό χωριό, πού συνολικά ό πληθυσμός του θ' ἀνέβαινε κάπου στίς

σκάλα: ἡ ἀποβάθρα.

κόστα κόστα: γιαλό γιαλό (ιταλική λέξη, ναυτικός ὄρος).

φούλ στήμ: μ' ὅλη τή δύναμη τῆς μηχανῆς (ἀπό τό ἀγγλικό full-steam = μ' ὅλο τόν ἀτμό, ναυτικός ὄρος).

έννιακόσιες ψυχές, μπορεῖ καί χίλιες, ήταν χωρισμένο σέ δυό συνοικίες, πλάι πλάι, κλιμακωτά στήν πλαγιά τοῦ πρώτου Δίδυμου, τοῦ πρώτου ἀπό τούς δυό λόφους, ὅμοιους καί συμμετρικούς, καθαυτό δίδυμους. Κάπου ἔνα τέταρτο τῆς ὥρας ἀνηφοριά ἡ διαδρομή ἀπό τή σκάλα.

Ἐδῶ στή σκάλα, πού ξεμπάρκαρε ὁ μπαρμπα-Κωστής, ήταν δεμένες, ἡ μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη, οἱ πέντε βάρκες καί ἡ μάνα*, πού εἶχαν γυρίσει ἀπό τίς καλάδες* Ἑημερώματα. Δυό παλικάρια ἀπό τό τσούρμο καταγίνονταν νά νετάρουν* τά δίχτυα. Τό τρεχαντήρι εἶχε τραβήξει γιά μέσα νά παραδώσει τή σαρδέλα στή φάμπρικα τῆς ἑταιρείας (τ' ἀφεντικά δέν πολυνοιάζονταν ἐκεῖνο τόν καιρό γιά Κυριακές καί σκόλες καί γιά «ἔξ ἡμέρας ἐργά»* – τά πράματα ἀλλάξανε ἀργότερα, μετά τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο) πού τήν πάστωνε μέσα σέ βαρέλια. Μαζί μέ τή σαρδέλα ξενέριζε καί χοντρό ψάρι μέσ στά δίχτυα, πού τό ξεχωρίζανε καί τό πουλούσαν στούς ψαρομανάβηδες τῆς πιάτσας.

Στήν ἄλλη πλευρά τῆς σκάλας λικνιζότανε, δεμένο σήμερα καί ἀνεργο, τό «Ἄγια Τριάς», τό τρεχαντήρι πού δουλεύανε συντροφιά ὁ μπαρμπα-Κωστής μέ τόν καπετάνιο – γιά ἄλλο εἶδος ψάρεμα.

Ήταν ὅμορφος κόλπος αὐτός ἐδῶ, ἀπάγκιος, χωνότανε βαθιά μέσ στή στεριά, καλά προφυλαγμένος ἀπ' ὅλους τούς καιρούς, μέ κίτρινη ἀμμουδιά πού χρύσιζε στόν ἥλιο.

– Πῶς πήγε ἡ καλάδα; ρώτησε ὁ μπαρμπα Κωστής τούς δυό ματρόζους* πού νετάρανε τά δίχτυα.

– Καλά.

– Πολύ πράμα;

“Ενα κόμπιασμα. “Υστερα:

– Κάνα δυό.

Ἐννοούσανε χίλιες μέ δυό χιλιάδες ὄκαδες πράμα. Δέν τούς ἀρέσει νά τούς ρωτᾶς. Τό χουν γιά γουρσουζιά. Δυό χιλιάδες ὄκαδες εἶναι καλούταικη καλάδα, ὅμως τύχαινε φορές νά λεβάρουν* καί τέσσερις καί πέντε χιλιάδες. Μά τώρα πιά χειμώνιαζε, θά σταματούσαν ὅπου νά

ἡ μάνα: τό καίκι πού σέρνει τίς μικρές ψαρόβαρκες στό ψάρεμα μέ πυροφάνι.
καλάδα: τό ρίξιμο τών διχτυών, ἡ ψαριά.
νετάρω τά δίχτυα: ταχτοποιοι τά δίχτυα.

ἔξ ἡμέρας ἐργά, καί ποιήσεις πάντα τά ἐργα σου, τή δ' ἡμέρα τῇ ἔβδομῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· μιά ἀπό τίς δέκα ἐντολές τοῦ Μωυσῆ (“Εξ. Κ' 2-17).

ματρόζος: ναύτης.

λεβάρω: σηκώνω, ἀνεβάζω.

'ναι οἱ καλάδες ὡσαμε τὴν ἄνοιξη, τὸ Μάρτη κάν 'Απρίλη πιά, μέ τό καλό. Κι ὁ μπαρμπα-Κωστής μετάνιωσε πού εἶχε ρωτήσει ἔτσι, ἀσυλλόγιστα – γιατί γνώριζε τά ἔθιμα καὶ τίς προλήψεις. Εἶχε κι αὐτός μερικές.

'Από τή σκάλα ἀνηφόριζες ξεκούραστα τή δημοσιά. Περνοῦσε ἀνάμεσα σέ ἀμπέλια, τό χῶμα ἦταν μαῦρο, παλιά στρώματα λάβα – λέγανε πώς τά Δίδυμα ἦταν σβησμένα ἡφαίστεια – τά κλήματα φτουροῦν* σέ τέτοια γῆς κι ἡ ρώγα εἶναι ὅλο φωτιά καὶ δύναμη καὶ τό κρασί παχύ, νά τό 'κοβες μέ τό μαχαίρι. Στούς φράχτες, ἀπό τίς δυό πλευρές τοῦ δρόμου, φυτρώνανε ἀγκαθωτές ἀραποσυκιές, καὶ σέ ὀλόκληρη σχεδόν τή διαδρομή, ὡσαμε πάνω, ὅμορφαινανε τό δρόμο κάτι μεγάλοι ἀθάνατοι, μέ παχιά φύλλα σπαθωτά, πού τό ἄνθος τους – ἄν θά τήν ἔλεγες ἄνθος αὐτή τήν διάρροθη φούντα – ύψωνότανε πάνω σ' ἔνα κοτσάνι δυό καὶ τρία μέτρα ψηλό.

'Ο μπαρμπα-Κωστής ξεκίνησε ἀπό τή σκάλα γιά τήν ἀνηφοριά, παρέα μ' ἔναν συνεπιβάτη, τόν «ἔμπορα» – τόν πραματευτή πού ἔπαιρνε ἀράδα τά παραλιακά χωριά τίς Κυριακές, ἔνα κάθε φορά, γιά νά πουλήσει τήν πραμάτεια του στίς νοικοκυρές καὶ στίς κοπέλες τοῦ χωριοῦ: τσίτια, κορδέλες καὶ ζιπούνια, μαντίλια, μοσχοσάπουνα, κολόνιες, κάλτσες – δόλ' αὐτά μέσα σ' ἔνα μικρὸν ντουλάπι πού τό φορτωνότανε στήν πλάτη, περνώντας τά μπράτσα του μέσ' ἀπό δυό πέτσινες θηλιές, στερεωμένες στό ντουλάπι. Καί ὅ,τι δέ χωροῦσε μέσα στό ντουλάπι, τό 'παιρνε στό χέρι – ὅπως σήμερα, πού κρατοῦσε ἔνα τόπι χασέ.

"Οσο ἀνηφορίζανε, δέ σταματοῦσε νά μιλάει ἐμπόριο καὶ φιλοσοφία, μά καθώς μπαίναν στό χωριό, ή καμπάνα τής ἐκκλησιᾶς σήμανε ἀπόλυτη, κι ὁ πραματευτής κίνησε βιαστικά γιά τήν πλατεία τοῦ χωριοῦ.

Τό παλιό τμῆμα τοῦ χωριοῦ, μέ κάτι περισσότερο ἀπό τό μισό πληθυσμό, εἶχε ἔναν καὶ μόνο δρόμο – θά τόν ἔλεγες στενάδι – κι ἔμοιαζε κάπως μέ κάστρο. Αύτός ὁ δρόμος, μέ τά ἔξήντα τόσα σπίτια, ἔκλεινε μέ πορτάρες, τόν παλιό καιρό, γιά τό φόβο τῶν κουρσάρων. 'Αγαρηνοί* ἀπό τή Μπαρμπαριά* κι ἀπό τό Τούνεζι*, Μαλτέζοι, ἀκόμα καὶ δικοί μας, εἴχανε κάνει κάμποσα ρεσάλτα* μά δέν μπορέσανε ποτέ νά τό πατήσουν.

φτουράω: εύδοκιμῶ, προκόβω.

'Αγαρηνοί: "Άραβες. 'Εδω: οἱ κουρσάροι.

Μπαρμπαριά, Τούνεζι (Τυνησία): περιοχές στά παράλια τής Β. 'Αφρικής, πού οἱ κάτοικοί τους, στά χρόνια τής τουρκοκρατίας, ἦταν φοβεροί πειρατές.
ρεσάλτο: ἐπίθεση.

Τώρα ήταν ἔνα πρόσχαρο χωριό, μέ περιβόλια γιά ζαρζαβατικά. Γιά κάποιον ἄγνωστο λόγο, ἂν καί προκόβανε καί τ' ἀμπέλια, οἱ χωριάτες καλλιεργούσανε προπάντων ζαρζαβατικά. Φυτεύανε ώστόσο καί μυριστικά, καί στίς κληματαριές σκαρφαλώνανε ἀγιόκλημα καί γιασεμί. Καί πίσω ἀπό τό χωριό, πιο ψηλά, φούντωνε καί θέριευε ὁ πευκιάς παντοῦ αὐγατίζει αὐτό τό δέντρο, ἀκόμα καί σέ κατσάβραχα μέ φτηνό χῶμα, κατεβαίνει καί ὡσαμε τή θάλασσα, πού ἐκεῖ ή γῆς εἶναι ἀμμουδερή.

"Ήτανε ὅμορφο, χαμογελαστό, ἀνοιχτόκαρδο, χαρούμενο χωριό. Μονάχα – κουφή ή ώρα πού τ' ἀκούει καί ξορκισμένο νά 'ναι – πίσω ἀπό τόν πευκιά, ξεχώριζε τό κοιμητήρι μέ τούς μαύρους σταυρούς...

Μά τώρα ή καμπάνα σήμαινε ἀπόλυτη, καί ὅπως εἶχε μαθευτεῖ πώς ἥρθε ὁ πραματευτής, οἱ νοικοκυρές καί τά κοριτσόπουλα τραβούσανε βιαστικά γιά τήν πλατεία – καί ή καμπάνα σήμαινε χαρούμενα λές κι ἥτανε πανηγύρι. Οἱ ἄντρες χασομερούσανε σοβαροί καί ἀργομίλητοι, καί τ' ἀγόρια τό 'χανε σκάσει λάου λάου*.

Αὐτή ή ἐκκλησία μέ τό πυργωτό καμπαναριό καί μέ τίς πολεμίστρες – ἀπό τά χρόνια τῶν κουρσάρων – εἶχε ἀρχίσει νά πέφτει μικρή γιά τό χωριό, πού εἶχε ἀπλωθεῖ ἔξω ἀπό τά παλιά του τείχη, σάν νά λέμε, καί γιά τοῦτο τήν εἶχαν μεγαλώσει μ' ἔναν τρόπο πρακτικό: προσθέτοντας μιά τζαμαρία στεγασμένη μέ κεραμίδια. Καί εἶχε συμβεῖ αὐτό τό μοναδικό στόν κόσμο: γιά νά μήν κόψουν ἔνα ψηλό καί λυγερό κυπαρίσσι, πού βρισκότανε καταμεσῆς τής πρόσθετης πτέρυγας, τό ἄφησαν στή θέση του (ἥταν ἰδέα κάποιου κοσμογυρισμένου γεμιτζῆ*) ἀποψιλώνοντας μονάχα τό κάτω μέρος τοῦ κορμοῦ. Κι ἔτσι, τό κυπαρίσσι εξεπρόβαλλε τώρα μέσ' ἀπό τή σκεπή τής ἐκκλησιάς, θαῦμα νά τό βλέπεις καί θαῦμα ν' ἀκούς τά πουλάκια νά τσιβίζουν μέσα στή φυλλωσιά, «ύμνωντας τόν Κύριον», ὥπως ἔλεγε ὁ παπα-Λάζαρος. Εἶχαν χρίσει μέ κάτι σάν τσιμέντο τό ἄνοιγμα τής σκεπῆς ὀλόγυρα στόν κορμό, κι ἔτσι δέν περνοῦσε οὕτε σταλαματιά νερό σάν ἔβρεχε. Καί τόν κορμό, στό ἐσωτερικό τής ἐκκλησιᾶς, τόν εἶχαν ἀσβεστώσει ἄσπρο, καί ήταν ὀλόιδιος μαρμαροκολόνα πελεκητή, πού λέει ὁ λόγος.

Τό νεώτερο τμῆμα τοῦ χωριοῦ, μέ τά πιό καινούρια σπίτια, ἥτανε σάν νά λέμε, «ἔξω τῶν τειχῶν» – extra muros, τό 'λεγε ὁ δάσκαλος, πουλώντας σοφία σέ ἀνθρώπους πού δέν τήν χρειάζονταν. Ἀργότερα, πολύ ἀργότερα ἀπό τούτη τήν ιστορία, μερικές οἰκογένειες ἀπό τήν

λάου λάου: σιγά σιγά.

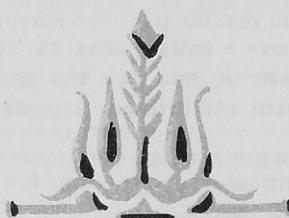
γεμιτζῆς: ἐμπειρος ναυτικός, θαλασσόλυκος.

πόλη μας άνακάλυψαν αύτόν τόν τόσο κοντινό καί προσιτό παράδεισο, κι ἔχτισαν βίλες γιά παραθερισμό. Αύτό ἵσως νά νόθεψε κάπως τό τοπίο, μά εἶναι πάντα ἔνα πρόσχαρο μέρος γεμάτο όμορφιά, πού τό ἀγαπᾶς καί φλυαρεῖς γι' αύτό καί τό παινεύεις.

Ἐρωτήσεις

1. Γιατί ὁ συγγραφέας περιγράφει μέ τόσες λεπτομέρειες τό χωριό; (Τήν ἀπάντηση τή δίνει ὁ Ἰδιος· σημειώστε τίς σχετικές φράσεις).
2. Ποιό ἰδιαίτερο χαρακτηριστικό παρουσιάζει τό χωριό;
3. Γιατί οἱ χωρικοί διατήρησαν τό κυπαρίσσι μέσα στήν ἐκκλησία; Τί μπορεῖ νά μᾶς πεῖ ἡ πράξη τους αύτή; "Εχει ἰδιαίτερη σημασία ὅτι τήν ἰδέα τή συνέλαβε πρώτος ἔνας κοσμογυρισμένος ναυτικός;

ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1897-1974). Φιλολογικό Φευδώνυμο τοῦ Πάρη Ταβελούδη. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα, ἀλλά πολὺ νωρίς ἡ οἰκογένειά του ἐγκαταστάθηκε στή Σμύρνη. Μετά τή μικρασιατική καταστροφή, ξαναγύρισε πρόσφυγας στήν Ἀθήνα. Εἶναι ἀπό τούς πιό σημαντικούς νεοελληνες πεζογράφους. Τά κυριότερα ἔργα του εἶναι: Λεμονόδασος (1930), Ἐκάπη (1933), Ἐρόικα (1938, μυθιστόρημα μέ ἥρωες παιδιά), Τό Γυρί (1945), Ἡ Κορομηλά (1959) καί Στοῦ Χατζηφράγκου (1963), πού εἶναι τό καλύτερο μυθιστόρημά του. Μετά τό θάνατό του ἐκδόθηκε τό μυθιστόρημα Τέρμα, πού ὁ συγγραφέας δέν πρόλαβε νά τό τελειώσει. Μολονότι τό ἔγραφε γέρος πιά καί ἄρρωστος, ὡστόσο τό Τέρμα ξαφνιάζει τόν ἀναγνώστη μέ τήν νεανική δροσιά του. Ἀλλά καί ὅλα του τά ἔργα δείχνουν ἄνθρωπο πολύ εύαίσθητο καί καλλιεργημένο.

Τοπίο

Τό ποίημα, ένω περιγράφει όρισμένα άντικείμενα και φαινόμενα της έξωτερικής πραγματικότητας, στήν ούσια ἐκφράζει καταστάσεις τῆς ψυχής, ὥπως συμβαίνει γενικά στή λυρική ποίηση.

Στό θλιμμένο κάμπο βρέχει,
βρέχει στίς ελιές τίς γκρίζες –
τό νερό σά ρίγος τρέχει
ἀπό τά κλαδιά στίς ρίζες.

"Ενα σκιάχτρο ἀπελπισμένο,
στή νεροποντή, στό κρύο,
ἄδικα γνέφει στό τρένο
κι ἐμψυχώνει τό τοπίο...

Γκρίζα ή ώρα, γκρίζα ή χώρα,
σκοτεινά κάτω κι ἀπάνω –
ξεχωρίζουν μές στή μπόρα
τά τσαντήρια τῶν τοιγγάνων.

'Ανυπόφορη εἶναι ή θλίψη
τῶν ἀγρῶν αὐτό τό μήνα!
'Η βροχή μᾶς ἔχει κρύψει
ἀπ' τό φόντο τήν 'Αθήνα...

'Απ' τήν ἄσφαλτο τά κάρα
κατεβαίνουν, κατεβαίνουν...
Λάμπουν μερικά τσιγάρα
στά παράθυρα τοῦ τρένου...

Καί τό βράδυ κατεβαίνει
μές στή νέκρα, μές στή γύμνια..
Ποῦ 'ναι οἱ βάτραχοι κρυμμένοι;
Γιατί σώπασαν τ' ἀγρίμια;

Μές στόν κάμπο τώρα μόνα
τά βαριά περνοῦνε τρένα,
λές καί φέρνουν τό χειμώνα
καί τή νύχτα ἀπό τά ξένα...

Έρωτήσεις

1. Ποιά εἶναι ή ψυχική διάθεση τοῦ ποιητή;
2. Μέ ποιές εἰκόνες ἐκφράζει ό ποιητής τήν ψυχική του κατάσταση;
3. Ή ἀνθρώπινη παρουσία στό ποίημα δίνεται ύπαινικτικά. Ποιοί στίχοι τήν ύπαντίσσονται;
4. Γιατί ἐπαναλαμβάνει ό ποιητής τίς λέξεις «βρέχει, βρέχει» καί «κατεβαίνουν, κατεβαίνουν»;

ΜΗΤΣΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ (1900-1943). Γεννήθηκε στήν "Υδρα. "Εζησε στόν Πειραιά. Παρακολούθησε λίγα μαθήματα Νομικής, ἀλλά γρήγορα ἀφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. "Έγραψε ποιήματα μέ πολλή μουσικότητα καί μελαγχολική διάθεση, πού τά δημοσίευε σέ διάφορα περιοδικά. Τό 1966 ἐκδόθηκε τό ἔργο του μέ τόν τίτλο *Ποιήματα*.

Ναπολέων Λαπαθιώτης

Τά καημένα τά πουλάκια

Ό ποιητής είναι πολύ εύαίσθητος μπροστά σέ κάθε είκόνα δυστυχίας που ύπαρχει γύρω του. Στό ποίημα έκφράζει τή θλίψη του γιά τά πουλάκια, που τά δέρνει ή βροχή καί τό χαλάζι. Τή θλίψη αύτή προσπαθεῖ νά μᾶς τήν ύποθάλει μέ εικόνες ήρεμες καί στίχους συγκρατημένους.

Κρύο βαρύ, χειμώνας ὥξω,
τρέμουν οι φωτιές στά τζάκια·
τώρα, ποιός τά συλλογιέται
τά καημένα τά πουλάκια!

Τά πουλάκια είναι στά δέντρα,
τά πουλάκια είναι στά δάση,
– τά πουλάκια θά τά πάρει
ό βοριάς πουύ θά περάσει·

ή βροχή καί τό χαλάζι
κι ό βοριάς πουύ θά περάσει
– καί τό χιόνι, πουύ τό παίρνουν,
στίς αύλες, μέ τό φαράσι...

Κι ἄν ή νύχτα είναι μεγάλη,
κι ἔρχεται γιομάτη τρόμους,
κι ἄν ό θάνατος, ἀπόψε,
φέρνει γύρα, μές στούς δρόμους,

κι ἄν ή παγωνιά θερίζει,
κι είναι δίχως ρουχαλάκια,
δέ βαριέσαι, – ποιός θυμάται
τά καημένα τά πουλάκια...

Τά πουλάκια είναι στά δέντρα,
τά πουλάκια είναι στά δάση,

– τά πουλάκια θά τά πάρει
ό βοριάς πού θά περάσει·

ή βροχή καί τό χαλάζι
κι ό βοριάς πού θά περάσει,
– καί τό χιόνι, πού τό παίρνουν,
στίς αύλές, μέ τό φαράσι...

Στά παιδάκια είναι τά χάδια,
στά παιδάκια, τά φιλάκια:
τώρα, ποιός τά συλλογιέται
τά καημένα τά πουλάκια;

Κι όταν γίνει, πάλι, βράδυ,
κι όλοι πάνε νά πλαγιάσουν,
νά χωθοῦν μές στά κρεβάτια,
μήν τυχόν καί ξεπαγιάσουν,

τά πουλάκια τά καημένα,
τά πουλάκια, τώρα, πέρα
θά χαθοῦν, χωρίς έλπίδα
νά φανοῦν τήν άλλη μέρα...

Έρωτήσεις

1. Στό ποίημα έπαναλαμβάνονται όλόκληρες στροφές, στίχοι ή λέξεις. Γιά ποιό λόγο;
2. Σέ όρισμένες στροφές ό ποιητής χρησιμοποιεί έρωτηματικά, θαυμαστικά και άποσωπητικά. Γιατί;
3. Σέ ποιές στροφές ύπαρχουν άντιθέσεις καί τί έπιδιώκει μ' αύτές ό ποιητής;
4. Δικαιολογήστε τή φράση τής εισαγωγής «Τή θλίψη αύτή προσπαθεῖ νά μᾶς τήν ύποβάλει μέ εικόνες ήρεμες καί στίχους συγκρατημένους».
5. Συγκεντρώστε τά ύποκοριστικά τού ποιήματος. Γιατί τά χρησιμοποιεί ό ποιητής;

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ (1893-1944). Γεννήθηκε καί πέθανε στήν 'Αθήνα. Σπουδασε Νομικά. Άσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ποίηση, παράλληλα όμως έγραψε άξιόλογες κριτικές μελέτες καί μετέφρασε ξένους ποιητές. "Οσο ζούσε έξέδωσε μιά ποιητική συλλογή Τά ποιήματα (1939). Τό 1965 έκδόθηκαν τά 'Απαντά του. Ή ποίησή του είναι διαποτισμένη άπό μιά διάθεση μελαγχολίας.

‘Η ἄνοιξη περαστικιά...

Τό ποίημα άνήκει στή συλλογή Καθημερινές. Στά ποιήματα τής συλλογής αύτής ό ποιητής ρίχνει τό κέντρο βάρους στίς άλλαγές πού σημειώνει ό χρόνος πάνω στά ἀντικείμενα τής καθημερινής ζωῆς. Τονίζοντας τή γραφικότητα τοῦ σπιτικοῦ χώρου δείχνει τό δεσμό μας μέ όπι ἄψυχο μᾶς περιβάλλει. Τό ποίημα πού ἔξετάζουμε ἐδῶ ἐκφράζει μιά ἀπλή σοφία: νά χαιρόμαστε όπι ώραιο μᾶς προσφέρεται, χωρίς νά λυπόμαστε πού φεύγει.

Η “Ανοιξη, περαστικιά
ἀπ’ τό σπίτι,
ἔσυρε μιά χαρακιά*
στό φεγγίτη.
Χάραξε κλωνιά πλεχτά
σά γαιτάνι*,
καί τά φύλλα τά δετά
σέ στεφάνι
καί τ’ ἀγέρι ὅταν περνᾶ
στά κοτσάνια,
κάνουν ὅλα, ταπεινά,
μιά μετάνοια.
Πέρασε ἀπ’ τίς γνωστικές
τίς κοπέλες
κι ἄνθισαν ποδιές λευκές
καί κορδέλες.
“Αγιασε τά χώματα
μ’ ἄγια μύρα
κι εἰν’ εύκές τά χρώματα,
γύρα γύρα.
Πήγε κι ἀπ’ τήν ἐξοχή,

χαρακιά: γραμμή.

γαιτάνι: μεταξένιο διακοσμητικό κορδόνι.

κι άπ' τό ρέμα,
 κι όλοι οί φράχτες, οί φτωχοί,
 τρέχουν αίμα.
 Τώρα, ό δρόμος της μακριά
 θά τη βγάλει,
 κεī πού βρέχει τή στεριά
 τ' άκρογιάλι,
 στά νερά τά χαμηλά,
 κούφια, λίγα,
 γιά νά βάλει μιά λιλά*,
 μιά ίδια ρίγα*.
 "Άδειασε κι έδω κι έκει
 τόσα δώρα
 και σά μοίρα στοργική
 φεύγει τώρα
 – στήν καλή της ώρα!

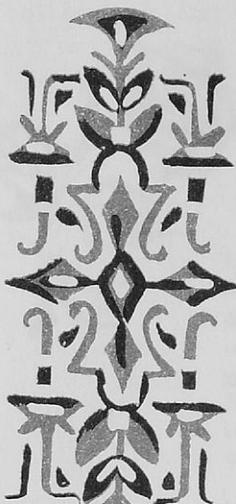
Έρωτήσεις

1. Ό ποιητής λέει πώς ή άνοιξη μᾶς «άδειασε καί δῶ καὶ κεῖ τόσα δῶρα». Ποιά είναι αὐτά;
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τή μεταμορφωτική δύναμη τής άνοιξης πάνω στή φύση καί τούς άνθρώπους;
3. Ποιά διάθεση φέρνει στόν ποιητή ή άνοιξη πού περνά; Βοηθάει ό ρυθμός τῶν στίχων νά φανεί ή διάθεση αὐτή;
4. Ποιός στίχος τοῦ ποιήματος έκφραζει τήν άπλή σοφία πού άναφέρουμε στό είσαγωγικό σημείωμα;

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ (1899 - 1944). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Εύάγγελου Ιωάννου. Γεννήθηκε στήν Καλαμπάκα, άλλα μεγάλωσε καί έζησε στήν Αθήνα. Σπούδασε Νομικά χωρίς νά άσκήσει τή δικηγορική, γιατί άφοσιώθηκε στή λογοτεχνία. Παράλληλα έργαζόταν ώς υπάλληλος στήν Εθνική Βιβλιοθήκη. Πρωτοεμφανίστηκε άπό τίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ Διάπλασις τῶν Παιδῶν, όπου συνέχιζε νά γράφει καί μεγάλος. Ή ποίησή του άναφέρεται συχνά στά παιδικά του χρόνια. Χαρακτηρίζεται άπό μιά εύγενεια καί εύαισθησία ποτισμένη μέ άνάλαφρη αίσιοδοξία άλλα καί έναν τόνο μελαχολίας. Έργα του: Βουκολικά καί Έγκώμια, Καθημερινές, Τριαντάφυλλα μιανῆς ήμέρας, μετάφραση τῶν Στροφῶν τοῦ Ζάν Μορεάς κ.ά.

λιλά: μενεξεδί χρώμα.

ρίγα: γραμμή διακριτικοῦ χρώματος σέ ύφασμα.

Οι Συνθέσεις

Τό κείμενο πού άκολουθεί είναι μιά ἐπιστολή τοῦ Ξενόπουλου ἀπό τή Διάπλαση τῶν Παίδων, τό περιοδικό πού στάθηκε πνευματική τροφή γιά πολλές γενεές παιδιών καί πού ἀρχισυντάκτης του ἦταν ὁ Ξενόπουλος γιά μισό σχεδόν αἰώνα (1894-1941). Ἐκεῖ δημοσίευε καί τίς περίφημες Ἀθηναϊκές Ἐπιστολές του πρός τὰ παιδιά, πού τίς ύπογραφε μέ τό φευδώνυμο Φαίδων. Σ' αὐτή τήν ἐπιστολή βρίσκουμε μιά ἀπλή καί σύντομη μελέτη, ὅπου ὁ μεγάλος συγγραφέας καί φίλος τῶν παιδιῶν δείχνει σ' αὐτά πῶς πρέπει νά γράφουν τίς ἑκθέσεις τους, πού παλιότερα τίς λέγανε καί συνθέσεις.

Αθῆναι, 16 Φεβρουαρίου 1929

Ἀγαπητοί μου,

Μιά καλή σύνθεση, ἀπάνω σ' ἔνα θέμα ὅποιοδήποτε, πρέπει νά χωρίζεται σε τρία μέρη. Τό πρώτο είναι ἡ ἐντύπωση. Τό δεύτερο ἡ περιγραφή. Τό τρίτο ἡ σύγκριση. Γιά νά περιγράψεις ἔνα πράγμα, πρέπει βέβαια νά σοῦ κάνει κάποια ἐντύπωση. Καὶ φυσικά πρέπει ν' ἀρχίσεις μέ τήν ἐντύπωση αὐτή. Θά πεῖς δηλαδή ποιά συναισθήματα σου ἐμπνέει. "Ἐπειτα θά τό περιγράψεις, δικαιολογώντας τρόπον τινά αὐτά τά συναισθήματα. Καὶ μετά τήν περιγραφή, ὅταν πιά θά ξέρουμε καλά τί είναι αὐτό τό πράγμα, θά τό συγκρίνεις μέ ἄλλα παρόμοια καί θά βρεῖς τίς διαφορές, τίς ἀντιθέσεις. Μ' αὐτό τόν τρόπο συμπληρώνεις τήν περιγραφή καί δικαιολογεῖς ἀκόμα τήν ἀρχική ἐντύπωση. "Ετσι ἡ σύνθεση συμπληρώνεται.

Σύμφωνα μέ τ' ἀνωτέρω, ἔγραψα γιά σᾶς μιά σύνθεση γιά τό ρόδο... Διαβάστε την τώρα νά ιδεῖτε τήν ἐφαρμογή:

«Στόν ἀπριλιάτικο κῆπο βλέπω τή ροδωνιά ἀνθισμένη κι ἡ ψυχή μου εύφραίνεται. Μ' ἀρέσει τό ζωηρό κόκκινο χρώμα τῶν λουλουδιῶν ἀνάμεσα στά πράσινα φύλλα κι ἡ γλυκιά μυρωδιά πού σκορπίζει ὁ θάμνος ὀλόγυρά του. Τί χαρά!

Σωστά είπαν πῶς τό ρόδο είναι ὁ βασιλιάς τῶν λουλουδιῶν. Γιατί ἀσύγκριτη είναι ἡ μεγαλοπρέπεια κι ἡ ὁμορφιά του. Κοιτάξτε καλά ἔνα ρόδο. Γύρω στόν κίτρινο σπόρο τά πέταλα ἔχουν μιάν ὥραιά διάταξη. Είναι σχεδόν στρογγυλά καί τό ἔνα ἀκουμπᾶ πάνω στό ἄλλο καί σχεδόν

τό μισοσκεπάζει. Άποτελούν κύκλους κύκλους μέ κέντρο τό σπόρο. Τά πέταλα πού είναι κοντά του είναι μικρότερα. Μά σσο άπομακρύνονται από τό κέντρο, τόσο μεγαλώνουν. Τό βαθμιαίο αύτό μεγάλωμα τῶν πετάλων δίνει στό λουλούδι τό ίδιαίτερο καί τόσο χαριτωμένο σχήμα του. Άλλα μέ πόση χάρη στηρίζεται, μ' ἔναν κόμπο από κάτω, στό λεπτό, άναλόγο κοτσάνι του, καί πώς ταιριάζει μέ τά πράσινα φυλλαράκια τῆς ριδωνιάς, πού είναι μυτερά κι ἔχουν όλόγυρα δοντάκια! Άκομα καί τ' ἀγκάθια πού ἔχουν τά κλωνάρια τοῦ θάμνου, καί πού σέ μερικά ρόδα φθάνουν ώς τό κοτσάνι τους, προσθέτουν στό λουλούδι όμορφιά.

Ύπαρχουν εἰδῶν εἰδῶν ρόδα. "Άλλα είναι μικρά, μέ πέταλα κανονικά καί σχεδόν ισομεγέθη· ἄλλα είναι μεγάλα, πελώρια, μέ τή διάταξη ἐκείνη τῶν πετάλων πού περιγράψαμε. "Άλλα εύωδιάζουν πολύ, ἄλλα λιγότερο καί μερικά σχεδόν καθόλου. "Άλλα είναι βαθυκόκκινα, βυσσινιά, σά βελουδένια· ἄλλα τριανταφυλλιά, πιό σκοῦρα ἢ πιό ἀνοιχτά· ἄλλα κίτρινα βαθιά, ἄλλα κίτρινα πρός τό ἄσπρο καί ἄλλα κάτασπρα. Κάθε ποικιλία ἔχει τή χάρη της ἀπό τό κοινό τριαντάφυλλο ώς τό ἑκατόφυλλο. "Άλλα ό ἀληθινός βασιλιάς μέσα στά ρόδα καί μέσα σ' ὅλα τ' ἄλλα λουλούδια είναι τό ἀπριλιάτικο, πού ἔχει, νά ποῦμε ἔτσι, τό κλασικό σχήμα τοῦ ρόδου καί τήν πιό γλυκιά, τήν πιό δυνατή μυρωδιά ἀπ' ὅλα.

Τό ρόδο είναι λουλούδι περήφανο. Δέν μοιάζει μέ τό μενεξέ πού εύωδιάζει κρυμμένος στά φύλλα. Τό ρόδο σηκώνει τό κεφάλι του ψηλά, λάμπει στόν ἥλιο, καμαρώνει σά νά σοῦ λέει: «ἐδῶ είμαι! κοίταξέ με! μύρισέ με! Μή τολμήσεις μόνο νά μέ κόψεις. Τ' ἀγκάθια μου θά μέ ύπερασπισθοῦν!» "Ισως ἀπ' αύτή τήν περηφάνεια ὄνομάσθηκε βασιλιάς. "Ἔχει ὅμως τόσα ἄλλα προτερήματα, πού μέ τό δίκιο του νά καμάρωνει..."

Βλέπετε; Στή σύνθετη αύτή ἔβαλα πρώτα τήν ἐντύπωσή μου ἀπό τό θέαμα μιᾶς ἀνθισμένης ριδωνιάς: Χαρά, εύχαριστη, εύφροσύνη, θαυμασμός. Κατόπι παίρνω ἔνα ρόδο καί τό περιγράφω. Τέλος τό συγκρίνω μέ τ' ἄλλα ρόδα καί μέ τόν μενεξέ, ἔνα ἐπίσης ὡραῖο λουλούδι, πού είναι ὅμως καί τόσο διαφορετικό... Φυσικά, γιά τό ρόδο μποροῦσα νά πω ἀκόμα περισσότερα. Νά τό περιγράψω λεπτομερέστερα, νά προσθέσω καί πληροφορίες ἐπιστημονικές, νά μιλήσω γιά τήν καλλιέργειά του, νά δώσω ἔνα κατάλογο τῶν εἰδῶν κτλ. Ή νά τό συγκρίνω καί μέ ἄλλα λουλούδια. Νά κάμω μά σύνθεση ἀπό πολλές σελίδες, νά ἐξαντλήσω πού λένε τό θέμα. Άλλα ἔδω πρόκειται γιά ἔνα σχέδιο σύνθεσης. Λοιπόν, μέσα στό σχέδιο αὐτό, θά χωρούσε μά χαρά κι ὅ, τι ἄλλο θά ἥθελα νά πω γιά τό ρόδο. "Αρα τό σχέδιο είναι καλό. Κι ἀπάνω σ'

αύτό μπορεί κανείς μ' έμπιστοσύνη νά κάνει τίς συνθέσεις του. Τήν πρώτη φορά πού θά σᾶς δώσουν κανένα τέτοιο θέμα στό σχολεῖο, δοκιμάστε καί δέν θά χάσετε...

Σᾶς άσπάζομαι
Φαίδων

Έρωτήσεις

1. Νά διακρίνετε στό κείμενο τής έφαρμογής τά τρία μέρη τής θεωρίας.
2. Νά σημειώσετε τίς λέξεις πού έκφραζουν συναισθήματα καί νά βρείτε συνώνυμες καί άντιθετες μ' αύτές.
3. Πού βασίζει ο συγγραφέας τήν περιγραφή;
4. Νά έφαρμόσετε τόν τρόπο αύτό σέ ένα δικό σας θέμα.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 15.

Διονύσιος Σολωμός

Πρωτομαγιά

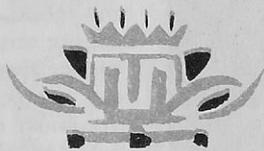
"Αν καί τό λυρικό αύτό ποίημα είναι άπόσπασμα ἀπό νεκρική ώδή τοῦ ποιητῆ, ὅμως είναι γεμάτο ἀπό τή χαρά τῆς ζωῆς. Αξίζει νά προσέξουμε ιδιαίτερα τή γεωμετρική, θά λέγαμε, συμμετρία του: Οι τέσσερις πρῶτοι στίχοι παρουσιάζουν ένα θέμα, οι τέσσερις τελευταῖοι ένα άλλο θέμα καί οι δυό μεσαίοι συνδέουν ἀρμονικά τά δυό αύτά θέματα.

Τοῦ Μαϊοῦ ροδοφαίνεται ἡ μέρα,
πού ώραιότερη ἡ φύση ξυπνάει
καί τήν κάνουν λαμπρά καί γελάει
πρασινάδες, ἀχτίνες, νερά·
ἄνθη κι ἄνθη βαστοῦνε στό χέρι
παιδιά κι ἄντρες, γυναῖκες καί γέροι·
ἀσπροεντύματα, γέλια καί κρότοι,
ὅλοι οἱ δρόμοι γιομάτοι χαρά·
ναί, χαρείτε τοῦ χρόνου τή νιότη,
ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιά.

Έρωτήσεις

1. Τί έκφράζουν οι τέσσερις πρώτοι στίχοι, τί οι τέσσερις τελευταίοι και πώς γίνεται ή σύνδεση;
2. Πώς έκφραζεται ή χαρά τής ζωῆς;
3. «Τοῦ χρόνου τή νιότη»: Γιατί τό λέει αύτό ό ποιητής;
4. Προσέξτε τήν άπαλότητα τῶν ἥχων. Ποιοί φθόγγοι κυριαρχοῦν και τί έντύπωση δίνουν;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Κωστής Παλαμᾶς

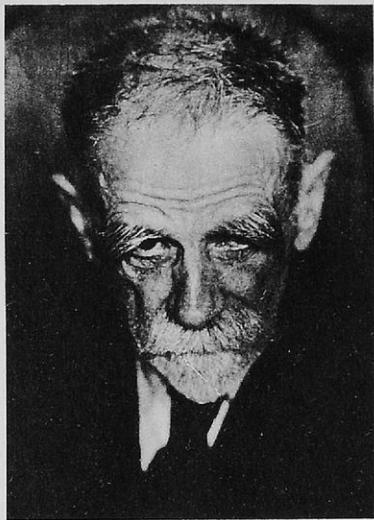
Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!...

Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!... Τ' ώραϊο νησάκι νά το!
Διπλά άκρογιάλια. Τ' άνοιχτό – φῶς ὄλο· τό χιονάτο,
μέ τά γραμμένα* ἐρείπια καί μέ τά μαυροπούλια.
Καί τ' ἄλλο – ὡ δάση ἀπό μυρτίες, ὡ κῆποι ἀπό ζουμπούλια,
καί κάτω ἀπό τής νεραντζίας τῆς φουντωτής τά κλώνια,
ὡ ἵσκιοι!... – οἱ Ἐρωτες μιλοῦν, ἀντιλαλοῦν τ' ἀηδόνια.
Τό ἔν' άκρογιάλι 'Ε δῶ! μᾶς λέει, τ' ἄλλο άκρογιάλι Νά με!
Βαρκούλα, ποῦ θ' ἀράξουμε; Βαρκάρη, ποῦ θά πάμε;..

Έρωτήσεις

1. Νά βρείτε καί νά συγκρίνετε τίς όμορφιές πού ἔχουν τά δυό άκρογιάλια. Εἴ-
ναι ίσοδύναμες;
2. Θά μπορούσατε ἐσεῖς νά ἀποφασίσετε ποῦ θά μείνετε; "Αν ναί, ποιό άκρο-
γιάλι θά προτιμούσατε καί γιατί;
3. Τί δείχνει ό τελευταίος στίχος τοῦ ποιήματος;

γραμμένα: ζωγραφισμένα.

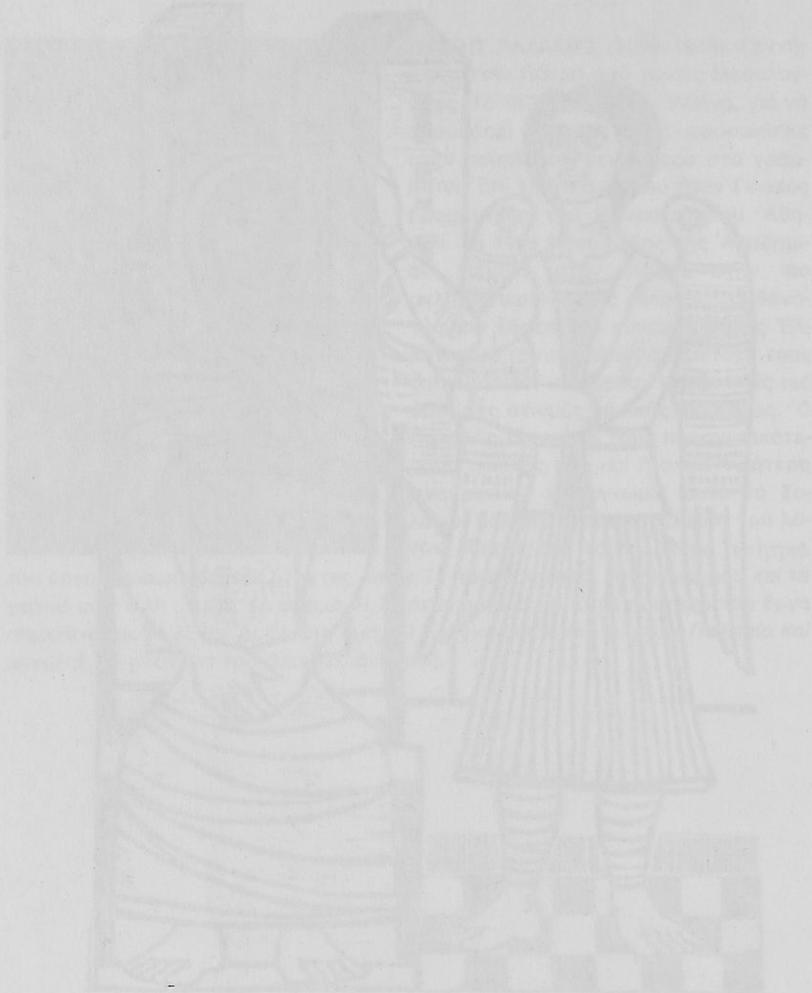
ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ (1859-1943). Γεννήθηκε στήν Πάτρα από γονεῖς Μεσολογγίτες. Τό 1876 ήρθε στήν Αθήνα, γιά νά σπουδάσει Νομικά, ἀλλά ἀφοσιώθηκε στήν ποίηση καί γενικότερα στά γράμματα. Ἐπί τριάντα χρόνια ἦταν Γενικός Γραμματέας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τό 1926 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Πέθανε στήν Αθήνα στήν πιό σκληρή περίοδο τῆς κατοχῆς. Ὁ θάνατός του δύωσε τήν εὔκαιρία στούς "Ελληνες μέ τήν παλλαϊκή συμμετοχή τους στήν κηδεία, νά ζήσουν μιά ἀπό τίς πιό ὅμορφες στιγμές ἐθνικῆς ἐξάρσεως. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι ἀπό τούς παραγωγικότερους ποιητές μας καί ἡ σημαντικότερη πνευματική φυσιογνωμία μετά τό Σολωμό. Καλλιέργησε ὅλα τά εἰδη τοῦ λόγου. Ἐκτός ἀπό τό πολύτομο ποιητικό

του ἔργο ἔγραψε κριτικές μελέτες, ὥπως *Τά πρώτα κριτικά*, *Τά χρόνια μου καί τά χαρτιά μου* κ.λπ., πεζά, τό δράμα *Η Τρισεύγενη* κ.α. Ἀπό τά ποιητικά του ἔργα σημειώνουμε τά ἔξης: *Ασάλευτη ζωή*, *Ο δωδεκάλογος τοῦ γύφτου*, *Πολιτεία καί μοναξιά*, *Η φλογέρα τοῦ βασιλιά*, ὁ *Τάφος*.

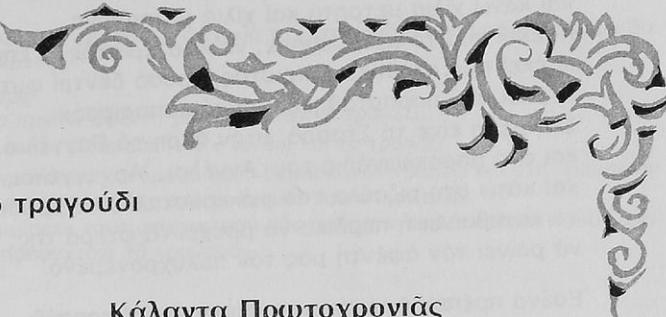

II. Ἡ θρησκευτική πίστη

Φῶς πού πατεῖ χαρούμενο τὸν ἄδη καὶ τό χάρο.
(Διον. Σολωμός)

Γ. Σικελιώτης: *Εὐαγγελισμός*.

Δημοτικό τραγούδι

Κάλαντα Πρωτοχρονιάς

Σπίς μέρες μας τά παιδιά στά κάλαντα τής πρωτοχρονιάς τραγουδοῦν μονάχα ένα τραγούδι (καί συνήθως όχι όλοκληρο). Παλιότερα όμως γιά κάθε μέλος τής οικογένειας ἐλεγαν καί ξεχωριστό τραγούδι μέ παινέματα κι εύχες, ὅπως βλέπετε πιό κάτω.

Αρχιμηνιά κι ἀρχιχρονιά κι ἀρχή τοῦ Γεναρίου,
κι ἀρχή πού βγῆκεν ὁ Χριστός στή γῇ νά περπατήσει.

Ἐβγῆκε καί χαιρέτησε ὄλους τούς ζευγολάτες,
κι ὁ πρώτος του χαιρετισμός ἦταν "Ἄγιος Βασίλης":

—"Ἄγιε Βασίλη, δέσποτα, καλό ζευγάρι κάνεις*.

— Μέ τήν εύκή σου, δέσποτα, καλό κι εύλογημένο.

Στάθηκε καί τό βλόγησε μέ τό δεξί του χέρι
μέ τό δεξί, μέ τό ζερβί, μέ τό μαλαματένιο,
πάλι τό ξαναβλόγησε μέ μαργαριταρένιο.

— Θά σέ ρωτήσω, δέσποτα, πόσα πινάκια* σπέρνεις;

— Σπέρνω σιτάρι δώδεκα, κριθάρι δεκαπέντε,
μά κείνο τό ζηλέψανε περδίκια καί λαγούδια,
παίρνω τό ντουφεκάκι μου καί πά νά τά σκοτώσω.

Μήτε περδίκια σκότωσα, μήτε λαγούς ἐπιάσα,
μόν' θέρισα κι ἀλώνισα ὅλα τ' ἀποφαγούδια,

κάνω ζευγάρι: ὄργωνν.

πινάκι: τό πιάτο. Πρακτικός τρόπος νά μετροῦν οί γεωργοί τό σιτάρι γιά τή σπορά (τό σπόρο).

καί κάνω χίλια μετρητά καί χίλια μετρημένα.
Κι έκει πού τά μετρούσανε, νά κι ό Χριστός κι έπέρνα,
κι έκει πού στάθηκε ό Χριστός, χρυσό δεντρί φυτρώθη
κι έκει πού παραστάθηκε, χρυσό κυπαρισσάκι.

Στή μέση είχε τό Σταυρό, στήν ακρη τό Βαγγέλιο,
και στά παρακλωνάρια του Ἀγγέλοι, Ἀρχαγγέλοι,
και κάτω στή ριζούλα του μιά κρυσταλλένια βρύση,
νά κατεβαίνει ή πέρδικα νά βρέχει τά φτερά της,
νά ραίνει τόν άφεντη μας τόν πολυχρονεμένο.

Ἐσένα πρέπει, ἀφέντη μου, δαμασκηνό* τραπέζι,
ὅταν ἀνθεὶ ἡ δαμασκηνιά ν' ἀνθεῖ καί τό τραπέζι·
καί πάλι ξαναπρέπει σου στά πεύκια* νά καθίσεις,
νά κοσκινίσεις τό φλωρί, νά πέφτει τό λογάρι*,
καί τ' ἀποκοσκινίδια του σκλάβους νά τ' ἀγοράζεις.

Πολλά 'παμε τ' ἀφέντη μας, ἃς ποῦμε τῆς κυρᾶς μας:
Κυρά Ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά καμαροφρύδα,
πῆρες τά ρόδα 'π' τή ροδιά, τ' ἀσπράδι ἀπό τό χιόνι,
πῆρες καί τό ματόφρυδο ἀπό τό χειλιδόνι.

Πολλά 'παμε καί τῆς κυρᾶς, ἃς ποῦμε καί τῆς κόρης:
Κυρά μ', τή δυχατέρα* σου γραμματικός τή θέλει,
κι ἄν είναι καί γραμματικός πολλά προικιά γυρεύει.
Γυρεύει ἀμπέλια ἀτρύγητα, χωράφια μέ τά στάχια,
γυρεύει καί τή Βενετιά μ' ὅλα της τά καράβια,
γυρεύει καί τόν κύρ Βοριά νά τά καλαρμενίζει.

Ἐρωτήσεις

- Στό τραγούδι μας ό "Άγιος Βασίλης παρασταίνεται σάν ζευγολάτης. "Αν σκεφτοῦμε πώς τά κάλαντα τραγουδιόνταν σέ άγροτόσπιτα, ποιά σημασία μπορεῖ νά έχει αυτή ή παράσταση;
- Τί ἀποτέλεσμα είχε ή εὐλογία τοῦ Χριστοῦ; Νά τό συσχετίσετε μέ τίς εύχες πού δίνονται στόν άφεντη τοῦ σπιτιοῦ.

δαμασκηνό: από τή Δαμασκό, πού στά βυζαντινά χρόνια ἦταν περίφημη γιά τά χειροτεχνήματά της (ύφασματα, σπαθιά κλπ).
πεύκι: τό χαλί (ἀπό τό μεσαιωνικό ἐπεύχιον, μικρό χαλί πού πάνω του προσευχονταν).

λογάρι: χρήμα θησαυρός.
δυχατέρα: θυγατέρα.

3. Νά βρείτε λέξεις, φράσεις ή στίχους τοῦ τραγουδιοῦ πού σᾶς θυμίζουν βυζαντινές εἰκόνες.
4. Στούς στίχους
έσένα πρέπει ἀφέντη μου, δαμασκηνό τραπέζι,
ὅταν ανθεῖ ἡ δαμασκηνία ν' ἀνθεῖ καὶ τὸ τραπέζι
ὑπάρχει λογική σχέση ἀνάμεσα στὸ «δαμασκηνό» τραπέζι καὶ στὴ «δαμασκηνίᾳ»; Ο συσχετισμός τους στὸ τραγούδι πού στηρίζεται;
5. Νά ύπογραμμίσετε τούς στίχους πού σᾶς ἀρέσουν περισσότερο, ἀφοῦ ξανδιαβάσετε προσεχτικά τὸ τραγούδι.

Φωτης Κόντογλου

Τό βλογημένο μαντρί

Ο Μ. Βασίλειος γεννήθηκε στή Νεοκαισάρεια τοῦ Πόντου. Ἐκανε λαμπρές σπουδές, ἀσκήτεψε γιά ἔνα διάστημα καὶ τέλος ἐγινε Ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας (340), ὅπου ἀνέπτυξε μεγάλη κοινωνική καὶ φιλανθρωπική δραστηριότητα. Γιὰ τή φιλανθρωπία καὶ τή γενναιοδωρία του διαδόθηκε ἡ πίστη ὅπι φέρνει τά δῶρα πού ἀνταλλάσσουμε τήν Πρωτοχρονία.

Κάθε χρόνο ὁ "Άγιος Βασίλης τίς παραμονές τῆς Πρωτοχρονίας γυρίζει ἀπό χώρα σέ χώρα κι ἀπό χωριό σέ χωριό, καὶ χτυπά τίς πόρτες, γιά νά δεῖ ποιός θά τόν δεχτεῖ μέ καθαρή καρδιά. Μιά χρονιά λοιπόν, πήρε τό ραβδί του καὶ τράβηξε. Ἡτανε σάν καλόγερος ἀσκητής, ντυμένος μέ κάτι μπαλωμένα παλιόρασα, μέ χοντροπάπουτσα στά ποδάρια του καὶ μ' ἔνα ταγάρι περασμένο στόν ὄμο του. Γι' αὐτό τόν παίρνανε γιά διακονιάρη καὶ δέν τ' ἀνοίγανε τήν πόρτα. Ο "Άγιος Βασίλης ἔφευγε λυπημένος, γιατί ἔβλεπε τήν ἀπονιά τῶν ἀνθρώπων καὶ συλλογιζότανε τούς φτωχούς πού διακονεύουνε, ἐπειδής ἔχουνε

άνάγκη, μ' όλο πού αύτός ό ίδιος δέν είχε άνάγκη άπο κανέναν, κι οὕτε πεινοῦσε, οὕτε κρύωνε.

΄Αφοῦ βολόδειρε* άπο δῶ κι ἀπό κεῖ, κι ἀφοῦ πέρασε ἀπό χῶρες πολλές κι ἀπό χιλιάδες χωριά καὶ πολιτείες. Ἐφταξε στά ἑλληνικά τά μέρη, πού ναι φτωχός κόσμος. Άπ' όλα τά χωριά πρόσκρινε* τά πιό φτωχά καὶ τράβηξε κατά κεῖ, άνάμεσα στά ξερά βουνά πού βρισκόντανε κάτι καλύβια, πεινασμένη λεμπεσουριά*.

Περπατοῦσε νύχτα κι ὁ χιονάς βογκοῦσε, ἡ πλάση ἦτανε πολύ ἄγρια. Ψυχή ζωντανή δέν ἀκουγότανε, ἐξόν ἀπό κανένα τσακάλι πού νάβγιζε.

΄Αφοῦ περπάτηξε κάμπιοσο, βρέθηκε σ' ἔνα ἀπάγκιο* πού ἔκοβε ὁ ἀγέρας ἀπό να μικρό βουνό, κι εἶδε ἔνα μαντρί κολλημένο στά βράχια. "Ἄνοιξε τήν αὐλόπορτα πού ἦτανε κανωμένη ἀπό ἄγρια ρουπάκια* καὶ μπῆκε στή μάντρα. Τά σκυλιά ξυπνήσανε καὶ πιάσανε καὶ γαβγίζανε. Πέσανε ἀπάνω του νά τόν σκίσουνε· μά, σάν πήγανε κοντά του, σκύψανε τά κεφάλια τους καὶ σερνόντανε στά ποδάρια του, γλείφανε τά χοντροπάπουτσά του, γρούζανε* φοβισμένα καὶ κουνούσανε παρακαλεστικά τίς οὐρές τους.

΄Ο "Άγιος σίμωσε στό καλύβι τοῦ τσομπάνου καὶ χτύπησε τήν πόρτα μέ τό ραβδί του καὶ φώναξε:

«΄Ελεήστε με, χριστιανοί, γιά τίς ψυχές τῶν ἀποθαμένων σας! Κι ὁ Χριστός μας διακόνεψε σάν ἡρθε σέ τοῦτον τόν κόσμο!».

΄Η πόρτα ἄνοιξε καὶ βγήκε ἔνας τσομπάνης, παλικάρι ὡς εἰκοσιπέντε χρονῶ, μέ μαῦρα γένια· καὶ δίχως νά δεῖ καλά καλά ποιός χτυποῦσε τήν πόρτα, εἴπε στό γέροντα:

«΄Πέρασε μέσα στ' ἀρχοντικό μας νά ζεσταθεῖς! Καλή μέρα καὶ καλή χρονιά!».

Αύτός ό τσομπάνης ἦτανε ό Γιάννης ό Μπάικας, πού τόν λέγανε Γιάννη Βλογημένον, ἄνθρωπος ἀθῶος σάν τά πρόβατα πού βόσκαγε, ἀγράμματος ὄλότελα.

Μέσα στήν καλύβα ἔφεγγε μέ λιγοστό φῶς ἔνα λυχνάρι. Ό Γιάννης, σάν εἶδε στό φῶς πώς ό μουσαφίρης ἦτανε γέροντας καλόγερος, πήρε τό χέρι του καὶ τ' ἀνασπάστηκε καὶ τό βαλε ἀπάνω στό κεφάλι του.

βολοδέρνω: ταλαιπωροῦμαι γυρνώντας ἀπό δῶ καὶ ἀπό κεῖ.
προκρίνω: προτιμῶ.

λεμπεσουριά: φτωχολογιά.

ἀπάγκιο: μέρος ἀπάνεμο, προφυλαγμένο ἀπό τόν ἀέρα.

ρουπάκι: όνομασία βαλανιδιάς.

γρούζω: κάνω γρού - γρού· λέγεται γιά διάφορα ζάνα.

"Υστερα φώναξε τή γυναίκα του, ώς εϊκοσι χρονῶ κοπελούδα, πού κουνοῦσε τό μωρό τους μέσα στήν κούνια. Κι ἐκείνη πήγε ταπεινά και φίλησε τό χέρι τοῦ γέροντα κι είπε:

«Κόπιασε, παππού, νά ξεκουραστεῖς».

'Ο "Αγιος Βασίλης στάθηκε στήν πόρτα και βλόγησε τό καλύβι κι είπε:

«Βλογημένοι νά 'σαστε, τέκνα μου, κι όλο τό σπιτικό σας! Τά πρόβατά σας νά πληθαίνουν ώς τοῦ Ιώβ μετά τήν πληγήν καιώ ώς τοῦ Αβραάμ καιώ ώς τοῦ Λάβαν! Ή ειρήνη τοῦ Κυρίου ήμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ νά είναι μαζί σας!».

'Ο Γιάννης ἔβαλε ξύλα στό τζάκι καιί ξελόχισε* ή φωτιά. 'Ο "Αγιος ἀπίθωσε* σέ μιά γωνιά τό ταγάρι του, ύστερα ἔβγαλε τό μπαλωμένο τό ράσο του κι ἀπόμεινε μέ τό ζωστικό του. Τόν βάλανε κι ἔκατσε κοντά στή φωτιά, κι ή γυναίκα τοῦ 'βαλε καιί μιά μαξιλάρα ν' ἀκουμπήσει.

'Ο "Αγιος Βασίλης γύρισε κι είδε γύρω του καιί ξανάπε μέσα στό στόμα του:

«Βλογημένο νά 'ναι τοῦτο τό καλύβι!».

'Ο Γιάννης μπαινόβγαινε, γιά νά φέρει τό 'να καιί τ' ἄλλο. Ή γυναίκα του μαγείρευε. 'Ο Γιάννης ξανάριξε ξύλα στή φωτιά.

Μονομιάς φεγγοβόλησε τό καλύβι μέ μιάν ἀλλιώτικη λάμψη καιί ἐφάνηκε σάν παλάτι. Τά δοκάρια σά νά 'τανε μαλαμοκαπνισμένα, κι οί πυτιές* πού ήτανε κρεμασμένες σά νά γινήκανε χρυσά καντήλια, καιί τά τυροβόλια κι οί καρδάρες καιί τ' ἄλλα τά σύνεργα πού τυροκομοῦσε ο Γιάννης, λέσ κι ήτανε διαμαντοκολλημένα. Καιί τά ξύλα πού καιγόντανε στή φωτιά εύωδιάζανε σά μοσκολίβανο καιί δέν τρίζανε, όπως τρίζανε τά ξύλα τῆς φωτιᾶς, παρά φέλνανε σάν τούς ἀγγέλους πού 'ναι στόν Παράδεισο.

'Ο Γιάννης ήτανε καλός ἄνθρωπος, όπως τόν ἔφτιαξε ὁ Θεός. Φτωχός ήτανε, είχε λιγοστά πρόβατα, μά πλούσια καρδιά: «Τή πτωχεία τά πλούσια!». Ήτανε αὐτός καλός, μά είχε καιί καλή γυναίκα. Κι ὅποιος τύχαινε νά χτυπήσει τήν πόρτα τους, ἔτρωγε κι ἔπινε καιί κοιμότανε. Κι ἂν ήτανε καιί πικραμένος, ἔβρισκε παρηγοριά. Γι' αὐτό κι ό "Αγιος Βασίλης κόνεψε* στό καλύβι τους, ξημερώνοντας Πρωτοχρονιά, παραμονή τῆς χάρης του, κι ἔδωσε τήν εύλογία του.

ξελοχίζω: ζωηρεύω τή φωτιά.

ἀπιθώνω: ἀποθέτω, τοποθετῶ.

πυτιά: ἐνζυμο πού ἐκκρίνεται στό στομάχι τῶν μυρηκαστικῶν καιί χρησιμοποιο-

είται γιά τό πήξιμο τοῦ τυριοῦ.

κονεύω: καταλύω κάπου γιά νά κοιμηθῶ.

Κείνη τή νύχτα τόν περιμένανε ὅλες οἱ πολιτεῖς καὶ τὰ χωριά τῆς οἰκουμένης, ἀρχόντοι, δεσποτάδες κι ἐπίσημοι ἀνθρῶποι, πλήν ἐκείνος δέν πήγε σέ κανέναν τέτοιον ἀνθρωπο, παρά πήγε στό μαντρί τοῦ Γιάννη τοῦ Βλογημένου.

Σάν βολέψανε τά πρόβατα, μπῆκε μέσα ὁ Γιάννης καὶ λέγει στόν γέροντα:

«Γέροντα, μεγάλη χαρά ἔχω ἀπόψε πού ἥρθες, ν' ἀκούσουμε κι ἐμεῖς κανένα γράμμα, γιατί δέν ἔχουμε ἐκκλησιά κοντά μας, μήτε κάν ρημοκλήσι. Ἐγώ ἀγαπῶ πολύ τά γράμματα τῆς θρησκείας μας, κι ἂς μήν τά καταλαβαίνω, γιατί εἴμαι ξύλο ἀπελέκητο. Μιά φορά μᾶς ἥρθε ἔνας γέροντας Ἀγιονορίτης καὶ μᾶς ἄφησε τούτη τήν ἀγιοτική φυλλάδα, κι ἂν λάχει νά περάσει κανένας γραμματιζούμενος καμιά φορά, τόν βάζω καὶ τήν διαβάζει. Ἐγώ ὅλα ὅλα τά γράμματα πού ξέρω είναι τρία λόγια πού τά 'λεγε ἔνας γραμματιζούμενος, πού ἔβγαζε λόγιο στό χωριό, δυό ὠρες ἀπό δῶ, κι ἀπό τίς πολλές φορές πού τά 'λεγε, τυπωθήκανε στή θύμησή μου. Αὐτός ὁ γραμματικός ἔλεγε καὶ ξανάλεγε: «Σκώνιτι ού μήτηρ του κί τούν ἀνιστάζιτι κί τοῦ λέγ': Τέκνου μου! Τέκνου μου!». Αὐτά τά γράμματα ξέρω...».

Ήτανε μεσάνυχτα. Ὁ ἀγέρας βρογκούσε. Ὁ "Αγιος Βασίλης σηκώθηκε ἀπάνου καὶ στάθηκε γυρισμένος κατά τήν ἀνατολή κι ἔκανε τόν σταυρό του τρεῖς φορές. "Υστερα ἔσκυψε καὶ πήρε ἀπό τό ταγάρι του μιά φυλλάδα κι είπε:

«Εὔλογητός ὁ Θεός ἡμῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεί καὶ εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων!».

Ο Γιάννης πήγε καὶ στάθηκε ἀπό πίσω του καὶ σταύρωσε τά χέρια του. Ή γυναίκα βύζαξε τό μωρό καὶ πήγε κι ἐκείνη καὶ στάθηκε κοντά στόν ἄντρα της.

Κι ὁ γέροντας είπε τό «Θεός Κύριος» καὶ τ' ἀπολυτίκιο* τῆς Περιτομῆς «Μορφήν ἀναλλοιώτως ἀνθρωπίνην προσέλαβες», χωρίς νά πεῖ καὶ τό δικό του τ' ἀπολυτίκιο, πού λέγει: «Εἰς πᾶσαν τήν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος σου». "Εφελνε γλυκά καὶ ταπεινά, κι ὁ Γιάννης κι ἡ Γιάνναινα τόν ἀκούγανε μέ κατάνυξη καὶ κάνανε τόν σταυρό τους. Κι είπε ὁ "Αγιος Βασίλης τόν ὅρθρο καὶ τόν κανόνα τῆς ἑορτῆς «Δεῦτε λαοί, ἄσωμεν», χωρίς νά πεῖ τόν δικό του κανόνα «Σοῦ τήν φωνήν ἔδει παρεῖναι, Βασίλειε». Κι ὑστερα είπε ὅλη τή λειτουργία κι ἔκανε ἀπόλυση.

Καθίσανε στό τραπέζι καὶ φάγανε, ὁ "Αγιος Βασίλειος ὁ Μέγας, ὁ

*ἀπολυτίκιο: τροπάριο πού ἀναφέρεται στή γιορτή τῆς μέρας καὶ ψάλλεται κατά τήν ἀπόλυση.

Γιάννης ό Βλογημένος, ή γυναίκα του, κι ό μπαρμπα - Μάρκος ό Βουβός, πού τόν είχε συμμαζέψει ό Γιάννης καί τόν βοηθούσε.

Καί, σάν άποφάγανε, ἔφερε ή γυναίκα τή βασιλόπιτα καί τήν ἔβαλε άπάνω στό σοφρά. Κι ό "Αγιος Βασίλης πήρε τό μαχαίρι καί σταύρωσε τή βασιλόπιτα κι είπε:

«Εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἀγίου Πνεύματος!».

Κι ἔκοψε τό πρώτο τό κομμάτι κι είπε: «τοῦ Χριστοῦ», ἔκοψε τό δεύτερο κι είπε: «τῆς Παναγίας», κι ὑστερα ἔκοψε τό τρίτο καί δέν είπε: «τοῦ Ἀγίου Βασιλείου», ἀλλά είπε: «τοῦ νοικοκύρη τοῦ Γιάννη τοῦ Βλογημένου!».

Πετάγεται ό Γιάννης καί τοῦ λέγει:

«Γέροντα, ξέχασες τόν 'Αι - Βασίλη!».

Τοῦ λέγει ό "Άγιος:

«'Αλήθεια, τόν ξέχασα!».

Κι ἔκοψε ἔνα κομμάτι κι είπε:

«Τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Βασιλείου!».

«Υστερα ἔκοψε πολλά κομμάτια, καί σέ κάθε ἔνα πού ἔκοβε ἔλεγε: «τῆς νοικοκυρᾶς», «τοῦ μωροῦ», «τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μάρκου τοῦ μογιλάλου», «τοῦ σπιτιοῦ», «τῶν ζωντανῶν», «τῶν φτωχῶν».

Λέγει πάλι ό Γιάννης στόν "Άγιο:

«Γέροντα, γιατί δέν ἔκοψες γιά τήν ἀγιοσύνη σου;».

Τοῦ λέει ό "Άγιος:

«Έκοψα, εὐλογημένε!».

Μά ό Γιάννης δέν κατάλαβε τίποτα, ό καλότυχος!

"Εστρωσε ό γυναίκα, γιά νά κοιμηθοῦνε. Σηκωθήκανε νά κάνουνε τήν προσευχή τους. Ό "Αγιος Βασίλης ἄνοιξε τίς άπαλάμες του κι είπε τή δική του τήν εύχή, πού τή λέγει ό παπάς στή λειτουργία:

«Κύριος ό Θεός μου, οίδα ότι οὐκ είμι ἄξιος, οὐδέ ίκανός, ἵνα ύπό τήν στέγην εἰσέλθης τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς μου...»**

Σάν τελείωσε τήν εύχή κι ἐτοιμαζόντανε νά πλαγιάσουνε, τοῦ λέγει ό Γιάννης:

«'Εσύ, γέροντα, πού ξέρεις τά γράμματα, πές μας σέ ποιά παλάτια ἄραγες πήγες ἀπόψε ό 'Αι - Βασίλης; Οι ἀρχόντοι κι οί βασιλιάδες τί ἀμαρτίες μπορεῖ νά 'χουνε; Έμεις οι φτωχοί εἰμαστεν ἀμαρτωλοί καί κακορίζικοι, ἐπειδής ή φτώχεια μᾶς κάνει νά κολαζόμαστε!».

μογιλάλος: βουβός.

**«Κύριε, Θεέ μου, ξέρω ότι δέν είμαι ἄξιος, οὔτε ίκανός γιά νά εἰσέλθεις κάτω ἀπό τή στέγη τοῦ οἴκου τῆς ψυχῆς μου».

‘Ο “Αγιος Βασίλης δάκρυσε. Σηκώθηκε πάλι άπάνω, ἀπλωσε τίς ἀπαλάμερς του καὶ ξαναεῖπε τήν εὐχή του ἀλλιώτικα:

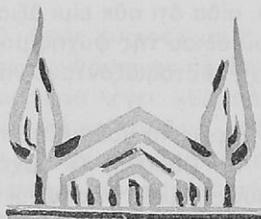
«Κύριε ὁ Θεός μου, οἴδας ὅτι ὁ δοῦλός σου Ἰωάννης ὁ ἀπλοῦς ἐστιν ἄξιος καὶ ικανός, ἵνα ὑπό τῆν στέγην αὐτοῦ εἰσέλθης, ὅτι νήπιος ὑπάρχει, καὶ τῶν τοιούτων ἐστίν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν...»***.

Καί πάλι δέν κατάλαβε τίποτα ὁ Γιάννης ὁ καλότυχος, ὁ Γιάννης ὁ Βλογημένος.

Ἐρωτήσεις

1. Διαβάστε προσεχτικά τήν πρώτη παράγραφο καὶ προσπαθήστε νά βρεῖτε ποιά ἀρετή κυρίως χαρακτηρίζει τὸν Ἀγιο Βασίλειο.
2. Ή εἰκόνα τοῦ Ἀγίου, ὅπως τή δίνει ὁ συγγραφέας, ..οιά σχέση ἔχει μέ τή ζωὴ του; Τί διαφορές παρουσιάζει μέ τήν εἰκόνα πού σχηματίσατε ὡς τώρα γιά τόν Ἀγιο Βασίλειο;
3. Νά χαρακτηρίσετε χρησιμοποιώντας ὅλες τίς φράσεις τοῦ κειμένου τό Γιάννη τόν Βλογημένο καὶ νά δεῖτε ποιός ἀπό τούς μακαρισμούς στήν ἐπί τοῦ Ὄρους Ὁμυλία τοῦ Ἰησοῦ (Κατά Ματθ. Κεφ. Ε) ταιριάζει γιά τόν ἄνθρωπο αὐτό;

ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ (1897-1965). Γεννήθηκε στό Ἀιβαλί τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἀσχολήθηκε μέ τή ζωγραφική (ἀγιογραφία) καὶ τήν πεζογραφία. Τόν διακρίνει ἀγάπη γιά τήν ιδιαίτερή του πατρίδα καὶ ἀφοσίωση στίς παραδόσεις μας καὶ στήν ὥρθοδοξία. Ἔργα του: Πέδρο Καζάς, Βασάντα, Ἡ πονεμένη Ρωμιοσύνη, Τ' Ἀιβαλί ἡ πατρίδα μου κ.ἄ.

*** «Κύριε, Θεέ μου, γνωρίζεις ὅτι ὁ δοῦλος σου Ἰωάννης, ὁ ἀπλοϊκός, είναι ἄξιος καὶ ικανός γιά νά είσελθεις κάτω ἀπό τή στέγη του, γιατί είναι ἀγνός σάν τά παιδιά καὶ σέ αὐτούς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν...»

Στέφανος Δάφνης

‘Ο ξένος τῶν Χριστουγέννων

Τό διήγημα φαίνεται νά είναι άναμνηση από τά παιδικά χρόνια τοῦ συγγραφέα, γιατί περιέχει πολλά αύτοβιογραφικά στοιχεῖα, δηλαδή στοιχεῖα από τή ζωή πού έζησε ὁ συγγραφέας στό Ναύπλιο, ὅταν ἦταν μικρός.

Μέ τά παιδιάτικα μάτια μου ἔβλεπα, πίσω ἀπ’ τό τζάμι, τή σημαία τοῦ Παλαμηδιοῦ, τοῦ κάστρου τ’ Ἀναπλιοῦ, ψηλά, καί τό σκοπό τυλιγμένο στό μανδύα του νά πηγαινοέρχεται στήν τάπια*, μέ τό τουφέκι στόν ὄμο. Στό φόντο τοῦ ούρανοῦ, ἡ σιλουέτα του γραφόταν τεράστια, ἐπιβλητική. Κάμποσες ὀργιές πιό κάτω, σάλευαν χαμόκλαδα κι οἱ φραγκοσυκιές πρασίνιζαν κρεμασμένες στό βάραθρο, πάνω ἀπό τή βενετσιάνικη σκάλα – 999 σκαλοπάτια.

Ἐκείνη ἡ μέρα, ἡ γκρίζα, ἡ βουβή, ἤταν τά Χριστούγεννα.

Τά καρτερούσαμε μέ τόσον πόθο, μικροί καί μεγάλοι. Ἐμεῖς γιά νά λευτερωθοῦμε ἀπό τά θρανία τοῦ σκολειοῦ, κι ἐκείνοι ἀπό τή μονοτονία τῆς δουλειᾶς, νά γιορτάσουμε στή λιακάδα, στό ξέφωτο, πού κάποιες φορές γιομίζει θάματα τόν κάμπο μας μέ μυρουδιές ἀπό ἄγρια ζαμπάκια* καί μέ τίς πορτοκαλιές φορτωμένες μικρούς ἥλιους. Μά νά, πού ὁ χειμώνας μας ἔκλεισε μέσα καί περιόρισε σέ σπιτιάτικο τό γιορτάσι.

Ήταν εύτυχισμένα τά χρόνια ἐκεῖνα, τά είρηνικά. Τά σπίτια μας «πλήρη πάστης ἀγαθότητος» εύώδιαζαν ἀπό τά φρεσκοψημένα χριστόψωμα, ἀντηχοῦσαν ἀπό κάλαντα καί μουσικά ὅργανα. Θυμοῦμαι πώς τό μεσημέρι καθίσαμε στό τραπέζι πιό πολλοί ἀπό δώδεκα νομάτοι... Μά γιά νά καθίσουμε, ἐπρεπε νά περιμένουμε τόν παππού, πού θά ρχόταν ἀπό τ’ “Αργος. Κι ὁ παππούς ἄργησε κομμάτι, κι ἥρθε, χτυπημένες οἱ δώδεκα, γιατί τό τρένο εἶχε καθυστέρηση.

Ἡρθε ὁ παππούς καί μ’ ὅλα του τά γεράματα ἀνέβηκε σάν πουλί τήν

τάπια: προμαχώνας.

Ζαμπάκι: τό φυτό νάρκισσος.

ξυλένια σκάλα, κι ή βράκα του ή μεταξωτή έτριζε, φρού φρού, άνεβαινοντας. Σ'τό άνοιγμα τής πόρτας, ή λεβέντικη κορμοστασιά του μᾶς φανερώθηκε σάν άγγελος Παρουσίας, πατριαρχική. Στραβά τό κόκκινο φέσι με τή γαλάζια φούντα άνάριχτη στόν ώμο, φρεσκοξυρισμένος, πασίχαρος.

- Γειά χαρά σας!
- Καλῶς τόν παππού! Χρόνια πολλά!
- Καλά καί τιμημένα!
- Άμήν, παππού!

Καθίσαμε στό τραπέζι. Στήν κορφή ό παππούς. Βγάζοντας τό φέσι του, τό 'ριξε στό «μεντέρι»*, έπειτα σήκωσε τίς παλάμες καί χάιδεψε τ' άσπρα του μαλλιά, πού φούντωναν γύρω στό κεφάλι σάν άγιοστέφανο. Πήρανε γύρω θέσεις οι μπαρμπάδες, οι θειάδες, τά πρωτοξαδέλφια, όλάκερο τό σόι. Ή ξαδελφούλα ή 'Αγγελικούλα ή ώραιοκάμωτη, βοηθούσε τή μητέρα στό συγύρισμα τοῦ τραπεζιοῦ.

Σά δῶρο βασιλικό, πάνω σέ άσπιδα γυαλιστερή, πρόβαλλε ό ψητός διάνος, παραγεμισμένος μέ κάστανα καί κουκουνάρια καί μπαχαρικά. "Ένα μεγάλο χριστόφωμο κόπηκε φέτες. Ή μυρουδιά τῶν ψητῶν κεντούσε τά ρουθούνια. Στό παλιό τζάκι τρίζανε τά ξύλα... Ό παππούς σήκωσε τό χέρι καί σταυροκοπήθηκε καί τόνε μιμηθήκαμε ὅλοι.

Οι ἄνθρωποι στίς ἐπαρχίες τρῶνε. Δηλαδή τό κάνουν δουλειά τό φαγοπότι, κι ἔνα χριστουγεννιάτικο τραπέζι γίνεται σωστή τελετουργία. Γιά τοῦτο δέν πρέπει νά φανεῖ παράξενο, πώς τό βασίλεμα τοῦ ἥλιου βρῆκε τούς περισσότερούς μας στό τραπέζι ἀκόμη, φορτωμένο μέ πορτοκαλόφλουδες καί τσόφλια καρυδιῶν καί ποτήρια, πού σο ν' ἀδειάσουν, γιόμιζαν κοκκινέλι τής Περαχώρας καί γλυκόπιοτο 'Αγιαργύτικο...

Ωστόσο ό καιρός χειροτέρευε. Τά τζάμια τής τραπεζαρίας νοτισμένα, δείχνανε πώς ζήω τό κρύο ἔσφιγγε. Σέ μιά στιγμή ή ψυχοκόρη μας ή Βαγιώ, μπαίνοντας μέ τή μπουκάλα γιομάτη είπε:

- Χιονίζει ζήω... 'Απόψε θά τό στρώσει!
- Ή φωτιά μας κοντεύει νά σβήσει! είπε ή μητέρα. Βαγιώ, πήγαινε στό κατώ νά φέρεις ξύλα.

Τό κατώ ήταν κοντά στή σκάλα, ύπόγειο τούρκικου σπιτιοῦ, ὅπου σωριάζαμε τίς σοδειές τής χρονιάς, γιομάτο πιθάρια, σκάφες, ξύλα καί κάρβουνα.

'Η Βαγιώ ἄναψε τό λυχνάρι καί κατέβηκε. Μά σέ λίγο ξαναήρθε, χω-

μεντέρι: εἶδος χαμηλοῦ καναπέ.

ρίς ξύλα, ἀλαφιασμένη καὶ χλωμή. Τό σβησμένο λυχνάρι ἔτρεμε στά χέρια της.

— Μπά! τί ἔχεις, Βαγιώ; Τί τρέχει;

— Κυρά! Κάποιος είναι... κάποιος... τσέβδιζε ή χωριατοπούλα.

— Μίλα καλά! Τί λές;

— Κάποιος είναι, λέω κυρά... κάτου ἀπό τή σκάλα... κουβαριασμένος... Καί φοβάμαι, ή ἔρμη...

— Δημήτρη! Αντε νά ιδεῖς! πρόσταξε ὁ παππούς ἐναν ἀπό τούς θειούς μου.

‘Ο Δημήτρης σηκώθηκε καί γρήγορα ἀκούστηκαν οἱ μπότες του νά τρίζουν, κατεβαίνοντας τή σκάλα.

— Κανέναν καλικάντζαρο θά 'δε ή Βαγιώ! γέλασε ὁ δεύτερος θειός μου ὁ Θανάσης, χαράζοντας κάστανα καὶ χώνοντάς τα στή θράκα.

Μά σέ λίγο ἀκούστηκαν πάλι περπατησές στή σκάλα καὶ ὄμιλες. Ἡ πόρτα ἄνοιξε καὶ φανερώθηκε πάλι ὁ Δημήτρης, μά ὅχι μόνος. ‘Ενας ἄλλος ἄνθρωπος ἄγνωστος ἦταν μαζί του, πού θά 'λεγε κανείς πώς ὁ θειός μου τόν ἔφερνε μέ τό στανιό.

— ‘Εμπα μέσα! τοῦ 'λεγε. Μήν ντρέπεσαι! Χρονιάρα μέρα σήμερα...
‘Εμπα νά ζεσταθεῖς!

Μά κείνος φαινότανε πώς κομπιάζει, ὥσπου ὁ θειός μου τόν ἔσπρωξε ἀλαφρά ἀπό τόν ὠμο καὶ ὁ ξένος βρέθηκε στήν τραπεζαρία.

— Τί είναι τοῦτος; ρώτησε ὁ παππούς.

— Δέν τόνε βλέπετε; Ζητιάνος, ὁ φουκαράς! Καθότανε μαζεμένος κάτου ἀπό τή σκάλα καὶ τρεμούλιαζε σάν ζαγάρι. Καί κάνει ἔνα ξεροβόρι ὅξω. Μπρορρ...

Κοιτάξαμε τόν ξένο. Ἡ κακομοιριά ἔβγαινε ἀπ' ὅλο του τό κορμί. Θά τανε πενηντάρης, λιγνός, κίτρινος, τά γένια του ψαρά κι ἀχτένιστα, μοιάζανε μέ ἀφάνα*. Οὔτε κασκέτο φοροῦσε, οὔτε παπούτσια. Ἡτανε σκεπασμένος μέ κάτι κουρέλια, πού ἀφήνανε γυμνά ἐδῶ καὶ κεῖ τά μέλη του. Μόλις βρέθηκε μέσα, γύρισε τά μάτια του γύρω φοβισμένα, σάν ἀγρίμι, καὶ ὕστερα κοίταξε καὶ τήν πόρτα πού τήν ἔκλεινε ἡ κορμοστασιά τοῦ θειοῦ μου, τοῦ Δημήτρη. ‘Εκανε μιά κίνηση, σά νά 'θελε νά ξεφύγει, μά ὁ παπούς μου τοῦ χαμογέλασε καλόβολα καὶ τοῦ εἶπε μέ τή γλυκιά φωνή του:

— Γιατί; Κάτσε κειδά, στό τζάκι, νά ζεσταθεῖς, καψερέ...

‘Εκείνος, ἀκόμα δίσταζε. Ὁ Δημήτρης προχώρησε, καὶ ἀκουμπώντας τό χέρι του στόν ὠμο τόν ἡσύχασε.

ἀφάνα: είδος θάμνου ἀγκαθωτοῦ.

– Κάτσε, πού σου λέμε. Κάτι θά βρεθεί δά καί γιά σένα. Έδω είμαστε όλοι χριστουγεννιάτικοι. Θάν τό κάψουμε σήμερα...

“Ητανε στό κέφι ό θειός μου. Γιόμισε ένα ποτήρι κρασί ώς τα χείλια, τό δωσε στόν ξένο καί τού είπε:

– Πιέ το, άδελφέ μου, νά πάνε κάτου τά φαρμάκια! Γιοματάρι ξέρεις... “Ελα, ρούφα το!

‘Ο αγνωστος πήρε τό ποτήρι, καί καθώς τό χέρι του ἔτρεμε, χύθηκε λίγο κρασί στό χαλί. Κοίταξε χάμου.

– Νά μέ συμπαθάτε... μουρμούρισε βραχνά.

– Δέν πειράζει δά... Χρόνια πολλά – γούρι είναι, τοῦ ἀπάντησαν.

Μέ μιά ρουφηξιά ἄδειασε τό ποτήρι του.

– Μπράβο σου! Φώναξε ό Δημήτρης. Καί τώρα, άδελφέ, κάτσε κεῖ, νά τήν τυλώσεις*...

‘Η φωτιά, θρεμμένη μέ νέα κούτσουρα, λαμπάδιαζε πρόσχαρα. ‘Ο ἄνθρωπος, καθισμένος σταυροπόδι μπροστά στό τζάκι, κρατοῦσε ἀνάμεσα στά γόνατά του τό πιάτο μέ τό κρέας, πού τοῦ είχε φέρει ή Βαγιώ καί μασούλιζε λαίμαργα, κοιτάζοντας πότε, κλεφτά τούς ἄλλους γύρω.

Σέ κάποια στιγμή, ή μητέρα μου τόνε ρώτησε:

– Από ποῦ είσαι, μπάρμπα;

‘Ο ἄνθρωπος δέ μίλησε ἀμέσως. Σταμάτησε τό μάσημα καί σήκωσε τό πρόσωπο, κοιτάζοντάς τηνε.

– Ντόπιος; Ξαναρώτησε ή μητέρα μου.

Μέ φωνή βαθιά, σά φερμένη ἀπό μάκρος, ἀπό καμιά σπηλιά, μουρμούρισε:

– “Οχι... ξωμερίτης* είμαι...

– Καί δέν ἔχεις φαμελιά; Δέν ἔχεις σπίτι;

– “Ε, ‘Ανθή, φτάνει, πρόσταξε ό παππούς. “Ας δίνουμε τοῦ φτωχοῦ, κι ας μή ρωτᾶμε.

Εἶχαν ἐπισημότητα τά λόγια κείνα τοῦ παπποῦ, πού καθισμένος στήν πολυθρόνα του, φάνταζε μεγαλόπρεπος σάν ό Δίας ό Ξένιος.

“Ας μή ρωτᾶμε...”.

Βράδιαζε πιά. ‘Η Βαγιώ ἄναψε τήν κρεμαστή λάμπα κι ἔφερε τούς καφέδες. ‘Ο ξενος πάστρευε τό πιάτο του.

“Αξαφνα μέσα στή βραδινή σιγαλιά, ἀκούστηκε μιά τουφεκιά, κι ἀμέ-

---

νά τήν τυλώσεις: νά γεμίσεις τήν κοιλιά σου, νά χορτάσεις.
ξωμερίτης: αύτός πού κατάγεται ἀπό ἄλλο μέρος όχι ντόπιος.

σως δεύτερη και τρίτη και τέταρτη, ή μά πάνω στήν άλλη. Μαζί άκού-
ςτηκαν φωνές φερμένες άπό πέρα, άλλες άπό τό κάστρο, τό Παλαμή-
δι, φωνές ταραγμένες.

Οι άντρες μας πετάχτηκαν όρθιοι, οι γυναίκες τρομαγμένες.

– Κάτι γίνεται στό Παλαμήδι! είπε ό παππούς, ό πολύξερος.

“Αντρες και γυναίκες βγήκανε στό μπαλκόνι, χωρίς πιά νά λογαριά-
ζουνε τό κρύο. Στή δυτική τάπια τοῦ Παλαμηδιοῦ, πού είναι κατά τήν
πόλη στραμμένη, φώτα σαλεύανε βιαστικά. Πέσανε άκομη τρεῖς του-
φεκιές. Καὶ ύστερ' άπό δυό στιγμές, ἔνα ξαφνικό σάλπισμα ξέσκισε τόν
παγωμένο άέρα, τρεμόσυρτο, σερτό μές στό σκοτάδι.

Οι καμάρες τοῦ Ἰτς Καλέ*, άντιλάλησαν τή λαχτάρα τοῦ χαλκοῦ.

“Ενας ξάδελφός μου, ό Κοσμάς, πού είχε κάνει και λοχίας στά ίππι-
κά, ἐξήγησε:

– “Α, τό ξέρω ‘γώ τό σάλπισμα τοῦτο. Κατάδικος τό ‘σκασε άπό κεῖ
πάνω!

Μπήκαμε δόλοι στήν τραπεζαρία. Δέ μιλοῦσε κανένας. Ή σιωπή βά-
ραινε άπάνω στά πράγματα, και οι ματιές τῶν άντρων σ' ἔνα κορμί,
διπλωμένο μπροστά στό τζάκι... Μιά δυνατή πνοή άνεμου ἀνοιξε τή
μπαλκονόπορτα κι ἐσβῆσε τή λάμπα.

“Α!...” Έκαναν ξαφνιασμένες οι γυναίκες.

Τό άντιλάρισμα* τής φωτιάς ἐπεφτε κοκκινωπό πάνω στόν χριστου-
γεννιάτικο ξένο μας, τόν ἄγνωστο, και φώτιζε τή στεγνή του ὅψη, τά
γκρίζα γένια του... Τώρα και τῶν γυναικῶν οι ματιές βάραιναν άπάνω
του.

Σά νά κατάλαβε τήν ἀγωνία μας, ό ἀνθρωπος σηκώθηκε άπότομα
και, χωρίς νά μᾶς καληνυχτίσει, χωρίς νά βγάλει ἄχνα, προχώρησε
γρήγορα στήν πόρτα, κολλητά στόν τοίχο και χάθηκε σά φάντασμα.

Δέν άκούστηκε οὔτε ή περπατησιά του στή σκάλα...

Ἐρωτήσεις

1. Ή περιγραφή τοῦ ξένου δείχνει ἄνθρωπο υποπτο, καταζητούμενο Ἰωας. Γιατί
παρ' ολα αὐτά ή οἰκογένεια τόν δέχεται, και μάλιστα σάν ισότιμο μέλος της;
στό χριστουγεννιάτικο τραπέζι;
2. Πῶς δίνει ό συγγραφέας τή γιορταστική ἀτμόσφαιρα;
3. Παρατηρήστε τήν ἐντύπωση πού κάνει στά μέλη τής οἰκογένειας ό ξένος.
Σημειώστε άπό ποιές φάσεις περνᾶ ή ἐντύπωση αὐτή.

*Ιτς Καλέ: μέρος τοῦ φρουρίου.
άντιλάρισμα: τρεμοφεγγισμα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΦΝΗΣ (1882 - 1947). Φιλολογικό ψευδώνυμο του Θρασύβουλου Ζωιόπουλου. Γεννήθηκε στο 'Αργος. Σπούδασε στή Φυσικομαθηματική Σχολή του Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν, έργαστηκε ως καθηγητής και κατέληξε Τμηματάρχης στήν 'Εθνική Βιβλιοθήκη. 'Από πολύ νωρίς έπιδόθηκε στή λογοτεχνία. "Έγραψε κυρίως ποιήματα: 'Ο άνθισμένος δρόμος (1911), Τό άνοιχτό παράθυρο (1920).

Γεώργιος Δροσίνης

'Εσπερινός

Στό ρημαγμένο παρεκκλήσι
τῆς ἄνοιξης τό θεῖο κοντύλι
εἰκόνες ἔχει ζωγραφίσει
μέ τ' ἀγριολούλουδα τ' 'Απρίλη.

'Ο ἥλιος, γέρνοντας στή δύση,
μπροστά στου ίεροῦ τήν πύλη
μπαίνει δειλά νά προσκυνήσει
κι ἀνάφτει ύπερβλαμπρο καντήλι.

Σκορπάει γλυκιά μοσκοβολιά
δάφνη στόν τοῖχο ριζωμένη,
– θυμίαμα, πού καίει ἡ πίστις –

καί μιά χελιδονοφωλιά
ψηλά στό νάρθηκα χτισμένη
ψάλλει τό «Δόξα ἐν 'Υψίστοις».

'Ερωτήσεις

1. Στό ποίημα γίνεται μιά «λειτουργία». 'Από ποιούς γίνεται καί μέ ποιό τρόπο;
2. Τί συμπέρασμα βγαίνει ἀπό τό ποίημα;
3. 'Ο 'Εσπερινός είναι σονέτο. Μπορείτε νά βρείτε πού βάζει ό ποιητής τό κύριο νόημα;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΣΙΝΗΣ (1859-1951). Γεννήθηκε στήν 'Αθήνα. "Έγραψε διηγήματα και κυρίως ποιήματα. 'Ασχολήθηκε ἐπίσης μέ ἑκπαιδευτικά θέματα. Τό 1926 ἔγινε ἀκαδημαϊκός. 'Από τίς ποιητικές του συλλογές σημειώνουμε: Φωτερά σκοτάδια, Κλειστά βλέφαρα και Θά βραδιάζει. 'Από τά πεζά του τό μυθιστόρημα Άμαρυλλίς.

Ο σκληρόκαρδος γίγαντας

Το κείμενο άνήκει στόν κύκλο 'Ο Εύτυχισμένος Πρίγκιπας, μιά σειρά από φανταστικές ιστορίες που μέσ' από μιά ποιητική άτμοσφαιρα άναδινουν τρυφερότητα και ζεστή άνθρωπιά.

Κάθε άπόγευμα, φεύγοντας άπ' τό σχολεῖο, τά παιδιά τό χαν συνήθεια νά παιζουν στόν κήπο τού γίγαντα.

Ήταν ένας πελώριος, μαγευτικός κήπος, μ' άπαλή πράσινη χλόη και χιλιάδες πολύχρωμα λουλούδια όμοια μ' άστερια κι άκόμα, έδω κι έκει, δώδεκα ροδακινιές φορτωμένες ρόδινα κι όλόλευκα ντελικάτα άνθακια άπ' της άνοιξης τ' αγγιγμα, πού τό φθινόπωρο βάραιναν άπ' τά πολύχυμα φρούτα.

Τά πουλιά κάθονταν στά δέντρα και κελαδούσαν τόσο γλυκά, πού τά παιδιά σταματούσαν τό παχνίδι γιά νά τ' άκούσουν. «Πόσο εύτυχισμένα είμαστε έδω!» έλεγαν άναμετάξυ τους.

Κάποια μέρα ό γίγαντας γύρισε. Έφτά όλάκερα χρόνια ήταν σ' έπισκεψη, στό φίλο του το δράκο της Κόρνις, κι όταν τά χρόνια πέρασαν κι έκεινος είχε τελειώσει ό,τι είχε νά πει – άφου δέν είχε και πολλά νά συζητήσει – άποφάσισε τό γυρισμό στό κάστρο.

Τήν ώρα πού 'φτασε, άντικρισε τά παιδιά νά παιζουν στόν κήπο.

«Τί δουλειά έχετε έδω;» φώναξε μ' όργη, και τά παιδιά τό βαλαν στά πόδια τρομαγμένα.

«Ό κηπος είναι μοναχά δικός μου», είπε ό γίγαντας. «Ολοι μποροῦν νά τό καταλάβουν, και δέν θά έπιτρέψω σέ κανένα νά παίζει έδω, έξω άπό μένα».

Κι έτσι, έχτισε έναν πελώριο τοίχο όλόγυρα στόν κήπο, κι ũστερα, κάρφωσε μιά πινακίδα πού 'λεγε:

Οι παραβάτες τιμωροῦνται.

Ήταν, άληθεια, ένας πολύ σκληρόκαρδος γίγαντας.

Τά δύστυχα τά παιδιά τώρα δέν είχαν μέρος νά παίξουν. Δοκίμασαν

νά παιξουν στό δρόμο, όμως ήταν γεμάτος σκόνη και στουρναρόπετρες και δέν τούς άρεσε.

Βάλθηκαν τότε νά περιπλανιοῦνται γύρω άπ' τούς Ψηλούς τοίχους, όταν τέλειωναν τά μαθήματά τους, νοσταλγώντας τόν δμορφο κήπο.

«Πόσο εύτυχισμένα ήμασταν έκει», έλεγαν άναμετάξυ τους.
Κι ύστερα ήρθε η ανοιξη.

‘Η έξοχη γιόμισε άπό μικρά μπουμπούκια και πουλάκια. Μονάχα στόν κήπο τοῦ Σκληρόκαρδου Γίγαντα ήταν άκόμα χειμώνας.

Τά πουλιά ούτε πού νοιάστηκαν νά τραγουδήσουν γιά 'κεινον, άφοϋ δέν ύπηρχαν παιδιά έκει, και τά δέντρα λησμόνησαν ν' ανθίσουν.

“Αν καμιά φορά κανένα δμορφο λουλουδάκι έβγαζε τό κεφαλάκι του άπ' τό γρασίδι, μόλις άντικριζε τήν πινακίδα ένιωθε τέτοια λύπη γιά τά παιδιά, πού λουφάζε ξανά στό χώμα, συνεχίζοντας τόν ύπνο του.

Οι μόνοι πού 'ταν εύχαριστημένοι άπ' αύτή τήν κατάσταση ήταν τό χιόνι και ή παγωνιά.

“Η ανοιξη λησμόνησε αύτό τόν κήπο», έλεγαν, «κι έτσι έμεις θά μείνουμε έδω όλο τό χρόνο».

Τό χιόνι τύλιξε τό γρασίδι μέ τόν όλόλευκο μανδύα του κι ή παγωνιά μπογιάτισε όλα τά δέντρα άσημενια.

“Υστερα προσκάλεσαν και τό Βόρειο “Ανεμο νά 'ρθει νά μείνει μαζί τους κι έκείνος ήρθε τυλιγμένος μέ βαριά γουναρικά. Ολημερίς ουρλιαζε πάνω άπ' τόν κήπο και φύσαγε μές στίς καμινάδες.

«Μά τούτο είναι ένα θαυμάσιο μέρος», έλεγε: «πρέπει νά καλέσουμε και τό χαλάζι».

Κι έτσι, τό χαλάζι, ντυμένο στά γκριζα και μ' άνάσα όμοια μέ πάγο, ήρθε.

Κάθε μέρα, γιά τρεῖς ώρες, χοροπηδοῦσε πάνω στή στέγη τοῦ κατστρου, μέχρι πού τά περισσότερα κεραμίδια ράγισαν, κι ύστερα, γυρνοβόλαγε στόν κήπο, όσο πιό γρήγορα μποροῦσε.

“Δέν μπορώ νά καταλάβω γιατί ή ανοιξη άργησε νά 'ρθει», συλλογιζόταν ο Σκληρόκαρδος Γίγαντας, καθώς γερμένος στό παράθυρο, κοιτούσε τόν παγωμένο, όλόλευκο κήπο.

“Έλπιζω νά φτιάξει ό καιρός»...

“Ομως ή ανοιξη δέν ήρθε ποτέ, μήτε τό καλοκαίρι.

Κι έτσι ήταν πάντα χειμώνας έκει κι ό Βόρειος “Ανεμος και τό χαλάζι και τό χιόνι κι ή παγωνιά άσταμάτητα χόρευαν άναμεσα στά δέντρα.

Κάποιο πρωινό, ό Γίγαντας ήταν ξαπλωμένος στό κρεβάτι του μ' άνοιχτά μάτια, όταν άκουσε μιά θεσπέσια μουσική.

’Ηχοῦσε τόσο γλυκά στ’ αύτιά του πού πίστεψε πώς μᾶλλον θά ’ταν οι μουσικοί τοῦ βασιλιά πού πέρναγαν – κι ὅμως, ήταν μονάχα ἔνας μικρούλης σπίνος πού τραγουδοῦσε ἔξω ἀπ’ τό παραθύρι του.

Μά είχε κυλήσει τόσο πολύς καιρός ἀπό τότε πού τό στερνό τιτίβι-σμα είχε ἀκουστεῖ στόν κῆπο του, πού θάρρεψε πώς ήταν ἡ ὁμορφότερη μουσική στόν κόσμο.

Κι ἄξαφνα, τό χαλάζι σταμάτησε τό χορό του πάνω ἀπ’ τό κεφάλι τοῦ Γίγαντα, ὁ Βόρειος Ἀνεμος ἔπαψε νά βρυχᾶται, καί μιά μεθυστική εύωδιά τόν τύλιξε, περνώντας ἀπ’ τ’ ἀνοιχτό παραθυρόφυλλο.

«Θαρρῶ πώς ἡ ἄνοιξη ἐπί τέλους ἔφτασε», εἶπε ὁ Γίγαντας καί πη-δώντας ἀπ’ τό κρεβάτι κοίταξε ἔξω.

Μά τί ήταν αὐτό πού ’πνιξε τή ματιά του;

Ήταν ἡ πιό μαγευτική εἰκόνα. Ἀπό ἓνα ἄνοιγμα στόν τοῖχο, τά παι-διά σύρθηκαν μέσα καί σκαρφάλωσαν στά μπράτσα τῶν δέντρων. Σέ κάθε δέντρο πού ἀγκάλιαζε τό μάτι του ἀντίκριζε κι ἔνα παιδάκι. Καί τά δέντρα πετάριζαν ἀπό χαρά γιά τά παιδιά πού γύρισαν, κι ἔτσι ντυ-θήκαν μέ λουλούδια καί λύγιζαν τά μπράτσα τους ἀπαλά, πάνω ἀπ’ τά παιδικά κεφαλάκια.

Τά πουλιά φτερούγιζαν ὄλόγυρα τιτιβίζοντας μαγευτικά καί τά λου-λούδια κρυφοκοίταζαν μέσ’ ἀπ’ τήν πράσινη χλόη καί ξεκαρδίζονταν στά γέλια.

Ήταν μιά ὅμορφη εἰκόνα, μά ὅμως στήν ἄκρη της κρατοῦσε ἀκόμα ὁ χειμώνας. Ήταν πού στήν πιό ἀπόμερη γωνιά τοῦ κήπου, στέκονταν ἔνα μικρό ἀγόρι. Κι ήταν τόσο μικρό πού μήτε τά κλαδιά τοῦ δέντρου δένει μπόραγε νά φτάσει, ἔτσι πού ἀπελπισμένο βάλθηκε νά κόβει βόλ-τες γύρω του κλαίγοντας γοερά.

Τό καημένο τό δεντράκι ήταν ἀκόμα σκεπασμένο ἀπό πάγο καί χιόνι κι ὁ Βόρειος Ἀνεμος φυσοῦσε καί μούγκριζε ἀπό πάνω του.

«Σκαρφάλωσε, μικρό μου ἀγοράκι», ἔλεγε τό δέντρο, καί λύγιζε τά κλαδιά του ὅσο μποροῦσε, ἀλλά τό ἀγόρι ήταν μικρό, τόσο μικρό.

‘Η καρδιά τοῦ Γίγαντα ἔλιωσε καθώς τό ἔβλεπε.

«Πόσο σκληρόκαρδος ἥμουνα», συλλογίστηκε. «Τώρα ξέρω γιατί ἡ ἄνοιξη δένει θά ’ρχονταν ποτέ ἐδῶ. Νά, τώρα θ’ ἀνεβάσω αύτό τό ἀγο-ράκι στήν κορφή τοῦ δέντρου κι ἐπειτα θά γκρεμίσω τόν τοῖχο, ἔτσι πού ὁ κήπος μου θά ’ναι μόνο γιά τά παιχνίδια τῶν παιδιῶν».

Κι ἀλήθεια, μετάνοιωσε πολύ γιά ὅ,τι είχε κάνει.

Ἐτοι, περπάτησε στίς μύτες τῶν ποδιῶν του, κι ἀνοίγοντας τήν ἐ-ξώπορτα πολύ σιγά, βγήκε στόν κήπο.

“Ομως, νά, μόλις τά παιδιά τόν είδαν σκιάχτηκαν τόσο πολύ, πού ὅλα

μαζί τό βαλαν στά πόδια κι ό χειμώνας ήρθε ξανά στόν κήπο. Μόνο τό μικρό άγόρι δέν έφυγε, γιατί τά ματάκια του πού ταν γεμάτα δάκρυα δέν είδαν τό Γίγαντα πού έρχόταν.

Κι ό Γίγαντας ήρθε κλεφτά πίσω του, τό πήρε άπιαλά στό χέρι του και τό άνεβασε στό δέντρο. Καί τό δέντρο άνθισε. Τά πουλιά ήρθαν και τραγούδησαν πάνω του και τ' άγοράκι τύλιξε τά χεράκια του γύρω στό λαιμό τού Γίγαντα και τόν φίλησε.

Καί τ' άλλα παιδιά, σάν είδαν πώς ό Γίγαντας δέν ήταν πιά κακός, γύρισαν τρέχοντας και μαζί τους ήρθε ή άνοιξη.

«Τώρα είναι ό κήπος σας αύτός, μικρά μου παιδάκια», είπε ό Γίγαντας, και παίρνοντας ένα μεγάλο τσεκούρι γκρέμισε τόν τοίχο. Κι όταν οι άνθρωποι περνοῦσαν γιά τήν άγορά στίς δώδεκα ή ώρα βρήκαν τόν Γίγαντα νά παιζει στόν πιό ζημορφο κήπο πού είχαν δεῖ ποτέ.

‘Ολημερίς έπαιζαν και τό βράδυ πήγαν στό Γίγαντα νά τόν άποχαιρετίσουν. «Ομως, πού είναι ό μικρός σας σύντροφος;» είπε. «Τό άγόρι πού άνεβασα στό δέντρο». Βλέπετε ό Γίγαντας τό άγαπούσε άπ' τ' άλλα περισσότερο, γιατί τόν είχε φιλήσει.

«Δέν ξέρουμε», άποκρίθηκαν τά παιδιά· «έφυγε».

«Πρέπει νά τού πείτε νά 'ρθει όπωσδήποτε αύριο», είπε ό Γίγαντας.

Άλλα τά παιδιά είπαν πώς δέν ήξεραν πού έμενε και πώς δέν τό είχαν δεῖ ποτέ πρίν. Κι ό Γίγαντας ήταν πολύ λυπημένος. Κάθε άπόγεμα, όταν τό σχολείο τέλειωνε, τά παιδιά έρχονταν κι έπαιζαν μέ τό Γίγαντα. Μά τό μικρό άγόρι, πού ό Γίγαντας αγαπούσε, ποτέ δέ φάνηκε. Έκείνος φέρνονταν καλά σ' όλα τά παιδιά κι ζωμώς τού ζλειπε ό πρώτος μικρός του φίλος και συχνά μιλούσε γι' αύτόν θλιμμένα: «πόσο θά 'θελα νά τόν έβλεπα!» έλεγε κάθε τόσο.

Τά χρόνια κύλησαν. Κι ό Γίγαντας γέρασε κι άδυνάτισε. Δέν μπορούσε νά παίξει πιά κι έτσι κάθονταν σέ μιά πελώρια πολυθρόνα και παρακολουθούσε τά παιγνίδια τών παιδιών και θαύμαζε τόν κήπο. «Έχω πολλά ζημορφα λουλούδια», έλεγε: «μά τά παιδιά είναι τά ωραιότερα άπ' όλα».

Ένα χειμωνιάτικο πρωινό κοίταξε έξω άπ' τό παράθυρο, καθώς ντυνόταν. Δέ μισούσε τώρα τό χειμώνα, γιατί ήξερε πώς ή άνοιξη κοιμόταν μόνο και τά λουλούδια ξεκουράζονταν.

Ξάφνου έτριψε τά μάτια του άπο άπορία και κοίταζε... και κοίταζε... Ήταν βέβαια κάτι τό θαυμάσιο...

Στήν πιό άπόμερη γωνιά τού κήπου ένα δέντρο ήταν σκεπασμένο μ' όλόλευκα λουλούδια. Τά κλαδιά του ήταν χρυσαφένια κι άσημένια

φρούτα κρέμονταν, ένω πλάι του στεκόταν τό μικρό άγόρι πού 'χε τόσο άγαπησε.

"Ορμησε τρέχοντας στίς σκάλες ό Γίγαντας, γιομάτος χαρά, καί τρέχοντας βγήκε στόν κήπο. "Ετρεξε πάνω στό γρασίδι κι ἤρθε κοντά στό παιδί. Κι ὅταν τό ἔφτασε, τό πρόσωπό του κοκκίνισε ἀπ' τήν ὄργην κι εἶπε: «Ποιός τόλμησε νά σέ πληγώσει;» Γιατί στίς παλάμες τοῦ ἀγοριοῦ καί στά μικρά του πόδια διακρίνονταν οἱ πληγές ἀπό καρφιά.

«Ποιός τόλμησε νά σέ πληγώσει;» φώναξε ό Γίγαντας: «πέδ μου κι ἐγώ θά πάρω τό μεγάλο μου σπαθί νά τόνε κάνω κομμάτια!».

«Κανένας!» ἀποκρίθηκε τό παιδί: «ὅμως αύτές εἶναι οἱ πληγές τῆς ἀγάπης!».

«Ποιός είσαι;» εἶπε ό Γίγαντας, κι ἔνας παράξενος φόβος τόν κυρίεψε καί γονάτισε μπρός στό παιδί.

Καί τό παιδί τοῦ χαμογέλασε καί τοῦ εἶπε: «Μ' ἄφησες κάποτε νά παίξω στόν κήπο σου, ἀπόψε ἐσύ θά 'ρθεις μαζί μου στό δικό μου κήπο, τόν Παράδεισο».

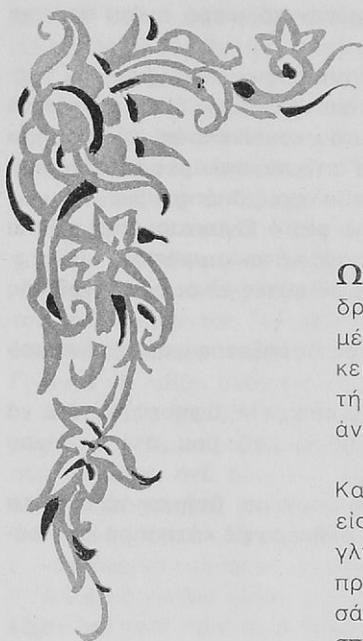
Κι ὅταν τά παιδιά ἥρθαν τρέχοντας τό ἀπόγεμα, βρήκαν τό Γίγαντα νεκρό κάτω ἀπ' τό δέντρο, σκεπασμένο όλάκερο μέ κάτασπρα λουλούδια.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά είναι τά στοιχεῖα τοῦ παραμυθιοῦ πού ύπάρχουν στό διήγημα;
2. Γιατί ή ἄνοιξη δέν πήγαινε στόν κήπο τοῦ Γίγαντα; Τί μεσολάβησε ύστερα καί ή ἄνοιξη γύρισε;
3. Ποιός είναι ό ρόλος τοῦ μικροῦ παιδιοῦ στό κείμενο;
4. "Αν ὁ κήπος είναι ή ζωή τῶν ἀνθρώπων, τί σκέψεις μπορεῖτε νά κάνετε;

ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΝΤ (1854-1900). Ιρλανδός ποιητής, πεζογράφος καί θεατρικός συγγραφέας: ἀπό τά πιό σπινθηροβόλα πνεύματα τοῦ καιροῦ του. Ἀπό τά ἔργα του, πού ἔχουν μεταφραστεῖ σέ πολλές γλώσσες, πιό γνωστό εἶναι *Tό πορτραΐτο τοῦ Ντόριαν Γκραίν*.

Η Ψυχούλα

Ωσάν γλυκόπνοο
δροσάτο αεράκι
μέσα σε άνθότοπο
κειό τό παιδάκι
τήν ύστερη ἔβγαλε
ἀναπνοή.

Καί ή ψυχούλα του
εἰς τόν ἀέρα
γλήγορα ἀνέβαινε
πρός τόν αἰθέρα
σάν λιανοτρέμουλη^{*}
σπίθα μικρή.

"Όλα τήν ἔκραζαν,
όλα τ' ἀστέρια,
κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
δειλή τά χέρια,
γιατί δέν ἥξερε
σέ ποιο νά μπεῖ.

'Αλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
ένα Ἀγγελάκι
τό φιλί ἀθάνατο
στό μαγουλάκι,
πού ἔξαφνα ἔλαμψε
σάν τήν αύγή.

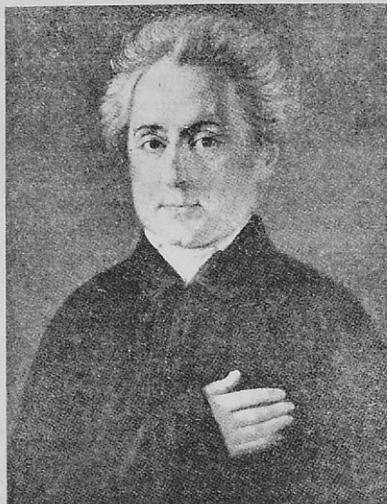

λιανοτρέμουλη: πού τρεμοσβήνει ἀπαλά.

Έρωτήσεις

1. Τό ποίημα άναφέρεται στό θάνατο ένός παιδιού. Μέ ποιές έκφράσεις καί μέ ποιές εἰκόνες φανερώνεται ή τρυφερότητα τοῦ ποιητῆ;
2. Ποιά είναι ή παρηγορά τοῦ ποιητῆ γιά τό θάνατο τοῦ παιδιοῦ;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ. Ο έθνικός μας ποιητής γεννήθηκε στή Ζάκυνθο τό 1798 καί πέθανε στήν Κέρκυρα τό 1857. Σέ ήλικια δέκα έτῶν πήγε στήν Ιταλία γιά τίς σπουδές του. Έκεī έδειξε τήν ιδιαίτερη κλίση του γιά τήν ποίηση. Σπούδασε Νομικά. Τό 1818 γύρισε στή Ζάκυνθο καί ἄρχισε νά γράφει ποιήματα στά έλληνικά χρησιμοποιώντας τή δημοτική γλώσσα. "Όταν ξέσπασε ή 'Επανάσταση, ο Σολωμός, συγκινημένος βαθύτατα, έγινε ό ψάλτης της. Τό 1823 έγραψε τόν 'Υμνο εἰς τήν 'Ελευθερία, τό 1824 τήν 'Ωδή εἰς τόν θάνατον τοῦ λόρδου Μπάιρον καί ἀπό τό 1826 ἄρχισε νά συνθέτει τούς 'Ελεύθερους Πολιορκημένους. "Άλλα έργα του είναι ο Λάμπρος, ο Κρητικός, ο Πόρφυρας. Πεζά έγραψε τό Διάλογο καί τή Γυναίκα τής Ζάκυνθος. Τό 1828 έφυγε γιά τήν Κέρκυρα, σπου εζησε ώς τό τέλος τής ζωῆς του. Μετά τό θάνατό του ό φίλος του Ιάκωβος Πολυλᾶς, ποιητής καί λόγιος, συγκέντρωσε καί ἐξέδωσε "Απαντά τά εύρισκόμενα τοῦ ποιητῆ. Τό σπίτι πού έμενε στήν Κέρκυρα άναστυλώθηκε καί είναι σήμερα μουσείο Σολωμοῦ. Ή προσφορά του στά γράμματα μας είναι άνεκτίμητη. Ούσιαστικά είναι αύτός πού άξιοποιώντας τή δημοτική μας παράδοση έβαλε τά θεμέλια γιά τή νεώτερη ποίησή μας.

Τάκης Παπατσώνης

[Ερημοκλήσι]

Είσαι ασπρο ελληνικό έρημοκλήσι δαρμένο
ἀπό τήν ἀντηλιά. Γύρω γύρω σου ἀμπέλια, μποστάνια,
καρποφόρες συκιές καὶ κάπου κάπου μοναχική
καὶ κάποια ἐλιά. Χρυσοφρυγανισμένα τά χορτάρια
ἀχνίζουνε, ἄχυρο πιά· κι ἀντίς γι' ἀγγέλους, τά τζιτζίκια
σοῦ κανοναρχοῦνε* τό κάθε ἀπομεσήμερο ἔως ἀργά
μέ τό δικό τους τρόπο τόν Παρακλητικό Κανόνα*.

Έρωτήσεις

1. Ποιές λέξεις καὶ φράσεις δηλώνουν τήν ἐποχή τοῦ ἔτους;
2. Ποιοί στίχοι ἐκφράζουν τήν εύσέβεια τοῦ ποιητῆ;
3. Νά ζωγραφίσετε, ὅσοι μπορεῖτε, αὐτό τό τυπικό ἐλληνικό έρημοκλήσι.
4. Ποιά ἐντύπωση μεταδίδει ὁ ποιητής μέ τίς παρηχήσεις τοῦ χ καὶ τοῦ ρ στή φράσι Χρυσοφρυγανισμένα... πιά;

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ (1895-1976). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καὶ Πολιτικές Ἐπιστήμες στό Πανεπ. Ἀθηνῶν καὶ Δημόσια Οἰκονομία στή Γενεύη. Ὑπηρέτησε στό Ὑπουργείο Οἰκονομικῶν. Ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τό ποιητικό του ἔργο είναι συγκεντρωμένο σέ δύο τόμους: 'Ἐκλογή A' καὶ 'Ἐκλογή B'. Μετέφρασε ἐπίσης πολλούς ξένους ποιητές καὶ ἔγραψε βιβλία ταξιδιωτικά, δοκίμια κ.ἄ. Ἡ ποίησή του διακρίνεται γιά τήν πνευματικότητά της καὶ τό θρησκευτικό αἴσθημα.

κανοναρχῶ: ἀπαγγέλλω μελωδικά πρίν ἀπό τόν ψάλτη τούς ἐκκλησιαστικούς ὅμνους (κανόνες) πού ἐκείνος ψάλλει.

Παρακλητικός Κανόνας: ἀκολουθία καὶ δέηση πρός τή Θεοτόκο, πού ψάλλεται στούς ἑσπερινούς τῆς νηστείας τοῦ Δεκαπενταύγουστου.

Χρόνους πολλούς μᾶς πολεμᾶν
κι ἀνάσα δέν ἐπήραμαν.
(Οδ. Έλύτης)

III. Τό 1940 – Ή κατοχή

Στήν Αλβανία (Από λεύκωμα πού κυκλοφόρησε παράνομα τόν καιρό τῆς κατοχῆς).

[Η κραυγή τοῦ τόπου]

Τό απόσπασμα είναι από τούς Ἀρματωμένους τοῦ Λουκῆ Ἀκρίτα, βιβλίο ἐμπνευσμένο ἀπό τό ἔπος τοῦ '40. Ἀπό τό μέτωπο ἔχουν φτάσει οἱ εἰδήσεις γιά τίς πρῶτες ἐπιτυχίες τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ αὐτό τὸ γεγονός είναι ἡ αἵτια τοῦ χαρούμενου πανηγυριοῦ πού ἀκολουθεῖ.

Αφοῦ τελείωσε ἡ δοξολογία στή Μητρόπολη, μέ τή συνηθισμένη τυπική μεγαλοπρέπεια, ἔνα λαϊκό ξε-φρένιασμα πλημμύρισε τή μεγάλη πλατεία, ξεσηκώνοντας όλοῦθε μιά σύσμιχτη βουή. Φαντάροι καὶ λαός, δουλευτάδες καὶ χωριάτες, πού κατέβηκαν στήν πολιτεία, σπρώχνονταν, σ' ἔνα πολύχρωμο ἀνθρωπο-μάζωμα. Γυναῖκες μέ ντόπιες φορεσιές, μέ χρωματιστά τσεμπέρια, ἄσπρες, ἐφαρμοστές μπλοῦζες καὶ βελουδένια, πολύπτυχα φουστάνια, μέ σειρές φλουριά, ψιλοδουλεμένα κρεμαντζούλια*, πρόσθεταν ἔνα χαρούμενο τόνο πανηγυριοῦ. Ή σημαιοστόλιστη πολιτεία ἔμοιαζε μιά τεράστια παντιέρα, πού ἀνεμίζονταν πολύβουη μέσα στό γελούμενο θάμπος τοῦ χειμωνιάτικου ἥλιου.

Τό πλήθος ἀγκαλιάζονταν, χόρευαν, τραγουδούσανε. Κυριαρχού-σανε ὅμως τά παιδιά. Ὁμάδες ὁμάδες ξεφύτρωναν, σάν όρμητικά ρέ-ματα ἀπό τούς δρόμους καὶ ξεχύνονταν στήν πλατεία, πού βογκοῦσε τότες σάν ἀνταριασμένος γιαλός, μεγάλα κύματα πού πηγαινοέρχον-ταν, χωρίς νά κοπάζουνε ποτές.

Αφοῦ πέρασε μισή ὥρα, σχηματίστηκε ἡ διαδήλωση. Μπήκαν μπρο-στά οἱ μαθητές κι οἱ φαντάροι, πού εἶχαν δικαιωματικά τό πρόσταγμα. Κρατούσανε σημαίες καὶ πινακίδες, ἔνα δάσος ἀπό κοντάρια ξεφύ-τρωσε στήν ἀρχή τῆς φάλαγγας, πού ἀκολούθησε σάν κοπάδι ὁ λαός. Τά παιδιά ἥτανε τά λαγωνικά. Τρέχανε μιά μπροστά, μιά πίσω, μιά μπλέκονταν μέ τόν κόσμο κι ὅταν πιά ἀκούστηκαν τά ταμπούρλα, πού κανόνιζαν τό βῆμα κι οἱ σάλπιγγες μέ τά λεβέντικά τους καλέσματα

---

*κρεματζούλια: μικρά κρεμαστά κοσμήματα λαϊκής τέχνης.

δώσανε τό σύνθημα, βρεθήκανε στήν πρωτοπορία, πλαισιώνοντας μ' ἐπισημότητα τά λάβαρα τῶν σωματείων καί φώναζαν τά λόγια, πού ἦταν γραμμένα στίς πινακίδες:

- Ζήτω ἡ Ἑλλάδα!
- Ζήτω ὁ Στρατός!
- Κάτω ὁ Μουσσολίνι!
- Κάτω οἱ κοκορόφτεροι!...

Ἡ τελευταία φράση ἔγινε σιγά σιγά ὁ παλμός τοῦ πλήθους. Γήτευε τή φαντασία του μέ τήν ἄγνωστη ὡς τώρα σημασία, πού ἔκλεινε ἡ σαρκαστική τῆς σύνθεση. Τήν ξανάλεγε, ὥσπου οἱ συλλαβές χωρίστηκαν, ὅπως οἱ χάντρες τοῦ κομπολογιοῦ καί τόνιζε ἡ κάθε μιά ξεχωριστό πάθος, σκόρπιζε ἴδιατερη ἔνταση, πῆρε τό σκοπό ἐνός πρωτόγονου, σκληροῦ ρυθμοῦ, πού τιναζότανε ἀπ' ὅλα τά στήθια.

- Κο – κο – ρό – φτε – ροι ! Κο – κο – ρό – φτε – ρο!

Οἱ νοικοκυρές στεκόντανε στά ξωπόρτια κι ἔριχναν στούς διαδηλωτές λουλούδια. Οἱ γριές τούς ύποδέχονταν μέ λιβανωτά καί σταυροκοπιοῦνταν, μουρμουρίζοντας εύχές:

- Ὁ Χριστός κι ἡ Παναγιά νά σκέπουνε τά παιδιά μας!
- Οἱ ἄγιοι νά σταθοῦν βοηθοί μας!...

Ὁ λαός, συνεπαρμένος ἀπό τόν ὁμαδικό ρυθμό, κοίταγε ὄλοένα μπροστά, λές κάποιο πρωτόφαντο ὄραμα ξεδιπλωνότανε στό βάθος καί πάσχιζε μ' ὅλα τά μέλη του, μέ κάθε νεῦρο, νά τό ἀδράξει, νά τό κάνει δικιά του πνοή, δικό του πάθος...

Σέ κάθε στίτι τούς στεγαζότανε στρατιωτική ὑπηρεσία, ἡ διαδήλωση σταματοῦσε. Οἱ ἀξιωματικοί χαιρετούσανε τά λάβαρα κι ἄκουαν καμαρωτοί τό λαό νά φωνάζει:

- Ζήτω ὁ Στρατός!

Στό Νοσοκομεῖο, πού βρισκότανε ὁ Καστρινός*, ὁ κόσμος ἄρπαξε στά χέρια του τούς τραυματίες. Ὄσοι βαστούσανε τίς σημαῖες ἀποτραβήχτηκαν καί, μ' ἑνα πρόσταγμα, χαιρέτισαν τά παιδιά μέ τά κομμένα πόδια, πού κοιτούσανε ὄλόγυρά τους μέ βουρκωμένα μάτια.

- Ζήτω οἱ τραυματίεις!
- Ζήτω!

Ὁ Καστρινός δέν εἶχε νά φοβᾶται πολύ ἀπό τήν πληγή του καί τόν σήκωσαν πιό ψηλά ἀπ' τούς ἄλλους. Ἀνοιξε διάπλατα τά χέρια του κι ἐκεὶ πού κάτι ἤθελε νά φωνάξει, ἔνας λυγμός σπάραξε τά στήθια του.

Καστρινός: ἔνα ἀπό τά πρόσωπα τοῦ μυθιστορήματος, τραυματίας τοῦ πολέμου.

Δοκίμασε ξανά κι ένω στένευε όλόγυρά του ό κύκλος, είπε, όσο ν' άκουστει:

– Ζήτω ό Λαός!

Μιά βροντερή κραυγή άντηχησε άπο τή μάζα και σύγκαιρα ένας παιδικός χορός άρχισε νά τραγουδάει:

«Μαύρη ή νύχτα στά βουνά
στούς βράχους πέφτει χιόνι...»

Τραγούδησαν δυό τρεῖς φορές τήν ήρωαική στροφή κι έπειδή δέν ξέρανε τά λόγια κι ο σκόπος πήγαινε νά σβήσει μέσα στή χλαοή, σταμάτησαν.

Τότες λίγοι χωρατατζήδες σίμωσαν τίς νοσοκόμες, δίνοντας τό σύνθημα:

– Έμπρος και τίς νοσοκόμες!

Τό άστεοϊ ἔδωσε καινούριο κέφι στή διαδήλωση. Δέν άποτελοῦσε πιά ένα σφιχτοδεμένο κορμό, ὅπως νωρίτερα, παρά χώρισε σέ μικρότερες όμάδες, πού ξεχύθηκαν σέ διαφορετικούς δρόμους, χαρούμενοι θίασοι γλεντοκόπων, πού σοφίζονταν κωμικά καμώματα, νά διασκεδάσουνε. Οι χωριάτες, παρέες παρέες, στεκόντανε στά σταυροδρόμια και χόρευαν, ένω οι γυναικες χτυπούσανε παλαμάκια. „Άλλοι άρχιζαν τά δικά τους τραγούδια, ἄκουε κανείς σκοπούς ἀπό κάθε γωνιά τῆς Ἑλλάδας, λεβέντικα τραγούδια, πού μύριζαν ἀγιόκλημα και ρετσίνι, νοσταλγικά, πονεμένα τραγούδια τοῦ κάμπου, ζωηρά, παιχνιδιάρικα τῆς πολιτείας, σερέτικα* τραγούδια τῶν λιμανιών, καντάδες τῶν νησιών, μακρόσυρτοι πόθοι, πίκρα κι ἀσύγαστος καημός...

Τό ἀπομεινάρι τῆς διαδήλωσης προχώρησε ἀπό τό δρόμο τῆς λίμνης κατά τό Κάστρο. Ἀνεβασμένοι στίς τάπιες*, κρεμασμένοι στίς πολεμίστρες, βρισκόντανε οἱ γέροι, οἱ ἔμποροι κι ὑπάλληλοι, ὅσοι φοβόντανε τούς βομβαρδισμούς και καρτερούσανε ἔξω ἀπό τά καταφύγια.

Στή μικρή πλατεία τοῦ Κάστρου δόθηκε ή τελευταία πράξη. Πρωταγωνιστής ἦταν ένα σκιάχτρο, ντυμένο μέ iταλική στολή, μέ καπέλο ἀλπινιστῆ, ὅπου καρφώθηκαν τά φτερά ἐνός πετείνοῦ. Στό στήθος ὑπῆρχε μιά ἐπιγραφή. Τέσσερις φαντάροι στάθηκαν στή μέση, ἐνώ τό πλήθος ἔκανε όλόγυρά τους κύκλο. Οι φωνές σταμάτησαν. Τότες ὁ ένας κάρφωσε τό κοντάρι σέ μιά πολεμίστρα.

– Κάτω ό Ίούδας! φώναξε ένας μαθητής.

σερέτικα τραγούδια: τά τραγουδούσανε οἱ σερέτες (σερέτης: ἄνθρωπος δύστροπος, εὐέξαπτος).

τάπια: ὠχύρωμα, προμαχώνας.

Τό πληθος πήρε τήν κραυγή καί τή σκόρπισε πέρα. Άπο δρόμο σέ δρόμο, ώς τις ξέμακρες συνοικίες τής πολιτείας, δέσποζε ή κραυγή: «Κάτω ό 'Ιούδας!...»

Κι ένω τά λαγούτα καί τά βιολιά, πού είχαν φέρει γιά τήν περίσταση οί φαντάροι, παίζανε τό τραγούδι «Βάζει ό Ντούτσε τή στολή του καί τή σκούφια τήν ψηλή του μ' όλα τά φτερά...», δώσανε φωτιά στό σκιάχτρο. Οι φλόγες τύλιξαν τά ροῦχα, μάδησαν πρώτα τά φτερά κι όλογυρα πέφτανε καψαλισμένα, κουβαρισμένα τά στελέχια τους. Ό κόσμος φώναζε:

– Κάτω οι κοκορόφτεροι!

Σιγά σιγά τό άμπεχωντο έρεψε μέσα στή φωτιά, τό βρακί κόντηνε, τό καπέλο, φουσκωμένο άπο τούς καπνούς, ύψωθηκε κι εμεινε στήν άκρη τού κονταριού ένα μυτερό σίδερο. Όταν πιά τό ξύλο εγερνε κι ἔπεφτε κάτω άπο τό Κάστρο, ένας μαθητής, άνεβασμένος σ' ένα καμιόνι, ἔμπτηξ τήν κραυγή:

– Ζήτω ή Λευτεριά!

Μεσσολάβησε μιά οιωπή κι ύστερα σάν ήλεχτρισμένο τό πληθος, άπο χιλιάδες στήθια, ξεπήδησε πονεμένη, σκληρή κι ἄτεγκτη, σά χτύπημα μοίρας, ή κραυγή τοῦ τόπου:

– Ζήτω ή Λευτεριά!

Έρωτήσεις

1. Ποιό άπό τά συνθήματα πού άκούγονται έκφραζει τόν τίτλο τοῦ άποσπάσματος καί γιατί;
2. Έξετάζοντας τά έπεισοδια τής διαδηλωσεως να βρειτε με ποιούς τροπους έκφραζεται ή λαϊκή χαρά.
3. Από ποιά συνθήματα φαίνεται ή έθνική όμοιφωνία (όμονοια) καί ποιά έπιδραση είχε αύτό τό πνεύμα στό έπος τού '40;

ΛΟΥΚΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (1909-1965). Γεννηθηκε στή Μόρφου τής Κύπρου. Οταν ήταν άκομη νέος, έγκαταστάθηκε στήν Αθήνα κι έργαστηκε ώς δημοσιογράφος. Άσχολήθηκε μέ τήν πολιτική. Έγραψε τά μυθιστορήματα: *Νέος μέ καλάς συστάσεις* (1935), *Ο κάμπος* (1936), *Άρματωμένοι* (1947), πού άποτελεί τό χρονικό τής έποποιάς τού άλβανικού πολέμου, καί τά θεατρικά έργα: *"Όνειρο άγαπης*, έμπνευσμένο άπο τήν κατοχή, Θεοδώρα, Όμηροι.

"Αγγελος Τερζάκης

[Ο γεροταγματάρχης]

Τό απόσπασμα είναι από τον 'Απρίλη (1946), ένα βιβλίο άναμνήσεων τού συγγραφέα. Τό κείμενο παρουσιάζει τό πορτραίτο ένός από τούς ήλικιωμένους άξιωματικούς πού είχαν άνακληθεί στήν ύπηρεσία, γιά νά χρησιμοποιηθούν στό μέτωπο τής Αλβανίας. Τό πρόσωπο καί τά περιστατικά είναι πραγματικά.

Από καιρό, προτοῦ άκόμα μποῦμε στ' άλβανικά χώματα, μᾶς παρακολουθοῦσε ή φήμη ένός γεροταγματάρχη τού πυροβολικοῦ, «έφεδρου ἐκ μονίμων». Είχε τή διοίκηση μιᾶς μοίρας ὄρειβατικοῦ, σκαρφάλωνε τ' ἄξενα* ἀρβανίτικα βουνά, εστήνε τίς πυροβολαρχίες του μονονυχτίς στίς πιό ἀπίθανες κορφές, πού μονάχα ὁ ἥλιος βλέπει, καί, χαράματα τήν ἄλλη μέρα, ράντιζε τό σαστισμένο ἔχθρο μέ φωτιά καί μέ σίδερο, τού βούλωνε τά κανόνια. Ο τρόπος πού ἔξερε νά μεταχειρίζεται τό πυροβολικό του, χωρίς νά χάνει ούτε βολή, ή λεβέντικη παλικαριά του, – ή δυσανάλογη μέ τά χρόνια πού τόν βαραίναν – ἄλλες άκόμα πολεμικές ἀρετές, συνδυασμένες μέ βαθιά συναδελφότητα γιά τό φαντάρο, τόν ἔφερναν στήν ὅλόπρωτη γραμμή τῶν ἀρχηγῶν τού ἄγώνα. Οι συνάδελφοι τού πεζικοῦ, ὅταν τόν ἄκουγανε νά βροντάει πίσω ἀπό τίς θέσεις τους, νιώθανε πώς ἄκουμπανε σ' ἀτράνταχτο ἀντιστύλι*. Ήταν ἐγγύηση ή συνεργασία τού ταγματάρχη Κωστάκη σέ μιάν ὅποιαδήποτε ἐπιχείρηση.

Ποιός τό ξέρει κεῖ κάτω στήν 'Αθήνα τ' ὄνομά του; Στοιχηματίζω πώς κανένας. "Οποιος ὅμως ἔτυχε νά λάβει μέρος σ' ἐκστρατείες, κι ἂν δέ γνωρίζει τυχόν τ' ὄνομα τούτο, θά ξέρει βέβαια τό βαθύ ρόλο πού παίζουνε στό φρόνημα ένός στρατοῦ κάποια ὄνόματα θρύλοι. Θά ξέρει τήν κρυψή δίψα πού κατέχει τήν ψυχή τού φαντάρου γιά ύποδείγματα ἴδανικά, ζωντανά σύμβολα, ἡρωες πού ἐνσαρκώνουνε βαθύτερες κι ὄμαδικες λαχτάρες. Ή στρατιά, πού είναι μιά ἀπέραντη οἰκογένεια, ἔχει τή μυστική της ἴδιωτική ζωή καί τούς ἐφέστιους θεούς* της. Καί τί

ἄξενος: ἀφιλόξενος.

ἀντιστύλι: στήριγμα.

ἐφέστιος θεός: θεός προστάτης τού οίκογενειακοῦ βίου.

ἄλλο είναι οι έφεστιοι θεοί άπό ήρωες προγονικούς, πού μέ το διάβα τῶν καιρῶν τράφηκαν μέ θύμησες, παραδόσεις, βίους γενεῶν, θανάτους, αίμα; Τράφηκαν καὶ γιγαντώθηκαν. Θεός έφεστιος στεκότανε καὶ γιά μᾶς, ἐκεὶ στήν Ἀλβανία, ὁ Κωστάκης.

Τόν ἀκούγαμε, μά δέν τόν εἴχαμε ἰδεῖ. Τόν καιρό πού τό φύσημα τῆς τύχης μέ εἶχε φέρει ἐμένα στό στρατηγεῖο, ὁ Κωστάκης βρίσκοταν μέ τίς πυροβολαρχίες του στή Χειμάρα. Πολεμοῦσε ἀδιάκοπα, ἀπό τίς πρωτες ἡμέρες τοῦ πολέμου, εἶχε φάει συντροφικά μέ τούς φαντάρους του τίς νεροποντές τοῦ Νοέμβρη καὶ τά χιόνια τοῦ Δεκέμβρη, εἶχε ὄργωσει τά κορφοβούνια δίχως ἀναπαμό, ἀργάστηκε* ἀπό τή φωτιά, ἀπό τούς βοριάδες, ἀπό τό χιόνι. Ξάφνους ὁ Ἀρχηγός τοῦ Πυροβολικοῦ, πού ἦτανε συντοπίτης του καὶ φίλος, ἀποφάσισε νά τόν ξεκουράσει. Τόν μετακάλεσε λοιπόν στό στρατηγεῖο, γιά ἔνα διάστημα...

‘Η εἰδηση κυκλοφόρησε ἀστραπιαῖα:

—Ἐρχεται ὁ Κωστάκη!

Περιέργεια ἀνυπόμονη, συγκίνηση γέμισε ὅλους ἐμᾶς πού τόν καρτερούσαμε νά φτάσει. Καὶ μιά μέρα, τό βῆμα του βαρύ, βροντερό, ἀντρίκιο, ἀκούστηκε ν' ἀνεβαίνει τή σκάλα τής Διοίκησης Πυροβολικοῦ. Τόν συνόδευε, ἀντίλαλος ρυθμικός, τό χτύπημα στά σκαλοπάτια μιᾶς μαγκούρας.

Ήταν ἔνας μᾶλλον ψηλός στ' ἀνάστημα γέροντας, μέ δίκωχο λεβέντικα στραβό στό ψαρό κεφάλι, πρόσωπο χαρακωμένο ἀπό τά χρόνια καὶ τίς κακουχίες, μάτι ζωηρό, ριχτό μουστάκι. Οἱ κινήσεις του, τό βάδισμά του, πρόδιναν μιά ζωντάνια ἀσυνήθιστη στήν ήλικια αὐτή. Βροντοῦσε περπατώντας τήν ἀχώριστη μαγκούρα του μέ νταιλίκι* πεισματερό. Στό πρόσωπό του, τό τραβηγμένο κι ἀδρό, παίζανε χαρούμενα τίς λάμψεις τους καὶ τίς σκιές μιά πρωτόγονη παλικαριά, βουνίσια, καὶ μιά φαιδρότητα γεμάτη θυμοσοφία*, ὥριμη μαζί καὶ παιδική.

— Γειά σας, παιδιά!

Σταθήκαμε προσοχή, νά περάσει. “Ομως στά χείλη μας, σάν ἀπό ψυχόρμητη, μαντική συμπάθεια, σχεδιάστηκε κιόλας ἔνα χαμόγελο φιλικό. Ό γέροντας αὐτός μέ τήν κολοκοτρωνέικη μορφή, τήν κόψη τοῦ ὀπλαρχηγοῦ, ἥταν ἀνώτερός μας ὅμως ὅχι καὶ διαφορετικός. Τά αίματά μας, τό ‘βλεπες μέ τό πρῶτο, συγγενεῦαν. Ό ταγματάρχης Κωστάκης ἐρχόταν ὄλοισα ἀπό τά σπλάχνα τοῦ λαοῦ.

ἀργάζω: κατεργάζομαι ὅπως τά δέρματα, μτφ. σκληραγωγῶ.

νταιλίκι: παλικαριά.

θυμοσοφία: ίκανότητα νά φιλοσοφοῦμε ἢ νά μή χάνουμε τήν ψυχραιμία μας σέ κρισιμες περιστάσεις.

Ορθόπεδος Αλκαντά: Μεταμορφωτικός αρχοντικός βράχος

Ούμβερτος Αργυρός: *Μεταφορά τρανματία*

Στό γραφείο μέσα οί δυό γέροι, ό 'Αρχηγός κι ό ταγματάρχης, άγκαλιαστήκαν.

– Τί μέθελεις έδω; ρωτάει ό Κωστάκης άπότομα, άφού κάθισε.

– Νά μείνεις νά ξεκουραστεῖς.

– Δέν έχω δουλειά έγώ έδω. Τά παιδιά κεī κάτω μέπεριμένουν.

Πραγματικά τά «παιδιά» – οί πυροβολητές του, οί άξιωματικοί – πού τοῦ είχανε λατρεία, δύσκολα θά τό παραδέχονταν νά τούς λείψει. 'Ομως ό 'Αρχηγός έπέμενε, ήξερε καλά τόν όρμητικό κι άσυλλόγιστο χαραχτήρα τοῦ γεροπολεμιστή δέν ήθελε νά τόν άφήσει, στήν ήλικία πού βρισκότανε, νά κακοπάθει. 'Εδέησε νά μεταχειριστεῖ όλη του τήν έπιβολή, γιά νά τόν πείσει. Στά τελευταία τόν διέταξε σάν άνωτερος. 'Ο νοῦς τοῦ Κωστάκη έμενε ώστόσο γυρισμένος πάντα κατά κεī, τίς πυροβολαρχίες του πού τόν καρτεράνε στή Χειμάρα. Τέλος, ύστερα από ώρα καί κάμποσες φωνές, ύπόκυψε. Τά μάτια του γεμίσανε δάκρυα. 'Ανάγκη λοιπόν ν' άποχωριστεῖ τούς συντρόφους τοῦ δύσκολου κι άξεχαστου καιροῦ.

Κι έμετης άπ' έχω, στό διάδρομο, σκύψαμε ό ένας στ' αύτί τοῦ άλλου μέτα ταραχή:

– Κλαίει ό Κωστάκης... κλαίει!

'Από τή μέρα κείνη μᾶς δόθηκε ή εύκαιρία νά τόν συναντάμε κάθε μέρα στούς δρόμους τοῦ χωριοῦ ή στά γραφεία. Τό στρατηγείο δέν ήτανε τό στοιχείο του – τό 'βλεπες μέτο πρώτο αύτό. Παράδερνε στόν περίγυρό μας πλανταγμένος καθώς τό ψάρι έχω από τό νερό, τριγύριζε άνήσυχα, γεμάτος άμηχανία, μή ξέροντας τί νά κάνει, άνεβαινε τά γραφεία, κατέβαινε, καθότανε στούς καφενέδες, έστηνε κουβέντες μέτούς φαντάρους, βροντούσε τή μαγκούρα του, έφευγε, ξαναρχόταν. Δέν ήταν έπιτελικός, όχι, ό κόσμος τών άξιωματικῶν έδω είχε άλλιωτική κόψη – μισο-γραφειοκρατική, μισο-κοσμική – πού αύτουνού δέν τοῦ πήγαινε. Μάντευες τήν κλίση του νά κάνει περισσότερο παρέα μέ φαντάρους, γιατί μαζί τους μιλούσε τήν ίδια γλώσσα, τήν άπλοϊκή: έκεινοι τόν άγαπούσαν δίχως νά τόν κρίνουν. Στή συνείδησή τους, ό πόλεμος ήτανε πράξη λεβέντικη, ξέσπασμα ψυχῆς στόν άνοιχτόν άέρα, όχι βερέμικος* λογαριασμός στόν μπουχτισμένο* από τσιγαρίλα κλειστό χώρο ένός γραφείου. Χωρατατζής καί χαροκόπος ό ταγματάρχης Κωστάκης, είχε ώστόσο μά προσήλωση φανατική στά θεία: γκόλφι* του οί Προφήτες κι ή 'Αποκάλυψη. Θρησκεία τοῦ κεφαλού του,

βερέμικος: καχεκτικός, άρρωστιάρης.

μπουχτισμένος: χορτασμένος, άηδιασμένος.

γκόλφι: φυλαχτό.

αυθεντικά ήρωες αποτελούνται πάντα δίχως κίνδυνο, όπου τον έχει την επιθυμία να την επιτελέσει κατ' είκόνα και όμοιώση του έαυτού του.

— Ο Θεός είναι Ρωμιός, μωρέ! σου γελά καμία φορά, βροντώντας απέσιλητικά τη μαγκούρα του.

Ερωτήσεις

Από την παραπάνω απάντηση, ποια είναι η σημασία της απόδειξης της απόφασης της Δικαιοσύνης;

1. Είναι δικαιολογημένη η φήμη που είχε στο στρατό ο ταγματάρχης, Γιάτι;

2. Γιατί ο συγγραφέας των παρομοίων με τους οπλαρχηγούς τοῦ 21 ΤΓΚ κοινόνεχε, ότι ήταν ιστοιαχετών;

3. Η φράση του Κωνστάκη Θεσσαλίας Ρωμαίας σας θυμίζει παρόμοιο λόγο τού αντικειμένου;

4. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί στην αφήγησή του πρώτο πρόσωπο: τι μεταδίδει με αυτόν τον τρόπο στὸν αναγνώστη;

Նույնական է այսպիսի ելույթը՝ որ առաջ է առած քայլեցած բարեկամ ազգական աշխարհում և առաջ է առած քայլեցած ազգական աշխարհում:

Οδυσσέας - ΕΛΥΤΣ

[Κείνοι που έπραξαν τό κάκο] Κέρκυρας αποτελεί μια από τις πιο γνωστές πόλεις στην Ελλάδα. Η πόλη ήταν γνωστή για την παραγωγή λιναριού, την παρασκευή ψηστού και την παραγωγή καρπούζι. Το ιστορικό της θέματος είναι το άνθημα της Ελλάδας, το οποίο έχει γίνει ένα από τα πιο γνωστά στον κόσμο.

δυο βασικά του χαρακτηριστικά, ύμνος στή λεβεντία του χαμένου άνθυπολοχαγού και θρήνος γιά τό θάνατό του. Στο παρακάτω απόσπασμα τονιζει πόσο πλούσιο σε αγώνες και ηρωαρδί είναι τό παρελθόν μας.

Κείνοι που ἐπράξαν τό κάκο

Κείνοι πού έπράξαν τό κακό – τούς πήρε μαῦρο σύγνεφο.
Ζωή δέν είχαν πίσω τους μ' ἔλατα καί μέ κρύα νερά,
μ' ἄρνι, κρασί καί τουφεκιά, βέργα καί κλημοτόσταιρο·
παππού δέν είχαν ἀπό δρύ κι ἀπ' ὄργισμένον ἄνεμο,
στό καραούλι δεκαοχτώ μερόνυχτα
μέ πικραμένα μάτια.

Τούς πήρε μαῦρο σύγνεφο – δέν είχαν πίσω τους αύτοί
θειό μπουρλοτιέρη, πατέρα γεμιτζή*,
μάνα πού νά 'χει σφάξει μέ τά χέρια τῆς,
ἢ μάνα μάνας πού μέ τό βιζύ γυμνό

χορεύοντας* νά 'χει δοθεῖ στή λευτεριά τοῦ Χάρου!

* Ερωτήσεις

1. Νά συγκεντρώσετε τίς μεταφορικές ἐκφράσεις τοῦ ποιήματος καί νά βρείτε
ιστό νόημά τους.
2. Ο ποιήτης μιλάει γιά τό παρελθόν που δέν είχαν οι ἔχθροι μας, ἀλλά είχε ὁ
χαμένος ἀνθυπολοχαγός. Μελετήστε προσεχτικά τό κείμενο κι ἀπαντήστε
στά παρακάτω ἐρωτήματα:
a) Τί παρελθόν ἔχουν οι 'Ελληνες πολεμιστές;
b) Από τό παρελθόν αὐτό τί ἔχει σχέση μέ τούς πολεμικούς ἀγώνες καί τί
ἀναφέρεται σέ ἄλλες πλευρές τής ἑθνικῆς μας ζωῆς;
c) Ποιά σημασία ἔχει τό παρελθόν αὐτό γιά τούς πολεμιστές μας;
3. Τό ποίημα είναι γραμμένο σ' ἐλεύθερο στίχο. Νά βρείτε τίς διαφορές του
ἀπό ἔνα παραδοσιακό ποίημα που ἔχετε διδάχτετε.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ 'Οδυσσέα' Αλεπουσδέλη. Γεννήθηκε στό Ηράκλειο Κρήτης τό 1910. Σπούδασε Νομικά καί πάρακολούθησε
μαθήματα Φιλολογίας στή Σορβόνη. Θεωρείται ἀπό τούς πιό σημαντικούς σύγχρονους ποιητές, πού ἀνανέωσε τήν ἐλληνική ποίηση μέ τήν πλούσια φαντασία
του καί τήν αἰσιοδοξία του. Εμφανίστηκε στά γράμματά μας τό 1935, ἐποχή που
ή ἐλληνική ποίηση βρισκόταν ἀκόμη κάτω ἀπό τήν ἐπιφροή τοῦ ποιητή Κ. Καρυωτάκη κι ἡταν γεμάτη μελαγχολία καί ἀπαισιοδοξία. Ασχολήθηκε κυρίως μέ
τήν ποίηση, ἔγραψε ὅμως δοκίμια καί μελέτες. Ποιητικές του συλλογές: Προσανατολισμοί (1940), Ήλιος ὁ πρώτος (1943), 'Άσμα πρωκό καί πένθιμο γιά τό
χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Αλβανίας (1945), 'Ἄειον ἐστί (1959), 'Ἐξι καί μια τύψεις γιά τόν ούρανό, Τό φωτόδεντρο' κ.ά. Μετέφρασε ἐπίσης ξενούς ποιητές.

γεμιτζής: ναυπικός παλιός κι ἐμπειριος θαλασσόλυκος. Λιτ' ονδή: ωωψύης νοιδέπη
χορεύοντας: ύπονοει πτό χορό. τούς Ζαλόγγους κι ἄλλας ἀνάλογα περιστατικά
ἀπό τήν ἑθνική μας ιστορία.

Γιάννης Μπεράτης

[Σπήν 'Ελεύθερη 'Ορεινή 'Ελλάδα.]

'Ο Γιάννης Μπεράτης, πού στόν πόλεμο τοῦ '40 πήγε ἐθελοντής στό μέτωπο, φεύγει ἀπό τὴν κατεχόμενη πιᾶ 'Αθήνα καί πηγαίνει, ἐθελοντής πάλι, νά καταταχθεῖ στὶς ἀνταρτικές ὄμάδες τῆς Ἡπείρου, πού πολεμοῦσαν τούς Γερμανούς κατακτητές. Ἐζῆσε ἔτσι μιά σκληρή περιπέτεια, πού ὅμως τοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νά γνωρίσει ἀπό κοντά τὴν ὥρεινή ὑπαιθροῦ καί τούς κατοίκους τῆς, μέ τῇ φτώχεια καί τίς μικρότερές τους, ἀλλά καί μέ τὸ ἀδούλωτο φρόνημα. Αὐτή τὴν περιπέτεια διγεῖται στὸ βιβλίο του 'Οδοιπορικό τοῦ 43 (ἐκδόθηκε τὸ 1946), ὃπου ἀνήκει τὸ παρακάτω ἀπόσπαμα.

Ηταν ἔνα γέρικο πολυμεταχειρισμένο ζῶο πού πήγαινε ἀργά ἀργά καί μέ τὸ πάσο του ὅ,τι καί νά τοῦ 'κανες. Κι ὁ ἀγωγιάτης, ὁ Χριστόφορος, ἔνα νέο παιδί καμιά δεκαεννιαριά χρονῶν, τὸ 'Έερε καί δέν τοῦ 'κανε τίποτε, παρά μόνο κάπου κάπου, ὅταν τὸν ἔπιανε καί τὸν ἵδιο νύστα ἀπ' τὴν πολλή βραδύτητα κι ἥθελε νά ξυπνήσει, τοῦ 'μπηζε ἔξαφνα κι ἐντελῶς ἀνεπίκαιρα καμιά φωνή πού δέν ἔφερνε κανένα ἀποτέλεσμα. Μά γιά μένα, στὴν κατάσταση πού βρισκόμουν, αὐτά ὅλα, αὐτό τὸ σιγανό καί ἡμερο περπάτημα τοῦ μουλαριοῦ, ἥτανε ὅ,τι μοῦ χρειαζότανε κι εύλογοῦσα τίς περιστάσεις πού κάνανε νά μή μᾶς τύχει κανένα ἄλλο. Κι αὐτός ὁ Χριστόφορος ἥτανε ἔνας ἔξαιρετικά καλός καί γλυκομίλητος νέος καί δέ ξέρω ἂν τ' ὄνομά του ἡ τό γενικό ὑφος του μοῦ ὑποβάλανε τὴν ἰδέα πώς περπατάει δίπλα μου κάποιο πολύ σεμνό καλογεροπαίδι.

Ἐχαμε φτάσει πιά τά ἔλατα, ἥταν πολύ πρωί, κι ἐδῶ πάνω ἔκανε ἀφάνταστο κρύο γιά καλοκαίρι. Πρώτη μου φορά ἔβλεπα «Πεδίον Ρίψεως»*. Ἦταν μιά καλοδιαλεγμένη μικρή μακρόστενη κοιλάδα, ἀπολύτως ἴσια σχεδόν, κλεισμένη γύρω γύρω ἀπό ἀπότομα ψηλά βουνά. 'Ενανάγκη τό ἀεροπλάνο (ἄν δέν ἥτανε πολύ μεγάλο κι εἶχε καλό πιλότο) μποροῦσε νά προσγειωθεῖ. Τίς νύχτες, ὅταν είχαν σχετική εἰδοποίηση ἀπ' τὸν ἀσύρματο, ἀνάβανε μεγάλες φωτιές στὶς τέσσερις γωνιές καί

πεδίον ρίψεως: ἔνα πλάτωμα σέ ὥρεινή περιοχή, ὅπου τ' ἀεροπλάνα τῶν "Ἀγγλῶν συμμάχων ἔριχναν μέ ἀλεξίπτωτα ἐφόδια γιά τούς "Ελληνες ἀντάρτες.

περιμένανε. Ό ϕόβος ήτανε μήν περάσει κανένα έχθρικό – μά δέ μποροῦσε νά γίνει άλλιως.

“Ητανε τρία τέσσερα τέτοια «Πεδία Ρίψεως» σ’ όλη τήν Έλευθερηνή Ήρεινή Έλλαδα καί κάπου, λέει, ήτανε κι ἔνα κανονικό άεροδρόμιο. Ήτσι τίς σκοτεινές νύχτες, ἀνάμεσα στίς μεγάλες φωτιές, μέ εἰδικά ἀλεξίπτωτα ἐπεφτε τό «μάννα τ’ οὐρανοῦ»: ὅπλα, φυσίγγια, στολές, πουλόβερ, μάλλινες κάλτσες καί ἄρβυλα, ρύζι καί στάρι καμιά φορά...

Περνούσαμε κάτι μακρόστενα όροπέδια, ἥμαστε βουτηγμένοι ὡς τό λαιμό σχεδόν μές στίς όλοφούντωτες φτέρες κι ἀπό δῶ κι ἀπό κεῖ, ἀπ’ τίς δυό πλευρές, πού όλο ἀπαλά ἀνηφορίζανε, γιά νά φτάσουν τίς πυκνοδασωμένες κορφές, ἔλατα μεγάλα, τεράστια, βαθυπράσινα, ὀλάνθιστα σέ κάθε κλώνο μ’ ἐκείνον τόν παράξενο καρπό τους σάν ἵσιο ἀναμμένο κεράκι χριστουγεννιάτικου δέντρου – κι ἀπάνω ἀπάνω, στήν κορφή, μέ τό συμμετρικό σταυρό τους, πού ἀργολικνιζότανε ὀμαδικά, σάν μέ κρυφό παράγγελμα, πέρα δῶθε κάτω ἀπό ἔνα καταγάλανο οὐρανό. Ό ἥχος ἀπό πλῆθος κουδούνες, κουδούνια, κουδουνάκια (βαριόηχα, καμπανιστά – ἀλλα κρυστάλλινα) γέμιζε ἀκατάπαυτα ἀπό παντοῦ τόν ἀέρα, ἀπό ψηλά, μά μᾶς ήτανε ἀδύνατο νά δοῦμε τά σκόρπια κοπάδια ἀπό γελάδες, ἀπό γίδες, ἀπό πρόβατα, πού βόσκανε τό πλούσιο γρασίδι κάτω ἀπό παχιούς ἵσκιους καί μουσκεμένες δροσιές. Περίεργο! “Οσο προχωροῦσα όλο καί συνερχόμουνα, ἄν κι οι γιατροί είχαν πεῖ πώς θέλω ἀκόμη σχεδόν ἀπόλυτη ἀκίνησία. Κι ὅχι μόνο τώρα μποροῦσα νά περπατάω, ἀλλά μ’ ἀνοιγε τό κέφι, φούσκωνε τό στῆθος μου μέ βαθιές ἀναπνοές, μισοχαμογελοῦσα, ἔτσι ἀόριστα, παντοῦ, σφύριζα καί κάπου κάπου σιγοτραγούδαγα κιόλας. «Ἔ! Ἔ! ἄναστήθηκε ό Λάζαρος!» ἔλεγε ό Σωτήρης ή ἐγώ ή ὁ Χριστόφορος. Μά ό Χριστόφορος όλο κοντοστεκόταν τώρα καί δίσταζε. “Ἔχει πολλές ἀμφιβολίες ἄν πήραμε καλή κατεύθυνση. Δέν τόν ἔχει ξανακάνει τό δρόμο πρός τήν Καστανιά. Κι ἔτσι πού εἴμαστε τώρα μπερδεμένοι μές στίς φτέρες, δέν τοῦ είναι δυνατόν ἀκόμη καί τοῦ ἴδιου μέ τό τόσο ἔξασκημένο μάτι καί μέ κείνο τό βαθύτερο ἔνστιχτο πού ‘χει ό ἀνθρωπος τής ύπαιθρου, πού κάθε τόσο διασχίζει κατάμονος ἐρημιές, νά διακρίνει κανένα μονοπάτι καί κάπως νά προσανατολιστεῖ.

Τόν ἔβλεπες συχνά νά στέκεται ἀκίνητος (ἥμαστε μόνο αύτός, ό Σωτήρης κι ἐγώ), νά γυρίζει γύρω γύρω τό κεφάλι του μέ ἀνασηκωμένη τή μύτη, ἔτσι σά νά δομίζεται τόν ἀέρα πού ξετρύπωνε μέσ’ ἀπ’ τά ἔλατα, κι ἔξαφνα νά μᾶς ἀλλάζει τήν κατεύθυνση μέ μιά ἐλαφρότατη κλίση δεξιά ἢ ἀριστερά. Κάθε τόσο, γιά νά μπορέσει νά σκεπάσει τήν συμφωνία τῶν ἀόρατων κουδουνιῶν πού πλημμυροῦσε ἀσταμάτητα ἀπό παν-

τού τό τοπίο, έβαζε τά δυσ χέρια του γύρω απ' τό στόμα του και φώναζε μ' δλη του τη δύναμη στήν Ιδιότυπη βουνίσια προφόρα του:
πραθύνεις έντι πλο «Ε! βρέ πρατάρ!»
Γύρευεικάποιο «προβατάρη», λέει, πιούδε μπορεῖνά μήν είναι κάποιοι κοντά στάκοπάδια του, μά πού παρ' δλες τίς φωνές του δέν εμφανίζεται, ούτε φάπαντάει, γιατί όρισμένως δέν είναι δύνατον να μάς άκουσει μέσα στάυτό τό άκατάπαυτο μεταλλικό ήχολόγημα πού θαρρεῖς πιά πώς είναι αυτός ό ύδιος ό σκος της κρυστάλλινης άτμοφαιρας;
Και τώρα πιά, δλο προχωρώντας, (τό σβήσιμο τών ήχων έγινε τόσο βαθμιαία, πού δέν τό κατάλαβες) βρισκόμαστε μέσα σέ μιά άπολυτη σιωπή. Δέν ξέρεις άκομη και κείνη τή στιγμή— μέ τί νά παρομοιάσεις σόλα τά γύρω σου μέ κάποιο μακάριο παράδεισο ή μέ τήν πιό ήμερη παρθενική ζούγκλα. Όλη ή βλάστηση, μ' ένα άγοιχτο πράσινο, σχεδόν γαλάζιο χρώμα, είναι πλατύφυλλη, άπαλή και χαδιάρα στά άγγιγμα τα και τώρα πιά δέ βλέπεις ούτε κι αυτό άκομη τό κεφάλι τών συντρόφων που βουλιάζεις σιωπλά μέσα σης. Μόνο από κάτι άνατριχιάσματα έδω κι έκει τής δλόστρωτης γυαλιστερής έπιφανειάς της μαντεύεις τό δρόμο σους και κάπωράκιουσθας. Και λίγο πιό πέρα, στά πλάγια σου, είναι ένας γλυκόρ δάσος από πανύψηλα δέντρα, πού τά φύλλα τους, φωτισμένα έντονα από πάνω, άφήνουνες νά φιλτράρεται ώς έσένα τό φῶς που άγιοι ψυχούσι άλλα ψυχικά.
Αναρίθμητοι σκίουροι, μέ τίς φουντωτές ζάναστραμμένως δύσσούρερης πούς, κάθονται πάνω στούς κλώνους τους και δέν κριτούν μέταπλασιαρά χάντρινα ματάκια τους ή πηδούν και κακυγιούνται τσιρίζοντας έπάρ κλαρί σέ κλαρί. Ιογαστογιο ωπάρ και ωπάρια ίσια σερό φορότσιρά σε δέ Μ. φορόφοτσιρά σε δέ ωγάρη σε ρραΐτσαρ ή γεγλέ «φρούριο ξέσαφνα ή φύση άλλαξε τόσο άποτομα, σάνι γάτ' νοιδες μιά πόρτα, τήν έκλεισες πίσω σου και μπήκες σε έναν άλλο κόσμο. Αύτό έδω ήταν ούτο τελευταίο σύνορο τής άκαρνανίας. Από τώρα, και πέρα αρχίζει η Ηπειρος, ονάεικτος βέσιού δέ από την πιο κακούργηση που έπειτα έγινε.
Ηταν τόσο σκόρπιο τό χωριό, πού μπαίναμε κι άκομη δέ βρισκόμαστε πουθενά. Η «Μεγαλόχαρη», είχε πει εδώ και δέν-έρω πόση ώρα ό Χριστόφορος.

οἱ Ἡταν οἱ ἀρχεῖς τοῦ δειλινοῦ. Εἴχαμε περπάτησει ἀπ' τὰ Κανάλια πάνω κάτω ὄχτω ὥρες. Οἱ Καστανιά μότο τέρμα τῆς σημερινῆς πορείας ταῖς, σπῶς εἰχάμε προσύπολογίσεις φεύγεις φανεῖ μέτρα σπίτρα μικροσπιτάκια της, σάν παιγνίδια παιδιών. Η μάλιστα πέρα μακριά, όπου μίσα τῆς ἀπέναντι δρόσειρας πού ψημάδες ἔκλεινε τόνυ όριζόντα. Ορισμένων δέντρων τανεδυνάτων γάρ η φτάσουμε ώς έκει ἀπόψε. Ήσην νησιούδινοι νωτρούδινοι νησί

“Όλα τά παράθυρα άνοιγανε καί κάτι σάν γυριές θλιψμένες Μοίρες βγαίνανε καί μᾶς κοιτούσανε. ”Ολες ίκετευτικά γέρνανε καί μᾶς ζητοῦσαν λίγο κινίνο καί καμιά άστυρινή γά τό παιδί. (Ποιό παιδί;) Όρισμένως θά μᾶς είχαν πάρει γιά γιατρούς πινάκια έσσαν αρρένων στώραν ρο Μπήκαμε σέ μιά αύλη. Κάποιος παπάς σ' ένα μουλάρι μᾶς έδειξε πουν γά μπούμε. Μά δέν γήτανε κανένας άρμόδιος πιά έδω. ”Θλοτό Αντάρτικο τημῆμα είχε ξεκινήσει άκριβώς χτές. Μέσα σ' όλο τό χωριό δέν είναι παρά οι λίγοι κάτοικοι που άπομένουν – καί τούς έχει θερίσει τό θανατικό, ίδιως τά παιδιά ώς δεκάπεντε δεκάει χρονῶν. Κανείς δέν μπορεί γά καταλάβει τί είναι. ”Έδω μέ τόσα δέντρα μέ τόσα γερά! – πού-έρχόντουσαν, ἄλλοτε γιά εξοχή κι ἄπ' τά Τρίκαλα άκομη!...ονάζων Είναι ένας πυρετός πυρετός βαρβάτος: 40, 41, 42, καί μετά τούς πιάνουν όλους έμετοι καί δυσεντερία – καί σέ τρεις τέσσερις μέρες πάει τό παιδί.

Καθόμαστε πάνω σ' ένα πάγκοι καί δαγκάνουμε κάτι άραπόστια πού τά χουν κόψει γιά μᾶς. Μετά μᾶς φέραν σ' ένα ποτήρι νερό. Τό κπινά καί τό φοβόμούν καί μετανοούσα πού δέν κρατήθηκα. Όρισμένως τύφος γήτανε έδα. τοῦτα πού λέγανε. ”Όλω τά χωριά τοῦ Βάλτου τάχει θερίσει φέτος αύτό τό κακό. Καί δέν έχουν ούτ' ένα φάρμακο. – Θά σας κάνω χρυσούς παιδάκι μου, ἀν μοῦ-δώσετε κι ή Παναγία νά φυλάει τό δρόμο σας; ἔλλεγε μιά μητέρα πού είχε πλησιάσει. Κιάχ! Ό γιατρός έφυγε κι αύτός μαζί μέ τούτης Αντάρτες. Κι έχει τό παιδάκι πηγριά χαρά κοπελίτσα – μόνο τόντολλο μήνατά ίκλειστά δεκαπέντερο καί τώρα ό πυρετός τό καίει νύχτα μέρα καί δέν ξέρει; Άχ! δέ ξέρει τό γά τού κάνει; Καί ονιάδροι ανά νύχτα, υστ ρύπορα ρυονέσσαρει ριονικά; Κείνη τήν ώρα κατεβάζανε μέρι στήν αύλη ένα ομορφο κοριτσάκι, μέ κομμένα πόλκα τά μαλλιά του πού τιναζόντουσαν έδω κι έκει, καθώς δέ μπορούσε νά κρατήσει ίσιο τό κεφάλι του. Δυό γυναίκες τό ύποβαστάγανε κάτ' ἄπ' τίς μασχάλες καί τά μάτια του ήταν άτενή καί μεγαλωμένα καθώς πέρασε μιά στιγμή τήν άυλη ματιά του έπάνω μας. ”Η γυναίκα πού μᾶς μιλούσε έκρυψε τό πρόσωπό της μέρι στά δάχτυλά της κι έφυγε κλαίγοντας γιά τό σπίτι. πρόσημοισι, ρεδίδιμοισι, ρεδί

”Αρχισε πιά νά βραδιάζει κι επρεπε νά φτάσουμε στήν Καταβόθρα, προτού σκοτεινιάσει γιά καλά. Καθώς διασχίζαμε τό χωριό, πάλιοι ίδιες φωνές μᾶς άκολουθούσαν ἀπό κάθε παράθυρο: «Γιατρέ! λίγο κινίνο! Θά στό πληρώσω ὅσο όσο, γιατρέ!» γιλλάρια εντρή θιούσινωγριδ ρελάδικτά Κατεβάζαμε τό κεφάλι καί μεγαλώναμε τό βήμα. Κάπου κάπου,

Βάλτος: περιοχή τής Ακαρνανίας.

ρεσούτις ρεθά: ρετρόγιαδρετά

μπορώντας πιά, φωνάζαμε πώς δέν είμαστε γιατροί – καί τί γυρεύουν άπό μᾶς.

“Εξω άπ’ τό χωριό άνασάναμε λίγο καί κάτι χωριάτες μᾶς στρίψανε τό πρώτο τσιγάρο μέσα σέ καλαμποκόφυλλο. Ήταν ένα ήρεμο δείλι, κι έκτός άπ’ τά βήματά μας καί τά πέταλα τοῦ μουλαριοῦ, κανένας ἄλλος ήχος δέν άκουγότανε. Κοίταγα έκεινο τό συμπαγή ζύγο τῶν βουνῶν πού επρεπε άπό αὔριο τό πρωί νά διασχίσουμε, γιά νά φτάσουμε κάποτε σ’ ἔκεινο τό Βουλγαρέλι, πού κάπου έκει μέσα θά ‘ταν καταχωνια- σμένο κι αὐτό.

‘Απ’ τήν Καταβόθρα, ὅπου είχαμε κοιμηθεῖ στό ἔρημο καί ξεχαρβα- λωμένο μονοτάξιο σχολεῖο της, είχαμε ξεκινήσει τό πρώτο χάραμα. Κατά τό μεσημέρι, σκαρφαλώνοντας όλοένα, είχαμε φτάσει στήν Κα- στανιά. Ήταν μιά μεγάλη παρηγοριά πού τό μοναδικό μαγαζάκι της είχε λίγο τσίπουρο άπό κούμαρα καί λίγη ίσκια ἐπί τέλους κάτω άπό μιά σκέπη. Μά ό Διοικητής τοῦ ‘Αντάρτικου τμήματος δέν είναι σήμερα ἐδῶ καί μᾶς καλωσορίζει κάποιος νέος ύπολοχαγός.

Μᾶς πήρε καί πήγαμε στό γραφεῖο του, στό «Λόχο». Ήταν ένα παιδί πού χτυπούσε μές στά στήθια του μιά ἄδολη, ἀγνή κι ἐνθουσιώδης, καρδιά.

“Ολα – ὑστερα άπό τόσον καιρό – ήταν πεντακάθαρα ἐδῶ κι αἰστανό- σουν ἀκόμη πιό πολύ δροσιά. Τό μικρό δωματιάκι είχε δυό μεγάλα ὄρ- θανοιχτά παράθυρα: τό ‘να ἀνατολικά, τ’ ἄλλο δυτικά. Καθώς κάθισα μπρός στό γραφεῖο του, είχα μιά ἀπεριόριστη θέα ούρανοῦ, βουνῶν καί κάμπου. Οἱ κρανιές, αύτό τό παράξενο δέντρο μέ τούς στυφούς κατα- κόκκινους κερασένιους καρπούς του, σάν ένα κοράλλινο κομπολό πού τό πέταξες ψηλά, σκόρπισε καί στάθηκε στόν ἀέρα, φτάνανε ὡς τό πεζούλι τῶν παραθυρίων καί μερικά κλωνάρια τους τρυπώνανε μέσα, ἀργοχτυπώντας σέ κάθε φύσημα τά τετράγωνα τζάμια πού τά κατο- πτρίζανε σάν ἀρυτίδωτες ἐπιφάνειες νεροῦ.

“Ολα ήταν τακτοποιημένα καί στή θέση τους ἐδῶ μέσα – ἀκόμη κι ἔνα τόσο ἔτερόκλητο* ύλικό άπό βιβλία, ἐφημερίδες, σκόρπιες σφαι- ρες, χειροβόδιμες, στοιβαγμένα ὅπλα στίς γωνιές καί δυό λυμένα πο- λυσβόλα πιό πέρα. Οἱ τοῖχοι ήταν κάτασπροι, φρεσκοσοβατισμένοι, κι ἐπάνω τους, ιδίως σέ κείνον τόν τοῖχο πού ἐπεφτε πίσ’ ἄπ’ τήν πλάτη του σάν καθότανε στό γραφεῖο του, σέ γυαλιστερές όλοκαίνουριες κόλλες διαγωνισμοῦ ήτανε καλλιγραφημένοι μέ ἀνοιχτογάλαζο μελάνι στίχοι καί φράσεις τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Ρήγα Φερραίου, τοῦ Κοραῆ, μέ τά

έτερόκλητος: κάθε είδους.

όνόματά τους μεγαλύτερα καί κεφαλαῖα ἀπό κάτω.

Ήταν μιά νεανική καρδιά πού χτυποῦσε κι εἶχε κλείσει μέσα της ὅλη τήν 'Ελλάδα – κι ὅλ' αὐτό τό δωμάτιο, δέ ξέρω γιατί, σοῦ θύμιζε συγχρόνως κελί μοναχοῦ πού ἀσκητεύει μέσι στήν καθαρότητα τῆς ψυχῆς του.

Έρωτήσεις

1. Πῶς αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας στό βουνό; Νά βρεῖτε τίς σχετικές φράσεις καί νά ἔξηγήσετε τήν ψυχική του διάθεση.
2. Σημειώστε τά χωρία πού ἀναφέρονται στούς χωρικούς. Πῶς τούς περιγράφει ὁ συγγραφέας;
3. Νά ἔξηγήσετε τήν τελευταία παράγραφο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΡΑΤΗΣ (1904-1968). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Είναι ἀπό τούς πιό σημαντικούς πεζογράφους μας καί πιό πολύ γνωστός γιά τό βιβλίο του Τό πλατύ ποτάμι (1946), πραγματικό μνημεῖο τοῦ πολέμου τοῦ 1940. Ἀλλα ἔργα του: Διασπορά (1930), Στιγμές (1940), Ὁδοιπορικό τοῦ 43 (1946), Στρόβιλος (1961) καί Αὔτοτιμωρούμενος (1935), πού είναι μυθιστορηματική βιογραφία τοῦ Γάλλου ποιητή Κάρολου Μπωντλαίρ. Τό Πλατύ ποτάμι καί τό Ὁδοιπορικό τοῦ 43 διακρίνονται γιά τό βαθύ καί σεμνό ἡρωικό τους πνεῦμα, πού ἐκφράζεται μέ ειλικρίνεια καί γνησιότητα.

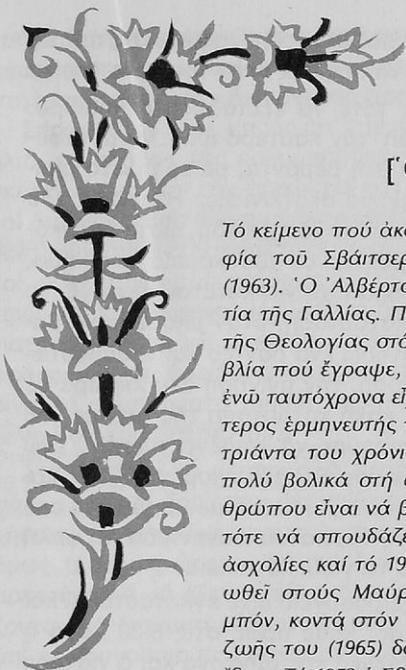
IV. Ή ἀγάπη γιά τούς συνανθρώπους μας

Φίλοι, καλῶς ἐσμίξαμε! ὥρα νά γνωριστοῦμε
(ἀζτέκικο τραγούδι)

Πικάσσο: Τό παιδί μέ τό περιστέρι

[Ο άγώνας ἀρχίζει]

Τό κείμενο πού άκολουθει είναι απόσπασμα από τή βιογραφία τοῦ Σβάιτσερ, πού έγραψε ὁ Τάσος Αθανασιάδης (1963). 'Ο Άλβέρτος Σβάιτσερ γεννήθηκε τό 1875 στήν Αλσατία τῆς Γαλλίας. Πολύ νωρίς έγινε πάστορας καί καθηγητής τῆς Θεολογίας στό Πανεπιστήμιο τοῦ Στρασβούργου. Τά βιβλία πού έγραψε, έδιναν μεγάλες ἐπιστημονικές ύποσχέσεις, ένων ταυτόχρονα είχε ἀποκτήσει παγκόσμια φήμη ώς ὁ καλύτερος ἐρμηνευτής τοῦ Μπάχ στό ἐκκλησιαστικό δργανο. Στά τριάντα του χρόνια ἀνακαλύπτει πώς ὅλα τοῦ είχαν ἔρθει πολύ βολικά στή ζωή καί πώς τό χρέος τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου είναι νά βοηθάει τούς συνανθρώπους του. Ἀρχίζει τότε νά σπουδάζει Ιατρική παράλληλα μέ τίς ἄλλες του ἀσχολίες καί τό 1913 φεύγει γιά τήν Αφρική, γιά νά ἀφοσιωθεῖ στούς Μαύρους θιαγενεῖς. Στό Λαμπαρενέ τοῦ Γκαμπόν, κοντά στόν Ισημερινό, μένει ώς τό τέλος τῆς μακριᾶς ζωῆς του (1965) δουλεύοντας στό νοσοκομεῖο πού ἰδρυσε ὁ ίδιος. Τό 1953 ὁ Σβάιτσερ τιμήθηκε μέ τό βραβεῖο Νόμπελ τῆς Εἰρήνης καί τό δονομά του ἔχει γίνει σύμβολο τῆς ἀνθρωπιάς. Τό κείμενο μας ἀναφέρεται στίς πρῶτες δυσκολίες τοῦ Σβάιτσερ μετά τήν ἀφίξη στό Λαμπαρενέ.

Τίς πρῶτες τρεῖς βδομάδες δυσκολεύτηκε ἀφάνταστα χωρίς φάρμακα καί διερμηνέα, ἀνάμεσα σ' ἓνα πλήθος ἀπό ἄρρωστους, πού ταξίδευαν ἔκατοντάδες χιλιόμετρα μέ τίς πιρόγες τους γιά νά ζητήσουνε τό ἔλεός του. Στίς 26 Απριλίου τό βράδυ, τό σφύριγμα τοῦ ποταμόπλοιου, πού ἔφερνε τά ἐβδομήντα κιβώτια μέ τό πολύτιμο ύλικό, ἀντήχησε σάν ἓνα κάλεσμα ἐγκαρδίωσης κι ἐλπίδας.

Ο άγώνας του ἀρχίζει.

Οι ιεραπόστολοι είχαν ύποσχεθεῖ νά τοῦ κάνουν γιά νοσοκομεῖο μιά παράγκα ἀπό λαμαρίνα. "Ομως μέ τίς χρυσές δουλειές, πού έιχαν οἱ ξυλέμποροι ἐκείνη τήν ἐποχή, πλήρωναν τόσο καλά τούς θιαγενεῖς, ώστε κανένας τους δέν πήγαινε στήν ιεραπόστολή νά δουλέψει γιά πενταροδεκάρες. Ο ιεραπόστολος Κάστλ, ξέροντας ἀπό μαραγκοδουλειές, τοῦ ἔκανε σ' ἔναν τοῖχο τῆς παραγκούλας μερικά ράφια. Τό φαρμακεῖο είχε κιόλας στηθεῖ. Ήταν ώστόσο ἄλυτο πρόβλημα ἡ ἐ-

ἔσταση τῶν ἄρρωστων, ἀφοῦ γιά νά προφυλάχτει ἔνας λαυκός ἀπ' τίς μοιλυσματικές ἀσθένειες δέν ἔπρεπε νά δέχεται σπίτι του ἄρρωστους. Ο Ἀλβέρτος Σβάιτσερ ἀναγκάστηκε τότε νά ἐξετάζει στό ὑπαίθρο, ἔτοιμος, ἐνώ καθάριζε πληγές κάτω ἀπ' τὸν καυτερό ἥλιο, νά μεταφέρει ἄρον ἄρον τὸν πίες εγκαταστάσεας στή τεράντα, μέ το πρώτο ρίπισμα τῆς καταιγίδας πού σηκωνόταν μόλις σκοτείνιαζε. Ή ἀγωνία του ἄρχιζε νά ἐλαπτώνει τόσο πολύτην ἀποδοτικότητά του, ὡστε ἀναγκάστηκε υπέρ τού πάστερ ἀπό λίγες μέρες νά προβιβάσει σε νοσοκομεῖο τὸ οἰκημα, πού διακρίθηκε τὸν παραγκούλα είχε γιά κότετσι. Αιστάνθηκε πῶς είχε αποκτήσει μιά πολυτελή εγκατάσταση, ὅταν μπόρεσε νά βάλει στοὺς τοίχους μερικὰ ράφια, νά στησει ἐνά ράντζο καί ν' ἀσβεστώσει τὸ βρωμερό πάτωμα. Μὲ ὅλη, ωστόσο, τὴν πνιγηρή ἀτμόσφαιρα σε κεινο, τὸ παλιό κότετσι, ὅπου ἀπ' τὴν κακή κατάσταση τῆς στεγῆς του ἀναγκάζοταν νά φορᾶ κάσκα, ὅτι μποροῦσε νά ἐπιδένει πληγές, ἐνώ ἔνω μάνιαζε ἡ καταιγίδα, τὸν ἔκανε νά νιώθει εύτυχισμένος. Δεν ἄργησε⁵ ἀνακαλύψει τὸ διερμηνέα καί, σε λίγο, πολύτιμο βοηθό του στὸ πρόσωπο τοῦ πανέξυπνου⁶ Ιωσήφ, ἐνός ἄρρωστου ιθαγενή ἀπ' τὴ φυλή Γκαλόα, πατιού μάγερα, πού μιλούσε τὰ γαλλικά τέλεια.

Ἄς είναι εὐλογημένος ὁ Θεός, τὸ χειρουργεῖο είχε ἐγκατασταθεῖ καί ἐπανδρωθεὶ. Ἰδού τὸ ὠράριο ἐργασίας. κάθε πρώι, στὶς 8.30', ὅσο ἡ κυρία Σβάιτσερ ἀπολύμανε τὰ χειρουργικά τῆς σύνεργα καί ὁ γιατρός ἔκανε τὶς τελευταίες του προετοιμασίες, ὁ Ιωσήφ διάβαζε στοὺς συγκεντρωμένους ιθαγενεῖς (στὴ διάλεκτο Γκαλόα καί Παχουέν) αὐτὸν τὸ δυσάρεστο ἔξαλογο, ἐνώ ἐκεῖνοι, πυκνώνοντας ὀλοένα τὶς οὐρές μπρός ἀπ' τὴν παράγκα, κουνοῦσαν τὰ κεφάλια τους, γιά νά δείξουν τιῷς καταλάβαιναν:

- 1) Ἀπαγορεύεται αὐστηρά νά φτύνετε ἔξω αἵ τὸ σπίτι του γιατροῦ
- 2) "Οσοι περιμένετε δέν πρέπει νά μιλάτε μεταξύ σας φωναχτά.
- 3) Οι ἄρρωστοι καί οι συγγενεῖς τους πρέπει νά φέρνουν μαζὶ τους ἀρκετό φαΐ γιά ολόκληρη μερά, επειδή δέν ξέρουν πότε θά ἐξετασθοῦνε.

4) "Οποιοι μένουν τὴ νύχτα στὸ σταθμό τῆς ιεραπόστολῆς δίχως ἀδειὰ τοῦ γιατροῦ, θά διώχνουνται χωρὶς φάρμακο. (Συχνά οι ἄρρωστοι, πού ἐρχονταν ἀπό μακρινές περιοχές, βγάζανε ὅπ' τις αἴθούσσες τοῦ σχολείου τους μαθητές, γιά νά πάρουντες τὶς θέσεις τους)

5) Πρέπει νά επιστρέφουνται τὰ μπουκαλάκια καί τὰ τενεκεδάκια, πού δίνονται μὲν φάρμακα.

6) Μόνον επειγουσες περιπτώσεις θά εξετάζουνται ἀπ' τὰ μέσα τοῦ μηνός, ὅπου ἀνεβαίνει τὸ βαπτόρι καί ὕστοι νά κατεβει, γιατί ὁ γιατρός

γράφειστήν Εύρωπηνά τοῦ στείλουν ἄλλα πολύτιμα φάρμακα. (Τό βα-
πτόριο ἔφερνε τὴν εὐρωπαϊκήν ἀλληλογραφίαν στά μέσα τοῦ μηνός, καὶ
στὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἑπαιρονετικὸς ἀπαντήσεις) νότιοι ισούβαροι εἰχει ρώπ

Σπρωχνόταν ἐκεῖ, μπρός ἀπ' τὴν παράγκα, κάτω ἀπ' τὸν ἐξαντλητικό
ῆλιο, τὸ πλῆθος τῆς κολυμπήθρας τοῦ Σιλωάμ: λεπροί, ἐλονοσιακοί,
σκελετωμένοι ἀπ' τὴν ἀρρώστια τοῦ ὑπνου, ἀπό τὸ μπέρι-μπέρι, πολ-
λοί δυσεντερικοί, ἄλλοι μὲν γαγγραινιασμένα ἔλκη, νεφρικοί, φρενόπα-
θεῖς, φυματικοί, τραχωματικοί, τραυματισμένοι ἀπό τὰ θηρία, ρευματι-
κοί, πολλοί μὲν καρδιοπάθειες, ὅγκους, δερματίτιδες, λογῆς ψυχασθέ-
νειες καὶ καταληψίες. Ή εἶέταση ἡ τανε φοβερά κουραστική, ἐπειδὴ ὁ
γιατρός ἔπειτε νά μαντεύει περισσότερα ἀπό ὅσα μπορούσε νά ἐκ-
φράσει γιά τὴν ἀρρώστια του ἔνας πρωτόγονος, πού συνήθιζε νά ἀπο-
δίνει τὰ συμπτώματά της καὶ τούς πόνους του σ' ἑνα σκουλήκι κινού-
μενό ἀδιάκοπα μέσα του...
Στίς δώδεκα τὸ μεσημέρι ὁ Ἰωσῆφ ἀνάγεται: «ὁ γιατρός πάει νά
φάει». Τότε οἱ ἄρρωστοι σκορπίζονταν στὶς γύρω σκιές, γιά νά μασου-
λήσουν τίς μπανάνες τους ἢ τά καπνιστά φάρια τους. Οἱ ὑπόλοιπες
ὅμως τέσσερις ὥρες – ἀπ' τίς δυό ἔως τίς ἔξι τὸ βράδυ – δέν ἡταν
ἀκρετές, γιά νά ἔξεταστούνε ὄλοι οἱ ἄρρωστοι. «Ἔτσι, πολλοί ἀναγκά-
ζονταν νά διανυκτερεύουν, ἀφοῦ ἡ ἔξεταση μέ λάμπα ἡταν ἀδύνατη,
ἀπ' τὰ κουνούπια πού σηκώνανε σύννεφο γύρω τους. Μ' ὅλη, ὠστόσο,
τὴν προσπάθειά τους, δέν πρόφταιναν νά ἔξετάσουν περισσότερους
ἀπό 30-40 τή μέρα. Γιά ν' ἀποφεύγεται μιά δεύτερη ἀσκοπή ἔξεταση, ὁ
ἄρρωστος ἐφοδιαζόταν μ' ἑνα ἀριθμημένο στρογγυλό χαρτονάκι, ὃπου
ἐπάνω του σημειωνόταν ἡ ἀρρώστια του, ὅσα φάρμακα είχε πάρει κι οἱ
όδηγίες πώς νά τά χρησιμοποιήσει. Ωστόσο, πάντα ὁ γιατρός είχε τὴν
ἀνησυχία, πώς ὁ ἄρρωστος θά κατάπινε μονομιάς τό φάρμακο ἢ θά-
τρωγε τὴν ἀλοιφή του.

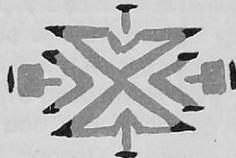
Μεγάλο ἀγώνα κάνανε στὸ ιατρεῖο – φτάνοντας ἀκόμη καί σέ αὐ-
στηρές κυρώσεις – γιά ν' ἀναγκάζουν τούς ἄρρωστους νά ἐπιστρέψουν
τὰ μπουκαλάκια καὶ τά κουτιά, ἀφοῦ μόνο μ' αὐτά μπορούσανε νά
προφυλάξουν τά φάρμακα ἀπ' τή διαβρωτική ύγρασία. Μάταια ὅμως.
Οἱ περισσότεροι – παρακούοντας κι ἀπό τή φυσική κλεπτομανία τους –
τά κράτούσαν περνώντας τα στό λαιμό τους σά φυλαχτά. Κι ὅμως,
ὕστερα ἀπό μιά τόσο ἀφόρητα ζεστή μέρα, πού τή διαδεχόταν μιά νύ-
χτα τό ίδιο ζεστή, χωρίς ἑνα ποτήρι δροσερό νερό ἢ μιά ύποψία φύ-
σημα ἀπ' τή ζούγκλα, οἱ Ἀλβέρτος Σβάιτσερ πέφτοντας κατάκοπος στό
κρεβάτι νά κοιμηθεί αισθανότανε τέτοια ἐσωτερική ἀγαλλίαση, ὡστε
νά γράψει στὴν ἀδελφή του: «Μ ὅλα αὐτά είμαι πολύ εύτυχής, πού

βρίσκομαι στήν πρωτοπορία τοῦ βασιλείου τοῦ Θεοῦ...». Μετά ἀπό ἐννιά μῆνες μποροῦσε πιά ν' ἀναγγείλει στούς φίλους του τῆς Εὐρώπης, πώς είχε νοητεύσει πάνω ἀπό δυό χιλιάδες ἄτομα.

Ἐρωτήσεις

1. Πῶς ὁ Σβάιτσερ κάνει πράξη τή χριστιανική διδασκαλία τῆς ἀγάπης;
2. Ὁ Σβάιτσερ πιστεύει πώς αὐτό πού ἔχει τήν πιό μεγάλη ἀξία είναι ὁ σεβασμός τῆς ζωῆς. Πῶς τό ἀντιλαμβάνεστε αὐτό;
3. Γιατί ὁ συγγραφέας λέει «τό πλήθος τῆς κολυμπήθρας τοῦ Σιλωάμ»;
4. Ποιές είναι οἱ δυσκολίες πού ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει ὁ Σβάιτσερ;
5. Πῶς βρίσκετε τή ζωή πού θέλησε νά ζήσει ὁ Σβάιτσερ;

ΤΑΣΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ. Μικρασιάτης στήν καταγωγή, γεννήθηκε τό 1913. Στήν Έλλάδα ἤρθε τό 1922 μετά τήν καταστροφή. Σπούδασε Νομικά. Πεζογράφος, ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τό δοκίμιο, τό μυθιστόρημα καί τή μυθιστορηματική βιογραφία. Τέτοιες βιογραφίες είναι ὁ *Ντοστογιέφσκι* ἀπό τό κάτεργο στό πάθος, *Τρία παιδιά τοῦ αἰώνα* μας, Ἀλβέρτος Σβάιτσερ. Τό πιό σημαντικό ἔργο του είναι τό τρίτομο μυθιστόρημα *Oι Πανθέοι*.

Στράτης Μυριβήλης

‘Ο λόφος μέ τίς παπαροῦνες

‘Η Ζωή ἐν τάφῳ (1924) ἄρχισε νά σχεδιάζεται μέσα στά χαρακώματα τοῦ Α' παγκόσμιου πολέμου (1914-1918), στήν προκάλυψη τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Σερβίας. Τό μυθιστόρημα καταγγέλλει τίς ώμότητες τοῦ πολέμου καί ἐκφράζει, μέ τίς ρεαλιστικές σκηνές πού περιγράφει – πλημμυρισμένες καθώς είναι ἀπό λυρική διάθεση – βαθιά συμπόνια πρός τόν ἀνθρωπο. Τό ἀπόσπασμά μας ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς φωτεινές παρενθέσεις ἀνθρωπιάς μέσα στό ἔργο καί κήρυγμα γιά συναδέλφωση τῶν ἀνθρώπων.

Είναι καί μιά μέρα χαρούμενη μέσα στίς ασκημες μέρες της πορείας. Μιά μέρα γαλάζια καί κόκκινη, μέ άνοιξιάτικον ούρανό, γεμάτη μαβιά μάτια, κόκκινα άγριολούλουδα καί άργα μελαγχολικά τραγούδια.

Ήταν ένας λόφος ἄλικος* άπο τίς παπαρούνες. Ξεκουραζόταν ένα ρούσικο σύνταγμα, πού τραβούσε κι αύτό γιά τό μέτωπο. Έκεī μᾶς σταματήσανε κι έμας. Είχε νερό μπόλικο καί πρασινάδα έκεī δίπλα. Στήσαμε πυραμίδες τά σπλα καί φάγαμε κοντά τους. Μᾶς σίμωσαν κάτι μεγαλόσωμα παλικάρια μέ τριανταφυλλιά μάγουλα, μέ χοντρές μπότες καί μπλούζες παιδιάτικες δίχως κουμπιά. Τά πηλίκια τους είχαν κεραμίδι* στενούτσικο.

- Γκίρτς*;
- Γκίρτς.
- Κριστιάν;
- Κριστιάν.
- Ὄρτοντόξ;
- Ὄρτοντόξ.

Μᾶς δεχτήκανε μέ χαρές σχεδόν παιδιάτικες. Γελούσανε, καί μείς γελούσαμε, μᾶς χάριζαν κονσέρβες, σουγιάδες. Μέ τά μεγάλα τους χέρια μᾶς χτυπούσανε στήν πλάτη. Τραβούσανε καί μᾶς δειχναν άπο τήν τραχηλιά* τους χρυσά, σιντεφένια* σταυρουδάκια καί φυλαχτάρια κρεμασμένα μέ άλυσιδίτσες. Σταυροκοπιόντανε μέ τόν όρθοδοξο τρόπο.

- Κριστιάν! Κριστιάν!

Φάγαμε μαζί, κουβεντιάσαμε ώρες δίχως νά καταλαβαίνει γρί ό ένας άπ' τή γλώσσα τ' ἀλλουνοῦ. Όμως συνεννοθήκαμε περίφημα. Ή άγάπη κι ή ὄχτρα έχουνε διεθνή γλώσσα.

Βρήκα κι ένα νεώτατον ἀξιωματικό, λεπτοκαμμένο σάν κορίτσι, μέ μεγάλα γυαλιά καί γελαζούμενα χείλη, πού θυμόταν άπ' τό σκολειό του μερικά ἀρχαία, τσάτρα-πάτρα. Τά μαλλιά του ήταν ξανθά σάν τοῦ καλαμποκιοῦ, είχε κι ένα χρυσό μουστακάκι.

- Ήμείς ρούσιαν λίαν "Ελληνες άγαπώμεθαν! Οδησσόν λίαν "Ελληνεσ! Λίαν!

Πήρε ύφος καί μοῦ ἀπάγγειλε κάτι ἀλαμπουρνέζικα*, πού, ὅπως μέ

ἄλικος: κόκκινος.

κεραμίδι: ἐδῶ: γεῖσο.

Γκίρτς: Γραικοί, Έλληνες.

τραχηλιά: τράχηλος, λαιμός.

σιντεφένιος καί σεντεφένιος: ἀπό μαργαριταρόριζα, ἀπό μάργαρο ὀστράκου.

βεβαίωσε, ήταν "Ομηρος ἀπό τό πρωτότυπο. Κατόπι κάμανε μιά μεγάλη χορωδία καί μάς τραγούδησαν λαϊκά τραγουδία. Και πόσοι τά κοινπανιάριζαν* μέ κάτι μακριές μπαλαλάικες* πού τίς στήκωνταν στή ράχη σταυρωτά μέ τό ντουφέκι τους. Δέν κατάλαβα τά λογια τών τραγουδιών, μά σίνουρα θά μιλούσανε για ένα δάσος χιονισμένο, γιά ένα χωριό χιονισμένο πού οι μπουχαρίδες* τών καλυβιών του θυμιάζουνε γαλάζιον καπνό μέσα στόν παγωμένον άγέρα. Ξανθιές γυναικες με χορτρές τιλεξούδες κάθουνται πίσω απ' τά κλειστά τους τζάμια μέ τό λευκό κούτελο άκουμπισμένο στό γυαλί. Σκουπίζουν άργα μέ τό δάχτυλο, τ' άχνισμένο τζάμι καί βλέπουνε στά χαμένα μακριά, μακριά, τό ρούσικο κάμπτο πού δέν τελειώνει παρά στά ούρανοθέμελα. Μέσα στήν άπεραντη πλατωσιά, ένα μονοπάτι χαραγμένο στό χιόνι από τά έλκηθρα*. "Ενα μονοπάτι πού πήρε τά παλικάρια τοῦ χωριοῦ καί τά πήγε μακριά, μακριά, πέρα από τά σταχτιά ούρανοθέμελα. "Ισως καί πέρα από τή ζωή.

Οι μορφές των τραγουδιστάδων ήταν σοβαρές, τά παιδιάτικά τους τά σλάβικα μάτια βούρκωναν. Σάγι τέλειωσαν τό τραγούδι μείναμε πολλήν ώρα άκινητοι μαζί τους ταξιδεύοντας πάνω στά φτερά τής κουσικής πουύ έννώνει τίς καρδιές γιατ' είναι ή γλώσσα τους ή παναγθρώπην. Σάν κάμαμε τίς τετράδες γιά νά φύγουμε, οι Ρούμοι βάλανε παπαρούνες μέσα στίς μπούκες τῶν ντουφεκιών μας. «Ητανε σάν μά παράξενη λιτανεία μέ άτοσαλένιες λαμπτάδες, πού στήν κορφή τους ἄναβε ή πιό χαρούμενη φλόγα.

— Αὐτίοι, Αὐτίοι! Κρατίανα! Κρατία!

— Χαῖρε, λίαν, "Ελληνεσι! Χαῖρε!

Πόστι άγάπη ύπαρχει στόν κόσμο! Αφθονη σάν ποτάμι που χύνεται μέσα σ' έναν κάμπο. Άνθισμένη σάν ένας λόφος κόκκινος από τις παπούνες, πού σε φωνάζουμε νά τίς κόψεις. Δεν έχεις παρά νά κύψεις νά τίς κόψεις.

Задача № 1. Всегда ли можно выделить из множества точек некоторую подмножество, в котором любые две точки можно соединить отрезком, не выходящим за пределы этого подмножества?

άλαμπουρνέζικα: παράξενα, άκατάλαβίστικα.

κορπανιάρω και ακομπανιάρω: έκτελώ μουσική ύπόκρουση, συνοδεύω με μουσικό όργανο το τραγούδι.

μπαλαλαϊκά: μουσικό όργανο των Ρώσων με τριγωνικό ηχείο και μακρύ λαόμ
μέ τρεῖς χορδές.

μπουχαρίδες· καπνοδόχοι.
τραχιγύια· τράχαγυος· γλιφή·
έλκηθρο· αμάξι χωρίς τροχούς που σερντάται τραχιγύια·

ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΒΕΡΒΑΙΓΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΟΥΣ ΠΑΓΟΥΣ.
ΚΟΥ

Από δῶ πάνου, ἀπ' τῇ δραγατσά*, φαίνονται ὅλα ήμερα καὶ καταλαγιά-
σμένα. Οἱ «χαμάλης»* πηγαίνονται ψυσώντας τὸν καπνό του καὶ
ταχτοποιεῖσαν κομιτολοὶ τά βαγόνια τοῦ. Οἱ κύριοι σταθμάρχης κόβει
βόλτες σάν το τρεχαντήρι κι ὁ κόσμος θαμπώνται ἀπ' τά πολλά σειρή-
να που ξει στο καπέλο του. Οἱ καποτρένοι ξαναμωράθηκαν καὶ παί-
ζουνε σάν τά σκολιαρούδια μέ τίς ντουντούκες. Όλα φαίνονται ἀπό
δῶ καθαρά. Νά κι ὁ Δημητρός ὁ ἀργάτης, "Αφησε τὸ φκυάρη του καὶ
καποκούζ", ΑΙΑΚΑΠΠΑΓΑΙΑ...Χ-

υοτ **ωράδη Η'**. **σιρόννυος** εννηώλπο, **σιράζης** εννηώλπο **Ιοιν** **Ιοκ** **Ιοράζη**
δραγασάσα: πρόχειρη καλύβα δραγάτη.
«χαμάλης»: άχθοφόρος· έδω: τό τρένο.
καποτέρενος: σιδηροδρομικός υπάλληλος **πεύ** ρυθμίζει τήν **κινητή** **διγραίη**: **αθηναϊκή**
ντουντούκες: σφυρίχτρες.

τώρα τριγυρίζει σάν τρελός. Κάποιον ψάχνει. Φωνάζει κιόλα, μά τό σούσουρο τοῦ σταθμοῦ είναι μεγάλο καὶ δέν ἀκούγεται.

Ξεκινήσαμε νά κατέβουμε. Σέ λίγο θά 'ταν ὥρα γιά τή φευγάλα. Δέ μιλούσαμε. Κοιτάγαμε παραπονεμένοι τό χῶμα καὶ κλωτσούσαμε τά πετραδάκια σάν νά μᾶς ἔφταιγαν αύτά.

Στά μισά τοῦ δρόμου ἀνταμώσαμε καὶ τό Δημητρό πού ἔτρεχε λαχανιασμένος μές στά χωράφια. Σάν μᾶς είδε σκύλιασε.

— Βρέ Σουκρή! φωνάζει μπαρουτιασμένος. Βρέ Σουκρή! Ή μάνα σου βρέ! χτυπιέται καταῆ! Ή βάβω* σου βρέ! λιγοθυμάει!... Βρήκες ὥρα, μωρέ θεοσκοτωμένο, νά γκιζερίσεις!

— Γιατί, μπρέ Ντημητρό;

— Γιατί, λέει!... "Άκου, μωρέ!..." Έ, πάει θά τρελαθῶ! Γιατί; Βρέ ό «χαμάλης» φεύγει, βρέ!... φεύγει, βρέ! "Εφυγε! Άκοῦς; Μπρός τώρα. Φουσέκι! Άκομα κάθεσαι; Φουσέκι νά προκάμεις! "Ατιμο τουρκί! Γιά κοίτα, βρέ, περπάτημα.... Θά φύγουνε καὶ θά σ' ἀφήσουνε ἀμανάτι*. Κοίτα ἔνα σκέδιο ἄνθρωπος. "Ἄχ... καὶ νά σ' εἶχα δικό μου!"

Χιμήξαμε τόν κατήφορο σά ζαρκάδια πού όσμίστηκαν μπαρούτι. Ή μηχανή τοῦ «χαμάλη» πήγε καὶ κόλλησε στά βαγόνια. «Πάμε;» τούς λέει. «Φρρρ! Ολα ἔτοιμα!» κάνουν οἱ καποτρένοι καὶ χώνουνται μές στά καβούκια τους. «Πούφ! πούφ...» ό «χαμάλης» ἄρχισε νά σαλεύει. "Οτι εἴχαμε σκαρφαλώσει κι ἐμεῖς τά κάγκελα τοῦ σταθμοῦ..."

Χύθηκε ό Σουκρής ξοπίσω στό τρένο σάν χηνάρι πού τρέχει νά προφτάσει τήν ἀρμαθιά τ' ἀδερφάκια του. Μά ό «χαμάλης» είναι τόσο ἀπονος... «Πούφ!... πούφ!» κείνος τή δουλειά του Ό Σουκρής τσιρίζει σπαραχτικά.

— 'Αναάσα... ντούρ! 'Ανατζίικ... ντούρ... ντούρ! (Μάναα... Μανούλα... Σταμάτα!).

"Αρχισε τό κυνηγητό.

— "Ά! Σουκρή! φώναζαν ἀπ' όλα τά βαγόνια... όλος ό κόσμος κρεμασμένος. Ή μάνα ἀπλωνε τά χέρια της σάν κλαδιά πού τά δέρνει ό ἀγέρας.

— "Ά, γιαβρούμ... "Ά, τζιερίμ!... ("Ά, λατρεία μου... "Ά, σπλάχνο μου!).

"Ολοι χτυπούσανε τά κάγκελα.

— X-ά!... X-ά!...

— "Ά, Σουκρή! "Ά! καπλάν!... X-ά!

Γέροι καὶ νιοί ἀπλώνανε χέρια, ἀπλώνανε ζουνάρια. Ή βάβω του

βάβω: γιαγιά.

γκιζερίζω: γυρνώ ἐδῶ κι ἐκεῖ ἀσκοπά, περιπλανιέμαι.
ἀμανάτι: ἐνέχυρο.

τραβοῦσε τούς χαλκάδες τοῦ τρένου, γιά νά τό σταματήσει, καί τό περικαλούσε, καί τό μάλωνε:

– Ντούρ μπρέ! Ντούρ μπρέ! (Στάσου βρέ! Στάσου!).

Σπαφαγμάσ...

Μά ήθελε δέν ήθελε ό «χαμάλης» ἔκοψε γιά μιά στιγμή τή φόρα του – όχι από καλοσύνη του, μά νά, γιατί είχε φτάσει στά ψαλίδια*, χρει-
άζεται προσοχή ἐκεῖ. 'Ο Σουκρής τόν ἔφτασε. "Απλωσε κιόλας τά
μαύρα του χεράκια νά γαντζώσει. Μά δέν τ' ἀξιώθηκε. Σφυριγματιές
πολλές ἀκούστηκαν μέ μιᾶς: Κι ἔνα στρίγγιλισμα φοβερό, φοβερό... ἀπό
χιλιες φωνές μαζί.

– "Αααααα!!!

... 'Ο Δημητρός, ό μπερδεμένος, ό χαζολογάς, σκουπίζει μέ τό μανίκι
τόν ίδρωτα του καί – κρυφά κρυφά γιά νά μήν τόν πάρω χαμπάρι – τό
περνάει κι ἀπ' τά μάτια του: "Αχ, γιατί νά 'ναι τόσο ἄπονα τά τρένα.

Τώρα ή βάβω δέ θ' ἀνασαίνει πιά. Τώρα ή μάνα θά μοιρολογάει.... Θά
περπατάει τό μοιρολόνι της πάνω στίς γραμμές. Καί δέ θά τή νοιάζει
καθόλου ἄν τό τρένο φεύγει, ποῦ πάει,... κι ἄν κάποτε θά φτάσει, καί
ποῦ... Τώρα ή ψυχή της ἀπόμεινε πίσω στό Βερτεκόπι, νά ξεσκίζεται...
Κι ό «χαμάλης» θά σφυράει... Θά σφυράει καί θά τρέχει σάν στοιχειό
πού τό κάψανε τά ξιόρκια*, καί θά ούρλιάζει καί θά σούρνεται στούς
κάμπους νά βρει συχώρεση. Καί θά ούρλιάζει καί θά σούρνεται, ὥσπου
νά σκάσει.

Κι έγώ... (ἄχ...) ἐγώ, πού ζύμωσα τά πικρά μικράτα μου, τ' ἀδύναμα
ἀλαφρά ὅνειρά μου μ' ἔνα τουρκάκι τῆς Καρατζόβας, κάθομαι, ώρες
τώρα – κρεμασμένο κουρελάκι – πάνω στά κάγκελα τοῦ σταθμοῦ, καί
δέ βλέπω τίποτα μπροστά μου, τίποτα, γιατί ὅλα είναι κλάμα...

Λένε πώς τά παιδιά, σάν είναι ἄκακα ἐδῶ στή γῆς καί καλόγνωμα, σάν
φτάσουνε στόν ούρανό γίνονται ἀγγέλοι. Μά ό Θεός τους, ό Τοῦρκος,
τώρα ἔφυγε, καί ποιός θά τοῦ ἀνοίξει τοῦ Σουκρή πού δέν ξέρει καί τή
γλώσσα;

Σέ περικαλώ, παππού Θεέ..., ἄ δεῖς νά τριγυρνάει ὅξω ἀπ' τό παλάτι
σου ἔνα μαυριδερό τουρκάκι, είναι ό φίλος μου ό Σουκρής. Πάρ' το
μέσα. Σέ περικαλώ καί νά τό συχωρέσεις πού ἔχει λίγο ἄσκημα χείλια
καί μήν τό κακοκαρδίζεις γι' αὐτό. Σέ περικαλάει ἔνας φτωχός μικρο-

---

ψαλίδια: οι διασταυρώσεις.

ξόρκια: ξόρκια.

πουλητής τοῦ σταθμοῦ πού δρόσιζε τὸν κόσμο. Ἀν ἡσουνα καμάφορά περαστικός ἀπό κεῖ, θά τὸν θυμᾶσαι. Ἡταν ἔνα κουτσό ἀγόρι. Σ' εὔχαιριστω...

'ΕΟΡΤΩΣΙΣ

1. Μέ ποιά λόγια ή έκδηλώσεις δείχνουμε, τήν άγάπη τους στό Σουκρή ή μητέρα του, ο Δημητρός κι ό συγγραφέας;

2. Ο Σουκρής ένιαι Τσούρκος. 'Ο Δημητρός κι ό συγγραφέας' Έλληνες. Τους ένη πόδισε αυτό κάθιδου να τόν αγαπήσουν; "Αν όχι, γιατί;

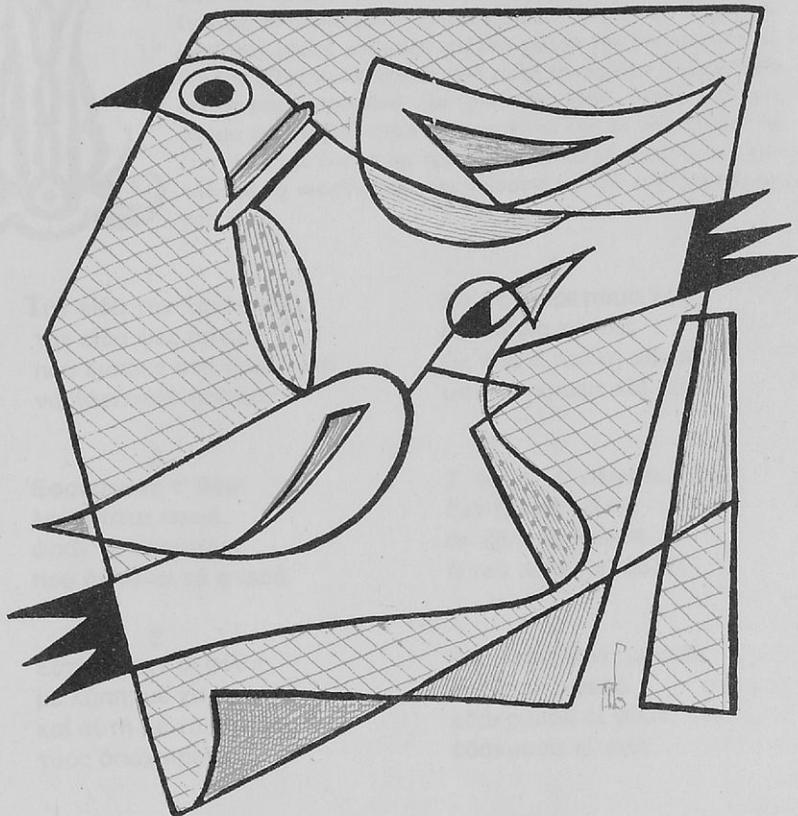
3. Τι έκφρασει μέ την προσευχή του στό Θεό τό ελληνόπομπο;

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ (1912-1976). Γεννήθηκε στήν 'Αγιά Κυριακή τῆς Ανατολικής Θράκης. Από επτά χρονών μπήκε στη βιοτάλη: 'Εγραφε πολλά έργα, Κυρίως δηγυμάτα και μυθιστορήματα: Τά πλοϊά δέν αδράξαν, Γλυκοχάρα, Συνεψίαζει, 'Ενα παιδί μετράει τ' άστρα κ.ά.' Ήταν μετά την θέση του να γίνεται ο πρώτος συγγραφέας στην Ελλάδα που έγραψε στα Ελληνικά μεταρρυθμισμένη γραφή. Η ιδέα της γραφής του ήταν να φέρει την αρχαία γραφή στην ηρεμητική γραφή της σύγχρονης γλώσσας.

Ki égy... (x) ...jön. Úgy tűnik, hogy a többi általánosnak ad gradiens.

...επιτίθεται στην πόλη της Αθήνας, μεταξύ της οδού Σταθμών και της οδού Καραϊσκάκη, στην περιοχή της Λαγκαδαρεών.

ایمیل: karakapoglu@vbi.vt.edu آنلاین: www.vbi.vt.edu/~karakap/ پست: آذربایجانی، دانشگاه فناوری ویرجینیا، ۲۴۰۶۱-۰۳۱۵، ۲۷۰۰ پارک ویلیج ریور، بولدن، ویرجینیا ۲۴۰۶۱

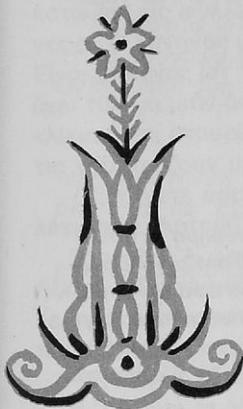
V. Οι φιλικοί δεσμοί

Π. Βαλσαμάκης: *Tά ποντιά*

Διονύσιος Σολωμός

‘Η Ξανθούλα

‘Η Ξανθούλα (όπως και ή ‘Αγνώριστη στή σελ. 107) είναι από τα πρώτα ποιήματα του Σολωμού. Ο ποιητής τά έγραψε σέ ήλικια 20-23 χρονών (1818-1821), όταν άκόμα γυμναζόταν στούς ρυθμούς και στή χρήση τής γλώσσας, πού δέν την ήξερε καλά, έπειδή μόλις είχε έπιστρέψει ύστερα από δεκάχρονη παραμονή και σπουδές στήν Ιταλία. “Ομως άκόμα κι έδω βλέπουμε τή φρεσκάδα τής φαντασίας και τή ζωντάνια τής έκφρασης του ποιητή, πού με τόση άγάπη άγκαλιασε τή νεοελληνική μας γλώσσα και τήν άξιοποίησε λογοτεχνικά.

1

Τήν εἶδα τήν Ξανθούλα,
τήν εἶδα ψέδι ἀργά,
πού ἐμπήκε στή βαρκούλα
νά πάει στήν ξενιτιά.

2

Ἐφούσκωνε τ’ ἄέρι
λευκότατα πανιά,
ώσαν τό περιστέρι
πού ἀπλώνει τά φτερά.

3

Ἐστέκονταν οἱ φίλοι
μέ λύπη, μέ χαρά,
και αὐτή μέ τό μαντίλι
τούς ἀποχαιρετᾶ.

4

Καὶ τό χαιρετισμό της
ἐστάθηκα νά ίδω,
ώς πού ή πολλή μακρότης
μοῦ τό ‘κρυψε και αύτό.

5

Σ’ ὀλίγο, σ’ ὀλιγάκι
δέν ηξερα νά πῶ
ἄν ἔβλεπα πανάκι
ἡ τοῦ πελάγου ἀφρό.

6

Καὶ ἀφοῦ πανί; μαντίλι
ἐχάθη στό νερό,
ἐδάκρυσαν οἱ φίλοι,
ἐδάκρυσα κι ἐγώ...

Ἐρωτήσεις

1. Ο ποιητής μᾶς παρουσιάζει έδω μιά εἰκόνα χωρισμοῦ. Νά βρείτε τίς έπιμέρους εἰκόνες, πού τήν ἀποτελούν, και τήν πορεία τους.
2. Τό πρόσωπο πού φεύγει είναι άγαπημένο. Ποιό είναι τό κυρίαρχο συναίσθημα; Πῶς ἔξηγεῖται ή έκφραση «μέ χαρά»;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Ηλίας Βενέζης

պԱՆՉՅՈՒՆԻ Հ'

Ο κυνηγός μέ τά κίτρινα ἄστρα

Τό απόσπασμα είναι από την Αιολική Γη (1943), μυθι

αύτοβιογραφικά στοιχεία. Η ύπόθεσή του ξετυλίγεται στό μεγάλο τοι-
φλίκι του Γιαννακού Μπιμπέλα στην Ανατολή, απέναντι από τη Λέσβο.
Ηρωές του είναι κυρίως παιδιά που δέχονται τις πρώτες μεγάλες συγ-
κινήσεις της ζωής, άλλα καί τά μηνύματα της σκληρής μοίρας για τόν
πρώτο διωγμό των Έλληνων από τη Μ. Ασία (1914). Τά δυό παιδιά
είναι άδερφια.

Ξεμάκρυνα πολύ άπ' τό ύποστατικό, πέρασα τόν έλιώνα καί μπήκα βαθιά μές στό βασίλειο τών βαλανιδιών. Κουράστηκα. Κάθουμαι άνασκελα κάτω άπό ἔνα δέντρο κι άκουώ τά φύλλα πού φιθυρίζουν. Σέλιγο έρχεται από άλλο μονοπάτι κι ή 'Αρτεμη.

— Κι ἐσύ ἔδω, "Αρτεμη; Ποῦ γυρίζεις;

Ἡ Ἀρτεμη κάθεται γά εξεκουραστεῖ. Ἀπλώνει τά πόδια της καὶ κοιτά-
ζει τόν οὐρανόν.

-Ξέρεις τί είναι τα αλφαριθμητικά; λέσι σέ λύνε

—Οκι. Δέν γε ξέρω τί σίγαται τσαλαποτούντας

— Βέβαια, έστι ποῦ νά ξέσει! κάνει σίσυνκέ ¹⁰

Βεραμές έδω τώρα να σερείτι! Κανεὶς ειρωνικά. Έγω ομως ξερω!
Καί μου λέεις γιά ἔνα παράξενο ὡραῖο πουλί μέ όθαυμάσιο λειρί, πού
στό κεφάλι καί στό στήθος του ἔχει χρώματα καστανά καί κίτρινα κι οἱ
φτερούγες του είναι μαυρες, μέ κορδέλες ἄσπρες. Πετά χαμηλά, στίς
ἐρημιες πέτρες, τρέχει τρελάγει-ζερβά, πιάνει τά ζουζούνια καί τά
τινάζει ψηλά, ἀνοίγοντας ύστερα τό ράμφος του νά τά πάρει μέσα. Εί-
ναι πολύ ὅμορφο πουλί μά ποτέ δέν τραγουδᾶ. "Ο, τι είχε νά πει στή γη,
ὅ, τι είχε νά κάμει στή ζωή του, τό ἐδωσε μέ τό χρώμα. Γ' αύτό ο Θεός
τοῦ πήρε τή φωνή – ἐπειδή θά ἤταν ἄδικο γιά τ' ἄλλα τά πουλιά τοῦ
δάσους νά τά χει αύτό ὄλα, τή φωνή καί τά χρώματα.

- Ποιός σου τά είπε αύτά, "Αρτεμη; Ποῦ τά μαθες όλα αύτά για τό παράδειγμα πουλί;

—Ο κυνηγός μέτα τάκιτρινα ἄστρα μοῦ τά πε. Αὐτός ξέρει τήν ιστορία

ολων των πουλιών του δάσους. : «φρόντιζε» πορρόφαττή ή μητίγητρή ρώπ. **μητίγητρη**
'Ακούγεται ποδοβιθολητό άλογου. Ποιός είναι; Πεταγόμαστε κι οι δυο
μας σρθιοι να δοῦμε. Τό μικρόσωμο ἄσπρο γφαρέττρεχει ἀφρισμένο

κάτω απ' τίς φυλλώσιες που σκεπάζουν τό μονοπάτι σαν πράσινο σύννεφο. Ο κυνηγός μόλις μάς πάρει ειδόποτι, τραβά με δύναμη τά γκεμία. Είναι ψημένος απ' τον ήλιο, ψηλός, ίσαμε είκοσι χρονών στο κεφάλι του έχει τυλίξει μιάν άσπρη μαντίλα με κεντημένα κίτρινα άστρα. Τά φυσεκλίκια είναι σταυρωτά στά σηθιά του. Παράξενα φωτίζει η ώρα τά μάτια του: παιζουν μέσα τους χρώματα τού δάσους.

— Τί κάνετε έσεις έδω; λέει κοιτάζοντάς μας. Τί κάνεις, «ζαρκάδι»; λέει στήν «Αρτεμη» με οίκειότητα.

Ζαρκάδι: «Α, λοιπόν είναι τόσο φίλοι με τήν «Αρτεμη»; Κι εγώ δέν το ήξερα! Πώς γινηκαν φίλοι; Αυτος δέν είναι δικός μας άνθρωπος, δουλεύει στό ύποστατικό πού βρίσκεται στή θάλασσα. Η «Αρτεμη» έχει λοιπόν πάρε, δωσε, μ' όλον τόν κόσμο, μ' όλους τούς ξένους Κυνηγούς;

— Τί κάνεις, ζαρκάδι;

Η «Αρτεμη» πηδά καί πάει κοντά του. Τά μάτια της δέν έχουν μέσα κλαδιά, δέν έχουν φύλλα όπως τών άνθρωπων τού δάσους. «Ομως έχουν δελφίνια καί κύματα, έπειδή ή «Αρτεμη» είναι απ' τό Αιγαίο. Μπλέκουν έκει στό μικρό χώρο τά μάτια τους, τά πράσινα φύλλα καί τά κύματα.

— Γύρισα πολύ σήμερα, λέει ή «Αρτεμη». Πήγα βαθιά μέσα στίς βαλανίδιες. Δέν τό κατάλαβα.

— Τί γύρευες; κάνει ξαφνιασμένος ό κυνηγός. Δέ φοβάσαι;

— Νά φοβηθώ τί; λέει ή «Αρτεμη» με περηφάνια. Γύρευα τσαλαπετείνουνς,

— Γύρεψεν τσαλαπετείνους; ότι ότι εκτίναζτνοι; για τις οποιες δέν τό νέδιαν;

— Ναι. Έσυ δέ μοῦ χεις πει γιά τά πουλιά με τά χρωματιστά φτερά; Ήθελα πολύ νά τά δῶ.

— Αλτό έχασα πού σισι τό είχα πει! Και βρήκες κανέναν;

— Οχι, δέ βρήκα κανέναν.

— Ήμ, έκει πού τούς γυρεύεις πούνάτούς βρεῖς! λέει περιπατητικά ό κυνηγός. Οριποσαλαπετεινοί δέν βρίσκουνται στό δάσος, πετούν γύρω γύρω, στά βοσκοτόπια, όπου δέν έχει δέντρα.

— Δέν τό έχει, ψιθυρίζει ή «Αρτεμη» καί κοκκινίζει λίγο. Δέ μού τό χεις πει. Αύριο θά πάω στά βοσκοτόπια, ότι δέν νέδιαν τό δάσος, ιανάτηνικά.

Γιατί τώρα, λέει, οι τσαλαπετεινοί περάσαν απ' τή χώρα μας καί φύγαν. Θά ξαναπεράσουν πάλι με τίς πρώτες βροχές. Και τότες πάλι θ' άρχισουν νά κάνουν τά παράξενα καμώματά τους, νά τσιρίζουν καί νά κυνηγούν τά ζουζούνια μέσα στίς κουφάλες, στά δέντρα καί στούς βράχους.

— Λοιπόν;... λέει ή "Αρτεμη λυπημένη. Λές πώς δέ θά δῶ ἐγώ τσαλα-
πετεινούς; Πώς πιά δέ μείνανε τσαλαπετεινοί, πώς ὅλοι φύγανε;

— Λιγοστοί πάντα βρίσκουνται. Ποιός ξέρει γιατί δέ φεύγουν μέ τό
κοπάδι τους, ἀποκρίνεται ό κυνηγός. Μά ἐσύ ποῦ νά τούς βρεῖς! Ἐγώ
ἔβγαλα σήμερα δυό. Μά δέν τούς χτύπησα!

— Δέν τούς χτύπησες;

— "Οχι, δέν τούς χτύπησα. Τούς ἄφησα, γιά νά τούς κυνηγήσει ή μι-
κρή ή ἀφέντισσά μου πού ἔρχεται ἀπ' τά μακρινά μέρη, ἀπ' τά νησιά
τοῦ Ωκεανοῦ.

Ποιά είναι αὐτή ή μικρή ή ἀφέντισσά του πού ἔρχεται ἀπ' τά μακρινά
μέρη;

Ή "Αρτεμη ξαφνιασμένη τόν ρωτᾶ:

— "Ἐρχεται καμιά ἀφέντισσά σου ἀπ' τά νησιά τοῦ Ωκεανοῦ;

— Ναι, ἔρχεται.

— "Ἐρχεται ἐδῶ στά μέρη μας;

— Ναι, ἐδῶ, στά μέρη μας.

— Πῶς τή λένε;

Πῶς τήν εἶπαν; "Εχει ἔνα ξενικό ὄνομα. Ό κυνηγός δυσκολεύεται
λίγο ἵσαμε πού νά τό θυμηθεῖ.

— Τή λένε... Τή λένε Ντόρις.

— Ντόρις...; Τί θά πεῖ Ντόρις; Είναι χριστιανή;

— "Οχι, είναι Ἰγγλέζα.

— Κι ἔρχεται ἐδῶ στά Κιμιντένια*; Τί γυρεύει;

— "Α! Δέν τό ξέρεις; Παντρεύτηκε τό γιό τοῦ ἀφεντικοῦ μου πού ἔχει
τό τσιφλίκι κοντά στή θάλασσα. Τό γιό τοῦ Βηλαρά πού σπούδαζε στά
ξένα.

— Τή λένε Ντόρις κι ἔρχεται ἐδῶ;

Ό κυνηγός πολύ διασκεδάζει μ' αὐτό τό ἐπίμονο ἐρωτηματολόγιο.
Χαμογελά.

— Τή λένε Ντόρις κι ἔρχεται ἐδῶ.

— Καί θά κυνηγήσει τούς τσαλαπετεινούς τοῦ τόπου μας;

— "Ἐτσι λένε. Είναι καλό ντουφέκι. Θά κυνηγήσει τά ζαρκάδια στά Κι-
μιντένια. Θά κυνηγήσει καί τούς τσαλαπετεινούς.

— Κι ἐσύ γ' αὐτό δέν τούς χτύπησες;

— Γι' αὐτό δέν τούς χτυπῶ. Γιά νά δεῖ πώς ἔχουμε καί τσαλαπετει-
νούς.

'Αλαφρά τρέμει ή φωνή, τρέμουν τά χείλια τής "Αρτεμης.

Κιμιντένια: δροσειρά στήν 'Ανατολή, ἀντίκρυ στή Λέσβο.

— Μήτε ἄλλο τίποτα κυνήγησες σήμερα;.. Γι' αύτό;..

“Α, οχι γι' αύτό! Σήμερα είχε πάει σέ μεγάλο κυνήγι. Σήμερα είχε πάει γιά ἀγριογόύρουνα. Σκότωσε τρία. Τ' ἄφησε ψηλά στό ρουμάνι*. Θά τά κατεβάσουν οι Τούρκοι, οι παραγοί του ὑποστατικοῦ τους.

— Καὶ τώρα πρέπει νά τοῦ δίνετε! λέει ἀπότομα ὁ κυνηγός, σέ τόν προστατευτικό. Πρέπει νά γυρίσετε πίσω, γιατί ὁ ἥλιος χαμηλώνει.

— Θά γυρίσουμε.

— Αιντε, λοιπόν! Καὶ μή γυρεύεις, ζαρκάδι, τσαλαπετεινούς!

Τό μικρόσωμο ἄσπρο φαρί χύνεται πάλι κάτω ἀπ' τό πράσινο σύννεφο καί χάνεται. Γιά λίγο ἀκούγεται τό ποδοβολητό του. “Υστερα κι αύτός ὁ ἥλιος χάνεται. Μένουν πάλι μονάχα οι ψίθυροι τοῦ δάσους.

— Δέ ντρέπεσαι, “Αρτεμη, νά 'χεις φιλίες καί νά μιλᾶς μέ ξένους ἀνθρώπους;

— “Αφησέ με! λέει ἡ “Αρτεμη ἀπότομα. Γιατί νά ντρέπουμαι;

‘Αλήθεια, γιατί νά ντρέπεται; Ήταν ἔνας παλαβός λόγος αύτός πού είπα.

— Κι ὕστερα, αύτός είναι κυνηγός! προσθέτει ἡ “Αρτεμη. Είδες τί ὅμορφος πού είναι!

Πάλι, σέ λίγο, ἐνῶ τά μάτια της λάμπουν κοιτάζοντας ψηλά τά σύννεφα:

— Αύτός είναι κυνηγός! Ἐγώ τούς ἀγαπῶ τούς κυνηγούς πού σκοτώνουν τ' ἀγριογόύρουνα στά Κιμιντένια.

Τί λόγος είναι αύτός; Πόσος καιρός πέρασε, πόσα χρόνια περάσαν ἀπό τότες πού κλαίγαμε, κι ἡ “Αρτεμη μαζί μας, ἀπό τότες πού παρακαλούσαμε γιά τά πεινασμένα τσακάλια τοῦ δάσους; Είναι ἔνα ἄθλιο πλάσμα ἡ “Αρτεμη, ἀφοῦ ἀγαπᾶ τώρα τούς κυνηγούς πού σκοτώνουν τά πουλιά καί τ' ἀγριογόύρουνα.

— Πῶς τό μπόρεσες ν' ἀγαπᾶς τώρα τούς κυνηγούς;

‘Η “Αρτεμη μέ κοιτάζει κατάματα:

— Τό λέξ ἀπ' τό κακό σου! κάνει. Γιατί ἐσύ ποτέ δέ θά γίνεις κυνηγός! Ποτέ δέ θά μπορέσεις!

— Έγώ δέν μπορῶ νά γίνω κυνηγός; μέ πνίγει ἡ ἀγανάχτηση. Δέ θέλω!

— “Οχι, δέν μπορεῖς!

Μές στήν τσέπη μου ἔχω τή λαστιχένια σφεντόνα μου. Τήν είχα κάμει στήν πόλη, ἐπειδή είχαν καί τ' ἄλλα παιδιά καί σκότωναν σπουργίτια. “Ομως ἐγώ ποτέ ἴσαμε τότε δέ δοκίμασα νά σημαδέψω πάνω σέ

ρουμάνι: πυκνό δάσος· μέρος τοῦ δάσους γεμάτο πυκνούς θάμνους.

πουλί. Μονάχα στά φύλλα ἐριχνά. Τά δάχτυλά μου χώνουνται μέσα στήνα τσέπη πού είναι ή σφεντόνα. Χαιδεύοντο λάστιχο. Ἡ Ἀρτεμη ἔχει ἀκουμπήσει στή φίζα ἐνός δέντρου καὶ κοιτάζει, σά βυθισμένη μπροστά της. Πέρα ἀπ' τίς βαλανοδιές, πέρα ἀπ' τά Κιμιγύτενια, πέρα ἀπ' τά βουνά τοῦ τόπου μας, πέρα ἀπ' τούς ἀνεμόμυλους πορεύεται ή μεγάλη θάλασσα. Ἐκεῖ είναι ή σκοτεινή χώρα πού τή λένε Ωκεανός. Ἐκεῖ τό πούσι κάθεται πάντα ἀπάνω στό νερό, ἐκεῖ δέν ύπάρχει χρυσός ἥλιος, γαλάζια σύννεφα. Μονάχα τό θολό πούσι. Καὶ μέσα ἀπό κεῖ, ἀπ' τή χώρα τῆς θύμιχλης θγαίνει σιγά σιγά, ύγρη σάν τή βροχής θγαίνει μέσα ἀπ' τό πούσι κι ὅλοινα ἔρχεται, ὄλοινα πλησιάζει; είναι τό κορίται πάνω μακρινῶν χησιῶν, τό κορίται τοῦ Ωκεανοῦ. Τό λένε Ντόρις. Τί θά πει Ντόρις; Τά μαλλιά της είναι ύγρα σά νά ζήσανε ὅλη τή ζωή τους μέσα στή θάλασσα. Είναι σάν ύδατινα πλοκάμια. Καί τά μάτια της; Λάμπουν τά μάτια της σάν τά μάτια τῶν φωτεινῶν κοριτσιών τοῦ Αιγαίου; Ἐχουν μέσα τους δελφίνια καὶ γαλάζια κύματα;

Τά μάτια τῆς Ἀρτεμης μέ τά δελφίνια καὶ τά γαλάζια κύματα μένουν πολλή ὥρα στυλωμένα, ἀκίνητα. "Οταν, ἀξαφνα, ἀρχίζουν νά παιζουν, χάνουν τή σιωπή στους ρόκας; Ἡ Ἀρτεμη σά νά συνεφέρει, ἀναστηκώγεται λίγο ἀλαφρά, γιά νά μήν κάμει θόρυβο.

Τί είλεγα; ρύογρινα ρύοτ ωπρύ ρύοτ ώψ; ! ρύογρινα μνίε ρότύΑ – Γυρίζω κι ἐγώ τά μάτια μου πρός τά ἐκεῖ πού κοιτάζει ή Ἀρτεμη; μιά νυφίτσα είναι. "Ενα μικρό ξανθό ζό που σερνεται ἀπάνω στόν κορμό τοῦ δέντρου, λίγα μέτρα παρακεῖ. Σταματά λίγο σάν κάτι νά δομίζεται στόν ἀγέραν κάτι νά ψάχνει. Πάλι σαλεύει. Τό εύλιγυστο σώμα του γυράφει στόν κορμό σιγανές κινήσεις, μέ διάκριση. πιετροΑ" ἡ αισθάλη

Τά δάχτυλά μου ἀγγίζουν πάντα τό λάστιχο τῆς σφεντόνας πού είναι κρυμμένο μέσα στήν πσέπη. Τό ἀγγίζουν πάντα Πιο δυνατά. Ἡ ἀφή είναι εύπλαστη δύναμη, ἀνάλαφρη. Μά ὄποτομα γίνεται σκληροή. Κι ἐκεῖ ἀντίκρυστόξανθό σῶμα τοῦ μικροῦ ζεῦ στέκεται καὶ περιψένει.

Ἄργα, σιγανά, τραβῶ ἔχω τή σφεντόνα μου. Χωρίς νά σαλέψω, σπάρων μά πέτρα ἀπό πλάι καὶ τή βάζω στή σφεντόνα. Ἡ Ἀρτεμη τότε μονάχα, εἰδοποιημένη ἀπ' τή σκιά της κίνησης, γυρίζει ἀπάνω μου τά μάτια της. Στήν κρίσμη αὐτή ὥρα τά μάτια της είναι πλημμυρισμένα ἀπό περιφρόγηση, ἀπ' τή βεβαιότητα της ἀδυναμίας μου. «Δέν τό μπορεῖς! Ποτέ δέ θά μπορέσεις! Ποτέ δέ, θά γίνεις κυνηγός!»

Τραβῶ τά λάστιχα καὶ σημαδεύω τόν ξανθό στόχο. Στήν ἀρχή τά χέρια μου τρέμουν, μά ύστερα γίνουνται σταθερά. Μαντεύω ἀπάνω μου, πλάι μου, τά μάτια της Ἀρτεμης νά παρακολουθούν πάντα μέ τήν ἴδια περίφρονηση.

«Δέν τό μπορεῖς. Ποτέ δέ θά μπορέσεις».

«Ολος ό τόπος κάτω ἀπ' τίς φυλλωσιές ἔγινε μάτια, ὅλα τά κλαδιά κι ὅλα τά φύλλα. «Δέν τό μπορεῖς».

Σέ μια τελευταία προσπάθεια τραβώ τά λάστιχα τής σφεντόνας μου. Ή πέτρα φεύγει. Δέν περιμένω τίποτα. Κι όμως αιύτη τήν ἐλάχιστη στιγμή πόσσο ὅλα είναι καθαρά, πόσσο ὅλα είναι ὄραση! Στό γαλάζιο αιθέρα παρακολουθῶ τή σκληρή ὑλή πού φεύγει ἀπ' τά χέρια μου και χύνεται σάν σφαίρα. Ή καρδιά μου χτυπά δυνατά, νά σπάσει. «Ωσπου ἡ ταραχή της τά σκεπάζει ὅλα και σφαλνῶ τά μάτια.

—Αχ!

Ακούω τήν "Αρτεμη" πού βγάζει τήν ὁδυνηρή κραυγή, ἀκούω τό θόρυβο πού κάνει γιά νά σηκωθεῖ και νά χιμήξει. Τί ἔγινε; Πετιέμαι κι ἐγώ και τρέχω πρός τό μέρος τοῦ δέντρου πού τρέχει ἡ "Αρτεμη". Τί ἔγινε;

Τό μικρό ξανθό ζό, χτυπημένο στό κεφάλι ἀπ' τήν πέτρα τής σφεντόνας μου, σπαράζει στή γῆ. Λίγο αίμα τρέχει ἀπ' τήν πληγή του – δίνει παράξενο τόνο στό στιλπνό του τρίχωμα. Δέν καταλαβαίνω στήν ἀρχή, δέν μποροῦσα νά τό φανταστῶ και νά τό περιμένω. "Ομως μόλις ἡ κατάπληξη της στιγμῆς περάσει, αἰσθάνομαι τό κύμα νά φουσκώνει, νιώθω τήν ἄγρια χαρά νά φωνάξω:

—Εἶδες λοιπόν πού είμαι κυνηγός;! Τό σκότωσα! Τό σκότωσα!

“Οταν, χιμᾶ ἡ "Αρτεμη" ἀπάνω μου. Ποτέ δέν ἡταν ἔτσι ἄγρια. Μέ τά νύχια της σκίζει τό πρόσωπό μου, μέ χτυπά μέ τίς γροθιές της, ἔξω ἀπ' τόν ἐαυτό της, κι ὀλοένα ὀλολύζει:

—Ἐλεεινέ! Ἐλεεινέ!

Δέν καταλαβαίνω τίποτα, κοιτάζω νά φυλαχτῶ φωνάζοντας:

—Τί θέλεις; Νά πού είμαι κυνηγός! Νά πού σκότωσα τή νυφίτσα!

—Ἐλεεινέ! Ἐλεεινέ!

‘Ολοένα ὀλολύζει: «Τό φτωχό ζωάκι... Τό φτωχό... Πού στεκόταν και δέν ἤξερε....».

"Ωσπου μαζεύω ὅλη τή δύναμή μου και τή σπρώχνω μέ βία νά πέσει καταγῆς. Δέν κάνει καμιά προσπάθεια νά σηκωθεῖ, μένει καθώς ἔπεσε. Τό πρόσωπό της ἀκουμπά στή γῆ, πλάι στόν τόπο πού κείτεται ἡ νυφίτσα, πού πιά τέλειωσε, δέ σπαρταρά. Τό αίμα τρέχει ἀργά ἀπ' τήν ἀνοιχτή τρύπα και στάζει στό χῶμα, στάλα στάλα. Στάλα στάλα τρέχουν και τά δάκρυα της "Αρτεμης, ποτίζουν τή γῆ.

Πέρασε κάμποση ὥρα. Ή "Αρτεμη" δέ σαλεύει. Κι ἐγώ κάθουμαι λίγο παραπέρα και κοιτάζω ἀλλοῦ. Ἀργά ἡ "Αρτεμη" ἀπλώνει τό χέρι της στό πεθαμένο ζό. Τό χαιδεύει ἀλαφρά, σά νά φοβάται μήν ξυπνήσει. Τό κοιτάζει. "Υστερά μέ τά νύχια της ἀρχίζει νά σκαλίζει τή γῆ. Είναι πρῶτα

ένα στρώμα σαπισμένα φύλλα πού βαστοῦν τόν τόπο ύγρο. 'Η "Αρτεμη" βγάζει τά φύλλα, κι ύστερα, όταν βρεῖ τό φρέσκο χῶμα, ἀρχίζει νά τό σκάβει μέ τά νύχια της. "Ωσπου γίνεται ἔνα κοίλωμα σέ λιγό βάθος. 'Η "Αρτεμη" παίρνει μέ τά δυό χέρια της τό ξανθό σῶμα καί τό ἀπόθετει στόν τάφο του. "Υστερα παίρνει νέα φύλλα, πράσινα, φύλλα ἀπό κυκλαμίνα, καί τό σκεπάζει. Κι ύστερα ρίχνει ἀπάνω τους τό ύγρο χῶμα.

Ο ἥλιος ἔχει βασιλέψει. 'Αρχίζει νά σκοτεινιάζει. 'Αμίλητη ἡ "Αρτεμη" σηκώνεται καί παίρνει τό μονοπάτι τοῦ γυρισμοῦ. 'Ανοίγει τό βῆμα της καί σέ λιγό τρέχει. Οι σκιές πυκνώνουν γύρω μας σά νά γυρεύουν νά μᾶς πάρουν μαζί τους. Τρέχω κι ἐγώ πίσω ἀπ' τήν "Αρτεμη".

Σάν φτάξαμε στό ύποστατικό, ἡταν πιά νύχτα κι ὅλοι εἶχαν ἀρχίσει ν' ἀνησυχοῦν. "Όταν ἡ μητέρα μου εἶδε τά αἴματα καί τίς γρατσουνιές στό πρόσωπό μου, τρομαγμένη μέ ρώτησε τί ἔπαθα.

Τής είπα πώς σκαρφάλωσα σ' ἔνα βράχο νά βρῶ αὐγά στίς φωλιές τῶν πουλιών κι ἀπό κεῖ γλίστρησα. Δέν είναι τίποτα.

Ἐρωτήσεις

1. Τί συναισθήματα ἔχει α) ἡ "Αρτεμη" γιά τόν κυνηγό καί γιά τή Ντόρις, καί β) ὁ κυνηγός γιά τή Ντόρις καί τήν "Αρτεμη";
2. Γιατί θέλει νά ἀποδείξει ὁ μικρός στήν "Αρτεμη" ὅτι μπορεῖ νά γίνει κυνηγός; Τί τελικά τόν ὀδηγεῖ στήν ἀπόφαση νά σκοτώσει τό ἄτυχο ζῶο;
3. Πῶς ἔξηγείτε τήν τελευταία ἀντίδραση τής "Αρτεμης";

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ (1904-1973). Γεννήθηκε στό 'Αιβαλί (Κυδωνίες) τής Μ. Ασίας. Τό πραγματικό του ὄνομα ήταν 'Ηλίας Μέλλος. "Όταν ἀρχισαν οἱ διωγμοί τῶν Ἑλλήνων ἀπό τά μικρασιατικά παράλια, στόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, κατέφυγε στή Μυτιλήνη καί ἐπέστρεψε τό 1919. 'Ένα χρόνο μετά τή μικρασιατική καταστροφή (1922) ἐγκαθίσταται μέ τήν οἰκογένειά του στήν Ἐλλάδα. 'Η εύτυχισμένη ζωή τοῦ ἐλληνισμοῦ τής Μικρασίας, ὁ ξεριζωμός καί ἡ ἐλπίδα ἐμπνέουν τό ἔργο του. "Ἔγραψε: α) μυθιστορήματα: Τό νούμερο 31328, Γαλήνη, Αἰολική Γῆ, "Ἐξοδος· β) διηγήματα: Αίγαο, "Ανεμοί, "Ωρα Πολέμου, τό θεατρικό Μπλόκ C καί ταξιδιωτικά.

‘Αργύρης Έφταλιώτης

‘Ο μπαρμπα-Γιάννης καί ὁ γάδαρός του

Τά ζῶα ἦταν – κι ἔξακολουθοῦν νά εἶναι, ὅπου δέν τά ἀντικατέστησε ἡ μηχανή – πολύτιμοι βοηθοί τοῦ ἀνθρώπου. Στό διήγημα τοῦ ‘Εφταλιώτη, ὁ μπαρμπα-Γιάννης καί ὁ γάδαρός του, γέροι βιοπαλαι-στές καί οἱ δυό τους, πεθαίνουν στόν ἀγώνα γιά τή ζωή.

Αν ἔχει ιστορία ὁ μπαρμπα-Γιάννης, τή χρωστάει στό γάδαρό του. Ἐπειδή ὁ γάδαρός του – Ψαρό τόν ἔλεγε, ἄς τόν ποῦμε καί μεῖς Ψαρό – δούλεψε καλά στή ζωή του, ἀπό τήν ὥρα πού σήκωσε σαμάρι ἡ ράχη του. Ἐπειδή στάθηκε καλότυχος γάδαρος ὁ Ψαρός, μ' ὅλη του τή βα-ριά δουλειά πού ἔκαμε στή ζωή του. Ἐπειδή ἦτανε γάδαρος μέ χαρα-κτήρα ὁ Ψαρός, καί τόν ἔδειξε τόν χαρακτήρα του τότες πού τόν εἶχε ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἔξι μῆνες δεμένο στό μαγγανοπήγαδό του, ἔξι ζε-στούς, καλοκαιρινούς μῆνες, πού μποροῦσαν καί λιοντάρι νά δαμά-σουν, κι ὠστόσο ὁ Ψαρός μήτε τή δύναμή του ἔχασε στό ζυγό ἐκεῖνο, μήτε τή μεγάλη του φωνή, μήτε τή σβελτάδα του, ὅταν, ἀπό καιρό σέ καιρό, τόν ἄφηνε ὁ ἀφέντης του στό χωράφι νά πάρει λιγάκι ἀέρα, νά δροσιστεῖ μέ χορτάρι χλωρό.

“Οταν ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἔχασε τό περιβόλι του, ἄλλο δέν τοῦ ἔμενε παρά ὁ Ψαρός. Αὐτός ἦταν ὁ φίλος του, ἡ σερμαγιά* του, τό στήριγμά του. Μ' αὐτόνα δούλευε, μ' αὐτόνα μιλοῦσε. Ἀνεβοκατέ-βαινε τό βουναράκι τοῦ χωριοῦ του μέ τόν Ψαρό, καί δέν ἦταν πραμά-τεια, δέν ἦτανε λαχανικά, πωρικά, ξύλο, πού δέν περνοῦσαν ἀπό τοῦ Ψαροῦ τή σταυρωτή ράχη πρί νά 'ρθουνε στοῦ μπαρμπα-Γιάννη τή γει-τονιά.

Κατάντησε μπαρμπα-Γιάννης καί Ψαρός νά εἶναι ἔνα πράμα. Μαζί τρώγανε, μαζί περπατούσαν, μαζί κοιμοῦνταν. “Ἐξω ἔξω, στήν ἀκρη τοῦ χωριοῦ, ὁ μπαρμπα-Γιάννης στό καλύβι ὄλομόναχος, ὁ Ψαρός στήν αὔλή. “Ἐβγαινε ὁ μπαρμπα-Γιάννης στήν πόρτα του πρωί πρωί, κι ἡ πρώτη του καλημέρα ἦτανε στόν Ψαρό. Γύριζε τότες ὁ Ψαρός τό κεφάλι κατά τόν ἀφέντη του, σάλευε τ' αὐτιά του μέ λαχτάρα κι ἀγάπη,

*σερμαγιά: χρηματικό κεφάλαιο ἐμπόρου.

καὶ τὸν κοίτας μέ μάτια πανώρια, μάτια πού μποροῦσε κι ἡ πιό μαυρομάτα κοπέλα νά τά ζουλέψει.

"Αλλοτε πάλι, στή δουλειά ἀπάνω, ἄν ἥτανε μεγάλη ἡ ζέστη, παραπολύ βαρύ τό γομάρι*, καὶ τύχαινε κι ὁ Ψαρός νά είναι κακοδιάθετος ἡ παρακουρασμένος, καὶ δέν ἀνέβαινε τὸν ἀνήφορο μέ μεγάλη προθυμία, ἔχανε τὴν ύπομονή του ὁ μπαρμπα-Γιάννης, καὶ τοῦ μιλοῦσε σέ γλώσσα πού ἀνθρωπος νά τὴν ύποφέρει ἥταν ἀδύνατο, κι ώστόσο ὁ Ψαρός τὴν ύπόφερνε, κι ἔκανε τὰ καλά του μάλιστα, ἐπειδή τό γνώριζε πώς ἔχει καὶ ξύλο, ἄν καὶ τό ξύλο ὁ μπαρμπα-Γιάννης δέν τοῦ τό 'δινε παρά σάν ἔβλεπε πώς δέν περνοῦσαν τά λόγια. Γάδαρος γνωστικότερος ἀπό ἀνθρώπους πολλούς, πού δέν ἐννοοῦν τίποτις νά σοῦ δώσουν, μέ τίποτις νά συφωνήσουν ὅσο λογικό καὶ νά είναι, παρά σά δοῦνε, σά νιώσουν τή βία, εἴτε στή ράχη τους, εἴτε κι ἄλλιως.

'Ηρωικός γάδαρος ὁ Ψαρός, διακριτικός ἀφέντης ὁ μπαρμπα- Γιάννης. Γι' αύτό ἔζησε ὁ Ψαρός καὶ χρόνια πολλά, καὶ τὸν ὠφέλησε τὸν ἀφέντη του, ὅσο γάδαρος ἀνθρωπο ποτές δέν ὠφέλησε.

Μά ὅλα τά πράματα αὐτουνοῦ τοῦ κόσμου ἔχουν ἔνα τέλος, κι εἶχε καὶ τοῦ μπαρμπα-Γιάννη καὶ τοῦ Ψαροῦ ἡ ἀχώριστη φιλία τό τέλος της.

'Ἀνέβαινε τ' ἀγαπημένο ζευγάρι ἀπό τὸν κάμπο, μέρα μεσημέρι. Αὔγουστο μήνα, μέ γομάρι σταφύλια. Ἦταν τρυγητός, καιρό δέν εἶχανε νά χάνουν, τά σταφύλια περίμεναν στ' ἀμπέλι κομμένα, νά κουβαληθοῦνε, νά ζουληχτοῦνε, νά γίνουν πετμέζι, μοῦστος, κρασί. Ἦταν τό τρίτο ταξίδι τοῦτο. "Ἐπρεπε νά γίνουν ἄλλα τρία ταξίδια, καὶ μήτε νά σταθοῦνε στό μισό δρόμο, νά ξεκουραστοῦνε, δέν εἶχαν καιρό. Ἦταν τώρα γέρος ὁ μπαρμπα-Γιάννης, μά κι ὁ Ψαρός ἀκόμα πιό γέρος. Δέν εἶχε πιά ὁ Ψαρός τὴν πρώτη σβελτάδα του.

– Τρέχα, κακόμοιρε, τοῦ ἔλεγε ὁ μπαρμπα-Γιάννης βραχνά βραχνά, τρέχα, γιατί ἔχουμε ἄλλα τρία. Καὶ τότες πιά θά 'χεις χειμωνικόφλουδα* ἀπόψε στό φαγί σου. "Αίντε καὶ φτάσαμε, κακορίζικε!

Κι ἔκανε ὁ Ψαρός νά τρέξει γληγορότερα, μά τά πόδια του ἔτρεμαν, ἥταν κατεβασμένα τ' αύτιά του, καὶ γόγγυζε. 'Εκεῖ πού γόγγυζε, κοντοστέκεται, λυγίζουν τά γόνατά του, πέφτει κάτω, ἡ ἀσπρη κοιλιά του στόν ἥλιο, τά πόδια του στόν ἀέρα, τά κοφίνια μέ τά σταφύλια ἀποπίσω του.

"Ἐτρεξες ὁ μπαρμπα-Γιάννης κατατρομασμένος, πρώτη φορά πού πάθαινε τέτοιο πράμ' ὁ Ψαρός. "Αρχισε νά ξελύνει τοῦ σαμαριοῦ τό

γομάρι: ἐδῶ: φορτίο, φόρτωμα.

χειμωνικόφλουδα: καρπουζόφλουδα (χειμωνικό: καρπούζι).

λουρί, πού τοῦ παράσφιγγε τήν κοιλιά τοῦ Ψαροῦ, καὶ τοῦ 'κοβε τήν ἀναπνοή. Τό 'σκισε τό λουρί μέ το μαχαίρι του, παραμέρισε τό σαμάρι ὅσο μποροῦσε, ύστερα παίρνει τό καπίστρι, καὶ τραβάει τόν Ψαρό νά τόνε σηκώσει.

—"Ελα γέρο μου, σήκω καημένε, σήκω κι ἔχουμε τρία ταξίδια ἀκόμα. Σήκω καὶ θά 'χεις καὶ κριθάρι ἀπόψε. Σ' ἀξίζει, καημένε. Σήκω, Ψαρέ μου!

Μά ποῦ νά σηκωθεῖ ὁ Ψαρός!

Σκύβει ὁ μπαρμπα-Γιάννης καὶ χαδεύει τή ράχη του, τό λαιμό του, τό μέτωπό του, τραβάει ἐπειτα πάλι, τοῦ κάκου! Δέ σηκώνεται ὁ Ψαρός!

Τοῦ πέρασε τότες ἀπό τό νοῦ του σάν ἀστραπή ὁ φόβος μήπως ἔπαθε τίποτις ὁ Ψαρός, μήπως - κι ὁ φόβος μονάχα τόν ἔκαμε νά καθίσει, ν' ἀκουμπήσει κάπου, νά συνεφέρει, νά πάρει δύναμη γιά νά μπορέσει νά κοιτάξει τά μάτια του, νά προσέξει τήν ἀναπνοή του, νά καταλάβει ἄν ζεῖ ὁ Ψαρός του.

Κάθισε λαχανιασμένος, ἀφανισμένος ἀπό τήν κούραση, ἀπό τή βιάση του νά ξελύσει τό σαμάρι, νά παραμερίσει τά κοφίνια, ἀπό τό τράβα τράβα τό καπίστρι νά σηκωθεῖ ὁ Ψαρός, ἀπό τόν ἥλιο τό φοβερό πού τόν ἔδερνε καθώς ἐπεφτε στήν κορφή του.

Κάθισε καὶ σηκωμό πιά δέν είχε. Μόνο ἔγειρε σ' ἔνα βράχο πλαγινό, στό μισό τό δρόμο τοῦ βουνοῦ, πού ψυχή δέν φαίνουνταν ἀπό πουθενά, νά 'ρθει καὶ νά τοῦ χύσει μιά στάλα νερό νά τόνε συνεφέρει.

Ξανασυλλογίστηκε ἄξαφνα τό δόλιο τόν Ψαρό καὶ πάσκισε νά συρθεῖ κατακεī πού ἡταν πλαγιασμένος, νά τόνε χαδέψει, νά τόν κάμει νά σηκωθεῖ, νά τόν καβαλικέψει ἐπειτα καὶ νά πάει στό καλύβι του, νά συχάσουν κι οί δυό τους, κι ἄς πᾶντε στό καλό τά σταφύλια.

Μά ποῦ νά σηκωθεῖ πιά ὁ μπαρμπα-Γιάννης! "Οσο τό συλλογιότανε νά σηκωθεῖ, ἄλλο τόσο βούλιαζε μέσα στή λιγοθυμιά πού τόν πήρε, βούλιαζε, ὅλο βούλιαζε, καὶ τώρα πιά ἄλλο δέν ἔμενε μέσα στό νοῦ του παρά νά μπορέσει ν' ἀπλώσει τό χέρι του ἀπάνω στόν Ψαρό, νά τοῦ δώσει νά καταλάβει πώς είναι κοντά του, πώς παρακουράστηκε κι αὐτός, καὶ θά μείνει πλαγιασμένος ώσπου νά συνεφέρει.

Μάζεψε τή στερνή του τή δύναμη κι ἀπλώσε ὁ γέρος τό χέρι του.

"Ἐπεσε βαριά τό χέρι ἀπάνω στόν ἄψυχο τό λαιμό τοῦ Ψαροῦ. Ἐμεινε καθώς ἐπεσε τό χέρι, ἔμεινε κι ὁ γέρος ἀσάλευτος, ἀμίλητος, ἀξύπνητος. Τίποτις δέν ἔφεγγε πιά μέσα στό σβησμένο τό νοῦ του, καὶ μήτε τά μερμήγκια κι οί μύγες, μήτ' αὐτά δέν τόν πείραζαν πιά. Μόνο τόν ἔδερν' ὁ ἥλιος, κι αὐτός κοιμούνταν τόν αἰώνιο τόν ὑπνο, κοντά

στόν Ψαρό του, τόν ἥρωα τόν Ψαρό, πού ἀπόθανε στή δουλειά του ἀπάνω, σάν πολεμιστής ἀπάνω στό κάστρο του.

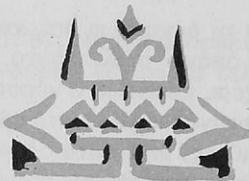
Τήν ἄλλη μέρα σέ κεῖνο τό μέρος τίποτις ἄλλο δέν ἔβλεπες παρά μερικές ρῶγες σκόρπιες ἐδῶ καὶ κεῖ. Ὁ μπαρμπα-Γιάννης ἤταν θαμμένος στήν Ἀγια-Μαρίνα λίγο παραπάνω, ὁ δύστυχος ὁ Ψαρός ἤταν γκρεμισμένος μέσα σέ χαράδρα βαθιά παρακάτω.

Δέν τόν ἔθαψαν τόν Ψαρό, κι ἄς δούλεψε σ' ὅλη του τή ζωή. Τόνε λυπήθηκαν ὅμως τά ὄρνια καὶ τοῦ ξεγύμνωσαν τ' ἀσπρα τά κόκαλά του, καὶ τοῦ τά ζέσταιν' ὁ ἥλιος καὶ τοῦ τά 'πλεναν οἱ βροχές, ὡσπου ἀφανίστηκαν καὶ κεῖνα, κι ἄλλο τώρα δέν τοῦ μενει τοῦ κακόμοιρου τοῦ Ψαροῦ παρ' αύτή ἡ μικρή ἴστορια.

Ἐρωτήσεις

1. Σέ πόσα μέρη μποροῦμε νά χωρίσουμε τό διήγημα καὶ ποιόν τίτλο θά δώσουμε στό καθένα;
2. Ποιές φράσεις τοῦ κειμένου δίνουν καλύτερα τό δεσμό ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο καὶ τό ζῶο;
3. Ποιά εἰκόνα τοῦ διηγήματος σᾶς συγκίνησε περισσότερο; Γιατί;
4. Ποιό κοινό σημεῖο ἔχουν τό *Βάφτισμα* τοῦ Δ. Χατζῆ καὶ τό διήγημα τοῦ 'Εφταλιώτη;

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ (1849-1923). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κλεάνθη Μιχαηλίδη. Γεννήθηκε στή Μόλυβο τῆς Λέσβου καὶ πέθανε στήν Ἀντίμη τῆς Γαλλίας. Τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του ἐζησε στά ξένα ὡς ἐμπορικός ὑπάλληλος. Ἦταν μαζί μέ τόν Ἀλέξ. Πάλλη ἀπό τούς πρωτοπόρους τοῦ δημοτικισμοῦ. "Ἐργα του: α) ποίηση: *Παλιοί σκοποί*, β) διηγήματα: *Νησιώτικες ἴστοριες*, *Φυλλάδες τοῦ Γεροδήμου*. Μετέφρασε ἐπίσης τήν *'Οδύσσεια* τοῦ Ὁμήρου.

Γιώργος Θεοτοκᾶς

[Η βαρκάδα]

Τό μυθιστόρημα τοῦ Γιώργου Θεοτοκᾶ Τό Δαιμόνιο δημοσιεύτηκε τό 1938. Η ύπόθεσή του τοποθετεῖται σ' ένα νησί τοῦ Αιγαίου. Τά πρόσωπα πού ἐμφανίζονται στό ἀπόσπασμα Ἡ βαρκάδα είναι: ὁ ἀφηγητής (Παῦλος Δαμασκηνός), ὁ Ρωμύλος Χριστοφής, ὁ ἀδελφός του Θωμᾶς Χριστοφής καὶ ὁ Ἀγγλος ἀρχαιολόγος Τζίν Μάρτιν, πού βρίσκεται στό νησί γιά ἀρχαιολογικές ἔρευνες. Είναι καὶ οἱ τρεῖς νεαροί καὶ φίλοι.

Τίς μέρες ἐκεῖνες ἦρθε καὶ μᾶς ἐπισκέφθηκε μιά μοίρα τοῦ ἵταλικοῦ στόλου κι ἔδωσε πολλή κίνηση στήν πόλη μας. Ἡταν ἔξι ἥ ἐφτά πλοῖα, μικρά καὶ μεγάλα. Οἱ ναῦτες χύθηκαν στά καφενεῖα καὶ στίς ταβέρνες. Γέμισαν οἱ δρόμοι καὶ τά περιγιάλια ἄσπρες στολές κι ἀντιλάλησε ὅλο τό νησί ἀρμονικές καὶ τραγουδιστές βλαστήμεις. Οἱ ἀξιωματικοί φορέσαν τά ἄσπρα γάντια τους καὶ πήγανε νά δοῦνε ὅλα τά ἀρχαῖα καὶ τά ἀξιοθέατα. Ὁ πρόξενος τῆς Ἰταλίας κι ὁ γυμνασιάρχης τούς γύρισαν παντοῦ καὶ τούς ἔδωσαν ὅλες τίς πρεπούμενες ἔξηγήσεις. Ὁ γυμνασιάρχης τά ἔλεγε ἐλληνικά, ἀνακατώνοντας στά λόγια του γαλλικές καὶ γερμανικές φράσεις· ὑστερα, ὁ πρόξενος τά μετάφραζε ὅλα ἵταλικά καὶ γινόταν ἡ συνεννόηση. Οἱ ἀξιωματικοί κουνοῦσαν τό κεφάλι κι ἔδειχναν πολύ ἐνδιαφέρον. Ἡ πόλη μας ἦταν συγυρισμένη, τά ἐστιατόρια καὶ τά καφενεῖα εἶχαν σημαιοστολιστεῖ. Ἡταν στό νησί καὶ μιά μικρή ἐλληνική κανονιοφόρα τῆς καταδίωξης τοῦ λαθρεμπορίου, ἔνα πλεούμενο ἐντελῶς ἀσήμαντο. Σήκωσε κι αὐτή σημαία, τράβηξε κανόνι κι ἔκαμε στούς ξένους διάφορες τιμές.

Τό βράδι, οἱ ναῦτες νοίκιαζαν βάρκες κι ἔκαναν τό γύρο τοῦ λιμανοῦ τραγουδώντας: *Addio mia bella Napoli!** κι ἄλλα τέτοια καὶ πατριωτικά. Ἔβγαζαν καὶ τήν μπάντα τους στήν κεντρική πλατεία· βγάλαμε κι ἐμεῖς τή φιλαρμονική τοῦ Δήμου. Μαζευότανε πλήθος. Ύστερα, ἔγινε μιά μεγάλη δεξιώση στή Νομαρχία· μερικοί ἀπό τούς ἐπισήμους μας καὶ τούς προεστούς μας φόρεσαν σμόκιν*, ἄλλοι πήγανε μέ τά σα-

* «ἀντίο μία μπέλλα Νάπολη»: ἵταλικό τραγούδι (καντσονέτα) μέ μεγάλη διάδοση πρίν ἀπό τόν τελευταῖο παγκόσμιο πόλεμο.
σμόκιν: ἐπίσημο ἀνδρικό κοστούμι.

κάκια τους. Οι κυρίες ἔβαλαν τά κοσμήματά τους καί τά κορίτσια μας χόρεψαν μέ τούς νέους ἀξιωματικούς. Ὁ Δῆμος εἶχε ἀνάψει ὅλα τά τόξα του καί τά πολεμικά ἔριξαν ἀπάνω μας τό φῶς τῶν προβολέων τους. Φώτιζαν καί τό Κάστρο ἀπό μακριά, πού ἤταν σάν ἔνα καράβι-φάντασμα στόν οὔρανό.

Τό ἕδιο ἐκεῖνο βράδυ, εἶχα βρεῖ τό Μάρτιν καί τό Ρωμύλο στήν προκυμαία καί περπατούσαμε μαζί, μέρι στήν ἔξαιρετική κίνηση καί τά φῶτα. Ὁ Μάρτιν, σάν διακεκριμένος ἔνος πού ἤταν, εἶχε πρόσκληση στή Νομαρχία, μά βαρέθηκε νά πάει. Ὁ Ρωμύλος κι ἐγώ δέν εἴχαμε κληθεῖ. Συνέβηκε καί τοῦτο τό παράδοξο, νά προστεθεῖ στή συντροφιά μας, γιά πρώτη φορά, κι ὁ Θωμᾶς, πού μᾶς ἀκολουθοῦσε ἀμίλητος καί κατούφης. Τόν ξενίζε* καί τόν στενοχωροῦσε ὅλη αὐτή ἡ φασαρία, μά δέν μποροῦσε, φαίνεται, καί νά καθήσει σπίτι του. Εἶχε χάσει τή βολή του· δέν ἥξερε ποῦ βρισκότανε.

Περπατήσαμε ἔτσι κάμποση ὥρα ἀπάνω κάτω κι ὑστερα, βλέποντας τούς Ἰταλούς νά γυρνοῦνε μέ τίς βάρκες, εἰπαμε νά κάμουμε κι ἐμέτις τό ἕδιο. Πιάσαμε μιά βάρκα μεγαλούτσικη, ὁ Ρωμύλος κάθισε στό τιμόνι, ὁ Μάρτιν κι ἐγώ πήραμε τά κουπιά. Ὁ Θωμᾶς μισοξαπλώθηκε στήν πλώρη καί κοίταζε τόν οὔρανό. Σάν ἀνοιχτήκαμε λίγο, ἄρχισε αὐθόρμητα νά τραγουδᾶ μιά ζακυνθινή καντάδα.

Κανείς μας δέν ἔδωσε σημασία στό γεγονός. Τόν παρακολουθούσαμε, ώστόσο, μέ κάποια ἐλαφριά συγκίνηση, γιατί ἡ φωνή του μᾶς φάνηκε πολύ ὡραία κι ἔτσι, καθώς ἤταν συνδυασμένο τό τραγούδι του μέ τή βαρκάδα, μέ τό ρυθμικό χτύπο τῶν κουπιῶν, μέ τή νύχτα, μέ τή μακρινή διασκέδαση τῆς πολιτείας, μᾶς ἔκανε καί γίναμε λιγάκι ρομαντικοί. Στήν πρύμη ὁ Ρωμύλος θέλησε νά συνοδέψει, μά ύποχώρησε σχεδόν ἀμέσως κι ἄφησε τό Θωμᾶ νά τραγουδᾶ μοναχός του. Νιώθαμε δῆλοι πώς ἤταν ἀνώτερός μας στό τραγούδι καί πώς ἤταν καλύτερα νά μήν ἀνακατώνουμε τίς φωνές μας μέ τή δική του.

Σέ μιάν ὄρισμένη στιγμή, σταματήσαμε τά κουπιά. Ὁ Θωμᾶς, παρασύρμενος ἀπό τή φωνή του, ἀναστκώθηκε καί τραγούδησε ἐντελῶς ἐλεύθερα μέ ὄσο πάθος εἶχε. Ξεχαστήκαμε ἔτσι λίγη ὥρα ὀνειροπολώντας.

"Εξαφνα, στράφηκα τριγύρω μου κι εἶδα πώς δέν ἥμασταν μόνοι. Τρεῖς βάρκες γεμάτες Ἰταλούς ναῦτες μᾶς εἴχανε πλησιάσει ἀθόρυβα. Εἶχαν ἀφήσει κι αύτοί τά κουπιά καί παρακολουθοῦσαν τό τραγούδι

ξενίζω: συνήθως στό τρίτο πρόσωπο: μέ ξενίζει κάτι = μοῦ φαίνεται ξένο, μέ παραξενεύει.

σιωπηλοί καί ἀπορροφημένοι. Στήν προκυμαία ξεχώρισα ἔνα πλῆθος ἄσπρες στολές. Κι ἐκεὶ εἶχανε μαζευτεῖ οἱ Ἰταλοί καί παρακολουθοῦσαν.

Ο Θωμᾶς δέν εἶχε δεῖ τίποτα. Ἡταν σάν ύπνωτισμένος ἀπό τή μουσική του. "Οταν τελείωσε τό τραγούδι του, ξύπνησε ἀπότομα ἀπό τό θόρυβο πού ἔκαμαν οἱ Ἰταλοί. "Ολοι μαζί, κι ἀπό τίς τρεῖς βάρκες, ἔσπασαν μονομάς σέ χειροκροτήματα καί ζητωκραυγές. Ἡταν ἔξαλλοι χάλασαν τόν κόσμο. Σέ μιάν ἀπό τίς βάρκες εἶχανε σηκωθεῖ ὀλόρθοι· ἔγινε μιά ἀπότομη κίνηση καί δυό ναῦτες βρέθηκαν στή θάλασσα. Τούς βγάλανε, κι αὐτοί, βρεμένοι καθώς ἦταν, ἔξακολούθησαν νά χειροκροτοῦν καί νά ξεφωνίζουν. Στήν ἀκτή εἶχε γίνει διαδήλωση. Οι ναῦτες πού εἶχανε παρακολουθήσει τό τραγούδι φώναζαν κι αὐτοί. Οι σύντροφοι τους ἐρχόντανε τρέχοντας ἀπό τά καπελιά κι ἀπό ὅπου βρισκόντανε, νά δοῦνε τί συνέβαινε. Τό λιμάνι μας ἦταν ἀνάστατο.

Ο Θωμᾶς κοίταζε τριγύρω του μέ περιέργεια καί ἀνησυχία. Τά μάτια του γυαλίζαν. Ἡταν ἐκνευρισμένος. Αύτόματα ό Μάρτιν κι ἐγώ τραβήξαμε πρός τήν προκυμαία, μακριά ἀπό κεῖ πού ἦταν μαζεμένοι οι ναῦτες. Ἀλλά αὐτοί ἔτρεξαν ἀμέσως πρός τό μέρος ὅπου πηγαίναμε νά ξεμπακάρουμε. Οι τρεῖς βάρκες μᾶς συνόδευαν ἀπό κοντά σάν τιμητική φρουρά.

Σταθήκαμε σέ λίγα μέτρα ἀπόσταση ἀπό τήν προκυμαία καί δέν τολμούσαμε νά βγοῦμε. Ἀπό παντοῦ μᾶς χειροκροτοῦσαν καί μᾶς ζητοῦσαν συνέχεια. Γελούόσαμε καί δέν ξέραμε τί ἔπρεπε νά γίνει.

Ἐμπρός, Θωμᾶ! φώναξε ό Ρωμύλος. Πέρ τους κάτι ἀκόμα.

— Τί νά πῶ; ρώτησε αὔτός.

— Πέρ ὅ, τι σοῦ σφυρίξει. Τώρα πιά τούς ἔχεις κατακτήσει.

Ο Θωμᾶς στριφογύριζε στή θέση του μέ ἀμηχανία. "Ηθελε καί δέν ἥθελε νά τραγουδήσει. Μά στό τέλος παρασύρθηκε καί εἶπε μέ πολύ κέφι τήν «'Ανθισμένη ἀμυγδαλιά»*.

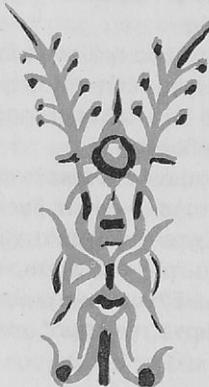
Σάν τελείωσε, τό πανδαιμόνιο ἀποκορυφώθηκε. Εἶχε μαζευτεῖ πολύς κόσμος γύρω στούς Ἰταλούς, εἶχαν βγεῖ ἀνθρώποι στά παράθυρα. Οι νησώτες μας συμμετεῖχαν στό γλέντι χωρίς νά ξέρουν καλά καλά ποιός ἦταν ὁ λόγος ὅλης αὐτῆς τής φασαρίας. Πλησίασαν καί ἀξιωματικοί καί ἄλλοι ἐπίσημοι πού ἔβγαιναν τήν ὥρα ἐκείνη ἀπό τή Νομαρχία. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Θωμᾶ ἔπαιρνε πάνδημο* χαρακτήρα.

«'Ανθισμένη ἀμυγδαλιά»: παλιό τραγούδι (καντάδα) σέ στίχους τοῦ Γεωργίου Δροσίνη.
πάνδημος: παλλαϊκός.

Έρωτήσεις

1. Πώς ύποδέχτηκαν οί νησιώτες τήν έπισκεψη τοῦ ιταλικοῦ στόλου; (Νά έπιστημάνετε τίς σχετικές έκδηλώσεις). Πώς δικαιολογείτε αύτή τήν ύποδοχή;
2. Πώς παρουσιάζεται ο Θωμᾶς στό άπόστιασμα; (Νά παρακολουθήσετε τή συμπεριφορά του).
3. Τί άποτελέσματα έφερε τό τραγούδι τοῦ Θωμᾶ; Τά είχε έπιδιώξει ο ίδιος;
4. Πώς περιγράφονται οί Ιταλοί στό κείμενο; Νά άναφέρετε τά περιστατικά πού δείχνουν τόν ίδιαίτερο χαρακτήρα τους.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ (1906-1967). Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη, άλλα καταγόταν από τή Χίο. Νέος έγκαταστάθηκε στήν Αθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. Άσχολήθηκε μέ τό μυθιστόρημα, τό δοκίμιο καί τό θέατρο. Τό πρώτο του έργο 'Ελεύθερο πνεῦμα (δοκίμιο) τό δημοσίευσε σέ ήλικια 23 έτῶν. Άπο τά άλλα του έργα άναφέρουμε τά μυθιστορήματα 'Αργά, Τό Δαιμόνιο, Λεωνής, 'Ασθενεῖς καί 'Οδοιπόροι, τή συλλογή διηγημάτων Οί Καμπάνες, τό ταξιδιωτικό Ταξίδι στή Μέση Ανατολή καί στό "Άγιον Όρος, τό θεατρικό Τό γεφύρι τής." Αρτας κ.ά.

Διονύσιος Σολωμός

Η Ἀγνώριστη

Μιά είκόνα, πού γιά τούς πολλούς θά μποροῦσε νά περάσει ἀπαρατήρητη, σάν πολύ κοινή καί συνηθισμένη, γίνεται γιά τόν ποιητή ἀφορμή νά ζήσει μιά ώραία σπιγμή, νά τήν καταγράψει καί νά ἀποκαλύψει τήν ὄμορφιά της.

1

Ποιά είναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροεντυμένη
όχ τό βουνό*;

2

Τώρα πού τούτη
ή κόρη φαίνεται
τό χόρτο γένεται
ἄνθι ἀπαλό·

3

Κι εύθύς ἀνοίγει
τά ώραία του κάλλη
καί τό κεφάλι
συχνοκουνεῖ·

4

Κι ἐρωτεμένο
νά μή τό ἀφήσει,
νά τό πατήσει
παρακαλεῖ.

5

Κόκκινα κι ὅμορφα
ἔχει τά χεῖλα,
ώσάν τά φύλλα
τῆς ροδαριᾶς,

6

“Οταν χαράζει
καί ἡ αύγούλα
λεπτή βροχούλα
στέρνει δροσιᾶς.

7

Καί τῶν μαλλιῶνε τῆς
τ' ώραϊο πλῆθος
πάνου στό στῆθος
λάμπει ξανθό·

8

“Ἐχουν τά μάτια τῆς
όπού γελοῦνε
τό χρῶμα πού 'ναι
στόν οὐρανό.

9

Ποιά είναι τούτη
πού κατεβαίνει
ἀσπροεντυμένη
όχ τό βουνό;

---

* όχ τό βουνό: ἀπ' τό βουνό (ἰδιωματισμός).

Έρωτήσεις

Άφοῦ κοιτάξετε μαζί μέ τόν ποιητή συνολικά τήν εικόνα, νά άπαντήσετε στά παρακάτω έρωτήματα:

1. Σέ ποιό χρόνο μιλάει ό ποιητής καί γιατί;
2. Ο ποιητής δέ μᾶς λέει πώς ή 'Αγνώριστη είναι ὅμορφη. Κι ώστόσο αύτό φαίνεται καθαρά. Πώς;
3. Γιατί στίς στροφές 2,3,4 ό ποιητής άντι νά μιλάει γιά τήν κόρη μιλάει γιά τό χόρτο;
4. Όσάν τά φύλλα..., όπού γελοῦνε: Πώς όνομάζονται αύτοί οι τρόποι έκφράσεως (σχήματα λόγου) καί τί πετυχαίνει μ' αύτούς ό ποιητής;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

VI. Η βιοπάλη

Σάν νά 'χαν ποτέ τελειωμό^{τά} πάθια κι οι καημοί του κόσμου
(Άλ. Παπαδιαμάντης)

Γ. Βαρλάμος: *Tό παιδί μέ τά στάχνα*

Τό βάφτισμα

Τό Βάφτισμα άνήκει στή συλλογή διηγημάτων τοῦ Δημ. Χατζῆ 'Ανυπεράσπιστοι (1966). 'Ο συγγραφέας παίρνει τά θέματά του από τή ζωή τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων καί τούς δείχνει πού ἀγωνίζονται, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τίς ἀνάγκες τῆς ζωῆς καί νά διατηρήσουν τήν ἀξιοπρέπειά τους. Οἱ δυσκολίες δέν τούς κάνουν νά χάσουν τά ἀνθρώπινα αἰσθήματά τους.

Δυό μέρες τώρα μάνα καί γιός ἀλωνίζανε μοναχοί τους – γερασμένη κιόλας ἐκείνη, τό παιδί δέν εἶχε πατήσει τά δεκατρία. Τό παιδί γύριζε μέ τή φοράδα στ' ἀλώνι, ή μάνα ἐρχόταν, μάζευε τόν καρπό, μάζευε τό σανό. Ή χρονιά ἦταν κακή, τό γέννημα λιγόστο καί πλαγιασμένο. Καί χρεωμένο. 'Ο πατέρας τή δεύτερη μέρα ἀπ' τ' ἀλώνισμα τούς ἄφησε κι ἔψυγε. Παρακάτω ἀπ' τό χωριό εἶχαν ἀρχίσει καί φτιάχνανε πάλι τούς δρόμους κι οἱ χωριάτες, ὅσοι μποροῦσαν, τελειώνοντας μέ τό θέρισμα, ἀφῆναν τίς ἄλλες δουλειές στίς γυναῖκες καί τά παιδιά τους καί κατεβαίναν ἐκεῖ – γιά τά μεροκάματα. "Ετοι κάναν κάθε καλοκαίρι. Καί πήγε κι αὐτός, ὁ πατέρας.

Τό πρώτο βράδυ πού γύρισε πίσω, τό παιδί κοιμότανε κιόλας ἀποσταμένο δίπλα στό σβησμένο τζάκι. Πήγε κοντά, στάθηκε ὥρθος καί τό κοίταξε μιά φορά. Γύρισε τά μάτια του, κοίταξε καί τή γυναίκα. Αύτη τοῦ 'γνεψε μέ τό κεφάλι κουνώντας το καναδυό φορές πάνω καί κάτω – ἥθελε νά τοῦ πεῖ, ναι. "Έκατσε νά φάει, σήκωσε τά μάτια του καί πάλι κοίταξε τή γυναίκα.

– Καί πῶς τά πήγε;

– Αψύ παιδί... Καί φιλότιμο.

Αύτός σκούπισε τά μουστάκια του, γιά νά κρύψει τό χαμόγελο.

– Ἀπόστασε κι αὐτό καί τήν παίδεψε καί τή φοράδα πολύ.

– Τή φοράδα – ὥχι... Μήν τόν ἀφήνεις.

Ή γυναίκα κούνησε τό κεφάλι:

– Καί τί νά τοῦ κάνω; "Ολη μέρα ἀσταμάτητα... Μέ τό ζόρι νά τόν σταματήσω γιά τό ψωμί.

‘Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι και πάλι σκούπισε τά μουστάκια του.

– Μά τή φοράδα – öχι. Μήν τόν ἀφήνεις... Καί τά κατάφερε;

– ‘Ολα για σένα... Νά σ’ εύχαριστησει.

– Καί τό πουλάρι;

– Ε, τί θέλεις ἐσύ. Από πίσω κι αύτό.

– Κι ἀλωνίζει κι αύτό;

– Παιζει, μωρέ.

‘Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι και δέ σκούπισε αύτή τή φορά τά μου-

στάκια του. Καλά ἤταν ἔτσι. Καί τ’ ἀλώνισμα μέ τή φοράδα και τό παιδί

– καί τό μεροκάματο τό δικό του στό δρόμο. “Επεσε δίπλα στό παιδί και

κοιμήθηκε εύχαριστημένος.

Τό δεύτερο βράδυ γυρίζοντας ξαναβρῆκε τό παιδί κοιμισμένο. Ξα-
ναστάθηκε και τό κοίταξε λίγο. Κοίταξε και τή γυναίκα μά δέν είπε τί-
ποτα. “Έκαστε νά φάει και πάλι δέ ρωτησε τίποτα. “Υστερα σηκώθηκε,
πήγε κοντά της. Κάτι είχε στό νοῦ του· συλλοή, στενοχώρια. Ή γυναίκα
δέ μιλησε, περίμενε.

– Καί πώς τά πήγατε;

‘Η γυναίκα σήκωσε τίς πλάτες.

– Καί πότε λέες νά τελειώσετε;

– Ξέρω; Πέντε μέρες ἀκόμα;

Σώπασαν.

– Θά σᾶς πάρω, λέω, τή φοράδα, είπε τέλος αύτός.

– Γιά τό δρόμο;

– Είπαν, θέλουν και κάρα... Πέντε μέρες ὅσο νά τελειώσετε ἐσεῖς –
πέντε μεροκάματα για τή φοράδα, ἄλλα πέντε τό κάρο...

– Καί στ’ ἀλώνι;

Τήν κοίταξε στά μάτια. Γύρισε κοίταξε και τό παιδί πού κοιμόνταν.

– Τό πουλάρι.

– Μικρό δέν είναι ἀκόμα, Βαγγέλη;

– Θά βαστάξει, βαστάει αύτό...

– Κι ἀδοκίμαστο ἀκόμα κι ἀκαπίστρωτο... κι ἀκαλλίγωτο, μουρμού-
ρισε ἡ γυναίκα... Αύτό είναι νά παιζει μονάχα...

– Δέ θά παιζει ὅλο τόν καιρό...

– Καί ζάπι* ποιός θά τό κάνει;

– Από μένα καλύτερα αύτός.

Δέν μιλησαν ἄλλο. ‘Ο πατέρας ἔπεσε δίπλα στό παιδί κι ἀποκοιμή-
θηκε γρήγορα. Ή γυναίκα είχε ἀκόμα δουλειές. Τέλειωσε. Κατέβηκε

κάνω ζάπι: δαμάζω, ἐπιβάλλομαι.

τότε καί στό κατώι, ἔβαλε φρέσκο σανό στή φοράδα, ἔβαλε καί στό πουλάρι. Καθώς γύρισε καί τήν κοίταξε τ' ἄρπαξε τό κεφάλι καί τό 'σφιξε μιά φορά πάνω στά μαραμένα της στήθια. "Οταν ἀνέβηκε πάνω, πήγε καί στό παιδί πού κοιμόταν, τό χάιδεψε κι αύτό μιά φορά.

Τό πρωί ὁ πατέρας ἔζεψε τή φοράδα στό κάρο. Τό παιδί στεκόταν δίπλα του μέ τό μακρύ καμουστίκι στά χέρια. Πίσω του πάλι τό πουλάρι. "Ολο τό καλοκαίρι ἔτσι πήγαινε πίσω του σάν τό μανάρι*, σάν τό ζαγάρι*. Τό παιδί σηκωνόταν ἀπό τό χάραμα, κατέβαινε στό κατώι καί τό 'βγαζε ἔξω. Τό 'παιρνε καί τό τραβοῦσε γιά τό λιβάδι, γιά τό βουναλάκι νά τό βοσκήσει, μά περνοῦσε πάντα μέσ' ἀπ' τά χωράφια. Κάθε τόσο σταματοῦσε, κοίταζε γύρω, πηδοῦσε μέσα στ' ἀραποσίτια, τοῦ 'κοβε ἔνα ἀγίνωτο καλαμπόκι καί τοῦ τό 'δινε στό στόμα. Τό πουλάρι κατάπινε τό χλωρό καρπό καί γυρνοῦσε τά στρογγυλά του μάτια καί τό κοιτοῦσε. Τότε τό παιδί δέ μποροῦσε νά μήν τοῦ κλέψει κι ἄλλο. Τ' ἀπόγεμα τό 'παιρνε πάλι νά τό κατεβάσει στό ρέμα νά τό ποτίσει:

- Νά τό καβαλήσω, πατέρα;
- Ὁχι, ἀκόμα εἶναι μικρό...
- Αύτό, πατέρα;
- Σέ σκότωσα.

Δέν τό καβαλίκευε ἐκεῖ. Τό πότιζε στό ρέμα, ὕστερα ξαπλωνόταν ἀνάσκελα. Τό πουλάρι δίπλα του σκάλιζε μέ τό μπροστινό του ποδάρι τίς πέτρες γιατί νά στέκονται ἐκεῖ; Τότε τό καβαλοῦσε, χωρίς καπίστρι, χωρίς τίποτα καί τραβοῦσε πέρα, πίσω ἀπ' τό βουναλάκι νά μήν τούς ίδουνε. Κάποτε ἀργοῦσαν, χανόντανε μαζί: βράδιαζε καί δέν είχαν γυρίσει. Ή μάνα ἔβγαινε τότες στήν πόρτα, κοίταζε γύρω ποῦ χαθήκανε πάλι;

– Στέργιο, φώναζε. Γύριζε τό παιδί τό κεφάλι, στήλωνε καί τό πουλάρι τ' αύτιά του. Τ' ἀκούγανε τ' ὄνομα καί τά δυό.

"Οταν θερίζανε τό χωράφι, τό παιδί τούς ἔφερνε τό ψωμί, τούς κουβαλοῦσε νερό, βοηθοῦσε τή μάνα του στό δεμάτιασμα. Καί τό πουλάρι ἀπό πίσω. Σά σταματούσανε καμιά φορά τή δουλειά, πηδοῦσε ξαφνικά, τ' ἄρπαζε τό λαιμό, κρεμόταν στό στήθος του καί τό 'σφιγγε, τό 'σφιγγε ὅσσο πού ν' ἀρχίσει κι αύτό νά τινάζεται καί νά σηκώνεται ὀλόρθι στά πισινά του ποδάρια. Τότε χαιρότανε.

- Κοίτα πατέρα...
- Κοίτα τώρα στ' ἀλώνι, μήν τό παιδέψεις πολύ, εἶπε ὁ πατέρας.

μανάρι: ἀρνί πού ταιζεται ιδιαίτερα, θρεφτάρι.

ζαγάρι: κυνηγετικός σκύλος.

— Έγώ πατέρα;

— Σιγά νά τό πᾶς... Είναι άμαθετο άκόμα...

Ο πατέρας τράβηξε τόν καρόδρομο άνάμεσα στά χωράφια, τό παιδί πήρε τόν άνήφορο γιά τ' άλωνι. Τό πουλάρι γύρισε, κοίταξε μιά φορά τή φοράδα κι ύστερα ἔτρεξε πίσω του καί στάθηκε δίπλα στ' άλωνι. Τό παιδί τό χάιδεψε στό λαιμό. Τοῦ πέρασε τό καπίστρι. Αύτό τέντωσε τά ρόσυθούνια, τινάχτηκε λίγο, τό δέχτηκε. Τό δεσε στό στειλιάρι τ' άλωνιού καί χάρηκε πού μήτε ἐκεῖ δέ στενοχωρήθηκε καί πολύ. Μπήκε μπροστά του χωρίς νά πάρει τήν τριχιά ἀπ' τό καπίστρι.

— Αιντε, Στέργιο...

Αρχισε νά τρέχει γύρω τ' άλωνι, ὅλο κοιτάζοντας πίσω του. Τό πουλάρι κίνησε, ἔτρεξε καί κείνο πίσω του, μιά φορά, δυό φορές, ύστερα στάθηκε δέν τ' ἄρεσε τό παιχνίδι. Σταμάτησε καί τό παιδί. Πήγε κοντά, τοῦ χάιδεψε τό λαιμό καί ξαναξεκίνησε κοιτάζοντας πάντοτε πίσω του. Τό πουλάρι δέ σάλεψε, πολεμοῦσε νά δαγκώσει τό καπίστρι. Τό παιδί γέλασε, πήγε πάλι κοντά του.

— Κοίτα, Στέργιο... Πόσα δεμάτια... Καί ποιός θ' άλωνίσει;

Πήρε τήν τριχιά στά χέρια του καί ξαναξεκίνησε. Ξεκίνησε πίσω καί τό πουλάρι. Ο ἥλιος ἀνέβηκε ψηλότερα, ἄναψε όλόγυρα ἡ πέτρα, ἔκαιγε ό τόπος. Παιδί καί πουλάρι μουσκευτήκανε στόν ίδρωτα. Κάθε φορά πού τό πουλάρι σταματοῦσε, ζοριζόταν καί τσίναγε μέ τά λουριά καί τά σκοινιά τ' άσυνήθιστα, τό παιδί τραβοῦσε δυνατότερα τήν τριχιά. Έρχόταν τότες καί κείνο. Ή δουλειά πήγαινε σιγά. Οι ὥρες περνοῦσαν κι ούτε τά πρώτα δεμάτια δέν είχαν τελειώσει.

Τό παιδί σταμάτησε, σταμάτησε καί τό πουλάρι καί παιδευότανε πάλι νά λευτερώσει τό κεφάλι του. Τό παιδί σκούπισε τόν ίδρωτα ἀπ' τά μάτια του, σκούπισε καί τό πουλάρι μέ τά μπράτσα του. "Εκατσε λίγο στήν ἄκρη ἀπ' τ' άλωνι. Δυό μέρες μέ τήν φοράδα δέν τόχε νιώσει καθόλου πώς δούλευε. Τρεῖς ὥρες μονάχα καί τό κορμί του σουβλιζότανε τώρα, ἡ πλάτη του πονοῦσε ἀπ' τό τράβηγμα, τό δεξί του χέρι ξεράθηκε..."

Σηκώθηκε, μάζεψε τόν καρπό, ἔριξε καινούργια δεμάτια, πήρε τήν τριχιά καί μπήκε πάλι μπροστά.

— Ελα, Στέργιο μου... ἔλα.

Τό πουλάρι πήγε καί κείνο γοργά. "Ενα ἀγεράκι φύσηξε ἀπ' τό βουνό, δρόσισε λίγο, τό πουλάρι πήγαινε τώρα μονάχο του. Τό παιδί ἔνιωσε τήν πλάτη του ν' ἀλαφρώνει. Τ' ἄφησε νά τρέχει καί στάθηκε δίπλα.

— Αιντε, Στέργιο... Στέργιο μου...

Τό πουλάρι πήγαινε τώρα μονάχο του, τό παιδί ἔτρεχε δίπλα του.

– Στέργιο... Στέργιο... Κοίτα, πατέρα.

Καί πήγαινε καί τό πουλάρι γοργά καί χαιρότανε, ὅλο χαιρότανε πλιότερο τό παιδί. "Υστερα πήγε ἀπό πίσω, ὅπως πήγαινε δυό μέρες μέ τη φοράδα. Κροτάλισε δυνατά τό καμουτσίκι στόν ἀέρα, ἀπό χαρά κι ἀπό περηφάνια. Ή δουλειά πήγαινε γοργά, σέ λίγο θά χρειαζόνταν καινούργια δεμάτια. Καί ξαφνικά τό πουλάρι σταμάτησε.

– "Αιντε, Στέργιο..."

Τίποτα. Κροτάλισε δυνατά τό καμουτσίκι στόν ἀέρα. Τό πουλάρι δέ σαλέψε. Τό σήκωσε ψηλά μ' ὅλη τή δύναμή του καί τό κατέβασε στ' ἀναμμένα καπούλια. Μιά φορά, δυό φορές. Τό πουλάρι τινάχτηκε ξαφνιασμένο, ἔκανε μιά νά σηκωθεῖ στά πισινά του ποδάρια, φρούμαξε – σκοινιά, λουριά τό πνίξαν – ἀπόμεινε στό ζυγό κι ἔτρεμε ὀλόβολο. Τό παιδί εἶδε τό γυαλιστερό του τρίχωμα ν' αὐλακώνεται πάνω στό ίδρωμένο κορμί – δυό βαθιές χαρακίλες – κι ἀπόμεινε μέ τό χέρι ύψωμένο. Πέταξε τό καμουτσίκι στά στάχυα, ἔτρεξε καί τ' ἀγκάλιασε τό στήθος. Τό πουλάρι χαμήλωσε τό κεφάλι του καί τό 'τριψε πάνω στό δικό του. Καί τότε τό παιδί δέ μπόρεσε νά κρατήσει τά δάκρυα. Τό 'σφιγγε, σφιγγότανε πάνω στό στήθος του κι ἐκλαιγε μέ λυγμούς.

'Ο ἥλιος ὅλο κι ἀνέβαινε. Τό κάμα δυνάμωνε. Τό παιδί ξαναπήρε τό καμουτσίκι στά χέρια καί μπήκε πάλι ἀπό πίσω. Δέν ἐκλαιγε πιά.

– "Αιντε, Στέργιο.

Τ' ἄλογο ἔσκυψε μιά φορά τ' ὡραῖο κεφάλι, ύστερα τό τίναξε πίσω καί κάλπασε πάνω στά στάχυα.

– "Ει-χώ, φώναξε τό παιδί κι ἡ φωνή του ἦταν χαρούμενη κι ἄγρια.

Εἶχανε βαφτιστεῖ καί τά δυό.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιός εἶναι ὁ κόσμος, ὅπου ἀνήκουν τά πρόσωπα τοῦ διηγήματος; Νά τόν περιγράψετε ἀναφέροντας, ὅπου εἶναι ἀπαραίτητο, τά σχετικά χωρία.
2. Σημειώστε τίς φράσεις πού δείχνουν τά συναισθήματα τῶν προσώπων.
3. Ποιοί δεσμοί συνδέουν τό παιδί μέ τό ἀλογάκι;
4. Νά δικαιολογήσετε τόν τίτλο τοῦ διηγήματος καί νά βρεῖτε τίς φάσεις τοῦ «βαφτίσματος» γιά τό παιδί καί γιά τό ἀλογάκι.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ. Γεννήθηκε τό 1914 στά Γιάννενα. Καλλιεργεῖ κυρίως τό διήγημα. "Ως τώρα ἔξεδωσε τά ἔξης ἔργα: 'Η Φωτιά (μυθιστόρημα), Τό τέλος τῆς μικρῆς μας πόλης (διηγήματα), 'Ανυπεράσπιστοι (διηγήματα), Τό διπλό βιβλίο (μυθιστόρημα), Σπουδές (διηγήματα).

Ο Βάνκας

Στά διηγήματα τοῦ Τσέχωφ (1860-1904) ἀπεικονίζονται κυρίως οἱ ἀθλι-
ότητες τῆς ζωῆς. Τό χιοῦμορ συγχωνεύεται μέ τὴν τραγικότητα τόσο
φυσικά καὶ ἀπλά πού ὁ ἀναγνώστης δέν ξέρει τελικά τί νά κάνει: νά
κλάψει ἢ νά γελάσει.

Στό Βάνκα ὁ συγγραφέας δίνει τὴν ιστορία τῶν βασανισμένων παι-
διῶν πού ἀπό τὴν ἡλικία τῶν ὀκτώ ἐτῶν μπαίνουν στή βιοπάλη.

Ο Βάνκας Ζούκωφ, ἔνα παιδάκι ἐννιά χρονῶν δουλεύει ἐδῶ καὶ τρεῖς
μῆνες κάλφας* στό τσαγκαράδικο τοῦ Ἀλιάχιν. Τή νύχτα τῆς παραμο-
νῆς τῶν Χριστουγέννων δέν πλάγιασε. Περίμενε νά φύγει τό ἀφεντικό
μέ τούς μαστόρους γιά τὸν ὅρθρο. Καί μόλις ἀπόμεινε μονάχος στό
μαγαζί, πήρε ἀπό τό ντουλάπι τοῦ ἀφεντικοῦ τό καλαμάρι μέ τό μελάνι,
ἔνα κοντυλοφόρο μέ σκουριασμένη πένα, ἀπλωσε τό χαρτί στό παλιο-
τράπεζο μέ τά ἐργαλεῖα καὶ ἐτοιμάστηκε νά γράψει. Προτοῦ ζωγραφί-
σει τό πρῶτο γράμμα γύρισε πολλές φορές τό κεφαλάκι του κατά τήν
πόρτα καὶ τό παραθύρι, ρίχνοντας κλεφτές, φοβισμένες ματιές, λοξο-
κοίταξε τό μαυρισμένο εἰκόνισμα πού ἦταν σφηνωμένο ἀνάμεσα στά
ράφια μέ τά καλαπόδια καὶ ἀναστέναξε προσπαθώντας νά λευτερώσει
τό λαιμό του ἀπό ἔναν κόμπο πού τόν ἐπνιγε. "Υστερα γονάτισε μπρο-
στά στόν τσαγκαράδικο πάγκο καὶ ἄρχισε νά γράφει:

Πολυαγαπημένε μου παππού

Κωσταντή Μακάριτς.

Σοῦ γράφω γράμμα. Σοῦ εὕχομαι καλά Χριστούγεννα καὶ ὅ
θεός νά σοῦ δίνει ὅλα τά καλά. Δέν ἔχω πιά οὔτε πατέρα,
οὔτε μάνα, μονάχα ἐσύ μοῦ ἀπόμεινες.

"Ο Βάνκας κοίταξε κατά τό σκοτεινό παραθύρι καὶ κεῖ πάνω στό σκο-
τεινό τελάρο πού τρεμούλιαζε τό φῶς τοῦ κεριοῦ ζωντάνεψε τή μορφή
τοῦ παπποῦ του, τοῦ Κωσταντή Μακάριτς, νυχτοφύλακα στό σπίτι τοῦ
κυρίου καὶ τῆς κυρίας Ζιβάρεφ. Ἡταν ἔνα γεροντάκι κοντό καὶ ξεραγ-
κιανό, μά πολύ σβέλτο καὶ ζωηρό κάπου ἐξηνταπέντε χρονῶ. Ἡ ὄψη

κάλφας: μαθητευόμενος τεχνίτης, συνήθως ὁ βοηθός ράφτη ἢ τσαγκάρη.

του ήταν πάντοτε γελαστή καί τά μάτια του μπιρμπίλιζαν*. Τήν ήμέρα κοιμόταν στήν κουζίνα ή έπιανε κουβεντολόι μέ τίς μαγείρισσες καί τή νύχτα τυλιγμένος σέ μιά φαρδιά προβατόγουνα έφερνε γυροβολιά τό χτῆμα χτυπώντας τή ροκάνα του*.

Τόν άκολουθούσαν τά σκυλιά του, ή γριά Καστάνκα καί ό Χέλης, ἔτσι τόν ἔλεγαν γιατί εἶχε μαύρη τρίχα καί τό κορμί του ήταν μακρουλό. Αύτός ό Χέλης ήταν ἔνα πολύ ύπακουο καί παιγνιδιάρικο σκυλί. Γλυκοκοιτοῦσε ὅλο τόν κόσμο, ξένους καί δικούς, μά μπέσα δέν εἶχε. Κάτω ἀπ' αὐτά τά παιγνιδιάρικα βλέμματα καί τήν ταπεινοφροσύνη ἔκρυψε μιά φαρμακερή κακία ίησουΐτη! Ήταν μοναδικός νά ζυγώνει κρυφά καί νά κόβει δαγκωνιά στό πόδι τοῦ διαβάτη, νά τρυπώνει στό κελάρι* ή νά ἀρπάζει ἀπό τό λαιμό τήν κότα τοῦ χωριάτη. Πολλές φορές τοῦ είχαν λιώσει μέ τίς μπαστουνιές τά πισινά του πόδια. Δυό φορές τόν κρέμασαν στό δέντρο, κάθε βδομάδα τόν σάπιζαν στό ξύλο καί τόν πετοῦσαν ψόφιο στό χαντάκι. Καί ὅμως πάντα ζωντάνευε! Ἐφτάψυχος!

Αύτή τή στιγμή, χωρίς ἄλλο, ό παππούς θά στέκεται μπροστά στήν αύλοπορτα. Θά μισοκλείνει τά μάτια καί θά ἀγναντεύει τά βαθυκόκκινα παραθύρια τής ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ. Χτυπάει τά ποδήματά του στό κατώφλι νά ζεσταθεῖ καί ψιλοκουβεντιάζει μέ τίς δοῦλες. Ή ροκάνα κρέμεται στό ζουνάρι του. Τρίβει τά χέρια, κουλουριάζεται ἀπό τό κρύο καί μέ ἔνα γεροντικό γέλιο πειράζει πότε τήν καμαριέρα καί πότε τή μαγείρισσα.

– Θά πάρετε λίγη πρέζα*, λέει στίς γυναῖκες καί προσφέρει τήν ταμπακέρα του.

Οι γυναῖκες παίρνουν ταμπάκο* καί φταρνίζονται καί ό παππούς καταφχαριστιέται καί ξεκαρδίζεται στά γέλια εύτυχισμένος... Δίνει καί στά σκυλιά του πρέζα. Ή Καστάνκα φταρνίζεται, στραβομουσουνιάζει καί τρυπώνει σέ μιά γωνιά παραπονεμένη. Ό Χέλης, σεβαστικός πάντοτε, δέν φταρνίζεται, κουνάει μονάχα τήν ούρά του...

τά μάτια του μπιρμπίλιζαν: τά μάτια του παιχνίδιζαν ζωηρά.

ροκάνα: στήν παλιά Ρωσία οί νυχτοφύλακες τῶν τσιφλικιῶν ἔπρεπε νά βροντολογοῦν ὅλη νύχτα τή ροκάνα γιά νά φεύγουν οί κλέφτες καί νά ξέρουν τά ἀφεντικά πώς δέν κοιμούνται.

*Ιησουΐτης: μοναχός τοῦ καθολικοῦ τάγματος «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ». Έδω μτφ.: ύποκριτής, δόλιος.

κελάρι: χώρος τοῦ σπιτιοῦ γιά ἀποθήκευση τροφίμων.

πρέζα: μικρή ποσότητα ἀπό σκόνη καπνού.

ταμπάκο: σκόνη ἀπό φύλλα καπνοῦ.

Ο Βάνκας

Στά διηγήματα τοῦ Τσέχωφ (1860-1904) ἀπεικονίζονται κυρίως οἱ ἀθλι-
ότητες τῆς ζωῆς. Τό χιοῦμορ συγχωνεύεται μέ τὴν τραγικότητα τόσο
φυσικά καὶ ἀπλά πού ὁ ἀναγνώστης δέν ξέρει τελικά τί νά κάνει: νά
κλάψει ἢ νά γελάσει.

Στὸ Βάνκα ὁ συγγραφέας δίνει τὴν ἱστορία τῶν βασανισμένων παι-
διῶν πού ἀπό τὴν ἡλικία τῶν ὀκτώ ἐτῶν μπαίνουν στή βιοπάλη.

Ο Βάνκας Ζούκωφ, ἔνα παιδάκι ἐννιά χρονῶν δουλεύει ἐδῶ καὶ τρεῖς
μῆνες κάλφας* στὸ τσαγκαράδικο τοῦ Ἀλιάχιν. Τή νύχτα τῆς παραμο-
νῆς τῶν Χριστουγέννων δέν πλάγιασε. Περίμενε νά φύγει τό ἀφεντικό
μέ τούς μαστόρους γιά τόν ὅρθρο. Καί μόλις ἀπόμεινε μονάχος στὸ
μαγαζί, πήρε ἀπό τό ντουλάπι τοῦ ἀφεντικοῦ τό καλαμάρι μέ τό μελάνι,
ἐνα κοντυλοφόρο μέ σκουριασμένη πένα, ἀπλωσε τό χαρτί στὸ παλιο-
τράπεζο μέ τά ἐργαλεῖα καὶ ἐτοιμάστηκε νά γράψει. Προτοῦ ζωγραφί-
σει τό πρώτο γράμμα γύρισε πολλές φορές τό κεφαλάκι του κατά τήν
πόρτα καὶ τό παραθύρι, ρίχνοντας κλεφτές, φοβισμένες ματιές, λοξο-
κοίταξε τό μαυρισμένο εἰκόνισμα πού ἦταν σφηνωμένο ἀνάμεσα στά
ράφια μέ τά καλαπόδια καὶ ἀναστέναξε προσπαθώντας νά λευτερώσει
τό λαιμό του ἀπό ἔναν κόμπο πού τόν ἐπνιγε. "Υστερα γονάτισε μπρο-
στά στόν τσαγκαράδικο πάγκο καὶ ἄρχισε νά γράφει:

Πολυαγαπημένε μου παππού

Κωσταντή Μακάριτς.

Σοῦ γράφω γράμμα. Σοῦ εὕχομαι καλά Χριστούγεννα καὶ ὅ
θεός νά σοῦ δίνει ὅλα τά καλά. Δέν ἔχω πιά οὔτε πατέρα,
οὔτε μάνα, μονάχα ἐσύ μοῦ ἀπόμεινες.

"Ο Βάνκας κοίταξε κατά τό σκοτεινό παραθύρι καὶ κεῖ πάνω στό σκο-
τεινό τελάρο πού τρεμούλιαζε τό φῶς τοῦ κεριοῦ ζωντάνεψε τή μορφή
τοῦ παπποῦ του, τοῦ Κωσταντή Μακάριτς, νυχτοφύλακα στό σπίτι τοῦ
κυρίου καὶ τῆς κυρίας Ζιβάρεφ. Ἡταν ἔνα γεροντάκι κοντό καὶ ξεραγ-
κιανό, μά πολύ σβέλτο καὶ ζωηρό κάπου ἐξηνταπέντε χρονῶ. Ἡ ὄψη

κάλφας: μαθητευόμενος τεχνίτης, συνήθως ὁ βοηθός ράφτη ἢ τσαγκάρη.

του ήταν πάντοτε γελαστή καί τά μάτια του μπιρμπίλιζαν*. Τήν ήμέρα κοιμόταν στήν κουζίνα ή έπιανε κουβεντολόι μέ τίς μαγείρισσες καί τή νύχτα τυλιγμένος σέ μιά φαρδιά προβατόγουνα έφερνε γυροβολιά τό χτῆμα χτυπώντας τή ροκάνα του*.

Τόν άκολουθούσαν τά σκυλιά του, ή γριά Καστάνκα καί ό Χέλης, ἔτσι τόν ἔλεγαν γιατί εἶχε μαύρη τρίχα καί τό κορμί του ήταν μακρουλό. Αύτός ό Χέλης ήταν ἔνα πολύ ύπακουο καί παιγνιδιάρικο σκυλί. Γλυκοκοιτοῦσε ὅλο τόν κόσμο, ξένους καί δικούς, μά μπέσα δέν εἶχε. Κάτω ἀπ' αὐτά τά παιγνιδιάρικα βλέμματα καί τήν ταπεινοφροσύνη ἔκρυψε μιά φαρμακερή κακία ίησουΐτη! Ήταν μοναδικός νά ζυγώνει κρυφά καί νά κόβει δαγκωνιά στό πόδι τοῦ διαβάτη, νά τρυπώνει στό κελάρι* ή νά ἀρπάζει ἀπό τό λαιμό τήν κότα τοῦ χωριάτη. Πολλές φορές τοῦ είχαν λιώσει μέ τίς μπαστουνιές τά πισινά του πόδια. Δυό φορές τόν κρέμασαν στό δέντρο, κάθε βδομάδα τόν σάπιζαν στό ξύλο καί τόν πετοῦσαν ψόφιο στό χαντάκι. Καί ὅμως πάντα ζωντάνευε! Έφτάψυχος!

Αύτή τή στιγμή, χωρίς ἄλλο, ό παππούς θά στέκεται μπροστά στήν αύλοπορτα. Θά μισοκλείνει τά μάτια καί θά ἀγναντεύει τά βαθυκόκκινα παραθύρια τής ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ. Χτυπάει τά ποδήματά του στό κατώφλι νά ζεσταθεῖ καί ψιλοκουβεντιάζει μέ τίς δοῦλες. Ή ροκάνα κρέμεται στό ζουνάρι του. Τρίβει τά χέρια, κουλουριάζεται ἀπό τό κρύο καί μέ ἔνα γεροντικό γέλιο πειράζει πότε τήν καμαριέρα καί πότε τή μαγείρισσα.

– Θά πάρετε λίγη πρέζα*; λέει στίς γυναῖκες καί προσφέρει τήν ταμπακέρα του.

Οι γυναῖκες παίρνουν ταμπάκο* καί φταρνίζονται καί ό παππούς καταφχαριστέται καί ξεκαρδίζεται στά γέλια εύτυχισμένος... Δίνει καί στά σκυλιά του πρέζα. Ή Καστάνκα φταρνίζεται, στραβομουσουνιάζει καί τρυπώνει σέ μιά γωνιά παραπονεμένη. Ό Χέλης, σεβαστικός πάντοτε, δέν φταρνίζεται, κουνάει μονάχα τήν ούρά του...

τά μάτια του μπιρμπίλιζαν: τά μάτια του παιχνίδιζαν ζωηρά.

ροκάνα: στήν παλιά Ρωσία οί νυχτοφύλακες τῶν τσιφλικιῶν ἔπρεπε νά βροντολογοῦν ὅλη νύχτα τή ροκάνα γιά νά φεύγουν οί κλέφτες καί νά ξέρουν τά ἀφεντικά πώς δέν κοιμούνται.

*Ιησουΐτης: μοναχός τοῦ καθολικοῦ τάγματος «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ». Έδω μτφ.: ύποκριτής, δόλιος.

κελάρι: χώρος τοῦ σπιτιοῦ γιά ἀποθήκευση τροφίμων.

πρέζα: μικρή ποσότητα ἀπό σκόνη καπνοῦ.

ταμπάκο: σκόνη ἀπό φύλλα καπνοῦ.

Καί ο καιρός είναι θαυμάσιος. 'Ησυχία, όλα διάφανα καί δροσερά. 'Η νύχτα είναι σκοτεινή, καί όμως ξεχωρίζεις όλο τό χωριό μέ τίς άσπρες του στέγες καί τόν καπνό πού άνεβαίνει άπό τίς καμινάδες, τά δέντρα άσημωμένα άπό τήν πάχνη, τίς στοίβες τοῦ χιονιοῦ. 'Ο ούρανός είναι σπαρμένος μέ άστέρια πού λαμπυρίζουν χαρούμενα καί ο γαλαξίας άστραφτει, έτσι πού νομίζεις πώς τόν σφουγγάρισαν καί τόν έτριψαν μέ χιόνι γιά τίς γιορτές...

'Ο Βάνκας άναστέναξε, βούτηξε τήν πένα στό καλαμάρι καί έξακολούθησε τό γράμμα του:

Σοῦ γράφω τά βάσανά μου, παππού. Χθές τό άφεντικό μέ ἄρπαξε άπό τά μαλλιά, μέ τράβηξε στήν αύλή καί μέ ρήμαξε στό ξύλο, γιατί ἐκεῖ πού κουνοῦσα τό μωρό μέ πῆρε ὑπνος. Τήν ἄλλη βδομάδα πάλι ή κυρά μοῦ είπε νά καθαρίσω μιά ρέγγα καί' γώ ἄρχισα άπό τήν ούρα. Καί τότε μοῦ ἄρπαξε τή ρέγγα καί τήν ἔτριβε στά μοῦτρα μου. Καί οι καλφάδες τοῦ μαγαζιοῦ ὅλοι μέ βασανίζουν. Μέ στέλνουν στήν ταβέρνα νά πάρω βότκα* καί μέ βάνουν νά κλέβω τό τουρσί τοῦ άφεντικοῦ καί κείνος μέ κοπανάει μέ ὅ,τι κρατάει στά χέρια του. "Οσο γιά φαΐ, ἀσ' ται! Τό πρώι ξεροκόμματο, τό μεσημέρι κουρκούτι, τό βράδυ πάλι ξεροκόμματο. Οὔτε τσάι, οὔτε λαχανόσουπα, όλα τά περιδρομιάζουν τά άφεντικά.

Μέ βάζουν καί κοιμάμαι μπροστά στήν πόρτα καί ὅταν κλαίει τό μωρό, ἐγώ δέν κλείνω μάτι, γιατί πρέπει νά κουνάω τήν κούνια. 'Αγαπημένε μου παππού, γιά σνομα τοῦ θεού κάνε μου μιά χάρη: Πάρε με άπό δῶ, πάρε με στό σπίτι, στό χωριό, δέν ἀντέχω ἄλλο... Τά πόδια θά σοῦ φιλήσω, όλη μου τή ζωή θά παρακαλῶ τό θεό γιά σένα, πάρε με άπό δῶ, γιατί θά πεθάνω...

'Ο Βάνκας ζάρωσε τά χείλη του άπό τό παράπονο, σφούγγισε τά μάτια μέ τή μουτζουρωμένη του γροθίτσα καί ἔνας λυγμός άνεβηκε στό λαιμό του.

Θά σοῦ τρίβω ταμπάκο, θά παρακαλῶ τό θεό καί ἂν δέν σ' ἀκούω, νά μέ δέρνεις ὅσο βαστοῦν τά χέρια σου. Καί ἂν δέ βρισκεται δουλειά γιά μένα, νά γυαλίζω παππού τίς μπότες τοῦ άφεντικοῦ ἥ νά βοηθάω τόν τσοπάνη στή Φιέτκα. Παππού,

---

βότκα: οίνοπνευματώδες ρωσικό ποτό.

ἀγαπημένες μου, δέ μπορῶ πιά. Θά πεθάνω, νά τό ξέρεις! Θά 'ρχόμουνα μέ τά πόδια στό χωριό, μά δέν ἔχω παπούτσια καί φοβᾶμαι τό κρύο. Καί ὅταν θά μεγαλώσω, ἐγώ θά σέ ταΐζω καί δέ θά ἀφήσω κανένα νά σου κάνει κακό. Καί ὅταν πεθάνεις, θά παρακαλῶ τό Θεόν' ἀναπάψει τήν ψυχή σου, ὅπως κάνω καί γιά τή μάνα μου τήν Πελαγία.

Ποῦ λές, παππού, ή Μόσχα είναι μεγάλη πολιτεία. "Όλο πλουσιόσπιτα καί ἄλογα, ἄλογα νά δοῦν τά μάτια σου! Πρόβατα ὅμως δέν είδα καί τά σκυλιά δέ δαγκώνουν.

'Εδω τά παιδιά δέ γυρίζουν στά σπίτια νά ποῦν τά κάλαντα, οὔτε ψέλνουν στήν ἐκκλησία καί, ξέρεις, μιά μέρα είδα σ' ἔνα μαγαζί νά πουλᾶνε ἀγκίστρια μέ τό δόλωμα ἐπάνω καί πιάνουν ὅ,τι ψάρι θέλεις. Είναι πολύ ἀκριβά καί είδα ἔνα ἀγκίστρι πού μπορεῖ νά σηκώσει ὀλόκληρο γουλιανό* δέκα ὀκάδες. Είδα καί μαγαζιά πού πουλᾶνε ντουφέκια. "Ο, τι λογῆς θέλεις, σάν ἐκεῖνα πού ἔχει ὁ ἀφέντης. Αύτά θά' χουνε τό λιγότερο ἑκατό ρούβλια* τό κομμάτι. Καί στά χασάπικα πουλᾶνε τσαλαπετεινούς καί πέρδικες καί λαγούς, μά ποῦ τά σκοτώνουν; Οί μαγαζιάτορες δέ λένε τίποτα.

'Αγαπημένες μου παππού, ὅταν κάνουν τό χριστουγεννιάτικο δέντρο στοῦ ἀφέντη μέ τά γλυκά, ζήτησε γιά μένα ἔνα χρυσό καρύδι καί κρύψε το στήν πράσινη κασέλα. Παρακάλεσε τή δεσποινίδα "Ολγα Ἰγκνάτιεβνα καί πές της: «είναι γιά τό Βάνκα».

'Αναστέναξε βαθιά καί στύλωσε ξανά τό βλέμμα του στό παραθύρι. Θυμήθηκε πώς ὁ παππούς πήγαινε στό δάσος νά κόψει ἔλατο γιά τόν ἀφέντη καί ἔπαιρνε πάντοτε μαζί καί τό ἐγγονάκι του. Τί δημορφα πού ἦταν! 'Ο παππούς σφύριζε, τριζοβολοῦσε ὁ πάγος στό μονοπάτι καί ὁ Βάνκας τά ἄκουγε ὅλα καί σφύριζε κι αὐτός. Πολλές φορές ὁ παππούς προτοῦ κόψει τό ἔλατο κάπνιζε τήν πίπα του ἡ ἔπαιρνε πρέζα καί ὅλο κοροΐδευε τό ἐγγονάκι πού τουρτούριζε. Τά ἔλατάκια κουκουλωμένα μέ χιόνι, παγωμένα, καρτεροῦσαν ἀκίνητα: Ποιό ἔχει σειρά νά πεθάνει; Ξαφνικά, ἔνας λαγός ἔσπειται πάνω στίς στοίβες τοῦ χιονιοῦ. 'Ο παππούς δέν κρατιέται πιά, βάζει τίς φωνές:

– Πιάσ' τον, πιάσ' τον! "Αει! Διάολε τρικέρη!

γουλιανός: είδος ψαριοῦ.

ρούβλι: ρωσικό νόμισμα.

τρικέρης: τρικέρατος, ἐπίθετο τοῦ διαβόλου.

‘Ο παππούς ἔσερνε τό κομμένο ἐλάτι ὡς τό σπίτι τοῦ ἀφέντη καὶ κεῖ ἀρχίζε τό στόλισμα. Καί πρώτη καὶ καλύτερη ἡ δεσποινίς “Ολγα Ἰγκνάτιεβνα, ἡ ἀγαπημένη τοῦ Βάνκα. “Οταν ζοῦσε ἀκόμα ἡ Πελαγία, ἡ μάνα τοῦ Βάνκα, ἡταν καμαριέρα τῆς κυρᾶς καὶ ἡ δεσποινίς “Ολγα φόρτωνε τό Βάνκα γλυκά καὶ γιά νά περάσει τήν ὥρα της τόν μάθαινε νά διαβάζει, νά γράφει καὶ νά λογαριάζει ὡς τό ἑκατό. Καί ὅχι μονάχα αὐτά. Τόν ἔμαθε νά χορεύει καὶ καντρίλιες. Μά σάν πέθανε ἡ Πελαγία, ἔστειλαν τό ὄρφανό στόν παππού του στήν κουζίνα καὶ ἀπό κεῖ στή Μόσχα ψυχογιό στόν Ἀλιάχιν τόν τσαγκάρη.

“Ελα γρήγορα, ἀγαπημένε μου παππού, γιά σόνομα τοῦ Θεοῦ. σέ παρακαλῶ, πάρε με ἀπό δῶ! Λυπήσου με τό δύστυχο ὄρφανό, γιατί ὅλοι μέ δέρνουν καὶ πεινάω πολύ. Καί ἔχω τόση στενοχώρια πού δέν ξέρω πῶς νά σοῦ τήν πᾶ. “Ολο κλαίω, παππού. Καί μιά μέρα τό ἀφεντικό μοῦ ὀδωσε μιά στό κεφάλι μέ τό καλαπόδι, τόσο δυνατά πού ἔπεσα κάτω καὶ ἔλεγα πῶς δέ θά σηκωθῶ. Δέν είναι ζωή αύτή, χειρότερη καὶ ἀπό τοῦ σκύλου... Χαιρετίσματα στήν Ἀλιόνα, στόν Ἰγκόρ τό στραβό καὶ στόν ἀμαξά. Καί τή φυσαρμόνικά μου νά μήν τή δώσεις σέ κανένα. ‘Ο ἔγγονός σου, Ἰβάν Ζούκωφ, ἀγαπημένε μου παππού, ἔλα.

‘Ο Βάνκας δίπλωσε τό γράμμα στά τέσσερα καί τό ἔβαλε στό φάκελο πού είχε ἀγοράσει τήν προηγούμενη μέρα ἔνα καπίκι*. “Υστερα, σκέψητηκε λίγο, βούτηξε τήν πένα στό καλαμάρι καὶ ἔγραψε τή διεύθυνση:

Γιά τόν παππού. Στό χωριό.

“Εξυσε λίγο τό κεφάλι του, ξανασκέψητηκε καὶ πρόσθεσε στό φάκελο: Κωσταντή Μακάριτς.

Εύχαριστημένος πού δέν τόν ἐνόχλησε κανείς, ἔβαλε τό κασκέτο* του καὶ χωρίς νά ρίξει ἀπάνω του τήν διεσχισμένη γουνίτσα πετάχτηκε στό δρόμο μέ τό πουκάμισο μονάχα.

Τά παιδιά τοῦ χασάπικου πού είχε ρωτήσει τήν προηγούμενη μέρα τοῦ είχαν πεῖ πώς ἔριχναν τά γράμματα σ’ ἔνα κουτί καὶ ἀπό κεῖ τά κουβαλοῦσαν σέ ὅλο τόν κόσμο μέ τρόικες* πού ἔχουν βροντερά κουδουνάκια καὶ μεθυσμένους ἀμαξάδες.

καπίκι: τό 1/100 τοῦ ρουβλιοῦ.

κασκέτο: χαμηλό καπέλο μέ γείσο.

τρόικα: ρωσικό ὄχημα (ἔλκηθρο) πού τό σέρνουν τρία ἄλογα.

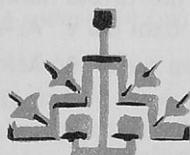
Γρήγορα γρήγορα ό Βάνκας έτρεξε στό κοντινότερο κουτί και πέρασε τό πολύτιμο μήνυμά του στή χαραμάδα.

"Υστερα άπο μιά ώρα κοιμόταν μέ σφιγμένες τίς γροθίτσες νανουρισμένος άπο τίς γλυκιές έλπιδες του. Όνειρευόταν τό πατάρι* στό χωριό. Ό παππούς κάθεται στό πατάρι* και τά πόδια του κρέμονται. Διαβάζει τό γράμμα στίς δοῦλες... Και ό Χέλης φέρνει σβούρα τό πατάρι κουνώντας τήν ούρά του..."

Έρωτήσεις

1. Ποιές πληροφορίες δίνει ό συγγραφέας γιά τήν ήλικια, τή μόρφωση και τή ζωή τοῦ Βάνκα στό τσαγκαράδικο; Ποιές γιά τή ζωή του κοντά στόν παππού;
2. Τί άναγκασε τόν Βάνκα νά γράψει τό άπελπισμένο γράμμα του;
3. "Έφτασε ποτέ τό μήνυμα τοῦ Βάνκα στόν παππού του;
4. Ποιός είναι ό σκοπός τοῦ συγγραφέα:
  - a. νά μᾶς περιγράψει τή μορφή τοῦ Βάνκα;
  - b. νά μᾶς περιγράψει τόν παππού;
  - γ. νά ξεσκεπάσει τίς συνθήκες έργασίας τῶν ἀνήλικων παιδιῶν;

ANTON ΠΑΥΛΟΒΙΤΣ ΤΣΕΧΩΦ (1860-1904). Ρώσος διηγηματογράφος καί θεατρικός συγγραφέας μέ παγκόσμια φήμη. Γεννήθηκε στό Ταΐγάνι, χωριό κοντά στήν Αζοφική. Σπούδασε ιατρική στό Πανεπιστήμιο τής Μόσχας. Παράλληλα μέ τίς σπουδές του, καί άργότερα ώς γιατρός, άσχολήθηκε μέ τή λογοτεχνία. Τό 1888 τιμήθηκε μέ τό βραβεῖο Πούσκιν. Έγραψε διηγήματα καί λίγα άλλα έκλεκτά θεατρικά έργα, όπως Ό Γλάρος, Ό Θεος Βάνιας, Οί τρεῖς άδελφές, Ό Βυσσινόκηπος, πού παίζονται συχνά στά έλληνικά θέατρα.

πατάρι: οι μουζίκοι δέν κοιμόνταν σέ κρεβάτι άλλα σέ ένα είδος παταριού άπο τούβλα ή πέτρες πού τό χρησιμοποιούσαν καί γιά κάθισμα.

Γιώργος Κοτζιούλας

Τό μαστορόπουλο

‘Ο ποιητής Γιώργος Κοτζιούλας καταγόταν από τήν περιοχή των Τζουμέρκων τής Ήπειρου. Οι ἄντρες τῆς ἀγονης αὐτῆς περιοχῆς ἀσκοῦσαν (πολλοί ἀσκοῦν καί τώρα) τήν τέχνη τοῦ κτίστη, πού τή μάθαιναν ἀπό μικρά παιδιά, δουλεύοντας ώς μαθητευόμενοι («παραγοί», «τσιράκια») κοντά στούς «μαστόρους». Συνήθως ἔφευγαν τήν ἄνοιξη ἀπό τὸν τόπο τους, περιφέρονταν στά χωριά τῆς κεντρικῆς καί τῆς βόρειας Ἐλλάδας καί ξαναγύριζαν στά τέλη τοῦ φθινόπωρου. Ἡ πρώτη ἀπομάκρυνση ἀπό τό σπίτι ἦταν καί ἡ πρώτη δοκιμασία.

Τόν πῆραν τόν Κολιό*,
τόν πῆραν οἱ μαστόροι,
παιδί ἀπ’ τό σκολειό
νά μάθει πηλοφόρι.

Καρδιά πονετική
τόν ξέβγαλε μέ κλάμα:
«Τετράδη* Κυριακή,
θά καρτερῶ γιά γράμμα».

Δέ σώνει* ἄλλο νά ἰδεῖ,
παιδεύεται τό μάτι·
κρατοῦσε ἔνα ραβδί,
τό στρῶμα του στήν πλάτη.

Μᾶς ἔφυγε ὁ Κολιός
κι εἶχε μιά τέτοια λύπη·
θά 'ναι ὅλοι δῶ τ' Ἀι-Λιός*
καὶ μόνο αὐτός θά λείπει.

Κολιός: ύποκοριστικό τοῦ Νικόλας.

Τετράδη: Τετάρτη (ἰδιωματικός τύπος).

σώνων: μπορῶ (ἰδιωματική χρήση).

τ' Ἀι-Λιός: στή γιορτή τοῦ προφήτη Ἡλία (20 Ιουλίου) σέ πολλά χωριά γίνεται πανηγύρι.

Έρωτήσεις

1. Έξηγήστε τήν 3η στροφή. (Τίνος τό μάτι «δέ σώνει»);
2. Γιατί ό ποιητής λέει: «μᾶς ἔφυγε»;
3. Γιατί ό ποιητής χρησιμοποιεῖ ιδιωματικούς τύπους σ' αύτό τό ποίημα;
4. Γιατί ή λύπη τοῦ παιδιοῦ έντοπίζεται στή γιορτή «τ' Ἀι - Λιός»;

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ (1909-1956). Γεννήθηκε στό χωριό Πλατανούσα τῆς Ήπείρου καί σπούδασε Φιλολογία στήν Αθήνα. "Εζησε μέ πολλές στερήσεις. Δημοσίευσε άρκετές ποιητικές συλλογές, πού έκδόθηκαν μετά τό θάνατό του συγκεντρωμένες σέ δυό τόμους μέ τόν τίτλο *Ποιήματα* (1956). Είναι άρκετά έπηρεασμένος άπό τόν ποιητή Κώστα Καρυωτάκη, ιδιαίτερα στίς πρώτες συλλογές του.

Χάνς Κρίστιαν "Αντερσεν"

Τό κορίτσι μέ τά σπίρτα

Τά Παραμύθια τοῦ "Αντερσεν είναι άπό τά άριστουργήματα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Διαβάστηκαν καί διαβάζονται άπό τά παιδιά δόλου τοῦ κόσμου. "Οπως θά διαπιστώσετε άπό τό κείμενο πού άκολουθεῖ, ή πηγή τῆς έμπνευσης τῶν παραμυθιών αὐτῶν δέν είναι ή καθαρή φαντασία, μά ή καθημερινή ζωή καί ή πραγματικότητα.

Έκανε τρομερό κρύο. Χιόνιζε άπό τό πρωί, καί τώρα σήμανε τό βράδυ, τό βράδυ τῆς παραμονῆς τῆς πρωτοχρονιάς. Μέσα στό βοριά τόν παγωμένο, μιά μικρούλα περνούσε άπ' τό δρόμο. Ήταν ξυπόλυτη, καί δίχως καπέλο. "Οταν βγήκε τό πρωί άπό τό σπίτι της, φορούσε παντούφλες, κάτι παλιές παντούφλες πού ή μητέρα της τίς είχε άλλοτε πολύ φορεμένες καί τής ήταν πολύ μεγάλες. Γι'αύτό τίς έχασε σέ μιά στιγ-

μή πού ἔτρεξε νά παραμερίσει ἀπ' ἔνα ἀμάξι πού ἐρχόταν τρεχάλα.
"Οταν πέρασε τ' ἀμάξι, ἔψαξε γιά τίς παντοῦφλες της, ἀλλά ἔνα παλιό-
παιδιο εἶχε πάρει τή μιά κι ἔφευγε γελώντας κοροϊδευτικά. Τήν ἄλλη
τήν εἶχε κάμει λιώμα τ' ἀμάξι.

Κι ἔτσι ἡ μικρούλα δέν εἶχε πιά τίποτα νά προφυλάξει τά ποδαράκια
της, πού ἦταν μελανά ἀπό τό κρύο. Στήν παλιά ποδιά της εἶχε σπίρτα.
Εἶχε ἔνα όλόκληρο πακέτο καί τά πουλοῦσε. Μά τήν ἡμέρα αὐτή, τήν
παραμονή τοῦ νέου ἔτους, ὅλοι ἦταν τόσο βιαστικοί καί, μέ τόν παλιό-
καιρον αὐτό, κανείς δέ σταματοῦσε γιά νά κοιτάξει τό προσωπάκι τῆς
μικρῆς, πού ίκέτευε δίχως νά μιλεῖ. Ἡ μέρα σωνόταν καί δέν εἶχε που-
λήσει οὕτη ἔνα κουτί. Κανείς δέν τήν εἶχε ἐλεήσει οὕτε μέ μιά πεντάρα.
Τρέμοντας ἀπό τό κρύο καί τήν πείνα, σερνόταν ἀπό δρόμο σέ δρόμο.
Ήταν ζωντανή εικόνα τῆς χειρότερης δυστυχίας.

Νιφάδες ἀπό χιόνι σκέπαζαν τά μακριά ξανθά της μαλλιά, πού ἔπε-
φταν στό λαιμό της κατσαρωμένα. Αὔτό όμως δέν τήν ἔνοιαζε βέβαια
διόλου. Σ' ὅλα τά παράθυρα ἔλαμπαν φῶτα, κι ἀπ' ὅλα σχεδόν τά σπί-
τια ἔβγαινε μιά ωραία εύωδία ἀπό τή χήνα, πού ἔψηναν γιά τό ἀποφινό
γλέντι. Αὔτο, ώ, αὐτό βέβαια τήν ἔκανε νά κοντοστέκεται ἐδῶ κι ἐκεῖ
καί ν' ἀκούει* τήν ὄρεχτική μυρωδιά.

Τέλοιο, ἀφοῦ γιά στερνή φορά πρόσφερε τό πακέτο της μέ τά σπίρ-
τα, τό δυστυχισμένο παιδί βλέπει μιά γωνιά, ἀνάμεσα σέ δυό σπίτια,
κάπως προφυλαγμένη. Κάθεται ἐκεī τσακισμένη καί στριμώχνεται,
τραβώντας κοντά στό σῶμα της τά μικρά της πόδια. Μά τουρτουρά καί
κρυώνει πιό πολύ ἀπό πρίν κι ὅμως δέν τολμᾶ νά γυρίσει σπίτι της.
Γιατί δέν εἶχε διόλου λεφτά νά πάει στόν πατριό της, κι αὐτός σίγουρα
θά τήν ἔδερνε. "Αλλωστε, μέσα στήν ἀθλια σοφίτα, ἔκανε τό ἔδιο κρύο,
γιατί ἡ σκεπή ἦταν χαλασμένη κι ὁ ἄνεμος φυσοῦσε μέσα καί δέν εί-
χαν διόλου φωτιά.

Τά χεράκια της ἦταν ξυλιασμένα.

—"Αν ἔπαιρνα ἔνα σπίρτο, σκέφθηκε, μόνο ἔνα, γιά νά βγάλω λίγη
φωτιά νά ζεστάνω τά δάχτυλά μου; Ό πατέρας δέ θά τό καταλάβει πώς
λείπει.

Αὔτο κι ἔκαμε. Τό 'τριψε καί φστ! φστ! νά το πού ἀνάβει! "Εβαλε τό
χερι της κοντά καί τής φάνηκε πώς βρισκόταν μπροστά σέ καμιά με-
γάλη σόμπα, πλούσια καί γεμάτη στολίδια. Μέσα ἔδινε κι ἔπαιρνε ἡ
φωτιά, φωτιά μέ τά ὅλα της. "Αχ, τί γλυκιά ζέστη. ᩧ μικρή είπε νά
ἀπλώσει τά ποδάρια της νά τά ζεστάνει – ὅταν, ξαφνικά, ἡ φλόγα

---

*ἀκούω τή μυρωδιά: νιώθω τή μυρωδιά (ἰδιωματική χρήση).

ἔσβησε. Ἡ σόμπα ἔξαφανίστηκε καί τό παιδί ἔμεινε ἐκεῖ δά, κρατώντας στό χέρι ἔνα ψιλό ξυλάκι μισοκαμμένο.

Ἐστριψε δεύτερο σπίρτο. Ἡ λάμψη ἔπειφτε πάνω στόν τοῖχο, καί ὁ τοῖχος γινόταν διάφανος, κι ἡ μικρή εἰδε τί γινόταν μέσα στή σάλα, πού ἦταν ἀπό πίσω. Τό τραπέζι ἦταν στρωμένο μ' ἔνα ώραιο κάτασπρο τραπεζομάντιλο, ὅπου ἔλαμπαν τά πορσελάνινα σερβίτσια. Στή μέση ἦταν ἡ ψητή χήνα, γαρνιρισμένη με ζαχαρωμένα μῆλα. Καί νά πού τό πουλί ζωντανεύει ἔσφινικά κι ἔρχεται μπροστά στή μικρή, μ' ἔνα πιρούνι κι ἔνα μαχαίρι, καρφωμένο στό στήθος του. Κι ὕστερα πιά τίποτα. Ἡ φλόγα σβήνει καί δέ μένει παρά μόνο ὁ τοῖχος, ὁ ψυχρός καί ύγρος τοῖχος.

Ἡ μικρή παίρνει τρίτο σπίρτο, καί τώρα ὄνειρεύεται πώς εἶναι κοντά σ' ἔνα δέντρο χριστουγεννιάτικο, πολύ πλουσιότερο ἀπ' ἐκεῖνο πού εἰδε πέρσι σ' ἔνα πλούσιο σπίτι ἀπό τά τζάμια τοῦ παραθυριοῦ. Στά πράσινα κλαριά του καίνε πολύχρωμα κεριά κι ἀπ' ὅλες τίς μεριές κρέμονται χρυσωμένα μπομπόνια, παγνιδάκια, ἔνα πλήθος ἀπό θάματα κι ἀπό μάγια! Τό φτωχό τό κοριτσάκι ἀπλώνει τό χέρι γιά νά πιάσει τό πιό ἀσχημό, τό πιό ταπεινό. Μά τό σπίρτο σβήνει. Τό δέντρο φαίνεται σά ν' ἀνεβαίνει πρός τόν οὐρανό καί τά κεριά του γίνονται ἄστρα. "Ἐν' ἀπ' αὐτά ἔσκολλά καί κυλᾶ στή γῆ, ἀφήνοντας πίσω του χρυσωμένη γραμμή.

— Νά κάποιος πού θά πεθάνει, συλλογίζεται ἡ μικρή.

Ἡ γριά γιαγιά της, τό μόνο πλάσμα πού τήν είχε ἀγαπήσει καί πού είχε πεθάνει ἐδῶ καί καιρό, τής είχε πεῖ πώς, ὅταν βλέπει ἔνα πεφταστέρι, θά πεῖ πώς κάποια ψυχή ἐκείνη τήν ὥρα πάει στόν οὐρανό.

Ἐτριψε κι ἄλλο σπίρτο. Λάμψη μεγάλη ἀπλώθηκε καί μπροστά στό παιδί φάνηκε ἡ γιαγιά. Τά φορέματά της ἔβγαζαν λαμπρό φῶς καί τό πρόσωπό της ἦταν τόσο γλυκό καί τόσο τρυφερό!

— Γιαγιάκα, φώναξε ἡ μικρή, ἔλα πάρε με. "Ω, μή μ' ἀφήσεις μόλις σβήσει τό σπίρτο. Θά φύγεις, ὅπως ἔφυγε κι ἡ σόμπα ἡ ζεστή, κι ἡ ψητή χήνα καί τό λαμπρό δέντρο; Μείνε, μείνε σέ παρακαλῶ, ἡ πάρε με καί μένα μαζί σου.

Καί τό παιδί ἄναψε κι ἄλλο σπίρτο, κι ὕστερα κι ἄλλο, καί σιγά σιγά ὅλο τό πακέτο, γιά νά βλέπει πιό πολλήν ὥρα τή γιαγιάκα της. Κι ἦταν μιά λάμψη, πιό λαμπρή κι ἀπό τ' ὥραιότερο σεληνόφως. Ἡ γιαγιά δέν ἦταν πιά σκυφτή καί κουρασμένη, ὅπως ὅταν πέθανε. Ἡταν μεταμορφωμένη. Πήρε τή μικρή στήν ἀγκαλιά της καί τήν πήγε ψηλά, πολύ ψηλά, σ' ἔναν τόπο, ὅπου δέν ἦταν οὔτε κρύο, οὔτε πείνα, οὔτε λύπη: τήν πήγε μπροστά στό θρόνο τοῦ Θεοῦ.

Τ' ἄλλο πρωί ώστόσο. οἱ διαβάτες βρῆκαν στή γωνίτσα τό κορμί τῆς μικρούλας. Τά μάγουλά της ἦταν κόκκινα καὶ φαινόταν σάν νά χαμογελοῦσε. Εἶχε πεθάνει ἀπό τό κρύο, τή νύχτα ἐκείνη, πού σ' ἄλλα παιδιά εἶχε φέρει τόση χαρά.

Στά ξυλιασμένα χέρια της κρατοῦσε ὅ,τι ἔμενε ἀπ' ἓνα μισοκαμένο πακέτο σπίρτα.

– Τί ἀνοησία! εἰπ' ἔνας ἄκαρδος. Πῶς φαντάστηκε πώς θά ζεσταινόταν μέ τά σπίρτα!

"Άλλοι ἔχουσαν δάκρυα πάνω στό φτωχό παιδάκι. Γιατί δέν ἤξεραν τί ὥραία πράγματα εἶχε ίδει τή νύχτα ἐκείνη, κι ὅτι ὅσσο κι ἄν εἶχε ὑποφέρει, τώρα ὅμως ἦταν τρισευτυχισμένη στή γλυκιά ἀγκαλιά τῆς γιαγιάς της.

Ἐρωτήσεις

1. Νά συγκρίνετε τό παραμύθι αύτό μέ γνωστά σας παραμύθια. Τί διαφορές παρουσιάζει;
2. Ἐλάτε στή θέση τοῦ κοριτσιοῦ καὶ βρεῖτε τίς δυσκολίες πού τό περιβάλλουν.
3. Ποιά ἐντύπωση σᾶς ἀφήνει τό τέλος τοῦ παραμυθιοῦ; Δικαιολογήστε τή γνώμη σας.

ΧΑΝΣ ΚΡΙΣΤΙΑΝ ΑΝΤΕΡΣΕΝ (1805-1875). Περίφημος Δανός συγγραφέας, πού ἔγραψε κυρίως παραμύθια καὶ διηγήματα γιά παιδιά. Τά ἔργα του ἔχουν μεταφραστεῖ στίς περισσότερες γλώσσες. 'Από τά πιό γνωστά παραμύθια του είναι: 'Η σακοράφα, Τό ἀηδόνι τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Κίνας, Τό ἀσχημόπαπο, 'Ο μολυβένιος στρατιώτης, Τό κορίτσι μέ τά σπίρτα.

Μακριά ἀπ' τόν κόσμο

‘Ο Δημοσθένης Βουτυρᾶς ἔγραψε διηγήματα μέ ήρωες ἀνθρώπους ἐργατικούς πού ζοῦν στά ἀστικά κέντρα. Τό διήγημα Μακριά ἀπ' τόν κόσμο ἀναφέρεται στή ζωή μιᾶς οἰκογένειας, πού οἰκονομικές δυσκολίες τήν ἀναγκάζουν νά κατοικήσει σε ἑνα σπίτι στήν ἐρημιά, μιά ὥρα μακριά ἀπό τήν πόλη.

Μιά ὥρα μακριά ἀπ' τήν πόλη μέ τά πόδια θά ‘τανε τό σπίτι μας. Ἀλλά σέ τί θέστη! Ἀπ' τή μιά μεριά, πίσω τοῦ σπιτιοῦ, ἑνα βουνό ἀπότομο, φαλακρό, γυμνό ἀπό κάθε βλάστηση, και μικροί μικροί λόφοι, κι ἀπό τήν ἄλλη ἑνα ρέμα, μέ χίλια δυσό ρεματάκια, πού χυνόντουσαν σ' αὐτό, μικρούς καταρράχτες, κατασκευάσματα τῶν νερῶν, πού ἀπό ψηλά, ὀρμητικά κατέβαιναν.

Δύο μόνον σπίτια ύπηρχαν ἐκεῖ. Τό δικό μας, κι ἑνα ἄλλο, πρός τήν πόλη, στήν ἵδια γραμμή, και ἵσαμε διακόσια μέτρα ἀπό μᾶς. Ἀλλο δέν ύπηρχε. Μετά τό ρέμα ὅμως, στό δρόμο τῶν περιβολιῶν, ύψωνόταν ἑνα ὡραῖο, κομψό, πού κατοικούσε ἑνα ἀντρόγυνο περασμένης ήλικι-ας, μέ μιά δουλίτσα. Τίποτε ἄλλο. Πέρα λίγο, ἀρχίζανε τά περιβόλια, σειρά περιβολιῶν... Κοράκια γύριζαν, πλήθος, ἔκαναν βόλτες, ψηλά, και ὁ κρωγμός τους κάθε τόσο ἀκουγότανε μέσα στή σιωπή, στήν ἐρημιά.

— Πώ, πώ, ἐρημιά... Τρομάρα εἶναι δῶ! εἴπε ἡ μάνα μου, ὅταν ἐπήγαμε.

“Ισως εἶχε δίκιο, ἄλλα τί νά κάναμε; Ἡ ἀνάγκη. Κάποιος φίλος παλιός τοῦ πατέρα μου τοῦ τό ἔδωσε δωρεάν νά καθίσει. Τό εἶχε φτιάξει αὐτός γιά ἐξοχικό...”

‘Ο δρόμος του ἔφερνε στήν πόλη, ἄλλα τόν εἶχανε χαλάσει τόν περισσότερο τά νερά. Σχισμάδες μεγάλες τοῦ εἶχαν κάνει δῶ, ἐκεῖ πάλι τοῦ εἶχαν ἀνοίξει, λές, τά σωθικά του, κι ἔβλεπες ἄλλα χώματα, κόκκινα αύτά, στό βάθος. Ὑπῆρχαν και μερικά δέντρα, λεῦκες τά πιό πολλά, κι ἑνα μάλιστα κομμένο τό μισό, πού εἶχε βγάλει φυλλαράκια ἢ κλαδάκια στά πλάγια του.

Γιά νά πάμε κεῖ, στό σπίτι, τραβήξαμε τό διάολό μας. Περάσαμε πρῶτα ἀπό τό δρόμο τῶν περιβολιῶν, ὕστερα στρίψαμε σ' ἑνα δρομάκι

γεμάτο δέντρα, πού ἔφερνε στό δρόμο τοῦ σπιτιοῦ μας. Καί ἀπό μακριά ἔσφορτώσαμε τά πράματα μας.

Ο δρόμος τῶν περιβολιῶν ἦταν ὥραῖος, στρωτός. Ἐρχόταν ὅμως ἀπό μακριά, δέν ἦταν ἵσιος, καί μᾶς πλησίαζε κεῖ, περνώντας τή γέφυρα, κι ἔπειτα χανόταν, ἀκολουθώντας τό ρέμα.

Ο πατέρας μου ἔλεγε πώς ὁ δρόμος μας ἦταν ὁ σωστός δρόμος τῶν περιβολιῶν, ἀλλ' ἀπό τήν ἡμέρα πού ἡ γέφυρα του χάλασε, χάθηκε κι αὐτός. Ἡ δημοτική ἀρχή εἶδε καί τό δύσκολο νά διατηρεῖ δρόμο πού κάθε τόσο τά νερά τόν χαλοῦσαν, καί τόν ἄφησε στήν τύχη του. Προτίμησε κεῖνον τόν ἄλλον πού ἄν καί δέν ἦταν ἵσιος, Ἠταν ὅμως μακριά ἀπό τήν ὄρμη τῶν νερῶν.

Καί ἀπ' τό δρόμο τῶν περιβολιῶν περνοῦσε κι ἔνα λεωφορεῖο. Τό πρωί, τό μεσημέρι καί τό βράδυ, ὅταν τό φῶς τῆς ἡμέρας ἔσβηνε.

Ο πατέρας μου ἐρχότανε μόνο τό βράδυ. Ἐπαιρνε φαῖ μαζί του γιά τό μεσημέρι. Θεωροῦσε ἔξοδο νά ἔρχεται καί τό μεσημέρι μέ τό λεωφορεῖο.

Πόσο μ' εὔχαριστησε, ὅταν πήγαμε σ' αὐτό τό σπίτι, τό πρωί πού βγῆκα κι εἶδα στήν ἄκρη ἑνός ρεματιοῦ παπαροῦντας νά κουνιοῦνται καί μοῦ ἤρθε ἡ μυρουδιά τῶν ἄγριων λουλουδιῶν. Τό χαμόμηλο, τό καλύτερο στολίδι τῆς ἀνοιχῆς, ἀπλωνόταν παντοῦ, ἐκτός ἀπ' τούς ξερούς λόφους, πού ἄλλο ἀπ' ἀγκάθια, κι αὐτά κάπου κάπου, δέ φύτρωνε.

Χειλιδόνια γυρίζανε γρήγορα, καί ψηλά στόν καθάριο οὐρανό, κοράκια, ἄλλοτε χτυπώντας τίς φτερούγες τους, κι ἄλλοτε μέ άκινητες, ἀπλωμένες, σχίζανε τόν ἀέρα.

Πόσο ἐπιθυμοῦσα νά ἤμουν κι ἐγώ ἔνα ἀπ' αὐτά...

Δέ θά εἶχα, ἄν ἤμουνα, μιά ἀνησυχία, πού μ' ἔδερνε, ἀπό τήν ἡμέρα πού ἀφήσαμε μιά ἄλλη πόλη μακρινή, γιά νά ἔρθουμε σ' αὐτό τό μέρος. Μιά ἀνησυχία γιά τούς δικούς μου, γιά τόν πατέρα μου, τή μάνα μου, τή ἀδελφάκια μου: τί θά γίνουμε, τί θά κάνουμε!

Ἐκεῖ, στό σπιτάκι αὐτό τό ἐρημικό, μέ τήν αὐλή, τό πηγάδι καί τά δεντράκια, θά ἤμουν εύχαριστημένος πολύ, ἄν δέν εἶχα αὐτή τήν ἀνησυχία καί δέν ἔβλεπα ἔνα φόβο στή μάνα μου πάντα, γιά τά μέλλοντα, ἄν θά πήγαιναν οι δουλειές τοῦ πατέρα μου καλά.

Καί ὅταν αὐτός ἐρχόταν τό βράδυ, ἡ μάνα μου πρώτη κοίταζε τά δάχτυλά του, ἄν εἶναι μαυρισμένα ἀπ' τό μελάνι.

— "Εγραψες; τόν ρωτοῦσε, ἔτυχε κάτι;

— "Ε, κάτι...

Τά μικρά ἀδερφάκια μου χοροπηδοῦσαν τότε.

— Γιά, γιά! έκανε ή μάνα μου, πώς χαίρονται...

Ό πατέρας μου μέ κοίταζε μέ χαμόγελο.

Τά κοίταζα καὶ 'γώ, ἀλλά μέ λύπη.

Δέν ξέρω πώς, ὅταν ἔβλεπα τή χαρά τους, μοῦ ἄναβε ή λύπη, ή ἀνησυχία, πιό δυνατά.

— Γιά τόν Πέτρο τί θά κάνουμε; Δέ θά πάει σχολεῖο; ρώτησε γιά μένα, μιά Κυριακή, ή μάνα μου τόν πατέρα μου.

— Ποῦ νά πάει τώρα, τῆς ἀπάντησε αὐτός, τόν ἔχασε τό χρόνο του. Μεθαύριο, ἄν, θεοῦ θέλοντος, πάμε μέσα, τότε βλέπουμε. Κι ἐπειτα, πῶς θά μείνετε σεῖς μονάχοι ἐδῶ πέρα...

‘Ο κηποῦς τοῦ σπιτιοῦ ἦταν καταπράσινος, λουλούδια πολύχρωμα βγαίνανε ἡ εἰχανε βγεῖ παντοῦ, γεμίζοντας τήν ἀτμόσφαιρα ὅλο εὐώδιες.

Τά δέντρα πάλι τοῦ δρόμου, τά μεγάλα, σά νά φλυαρούσανε, σά νά λέγανε, νά λέγανε σέ κάθε δροσερή πνοή τοῦ ἀνέμου πού περνοῦσε. Καί τά κοράκια, σέ πλήθος μεγάλο, γύριζαν κοντά στό ἀπότομο βουνό· καί φαινόντουσαν ν' ἀγριεύουνε στό πέρασμα τοῦ γερακιοῦ, πού ἀνήσυχα, νευρικά, καθώς ἔσχιζε τόν ἀέρα, κουνοῦσε τό κεφάλι του.

— 'Αχ, πώς ἥθελα νά ἤμουν... ἔλεγα καί γι' αὐτό.

Τή νύχτα εἰχαμε ἡ ἀκούγαμε μιά συναυλία. Αύτήν τήν ἔκαναν τά βαθράκια, πού σέ χιλιάδες βρισκόντουσαν στό ρέμα.

Καί ὅταν δέν ἐφώναζαν ὅλα, μιά ἡ δυό φωνές ἀπαλές ύψωνονταν στήν ἡσυχία τῆς ἀνοιξάτικης βραδιᾶς...

Τό σπίτι, πού ύπηρχε κοντά μας, ἄς ποῦμε κοντά μας, στόν ἵδιο δρόμο, ξενοικιάστηκε ξαφνικά.

Αὔτοί πού μένανε κεī, πρίν ἀκόμα τούς γνωρίσουμε τί ἄνθρωποι ἦταν καί πόσοι, φύγανε.

— Τί κρίμα, τί κρίμα... ἔλεγε ή μάνα μου. Τώρα δέν ἔχουμε κανένα κοντά μας! Θά εἰχαμε κάποιον νά μιλοῦμε...

Μιά μέρα ὅμως, πού γύριζα ἀπό μιά περιπλάνηση γύρω κεī, βρήκα στό σπίτι μιά ἐπίσκεψη.

‘Ηταν αύτή, μιά γυναίκα σχεδόν γριά, πού καθότανε στό σπίτι τό δόμορφο, πάνω ἀπ' τό ρέμα καί στό δρόμο τῶν περιβολιῶν.

Μοῦ φάνηκε ἀλλιώτικο τό σπίτι καί σά νά πήρε πάλι, καί κεī, κάτι ἀπό τήν παλιά του χαρά. Καί μάλιστα, ὅταν ἥρθε ὁ γέρος της, ἔνας κοντόχοντρος μέ πρόσωπο καταστρόγγυλο καί κοκκινόμαυρο.

Κι ἔμειναν ὡς τό βράδυ πού ἥρθε ὁ πατέρας μου καί γνωριστήκανε. Τούς συνοδέψαμε ὕστερα ὅλοι, καί τά μικρά, ἵσαμε τό ρέμα, πού οἱ βαθράκοι φωνάζανε πολλοί μαζί, πλήθος, μέ κάτι φωνές, σά νά εἰχανε

μαζευτεῖ κεῖ, νά είχανε κάνει συνάθροιση, ὅλες οι μάγισσες και οι στρίγκλες τοῦ κόσμου, κι ἔκαναν κάποια μαγική, στρίγκλικια ἐορτὴ ἡ λειτουργία.

Ψηλά, ἔνα κομμάτι φεγγαριοῦ φώτιζε ἔνα μισοστέφανο φωτεινό, μέ κορδέλες, ἐπίσης φωτεινές, νά κρέμεται πάνω ἀπό τό ἀπότομο μαύρο βουνό...

Ἐρωτήσεις

1. Τί ἀντίκτυπο ἔχει στήν ψυχή τῶν παιδῶν καὶ εἰδικά τοῦ Πέτρου ἡ οἰκονομική κατάσταση τῆς οἰκογένειας; Σημειώστε τά σχετικά χωρία.
2. Στό διήγημα τρεῖς φορές ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τό πέταγμα τῶν κορακιῶν. Τί θέλει νά ἐκφράσει μέ αὐτῇ τήν εἰκόνα;
3. Τί ἀλλαγή φέρνει στή ζωή τῆς οικογένειας ἡ ἐπίσκεψη τοῦ ἡλικιωμένου ζευγαριοῦ;

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ. Γεννήθηκε τό 1872 (πιθανότατα) στόν Πειραιά καὶ πέθανε τό 1958. Δέν ἔκανε σπουδές. Μέ τό διήγημα ἄρχισε νά ἀσχολεῖται γύρω στό 1900. Πέρασε δύσκολη ζωή μέ στερήσεις κι ἀρρώστιες. 'Ωστόσο δέ σταμάτησε ποτέ νά γράφει καὶ μᾶς ἔδωσε πάνω ἀπό 500 μικρά καὶ μεγάλα δηγήματα καθώς καὶ νουβέλες. "Έχει ἐκδώσει 35 συλλογές μέ ἔργα του. 'Απ' αὐτές ἀναφέρουμε τό Λαγκά, τόν Παπα-Εἰδωλολάτρη, τήν Ἐπανάσταση τῶν ζώων, τό Μέσα στούς ἀνθρωποφάγους. 'Η συμβολή του στό νεοελληνικό διήγημα θεωρεῖται ἀξιόλογη.

Νίκος Χαντζάρας

Ειδύλλιο

Τό ποίημα φαίνεται πώς είναι μιά ωραία περιγραφή τῆς φύσης. Πιό πέρα όμως άπεικονίζει τής ζεστής άνθρωπινη σχέση μητέρας και γιού που καθαγιάζει τό μόχθο και τόν μετατρέπει σέ χαρά τῆς ζωῆς. "Ολα τά ποιήματα τῆς συλλογῆς τοῦ Ν. Χαντζάρα Ειδύλλια διαπνέονται άπό τήν ίδια διάθεση.

Φῶς άστομί τοῦ διάσελου* τά μαύρα πεῦκα ζώνει,
τρέμει τ' άστερι τῆς αύγης* καί παίρνει νά θαμπώνει
δαδί πού καίγεται στή στιά* τήν εύωδιά του χύνει.
Σκεβρή* μιά πόρτα άνοιγοντας γλυκό τρίξιμο άφήνει
λεβεντονίος μέ τό τσαπί* στόν ώμο του προβαίνει
τόν προβοδάει σεμνή κυρά μαντιλοφορεμένη...
Μητέρα, καλό βράδυ! ό νιός – καί ξεκινάει μέ χάρη.
Κι άπ' τό κατώφλι: – "Ωρα καλή, χρυσό μου παλικάρι!
... Ρόδινο φῶς τοῦ διάσελου τώρα τά πεῦκα ζώνει,
λαλοῦν τοῦ κάμπου οί πετεινοί καί γλυκοξημερώνει..."

Έρωτήσεις

1. Οι δυό πρώτοι στίχοι έπαναλαμβάνονται παραλλαγμένοι κάπως στό τέλος τοῦ ποιήματος. Έκφράζουν οἱ στίχοι αύτοί τίποτε περισσότερο άπό τούς πρώτους στίχους;
2. Ποιοί στίχοι έκφράζουν τή συναισθηματική σχέση τοῦ άνθρωπου μέ τά άντικείμενα τοῦ σπιτιοῦ; Ποιοί τή συναισθηματική σχέση τῆς μητέρας και τοῦ γιοῦ;

διάσελο: στενή δίοδος άνάμεσα σέ δυό ύψη ματα, αύχενας.
άστερι τῆς αύγης: αύγερινός.

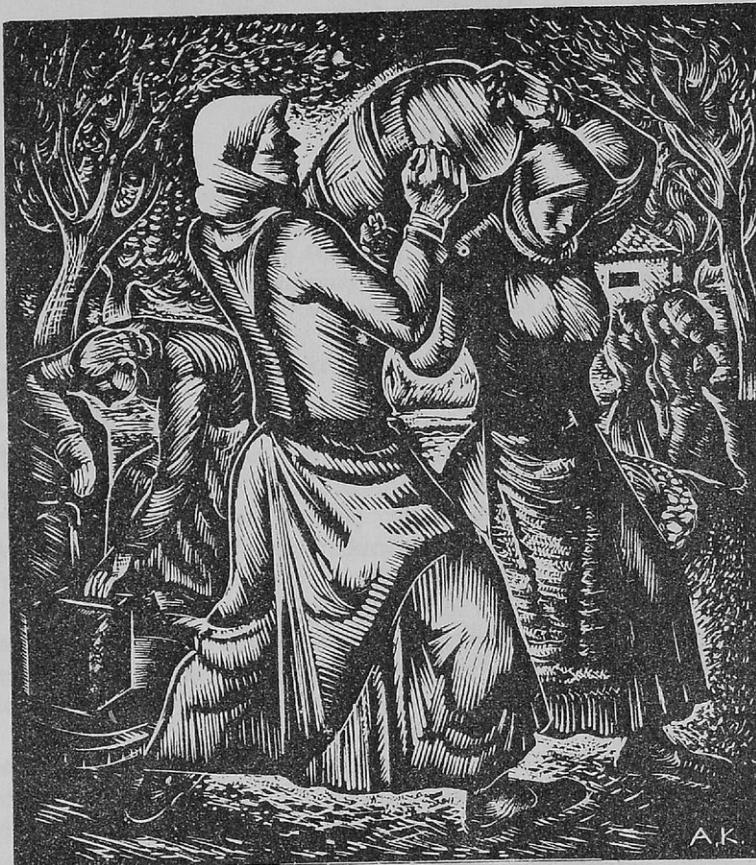
στιά: έστια, τζάκι.

σκεβρός: σκεβρωμένος, ζαρωμένος.

τσαπί: γεωργικό έργαλείο γιά σκάψιμο, σκαπάνη, (τσάπα).

3. Πώς χαρακτηρίζεται ή μητέρα στό ποιήμα μέ τους στίχους 6 καί 8;

ΝΙΚΟΣ ΧΑΝΤΖΑΡΑΣ (1884-1949). Γεννήθηκε στόν Πειραιά. Έργαστηκε ώς δημοσιογράφος καί χρονογράφος. "Έγραψε λιγόστιχα ποιήματα γεμάτα άγαπη γιά τό ύπαιθριο τοπίο καί τήν άγροτική ζωή. Έκλογή άπό τά ποιήματά του έκδόθηκε μέ τόν τίτλο *Ειδύλλια*.

VII. Τό ἀγωνιστικό πνεῦμα τοῦ ἀτόμου

Ἡ δύναμή σου πέλαγο κι ἡ θέλησή μου βράχος
(Διον. Σολωμός)

A. Κορογιαννάκη : Στή βρύση

[‘Ο Βασίλης καί τό φίδι]

Τό κείμενο πού άκολουθεῖ είναι άπόσπασμα από τή νουβέλα του Στράτη Μυριβήλη ‘Ο Βασίλης ό ‘Αρβανίτης (1939), άπό τά άριστουργήματα τής νεοελληνικής πεζογραφίας. “Εργο μέ πνεῦμα ἔντονα ἀγωνιστικό, δόπου ό ἥρωας ἐνσαρκώνει τή λεβεντιά καί τήν παλικαριά στήν πιό καθαρή καί φυσική μορφή της: Κάτι σάν φυσικό φαινόμενο.

Καλοκαίρι ήταν, είχαν άποτρυγήσει πιά τ’ ἀμπέλια. Βάλανε στά βαρέλια τό μοῦστο καί καζανιάσανε γιά ρακί. Αύτά τά άποσταγμένα τσίπουρα τ’ ἀδειάσανε κατόπι σωρούς στούς ἀπόμερους σπιτότοπους. Σ’ όλο τό χωριό μύριζε ξινά καί μεθυστικά ό ἄερας. Λοιπόν τότες ἥρχιζε ή ἐποχή τοῦ παιχνιδιοῦ, πού τό λέγαμε «τά καζίκια».

Ήταν παλούκια ἀπό σκληρό ξύλο, τά ‘καναν μυτερά ἀπό τήν πιό χοντρήν ἄκρη καί τά κάρφωναν τά παιδιά στά πατημένα τσίπουρα ἢ στή σφιχτή λάσπη πετώντας τα τιναχτά. “Ηθελε δύναμη στό χέρι, ἥθελε καί πιδεξοσύνη.

‘Ο Βασίλης ἔπαιζε μέ κάτι συνομήλικούς του σ’ ἔνα ψήλωμα. Τά σπίτια στό χωριό μας είναι χτισμένα σκαλωτά πάνω στό λόφο. Θαρρεῖς τό ‘να πατά στή στέγη τ’ ἀλλουνοῦ γιά ν’ ἀνεβεῖ στήν κορφή τοῦ βουνοῦ. Ξάφνου, κάποιος ἀπό τούς συντρόφους του πάτησε μιά φωνή, δείχνοντας κατά τά κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ μας: τήρα! τήρα!

Γύρισαν όλοι, ἀποξυλώθηκαν σαστισμένοι νά βλέπουν. Τά παλαιϊκά κεραμίδια σάλευαν σάν τά λέπια, μετατοπίζονταν μέ κρότο τό ‘να πίσω ἀπό τ’ ἄλλο, πάνω στή σκεπή. Κατόπι ἔνα θεόρατο φίδι ἄρχισε νά βγαίνει σιγά σιγά ἀπό κάτω. ‘Ανεσήκωσε τά κεραμίδια μέ τό κεφάλι καί ξεπρόβαλε λίγο λίγο στό ξέφωτο. “Ἐβγαινες ἔβγαινε καί τελειωμό δέν είχε. Στό τέλος κουλουριάστηκε, χουζούρευε καί λιαζόταν.

‘Ο Βασίλης ήτανε τότες ἔνας παίδαρος δεκάξι χρονῶ. Γαλανομάτης, κατσαρομάλλης, ότι ἔκανε νά ίδρωνει τό μουστάκι. ‘Αρπα ἔνα καζίκι* ἀπό πουρνάρι, μέ τή μύτη ντυμένη στό σίδερο, σάν ἀκόντιο (μπαλτά-

καζίκι: παλούκι.

δες τά λέγαμε αύτά τά σιδεράτα καζίκια). Μιά καί δυό πετάγεται τρεχάτος στό σπίτι.

‘Ο πατέρας ἔλειπε στά χωράφια, ή μητέρα φούρνιζε φωμί. Χωρίς νά ρωτήσει κανέναν, ἀνοίγει τίς πόρτες, σπρώχνει τήν παρακόρη, ἀνεβαίνει στ’ ἀπάνω πάτωμα, κι ἀπό τή γκλεβανή* ἀνεσκαλώνει καί μπαίνει στό ταβάνι.

Σά βρέθηκε κεῖ μέσα, δίνει μιά μέ τή ράχη καί ξεπετσώνει τά καταχυτά*. Ἀνοίγει τρύπα στή σκεπή καί βγαίνει στά κεραμίδια. Ἐκεῖ ἀρχίζει τή μπαλεσιά μέ τό φίδι.

Αύτό μεμιᾶς κατάλαβε πώς ἔχει νά κάνει μέ κακόν ὄχτρό. Χίμηξε θεριακωμένο κατά πάνω στό παιδί, πού τό κοπάνιζε μέ τό καζίκι. Μιά ἔκανε νά φύγει νά γλιτώσει, μιά πισογύριζε ὅρθιο. Τοῦ σήκωνε κεφάλι, πετούσε γλώσσα καί φύσαγε θυμαμένο. Ἡ οὐρά του σφύριζε σά βούρδουλας σκίζοντας τόν ἀγέρα μέ δύναμη. Θρύψαλα τά κεραμίδια.

Κόσμος καί κοσμάκης μαζεύτηκε στά τριγυρινά δώματα, στ’ ἀψηλώματα καί στά παραθύρια, ἀπορεμένος νά βλέπει τοῦτο τό παράξενο πράμα. Φωνές καί κακό ἥπο παντοῦ. Κάποια στιγμή ὅλοι μαζί, ἄντρες, γυναίκες, πάτησαν μιά τσιριξιά τρομαγμένη.

Ήταν πού ὁ Βασίλης, κυνηγώντας τό θεριό στήν κατηφοριά τῶν καταχυτῶν, πήρε μιά γλίστρα καί κύλησε ὡς τήν ἄκρη τῆς σκεπῆς. Πρόφταξε κι ἀρπάχτηκε ἀπό τόν τσίγκο τῆς ρουνιᾶς*, πού ἔφερνε ἔνα γύρω τή σκεπή. Κρεμάστηκε ἀπό κεῖ σάν τό γάτο, κι ὅλοι κράτησαν τήν ἀνάσα ἀπό τή λαχτάρα. Οἱ γυναίκες βαστούσαν τά μάγουλά τους. Τάζανε μές στό νοῦ τους κερί καί λάδι στήν Παναγιά, νά μήν τό δοῦν αύτό πού περίμεναν.

Γιατί ὅλος ὁ κόσμος ἔλεγε πώς ἐν’ ἀπό τά δυό, γιά ὁ τσίγκος θά λυγίσει καί θά φύγει, γιά τά χέρια τοῦ παιδιοῦ θά ξαμολάρουν ἀπό τήν κούραστή δέν ἱτανε, λέγαν, πράμα τοῦτο νά βαστάξει πολλήν ὥρα.

‘Ο Βασίλης κρεμόταν ὄλοένα σάν τό σταφύλι δέκα μπόγια ψηλά πάνω ἀπό τό καλντερίμι όλο μαρμαρόπετρα. Κάτι γειτόνισσες τρέξαν καί φέρανε ἀπό κάτου στρώματα καί μαξιλάρια. Καί κεῖ πού λέγαν «τώρα θά πέσει», καί κεῖ πού χτυποκαρδούσαν, ὁ Βασίλης ἀνεσύρθηκε πάλι σάν τό γάτο καί κόλλησε τό στέρνο στήν ἄκρια τῆς σκεπαστῆς. Τά κεραμίδια ἔσπαναν κι ἔπεφταν μαζί μέ τούς ἀσβέστες, μ’ αύτός δέν ἔπεφτε.

γκλεβανή καί γκλαβανή: α) τό ἄνοιγμα (φωταγωγός) στή στέγη. β) καταπατή.

καταχυτά: οἱ ευλωσιές τής σκεπῆς.

ρουνιά: τά λούκια τῆς στέγης. ‘Υδρορρόη.

– Φτάνει ν' ἄγαντάρουν οἱ σιδεροδεσιές τῆς ρουνιᾶς, συλλογιόνταν ὅλοι μές στήν καρδιά τους.

Οἱ σιδεροδεσιές ἄγαντάρανε κι ὁ Βασίλης βρέθηκε μπρούμυτος στά κεραμίδια. Ἔνα «ἄχ» ξαλάφρωσε τήν καρδιά τοῦ κόσμου, οἱ γυναῖκες ἔκαναν τό σταυρό τους κι ὅλοι ἄρχισαν νά μιλοῦν μαζεμένοι.

Ο Βασίλης σέρποντας, μουλωχτά σάν τή σαύρα, σύρθηκε, ἀνέβηκε καὶ γονάτισε πάλι στή σκεπή. Ἀρπαξε τό καζίκι καὶ ρίχτηκε μπρός.

Τό φίδι βρῆκε τόν καιρό, εἶχε ἄρχισει νά τρυπώνει. Τό προφταίνει, τυλίγει στό ζερβί τήν οὐρά καὶ τό τραβᾶ, ξεφρενιασμένος ἀπό πάθος. Σάν τό ἀνάγκασε νά βγάλει καὶ τό κεφάλι, τοῦ καρφώνει ἐκεῖ κατάκορφα τή σιδερένια μύτη τοῦ καζικιοῦ καὶ τό πετά κάτου στό δρόμο. "Ἔτσι μαζί μέ τό παλούκι πού τό τρύπησε.

Ξεφώνισαν πάλι οἱ χωριανοί πού ἡταν μαζεμένοι στό σοκάκι. Σκορπίστηκαν τρομαγμένοι, σάν τίς κότες πού κακαρίζουν.

Ο Βασίλης ἀπόμεινε κεῖ ψηλά, ξαπλωμένος μπρούμυτος στή σκεπή, γαντζωμένος ἄκρη ἄκρη.

Λαχανιασμένος ἀπό τόν ἀγώνα, κόκκινος φωτιά, μέ τά μάτια ἀγριεμένα, κοίταζε κάτου τό θεριό νά δέρνεται μέσα στή σκόνη, νά χτυπά τή δυνατή οὐρά καὶ γ' ἀναδεύει τίς κουλοῦρες. Στό χοντρό κορμί του περνοῦσαν κύματα κύματα τά ρίγητα ώσπου νά ψωφήσει. Ἔβλεπε χάμου ἐκεῖ καὶ τούς χωριανούς, πού ξεθαρρεύουνταν σιγά σιγά κι ἄρχισαν νά σιμώνουν, σάν εἰδαν πώς στό τέλος ὁ λαφιάτης δέ σάλευε ὀλότελα. Ἔνα δυό κιόλας κοτοῦσαν κι ἔβαζαν ἡρωικά τό πόδι πάνω στόν ψόφιο Μαμούρη*, νά δείξουν πώς τό λέει ἡ καρδιά τους.

"Ἄξαφνα κάτι εἴπε ἔνας τους καὶ μεμιᾶς σήκωσαν τά μάτια κι ἔβλεπαν τ' ἀγόρι ἐκεῖ πάνου, τόσο πιό ψηλά ἀπ' ὅλους. "Ολοι σώπαιναν κι ἔβλεπαν. Τό κεφάλι τοῦ Βασίλη φαινόταν ἀπό τό δρόμο, ἐκεῖ στήν ἄκρη τής στέγης. Σοβαρός, αύστηρός, μέ τό πρόσωπο ξαναμένο ἀνάμεσα στά κρεμασμένα μαλλιά, πού χρυσάφιζαν.

Εἶδε πού τόν κοίταζαν. Σηκώθηκε, κατέβηκε πάλι. Δίχως νά μιλήσει, δίχως νά πάει κοντά στό φίδι, νά χαρεῖ τή νίκη του. Τράβηξε πίσω στό ψήλωμα πού εἶχε τό παιχνίδι. Μάζεψε πάλι γύρα στά τσίπουρα τούς συντρόφους καὶ ξανάρχισαν τά καζίκια.

Οἱ γειτόνοι μέτρησαν τό φίδι, θεριό πράμα. Ὁχτώ ποδάρια ἀντρίκια εἶχε μάκρος, ἔνα κεφάλι ἵσαμε τής γάτας. Ἀνοίξανε τήν κοιλιά του, βρήκαν ἀκόμα καὶ κομμάτια πανί στό στομάχι του.

Μαμούρη: ἔτσι τό εἶχαν ὀνομάσει τό φίδι, πού τό ἄκουγαν στό σπίτι, μά δέν τό ἔβλεπαν.

Σά γύρισε ό πατέρας φχαριστήθηκε μέ τήν παλικαριά τοῦ παιδιοῦ. Μ' ἔστειλε νά τοῦ πάω ἔνα μαντίλι, κόκκινο τῆς φωτιᾶς, ἀπό Προυσιανό μετάξι. «Νά τοῦ πεῖς: είσαι ἀντρειωμένος "Ελληνας". Πήγα καὶ τοῦ τό'πα.

—Ο πατέρας σοῦ στέλνει τό ρεγάλο* καὶ σοῦ μηνᾶ: «είσαι ἀντρειωμένος "Ελληνας".

'Ο Βασίλης πολύ τό χάρηκε. Τό δεσε στό λαιμό του, ἔβαλε τά δάχτυλα στά μαλλιά μου καὶ μοῦ 'πε:

—Πέρι τοῦ πατέρα σου ἀπό μένα «σπολλάτη»*

'Ακόμα κι ἀκόμα θυμᾶμαι μέσα στά μαλλιά μου τά δάχτυλα τοῦ Βασίλη.

'Η μητέρα μονάχα εἶδε συλλογισμένη τό πράμα. Δέν ἔπρεπε νά σκοτώσουν τό Μαμούρη κι ἄς τρόμαζαν τά παιδιά. Ὡταν τό καλό στοιχειό τοῦ σπιτιοῦ.

Φώναξαν τόν παπά, ἔκανε ἀγιασμό καὶ ράντισε μ' ἔνα κλωνί βασιλικό ὅλες τίς γωνιές.

'Ωστόσο μέσα στόν ἵδιο χρόνο μᾶς πέθανε τό Λενάκι μας. "Ἐνα πρωί τέλειωσε ἔτσι ἥσυχα ὅπως ἦρθε. Μόνο πού ἔκλεισε πιά τά λυπημένα ματάκια του καὶ δέ μᾶς ξανακοίταξε μέ κείνο τόν παράξενο τρόπο του. 'Η μητέρα ἀκόμα κι ἀκόμα πιστεύει πώς ὥταν ἀπ' αὐτό: πού ἔχασε τό σπίτι τό καλό του στοιχειό.

'Από κείνο τό περιστατικό ὥταν πού ξεχώρισε ό Βασίλης μέσα στό χωριό κι ὅλοι εἶχαν πιά νά κάνουν μέ τήν ἀφοβία του.

Ἐρωτήσεις

1. Νά παρατηρήσετε τήν κατασκευή (δομή) τοῦ κειμένου μέ βάση τή σειρά τῶν εἰκόνων.
2. Προσέξτε πῶς ὁ συγγραφέας παρουσιάζει μιά τό Βασίλη, μιά τό φίδι, μιά τόν κόσμο. Νά βρείτε αύτές τίς ἐναλλαγές στό κείμενο.
3. Νά χαρακτηρίσετε τό Βασίλη ἀπό τίς πράξεις του.
4. Ὡταν τό καλό στοιχειό τοῦ σπιτιοῦ: Τί σημαίνει αὐτή ἡ φράση τῆς μητέρας;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα στή σελ. 10.

ρεγάλο: φιλοδώρημα, δῶρο.

σπολλάτη: ἀπό τό είς πολλά ἔτη: Εύχαριστω, πολλά τά ἔτη.

[Έλευθερία ή Θάνατος]

Τό μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη Καπετάν Μιχάλης (1953), όπου άνήκει και τό απόσπασμα, άναφέρεται σ' ένα από τά τελευταία απελευθερωτικά κινήματα της Κρήτης, στά τέλη του περασμένου αιώνα. Τό κύριο πρόσωπο τού έργου, ο Καπετάν Μιχάλης, «ό φοβερός αντρας», έχει άνεβει μέ την όμαδα του στά βουνά και πολεμάει τους Τούρκους. Τήν οικογένειά του (τή γυναίκα του Κατερίνα καί τό γιό του, τό Θρασάκι) τήν άφησε στό χωριό, στό σπίτι του πατέρα του Καπετάν Σήφακα, όπου έχουν συγκεντρωθεῖ γ' άσφαλεια κι άλλα γυναικόπαιδα. «Έκατό χρονών λιοντάρι, τά γένια του ποτάμιζαν καί τού σκέπαζαν τό άνοιχτό δόλοδάσωτο στήθος κι έκρυβαν τίς δεμένες λαβωματίές πού 'χε πάρει στό Μεγάλο Σηκαμό. Οι φρυδάρες του χοντρές, άγκαθωτές, τού 'κρυβαν τά μάτια καί τίς άναστκων μέ τή φούχτα του, γιά νά μπορέσει νά δεῖ...». «Ετσι περιγράφεται ο καπετάν Σήφακας. Κι έπειδή ήταν άγραμματος, έβαζε τόν έγγονό του, τό Θρασάκι, καί τού μάθαινε τήν άλφαβήτα. Είναι χειμώνας.

– Τί νά γίνουνται έκει άπάνω οί χριστιανοί;

Έλχαν άνεβει οι γυναίκες στά δώματα* νά ξεχιονίσουν, νά μή σπάσουν τά δοκάρια από τό βάρος, κι άγνάντευαν πέρα τό βουνό κι άναστέναζαν: τί νά γίνουνται έκει άπάνω, Θέ μου, οί χριστιανοί! Κι ή κυρα-Κατερίνα είχε στυλωμένα τά μάτια της κι αύτή στό καταχιόνιστο βουνό καί συλλογίζουνταν τό φοβερόν αντρα...

“Ηλιος σήμερα λαμπερός, ό ούρανός καταγάλανος, κρούσταλλο ό άγέρας. Δυό τρία σπουργίτια κατέβηκαν στή χιονισμένην αύλή τού παππού καί σκάλιζαν καί τοιμπολογούσαν τό χιόνι· τό Θρασάκι είχε προβάλει έξω μ' ένα κομμάτι ψωμί, γέμισε ή αύλή σπουργίτια λιμασμένα.

– Παππού, παππού, φώναζε τό Θρασάκι καί τού 'δειχνε τά σπουργίτια.

Μά αύτός είχε μαζευτεί στή γωνιά, όμπρος από τό άναμμένο τζάκι καί κοίταζε άκινητος, άμιλητος, τίς φλόγες πού άγλειφαν κι έτρωγαν κι έκαναν στάχτη τά ξύλα. Μέρες τώρα δέ μιλοῦσε, όλο καί χλώμιαζε καί

*δῶμα: ταράτοα.

βούλιαζε σέ σκοτεινούς λογισμούς· κάποια τόν είχε κυριέψει έγνοια μεγάλη.

“Εθρυψε τό Θρασάκι όλο τό ψωμί στά σπουργίτια, μπήκε μέσα.

Τήν ώρα έκείνη ό παππούς σηκώνουνταν· είχε παραγγείλει καί τοῦ ‘φεραν από τό Καστέλι έναν τενεκέ κόκκινη μπογιά καί μιά βούρτσα· στράφηκε, έγνεψε στό Θρασάκι.

– Πάρε τήν μπογιά, Θρασάκι μου, καί πάμε. Νά τη, στή γωνιά· καί δῶσ’ μου έμένα τή βούρτσα.

– Ποῦ θά πάμε, παππού;

– Τώρα θά δεῖς· μόνο γρήγορα, τώρα πού δέ χιονίζει.

Πρόβαλαν στήν ξώπορτα· παππούς κι έγγονός στάθηκαν καί κοίταξαν κάτω τό χωριό, άσάλευτο, βουβό, κουκουλωμένο στά χιόνια... Τί μάγια είναι έτοῦτα, τί άσπριλα τά σπίτια, οι πέτρες, οι δρόμοι, πόσον δύλα είχαν όμορφήνει, τά ξύλα, τά κουρέλια, τά χαλάσματα, σκεπασμένα από τό άφράτο άνεγγιχτο χιόνι! Τό Θρασάκι δέν άποχόρταινε νά βλέπει πώς μεταμορφώθηκε τό χωριό σέ μιά νύχτα.

“ΕΒγαλε από τό ζωνάρι του τό μεγάλο χρωματιστό μαντίλι του ό παππούς κι ἄρχισε νά καθαρίζει τήν πόρτα από τό χιόνι.

– Εμπα μέσα, Θρασάκι, είπε, πάρε ένα πανί, καθάριζε καί σύ.

“Αστραψε κατακάθαρο τό ξύλο· έσκυψε ό παππούς, ξεκαπάκωσε τόν τενεκέ, βούτηξε τή βούρτσα.

– Στ’ ὄνομα τοῦ Θεοῦ! μουρμούρισε.

– Τί θά κάμεις, παππού;

– Τώρα θά δεῖς!

Σήκωσε τή βούρτσα κι ἄρχισε ἀργά, προσεχτικά, νά γράφει μέ τήν κόκκινη μπογιά, στήν πόρτα, τό πρῶτο γράμμα: Ε, ύστερα Λ, ύστερα Ε πάλι...

– Α! φώναξε τό Θρασάκι, κατάλαβα!

‘Ο παππούς χαμογέλασε:

– Κατάλαβες τώρα γιατί μ’ ἔπιασε ή λόξα νά μάθω γράμματα; έκαμε. Είχα τό σκοπό μου: θά γεμίσω τό χωριό, δέ θ’ ἀφήσω τοῖχο, θ’ ἀνέβω καί στό καμπάναριό, θά πάω καί στό τζαμί καί θά γράψω: Ἐλευτερία ἡ Θάνατος! Ἐλευτερία ἡ Θάνατος, πρί νά πεθάνω.

Μιλούσε κι ἔγραφε μέ χοντρές πινελιές τά μαγικά λόγια. Καί κάθε τόσο ἔγερνε πίσω τό κεφάλι, καμάρωνε τά γραφτά του. Δέν μποροῦσε ἀκόμα νά τό χωρέσει ό νοῦς του, τί μυστήριο είναι έτοῦτο, νά σημαδεύεις μερικές γιώτες καί κουλούρες κι από αύτές νά βγαίνει μιά φωνή, σά νά ταν στόματα ἀνθρώπου, χείλια καί λαρύγγια καί σπλάχνα καί φώναζαν.

– Μά άλήθεια, Θρασάκι, ρωτούσε κάθε τόσο τόν έγγονό του, άλήθεια πώς τά σημάδια αύτά είναι πράματα ζωντανά και μιλοῦνε; Πῶς γίνεται και μιλοῦνε; Μέγας είσαι, Κύριε!

Φώναζε τώρα ή ξώπορτά του, κάμποσην ὥρα στέκουνταν καί τήν καμάρωνε. Δέν ήταν πιά έτούτη πόρτα, ήταν αύτός ο ίδιος, ο καπετάν Σήφακας, ήταν τά δυό φύλλα τής καρδιᾶς του πού φώναζαν.

– Καλά τό γραψα, Θρασάκι μου; ρώτησε άνήσυχος· δέν έκαμα λάθος;

– Σοῦ βάζω δέκα, παππού, άριστα! έκαμε ό έγγονός και γέλασε.

–”Ε, πάμε παραπέρα!

Βρῆκαν παραπέρα, στό άπογύρισμα τοῦ δρόμου, έναν τοῖχο, δέν τόν είχε χτυπήσει τό χιόνι, βούτηξε πάλι τή βούρτσα ό παππούς, πήρε φόρα. Έγραφε, έγραφε, τράβηξε παραπέρα, έγραφε, πιτσίλιζαν οἱ μπογιές τά γένια του, έπεφταν στά στιβάνια του, λέρωναν τό μεϊτανογέλεκό* του, μά αύτός δέ χαμπάριζε. Ιερή φλόγα τόν είχε συνεπάρει· όπου έβρισκε τοῖχο καθαρό, στρωτό, μιάν πόρτα μεγάλη, στέκουνταν, καί δώστου ζωγράφιζε τά μαγικά σημάδια· κι ό τοῖχος πού ήταν πρίν βουβός καί κιοτής*, έβγαζε τώρα φωνή καί διαλαλούσε παλικαρίσια τή λαχτάρα του· ή πόρτα, τό ξύλο τό άμιλητο, πετούσε ψυχή, μιλοῦσε, θαματουργούσε σάν τίμιο ξύλο.

Είχε πάρει πιά τό χέρι του τό κολάι* τής γραφής, πετούσε. ”Εφτασε στήν πλατεία τοῦ χωριοῦ· έκει ’ταν τό σκολειό, ή έκκλησιά, τό τζαμί· πιό πέρα ό καφενές. Βούτηξε τή βούρτσα στήν μπογιά, άρχισε άπό τήν πόρτα τοῦ σκολειοῦ: Έλευτερία ή Θάνατος! Δυό γέροι πρόβαλαν άπό τόν καφενέ:

–”Ε, έ καπετάν Σήφακα, πότε τά ’μαθες τά γράμματα; Τί γράφεις, τί έπιαθες;

–’Αποχαιρετῶ, άποκρίθηκε ό παππούς, χωρίς νά στραφεῖ, σάς άφήνω ένα λόγο, τό στερνό, νά μέ θυμᾶστε.

– Τί λόγο;

–’Έλευτερία ή Θάνατος! φώναξε τό Θρασάκι.

Κούνησαν οἱ γέροι τό κεφάλι τους, μπήκαν μέσα.

– Πάει, άγγελοσκιάχτηκε* ό γερο-Σήφακας, μουρμούρισαν, ζυγώνει ό Χάρος.

μεϊτανογέλεκο: γελέκο καί μεϊτάνι (έξαρτημα τής κρητικής φορεσιᾶς, πού προσαρμόζεται στούς ώμους).

κιοτής: δειλός.

τό κολάι: ή εύκολιά.

άγγελοσκιάζομαι: είμαι στά τελευταῖα μου.

‘Ο παππούς στάθηκε τώρα άπόδω από τό τζαμί· κατακάθαροι οι τοίχοι, καινουριοσπρισμένοι, ή πόρτα κίτρινη.

— Άνακάτεψε, Θρασάκι, τήν μπογιά μ' ἔνα ξύλο, εἶπε ό γέρος, έδω θά βάλω τά δυνατά μου· θά κοτσάρω σέ κάθε γράμμα καί μιάν ούρά γιά στολίδι· τώρα θά δεῖς! εἶπε καί δώστου ἀνεβοκατέβαζε τή βούρτσα, μέ περίσσια τώρα τέχνη, ἀπάνω στήν κίτρινη πόρτα.

Τέλεψε, κουράστηκε.

— Πάμε τώρα σπίτι, εἶπε, κουράστηκα. ‘Αλλη μέρα ή ἐκκλησιά· θά πάρω καί μιά ἀνεμόσκαλα· λέω ν' ἀνεβῶ ἀψηλά στό καμπαναριό, καί θέλει γερά κότσια.

— Μήν γκρεμιστεῖς, παππού· θ' ἀνέβω κι ἐγώ.

— Οχι, ἐγώ, ἐπίμενε ό γέρος, ἐγώ· πάμε τώρα!

Έρωτήσεις

1. Γιατί ό παππούς μαθαίνει τήν ἀλφαβήτα στά γεράματα; Τί ἄνθρωπο δείχνει ή πράξη αὐτή;
2. Τί ἐντύπωση κάνουν στόν παππού τά γράμματα; Γιατί;

ΝΙΚΟΣ KAZANTZAKΗΣ (1883-1957). Γεννήθηκε στό ‘Ηράκλειο τῆς Κρήτης καί σπούδασε Νομικά στήν ‘Αθήνα. Συμπλήρωσε τίς σπουδές του στό Παρίσι καί ἤταν ἀπό τούς πιό πολυταξιδεμένους “Ελληνες πνευματικούς ἀνθρώπους. Τό ἔργο του είναι πλούσιο καί ἀπλώνεται σέ πολλούς τομεῖς: θεατρο, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδιωτικά, μυθιστόρημα, μεταφράσεις. ‘Ανέπτυξε πλούσια πνευματική δράση καί ἀπέκτησε διεθνή φήμη. Τά κυριότερα ἔργα του: ‘Οδύσσεια (ἔπος, ἀποτελούμενο ἀπό 33333 στίχους), Βίος καί Πολιτεία τοῦ ‘Αλέξη Ζορμπᾶ, ‘Ο Καπετάν Μιχάλης, ‘Ο Φτωχούλης τοῦ Θεοῦ, ‘Ο Χριστός ξανασταυρώνεται, ‘Ο τελευταῖος πειρασμός, Ταξιδεύοντας κ.ἄ. ‘Επίσης μετέφρασε τή Θεία Κωμωδία τοῦ Δάντη καί σέ συνεργασία μέ τόν I. Θ. Κακριδή τήν ‘Ιλιάδα καί τήν ‘Οδύσσεια τοῦ ‘Ομήρου.

Ο γέρος καί ή θάλασσα

Ο γέρος καί ή θάλασσα είναι «νουβέλα» του άμερικανού συγγραφέα Έρνεστ Χέμινγουαη. Πολλοί θεωροῦν ότι είναι τό αριστούργημά του, γιατί μέ πολύ απλό αλλά γοητευτικό λόγο διηγεῖται μιά απλή ιστορία: ένας γέρος ψαράς ζει μονάχος σ' ένα λιμάνι του Γκόλφ Στρήμ (στήν Κούβα) κι όλοι τόν θεωροῦν ἀτυχό, γιατί έχουν περάσει όγδοντα τέσσερις μέρες χωρίς νά πιάσει ούτε ένα ψάρι. Ό μόνος ἀνθρωπος που πιστεύει ἀκόμα σ' αὐτόν είναι ένα παιδάκι, πού πότε πότε τού κάνει συντροφιά. Ωστόσο ο γέρος δέν ἀπελπίζεται καί τελικά πιάνει ένα πολύ μεγάλο ψάρι. Καθώς θμως τό σέρνει μέ τή βάρκα του, τού τό τρώνε οι καρχαρίες, έτσι πού όταν πιά φτάνει στή στεριά, έχει ἀπομείνει μονάχα ὁ τεράστιος σκελετός – μάρτυρας τού ἀγώνα του.

Ο Χέμινγουαη γιά τή «νουβέλα» του αὐτή τιμήθηκε μέ τό μεγαλύτερο λογοτεχνικό βραβεϊο τῶν Η.Π.Α., τό βραβεϊο Πούλιτζερ (1953).

Στό ἀπόσπασμά μας παρακολουθοῦμε τόν ἀγώνα του μέ τόν πρώτο καρχαρία.

Τώρα ἡξερε πώς τό 'χε δικό του τό ψάρι καί πώς τά χέρια του κι ή ράχη δέν ἡταν ὄνειρο. «Τά χέρια γρήγορα θά γιάνουν, σκέφτηκε. "Αφησε νά φύγει τό βρώμικο αίμα καί μέ τό νερό τής θάλασσας θά κλείσουν οι πληγές*. Τό σκοτεινό νερό τού Κόλπου είναι τό καλύτερο φάρμακο γιά τίς πληγές. Τό μόνο πού πρέπει νά κάνω είναι νά κρατήσω ξάστερο τό μυαλό μου. Τά χέρια τέλεψαν τή δουλειά τους κι ἀρμενίζουμε τώρα μιά χαρά. "Ετσι πού είναι μέ κλειστό στόμα καί τήν ούρά γυρισμένη πάνω, ἀρμενίζουμε τώρα σάν ἀδέρφια». Τό μυαλό του ἀρχισε κομμάτι νά θολώνει κι ἀναρωτήθηκε: «'Εγώ πάω τό ψάρι, γιά ἐκεῖνο μέ πάει; "Αμα τό 'χα δεμένο πίσω καί τό 'σουρνα, δέ θά γινότανε κουβέντα. Μήτε ἄν τό 'χα μέσα στή βάρκα, τό κακόμοιρο, θά γινότανε κουβέντα». Μά βλέπεις ταξίδευαν μαζί δεμένοι πλάι πλάι κι ὁ γέρος σκέφτηκε: «"Ασ' το νά μέ πηγαίνει ἀφοῦ ἔτσι τ' ἀρέσει. Είμαι σέ καλύτερη θέση ἀπό δαῦτο κι αὐτό χάρη στά κόλπα μου. Ωστόσο ἐκεῖνο δέν ἥθελε τό κακό μου».

Ταξίδευαν ἥσυχα κι ὁ γέρος ἔβρεχε τά χέρια του στ' ἀλμυρό νερό

οἱ πληγές: πού είχε ἀνοίδει στά χέρια του ή πτετονιά.

καί πάσχιζε νά κρατάει καθαρό τό μυαλό του. Στόν ούρανό μαζεύονταν πολλά σύννεφα κι ἔτσι ό γέρος ἥξερε πώς θά 'χε ἀεράκι ὅλη τή νύχτα. Ξανακοίταζε τό ψάρι πολλή ὥρα, γιά νά βεβαιωθεῖ ἀκόμα μιά φορά πώς ὅσα γίνηκαν ἦταν ἀληθινά. Μά δέν ἄργησε νά ἐπιτεθεῖ ό πρωτος καρχαρίας.

'Ο καρχαρίας δέ βρέθηκε τυχαία ἐκεī κοντά. 'Ηρθε ἀπ' τά τρίσβαθα τῆς θάλασσας τότε πού 'γινε κείνο τό σκοτεινό σύννεφο ἀπ' τό αἷμα τοῦ ψαριοῦ κι ὕστερα σκόρπισε στά βαθιά νερά. Κι αὐτός, σάν τό 'δε, ἀνέβηκε τόσο γρήγορα καί τόσο ἄμυαλα πού ἔσπασε ἀπότομα τή γαλάζια ἐπιφάνεια καί πρόβαλε στόν ἥλιο. Βυθίστηκε πάλι στή θάλασσα, ξαναβρῆκε τό χυμένο αἷμα καί πήγαινε πιά ὅπου τραβοῦσε ἡ βαρκούλα καί τό ψάρι.

Καμιά φορά ἔχαγε τά ἵχνη. Τά ξανάβρισκε ὅμως κι ἔτρεχε γρήγορα, μέ ἄνεστη. Ἡταν ἔνας σπουδαῖος καρχαρίας «Μακό», καμωμένος γιά νά τρέχει σβέλτα, πιό σβέλτα καί ἀπ' τό πιό γρήγορο ψάρι. 'Ολα τά 'χε ὅμορφα ἔξόν τά σαγόνια του. Ή πλάτη του ἦταν γαλάζια, ὅμοια μέ τήν πλάτη τοῦ ξιφία, ἡ κοιλιά του ἀσημένια, τό πετσί του γυαλιστερό κι ὅμορφο. Ἐμοιαζε στό σουλούπι μέ τόν ξιφία καί ἔχειώριζε μόνο ἀπ' τά μεγάλα σαγόνια, πού τώρα ἦταν κλεισμένα σφιχτά. Γλιστροῦσε ἵσα ἵσα κάτω ἀπ' τήν ἐπιφάνεια. Τό πτερύγιο τοῦ στήθους ἦταν μεγάλο κι ἔκοβε τό νερό σάν ἀτσαλένιο λεπίδι. Στό κλειστό στόμα του βρίσκονταν ὄκτω σειρές δόντια κι ἔγερναν πρός τά μέσα. Δέ μοιάζανε μέ τά συνηθισμένα δόντια στό σχῆμα τῆς πυραμίδας, ὅπως είναι τά δόντια στούς περισσότερους καρχαρίες. Εἶχαν τό ἴδιο σχῆμα μέ τά ἀνθρώπινα δάχτυλα ὅταν πᾶνε νά γίνουν γροθιά καί θύμιζαν τά νύχια τῶν ἀρπαχτικῶν πουλιών. Στό μάκρος ἦταν ὅσο καί τά δάχτυλα τοῦ γέρου καί κοφτερά σάν ξυράφι κι ἀπ' τίς δυό μεριές. Μέ δυό λόγια ἦταν ἔνα ψάρι καμωμένο νά τρώει ὅλα τ' ἄλλα ψάρια τῆς θάλασσας, κι ἃς είχαν τόση γρηγοράδα καί δύναμη, πού δέ φοβόταν κανέναν ἐχθρό. Τώρα, ὅσο μύριζε τό αἷμα, πήγαινε ὅλο καί πιό γρήγορα, ἐνῶ μέ τό γαλάζιο πτερύγιο στό στήθος του ἔσκιζε τά νερά.

Σάν τό 'δε ό γέρος νά 'ρχεται, κατάλαβε πώς ἦταν ἔνας ἄφοβος καρχαρίας πού θά 'κανε ὅ, τι θέλει. 'Ετοίμασε ώστόσο τό καμάκι κι ἔδεσε σφιχτά τό σκοινί. Δέν είχε μπόλικο σκοινί, γιατί είχε δέσει τόν ξιφία μ' ἔνα μεγάλο κομμάτι. Τό μυαλό του τό 'νιωσε μέ μαᾶς πεντακάθαρο. Εἶχε στόν ἑαυτό του ἐμπιστοσύνη, γνώριζε ὅμως πώς ἷταν λίγες οἱ ἐλπίδες του. «'Ἡταν τόσο ὅμορφο τ' ὄνειρο γιά νά κρατήσει», σκέψητηκε. "Εριξε μιά ματιά στό μεγάλο ψάρι καί πρόσεχε τόν καρχαρία πού

ζύγωνε. «Θά μποροῦσε κι αύτό νά 'ναι ὄνειρο, σκέφτηκε. Δέ γίνεται νά τόν ἐμποδίσω νά ἐπιτεθεῖ, μά ἵσως καί νά τά βγάλω πέρα. Ντεντοῦζο*, σκέφτηκε. 'Ανάθεμα τή μάνα σου!».

'Ο καρχαρίας ἔφτασε γρήγορα στήν πρύμνη κι ὅταν ρίχτηκε στόν ξηρό, ό γέρος τόν ἀντίκρισε μέ τό στόμα ὀλάνοιχτο, μέ κεīνα τά παράξενα μάτια, νά χώνει τά δόντια του στή σάρκα λίγο πιο πάνω ἀπ' τήν οὐρά. Τό κεφάλι τοῦ καρχαρία βρισκόταν ἔξω ἀπ' τό νερό κι ἡ ράχη του λίγο ἥθελε νά φανεῖ. 'Ο γέρος ἄκουγε πῶς σκιζόταν ἡ σάρκα τοῦ μεγάλου ψαριοῦ τήν ὥρα πού ἔμπηγε τό καμάκι στό κεφάλι τοῦ καρχαρία, ἵσα στή γραμμή ἀνάμεσα στά μάτια καί στό ρύγχος. Βέβαια τέτοια γραμμή δέ βρισκόταν ἐκεῖ. Βρισκόταν μόνο τό σουβλερό γαλάζιο κεφάλι, τά μεγάλα μάτια καί τά σαγόνια πού τρίζανε κι ἔσφιγγαν καί κομματιάζανε. 'Εκεī ὅμως ἦταν τό μυαλό κι ὁ γέρος αύτό χτύπησε. Τό χτύπησε μέ τά ματωμένα χέρια του μπήγοντας τό καλό του καμάκι μ' ὅλη του τή δύναμη. Τό χτύπησε ἀπελπισμένα μά καί μέ ἀπόφαση, μέ τρομερό μίσος.

'Ο καρχαρίας ἔγειρε κι ὁ γέρος εἶδε πῶς ἀπ' τό μάτι του ἔψυγε ἡ ζωή. Σέ λίγο ἔγειρε πάλι καί τυλίχτηκε δυό βόλτες στό σκοινί. 'Ο γέρος τό 'ξερε πῶς πέθανε ὁ καρχαρίας, ὅμως δέν ἔλεγε νά τό παραδεχτεῖ. Στό τέλος ξάπλωσε ἀνάσκελα καί χτυποῦσε τόν ἀέρα μέ τήν οὐρά του κι ἔτριζε τά δόντια του, ἀναταράζοντας τά νερά σάν βενζινάκατος. Τό νερό ἀφριζε καθώς τό χτυποῦσε ἡ οὐρά καί τώρα τά τρία τέταρτα τοῦ κορμιοῦ του ἦταν ἔξω ἀπ' τή θάλασσα. Ξαφνικά τό σκοινί τεντώθηκε, τραντάχτηκε καί στό τέλος κόπηκε. 'Ο καρχαρίας ἔμεινε ἥσυχος γιά λίγο στήν ἐπιφάνεια κι ὁ γέρος τόν κοιτοῦσε ὕσπου βούλιαξε σιγά σιγά.

— Μοῦ πήρε καμιά σαρανταριά κιλά κρέας, φώναξε ὁ γέρος.

«Πήρε καί τό καμάκι μου κι ὅλο τό σκοινί, σκέφτηκε. Τώρα τρέχουν αἴματα ἀπ' τό ψάρι μου καί θά 'ρθουν κι ἄλλα».

Δέν ἥθελε πιά νά βλέπει τό ψάρι, ἔτσι πού ἦταν κομμένο. Σάν χτύπησε τό ψάρι ὁ καρχαρίας, λές καί χτύπησε αύτόν τόν ἴδιο.

«Νά ὅμως πού σκότωσα τόν καρχαρία, αύτόν πού χτύπησε τό ψάρι μου, σκέφτηκε. Κι ἦταν ὁ μεγαλύτερος ντεντοῦζο πού ἔχω δεῖ. Κι ὁ Θεός ξέρει ἄν ἔχω δεῖ μεγάλους. 'Ηταν πολύ ὅμορφο τ' ὄνειρο γιά νά κρατήσει, σκέφτηκε πάλι. Θά 'θελα ὅμως νά 'τανε στ' ἀλήθεια ὄνειρο καί νά μήν είχα ποτέ μου πιάσει τό ψάρι. Νά 'μουνα μονάχος στό κρεβάτι, πεσμένος στίς ἐφημερίδες. Μά ὁ ἄνθρωπος δέ γεννήθηκε γιά νά

ντεντοῦζο: αύτός πού ἔχει μεγάλα δόντια, ὁ δοντάς.

νικιέται, είπε. Ό ανθρωπος μπορεῖ νά έξολοθρευτεῖ. "Όχι όμως καί νά νικηθεῖ.

»Βέβαια λυπάμαι πού σκότωσα τό ψάρι, σκέφτηκε. Καί θ' άρχισουν όπου νά 'vai οι δύσκολες ώρες καί δέν έχω μαζί μου μήτε τό καμάκι μου. Ό ντεντούζο είναι σκληρός, ξενιος, δυνατός καί έξυπνος. Έγώ στάθηκα έξυπνότερος, άλλα μπορεῖ καί νά μή στάθηκα, σκέφτηκε. Μπορεῖ νά 'χα μόνο καλύτερα σπλα στή μάχη.

»Χρειάζεται σκέψη, συλλογίστηκε. Δέ μ' άπομένει άλλο. Αύτό μόνο κι ή μπάλα*. Άναρωτιέμαι τί θά 'λεγε ό Ντιμάτζιο γι' αύτό τό χτύπημα πού έδωσα στόν καρχαρία μές στό μυαλό. Δέν ήταν καί σπουδαίο πράμα, σκέφτηκε. Αύτό θά μποροῦσε νά τό κάνει ό πάσα ένας*. Λές όμως οι πληγές στά χέρια μου νά μ' έμποδίζαν τό ίδιο ζπωας τόν έμποδίζουν αύτόν οι κάλοι; Δέν ξέρω. Ήμένα ή φτέρνα μου ποτέ δέ μοῦ πόνεσε, έξον τότε πού πάτησα ένα φαρμακερό άγκαθι καί μοῦ παρέλυσε ζλο μου τό πόδι. Τότε τρελάθηκα άπ' τόν πόνο.

– Σκέψου τίποτα καλό, γέρο, είπε. Κάθε στιγμή σέ φέρνει καί πιό κοντά στό σπίτι. Χάσαμε σαράντα κιλά, ώστόσο ταξιδεύουμε γρήγορα.

»Ηξερε πολύ καλά τί θά γινόταν σάν θά 'φτανε στή μέση τού ρεύματος. Γιά τήν ώρα όμως δέ μποροῦσε νά γίνει τίποτα.

– Ωστόσο μπορώ νά κάνω κάτι, φώναξε. Μπορώ νά δέσω τό μαχαίρι μου άκρη άκρη στό κουπί.

Τό άεράκι δρόσιζε καί ταξίδευε γρήγορα. Ό γέρος δέν έβλεπε τί-ποτ' άλλο παρά τό πάνω μέρος τού ψαριού. Έτσι τού ξαναγεννήθηκε ή έλπίδα.

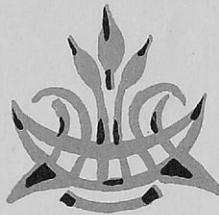
Έρωτήσεις

1. Ό γέρος σκέφτηκε: «Ήταν τόσο όμορφο τ' ζνειρο, γιά νά κρατήσει». Τί έννοούσε;
2. Γιατί ό γέρος σκέφτηκε τόν Ντιμάτζιο, όταν πέτυχε νά έξοντώσει τόν πρώτο καρχαρία;
3. Ό γέρος λέει: «Μά ό ανθρωπος δέ γεννήθηκε γιά νά νικιέται. Ό ανθρωπος μπορεῖ νά έξολοθρευτεῖ. "Όχι όμως καί νά νικηθεῖ". Τί θέλει νά πει; "Έχει σχέση αύτή ή σκέψη του μέ τή δική του ιστορία; Ξέρετε άλλα παραδείγματα ανθρώπων πού έξολοθρεύτηκαν, άλλα δέ νικήθηκαν;

ΕΡΝΕΣΤ ΧΕΜΙΝΓΟΥΑΙ (1898-1961). Αμερικανός συγγραφέας. "Έγραψε διηγή-

*ή μπάλα: ό γέρος άγαπουσε τό ποδόσφαιρο καί θαύμαζε τόν Ντιμάτζιο, φημι- σμένο τότε παίχτη (γύρω στά 1950).
πάσα ένας: κάθε ένας (λαϊκή έκφραση).

ματα και μυθιστορήματα. Τό 1954 πήρε τό βραβείο Νόμπελ. Ή ζωή του ήταν γεμάτη δράση και περιπέτειες. Τά κυριότερα έργα του είναι: 'Ο ήλιος άνατέλλει πάντα, Οι πράσινοι λόφοι τής Αφρικής, Άποχαιρετισμός στά σπλα, Γιά ποιόν χτυπά ή καμπάνα, Ό γερος και ή θάλασσα κ.α.

Γιάννης Ρίτσος

Ἐπιτύμβιο

Τό παλικάρι πού 'πεσε μ' ὄρθή τήν κεφαλή του
δέν τό σκεπάζει ή γῆς ὄγρή, σκουλήκι δέν τ' ἀγγίζει –

Φτερό στή ράχη του ό σταυρός κι ὅλο χιμάει τ' ἀψήλου
και σμίγει τούς τρανούς ἀιτούς και τούς χρυσούς ἀγγέλους.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ στή σελ. 17.

VIII. Ἀπό τήν ἐθνική μας παλιγγενεσία

Πέφτουμ' ἐμεῖς, τό ἔργο μας γιά τήν πατρίδα μένει
(Διον. Σολωμός)

Σπύρου Βασιλείου: Θανή τοῦ Καραϊσκάκη

"Υμνος εἰς τήν Ἐλευθερίαν

Ο "Υμνος εἰς τήν Ἐλευθερίαν (πού οἱ πρώτες στροφές του ἔγιναν 'Εθνικός μας "Υμνος) γράφτηκε τό 1823, ὅταν ἡ ἐπανάσταση βρισκόταν ἀκόμη στὴν πρώτη τῆς ὥρμῃ καὶ εἶχε σημειώσει ἀλλεπάλληλες ἐπιτυχίες. Ο Σολωμός ἦταν τότε 25 χρονῶν καὶ ζούσε στὴ Ζάκυνθο. Συμμετέχοντας μὲ τὸν τρόπο του στὸν ἀπελευθερωτικὸν ἄγώνα γράφει τὸν "Υμνο, στὶς 158 στροφές τοῦ ὅποιου δίνει ποιητικά τήν εἰκόνα καὶ τήν κίνησην τῆς ἀναγεννημένης καὶ ἀγωνιζόμενης Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας. Στήν εἰσαγωγὴν ὅμως (προοίμιο), ἀμέσως μετά τὸ ἀντίκρισμα καὶ τὸ χαιρετισμὸν τῆς Ἐλευθερίας, ὁ ποιητής κάνει μιὰ ἀναδρομή στὸ παρελθόν, γιά νά μᾶς περιγράψει τήν ἑσωτερική κατάσταση τῆς Ἑλλάδας στά χρόνια τῆς σκλαβιᾶς. Αὐτό βλέπουμε στὶς στροφές πού ἀκολουθοῦν.

1

Σέ γνωρίζω ἀπό τήν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τήν τρομερή,
σέ γνωρίζω ἀπό τήν ὅψη,
πού μέ βίᾳ* μετράει τή γῆ.

2

'Απ' τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τά ιερά,
καὶ σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

3

'Εκεī μέσα ἐκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἔνα στόμα ἀκαρτεροῦσες
«Ἐλα πάλι» νά σοῦ πεῖ.

4

"Ἄργειε νά 'λθει ἐκείνη ἡ μέρα
κι ἦταν ὅλα σιωπηλά,
γιατί τά 'σκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τά πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

5

Διστυχής! Παρηγορία
μόνη σοῦ ἔμενε νά λές
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νά κλαῖς.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει*
φιλελεύθερη λαλιά,
ἔνα ἐκτύπαε τ' ἄλλο χέρι
ἀπό τήν ἀπελπισιά,

βίᾳ: σπουδῇ,
Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει: καρτερώντας.

κι ἔλεες «πότε, ἄ! πότε βγάνω
τό κεφάλι ἀπό τη ἐρμίες;». Καί ἀποκρίνοντο ἀπό πάνω
κλάψες, ἄλυσες, φωνές.

Τότε ἐσήκωνες τό βλέμμα
μές στά κλάιματα θολό,
καὶ εἰς τό ροῦχο σου ἔσταζ' αἷμα
πλῆθος αἵμα ἑλληνικό.

Μέ τά ροῦχα αίματωμένα
ξέρω ὅτι ἔβγαινες κρυψά
νά γυρεύεις εἰς τά ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχή τό δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθες μοναχή·
δέν εἰν' εὔκολες οἱ θύρες,
ἐάν ἡ χρεία* τές κουρταλεῖ.

"Αλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τά στήθια
ἀλλ' ἀνάσασιν καμιά·
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σέ γέλασε φρικτά.

Ἐρωτήσεις

- Πῶς παρουσιάζεται ἡ ἐλευθερία στήν πρώτη στροφή;
- Γιατί λέει ό ποιητής «ἀπ' τά κόκαλα βγαλμένη»;
- Ποιά είναι ἡ κατάσταση τῆς Ἐλλάδας στά χρόνια τῆς σκλαβιᾶς; Βρεῖτε τίς ἐκφράσεις πού τήν ἀποδίδουν.
- Τί συνάντησε ἡ Ἐλλάδα -Ἐλευθερία, ὅταν ζήτησε βοήθεια ἀπό τά ξένα ισχυρά κράτη; Τί σημαίνουν οἱ στίχοι «δέν εἰν' εὔκολες οἱ θύρες, ἃν ἡ χρεία τές κουρταλεῖ»; Τί συμπέρασμα μποροῦμε νά βγάλουμε ἀπ' αὐτό;
- Τί σημαίνει τό «ναί» στή στροφή 15; Νά βρεῖτε τήν ἀντίθεση τοῦ τώρα μέ τήν προηγούμενη κατάσταση τῆς Ἐλλάδας.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

χρεία: ἀνάγκη.

"Αλλοι, ὀιμέ! στή συμφορά σου,
όπού ἔχαιροντο πολύ,
«σύρε νά 'βρεις τά παιδιά σου,
σύρε», ἐλέγαν οἱ σκληροί.

Φεύγει ὅπισω τό ποδάρι
καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
ἢ τήν πέτρα ἡ τό χορτάρι
πού τή δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

Ταπεινότατη σοῦ γέρνει
ἡ τρισάθλια κεφαλή,
σάν πτωχοῦ πού θυροδέρνει
κι εἶναι βάρος του ἡ ζωή.

Ναί ἀλλά τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μέ ὄρμή,
πού ἀκατάπauστα γυρεύει
ἢ τή νίκη ἡ τή θανή!

'Απ' τά κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἐλλήνων τά ίερά,
καὶ σάν πρῶτα ἀνδρειωμένη
χαῖρε, ὥ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Δημήτριος Καμπούρογλους

‘Ο Βύρων στή σκλαβωμένη ’Αθήνα

Τό περιστατικό είναι άπό την πρώτη έπισκεψη του Βύρωνα στήν ‘Ελλάδα (1809). Ο διάσημος ποιητής και θερμός φιλέλληνας, συγκινημένος από την κατάντια τών σκλάβων Έλλήνων, έμπνεύστηκε σ’ αύτό τό ταξίδι μερικά όπό τα ώραιότερα ποιήματά του, όπως τόν Κουρσάρο, τόν Γκιασούρ, τόν Τσαίλντ Χάρολντ. Στά ποιήματα αύτά χρησιμοποίησε πικρά λόγια και βαριές έκφρασεις γιά τούς “Ελληνες πού – άπόγονοι τέτοιων προγόνων – δέν είχανε τήν τόλμη νά ξεσκωθοῦν έναντίον τού τυράννου πού τούς δυνάστευε.

Στά 1810 ή σκλαβωμένη ’Αθήνα φιλοξενεῖ τό μεγάλο ”Αγγλο ποιητή καί θερμό φιλέλληνα λόρδο Βύρωνα.

Λίγα κιτρινιασμένα φύλλα άπομειναν πιά στή μεγάλη κληματαριά, πού σκεπάζει όλο τό παζάρι· γύρω στό συντριβάνι είναι τοποθετημένοι μεγάλοι πάγκοι, γιά νά χωροῦν τούς κατακτητές, πού κάθονται σταυροπόδι. Ο καφετζής πηγαινοέρχεται, κι αύτοί καπνίζουν τό τσιμπούκι τους ἢ ρουφοῦν τό ναργιλέ τους, εύχαριστημένοι πού έχουν σκλάβα μιά τέτοια ὅμορφη χώρα.

Εἶδαν νά διαβαίνει άπό κεῖ καί νά τούς περιεργάζεται ό Βύρων. Τόν φώναξαν νά πάρει καφέ καί αύτός δέχτηκε. Ήταν όλοι εύθυμοι καί γελαστοί καί ἀκόμη – σπάνιο πράμα γιά τούς κατακτητές – ήταν ομιλητικοί.

Εἶπαν πολλά καί διάφορα. Ανάμεσα στά ἄλλα ἔνας εἶπε, πώς τή νύχτα βρέθηκε σκοτωμένος ἔνας ἐπίσημος ’Αθηναῖος καί κανείς δέν ἔμαθε ποιός τόν σκότωσε.

– Μή σκοτίζεστε γι’ αύτό, εἶπε εἰρωνικά ἔνας ἄλλος, θά τόν ἔφαγε ἡ Λάμια* ...

– Αύτό θά εἶναι, αύτό θά εἶναι!... εἶπαν κι οί ἄλλοι, κι ἔβαλαν όλοι τά γέλια.

‘Ο Βύρων θύμωσε πολύ. Σηκώθηκε σέ λίγο κι ἔφυγε, χωρίς καλά

Λάμια: μυθικό τέρας μέ μορφή ἄγριας καί ύπερφυσικής γυναίκας πού τρεφόταν μέ ἀνθρώπινο κρέας. Ήδη στούς ἀρχαίους χρησιμοποιεῖται σά φόβητρο γιά τά παιδιά.

καλά νά τούς χαιρετίσει. Είχε πάρει όμως τό μάτι του ένα χριστιανό, πού κοντοστεκόταν και κρυφάκουγε τήν κουβέντα τῶν κατακτητῶν.

Ήταν ένα ώραιο και εύρωστο παλικάρι ό νέος αύτός. Πιό κάτω ό Βύρων τοῦ γνέφει νά σταθεῖ.

– Είσαι "Ελληνας; τοῦ λέει.

– Ναι, μιλόρδε.

– Αθηναῖος;

– Μάλιστα.

– Πώς σέ λένε;

– Νικόλα Σαρή.

– Άκουσες τί ἔλεγαν οἱ ἀγάδες καί γελοῦσαν;

– Τό ἄκουσα.

– Καί τραβᾶς τό δρόμο σου; Στάσου!... "Όχι ἔτσι ταπεινά. Στάσου ίσια! Δυστυχισμένοι πῶς καταντήσατε!

– Μᾶς τσάκισε ἡ σκλαβιά, μιλόρδε, εἶπε ό νέος.

– Ή σκλαβιά αὐτή θηρίο είναι;

– Μεγάλο καί φοβερό.

– Τότε σκοτώστε το.

– Έχει ένα σωρό κεφάλια.

– Καί σείς ἔχετε ένα σωρό χέρια.

– Τά χέρια τί ώφελοῦν σάν...

– Σά δέν ἔχετε καρδιά;

– Σά δέν ἔχομε ἄρματα.

– Τά λιοντάρια ἔχουν ἄρματα;

Τότε ό Σαρής ήσυχα ήσυχα καί μέ κάποια ἀξιοπρέπεια τοῦ λέει:

– Άκουσέ με, μιλόρδε. "Αν σηκώσει κανείς ἀπό μᾶς χέρι πάνω σέ κάποιον κατακτητή, δέ θά χαθεῖ μονάχα αύτός. Θά πάθει ὅλο του τό σόι. Θά πάθουν ἀθώοι ἄνθρωποι. Καμιά φορά κι ὅλη ἡ χώρα. "Επειτα τί νά κάμουν δυό καί τρεῖς ἄνθρωποι;

– Φρόνιμα τά λές, δυστυχισμένες ραγιά! Μά ἡ φρονιμάδα δέ χρησιμεύει πάντα. Φρονιμότερο ἀπ' τή δειλία δέν ύπάρχει στόν κόσμο. Πάντα ἔχει τό δίκιο της. Μά ὅταν σᾶς σκλάβωσαν οἱ κατακτητές, ήταν φρόνιμο; Τό ἀλυσοδεμένο χέρι πρέπει νά προσπαθεῖ νά σπάσει τίς ἀλυσίδες του, ὥχι νά ζητᾶ βοήθεια ἀπό τόν ούρανό. "Ένας ἀλυσοδεμένος σκλάβος σήκωσε μιά φορά ψηλά τό χέρι του καί ζητοῦσε τήν προστασία τοῦ ούρανοῦ· καί ξέρεις τί ἔκαμε τότε ό ούρανός; "Εριξε κεραυνό καί τό ἔκαψε..." Οταν ένας κάμει τό χρέος του στήν πατρίδα του, τό κάνουν, χωρίς νά τό καταλάβουν, κι ὅλοι οἱ ἄλλοι μαζί. Φαίνεται πώς ἡ φωτιά σας ἔσβησε πιά! "Ολο κυπαρίσσια είναι γεμάτη ἡ Ἀθήνα σας.

Δέν είδα πουθενά μυρτιές*!... Δέ σας άξιζει πιά ούτε άγάπη ούτε έλπιδα!

‘Ο Σαρής, όσο μιλά ό Βύρων, άλλάζει όλοένα ἔκφραση στό πρόσωπό του. Καί τώρα σκεπάζει τό πρόσωπό του μέ τά δυό του χέρια καί κλαίει.

‘Ο Βύρων άλλάζει άμεσως, μαλακώνει καί τόν πλησιάζει.

– Δυστυχισμένο παιδί!... Μήν άλλάζεις τό αίμα σου σέ δάκρυα! ‘Από τή σκλαβιά ώς τήν έλευθερία καί τόν τάφο ή ἐκλογή είναι εὔκολη. Σώνει πιά. ‘Αν ή χώρα σας είναι σκλαβωμένη, τά βουνά σας κι ή θάλασσα είναι ἐλεύθερα. Τί ἔχετε νά φοβᾶστε ἐκεῖ;

‘Ο Σαρής προχωρεῖ δυό τρία βήματα καί γυρίζει πίσω. Είναι τώρα ἄλλος ἄνθρωπος.

– Μιλόρδε! Κάθε φορά πού βρίσκεται σκοτωμένος κι ἀπό ἔνας χριστιανός – τό ἀκούσατε – οἱ κατακτητές μᾶς ἐμπαίζουν καί μᾶς λένε πώς τόν ἔφαγε ή Λάμια...

– Λοιπόν;

– Σοῦ ὄρκίζομαι, μιλόρδε, πώς ή Λάμια θ’ ἀρχίσει ἀπό τώρα νά τρώει καί κατακτητές.

Καί φεύγει. Τά μάτια του πετοῦν φλόγες.

Κι ό Βύρων ἀπό τ’ ἄλλο μέρος τραβᾶ μέ βῆμα γοργό.

‘Από τότε, ἀλήθεια, βρίσκονταν συχνά σκοτωμένοι καί κατακτητές: Τούς σκότωνε ό Σαρής, πού είχε γίνει ἀντάρτης καί μέ τά παλικάρια του είχε πάρει τά βουνά τής ‘Αττικῆς.

Ἐρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε τούς δυό τόνους στά λόγια τοῦ Βύρωνα.
2. Πῶς παρουσιάζεται ό Σαρής στήν ἀρχή καί πῶς στό τέλος τής συνομιλίας του μέ τό Βύρωνα; Νά βρεῖτε τίς δυό ὄψεις τοῦ Νικόλα Σαρῆ.
3. «Ἐνας ἀλυσοδεμένος... τό ἔκαψε». Τί θέλει νά πει αὐτό;
4. Πῶς χαρακτηρίζετε τό Βύρωνα ἀπό τό ἀνάγνωσμα αὐτό; Δικαιώνεται ό χαρακτηρισμός σας ἀπό τήν κατοπινή του δράση;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ. Γεννήθηκε στήν ‘Αθήνα τό 1852 καί πέθανε τό 1942. Σπούδασε Νομικά. Ιστοριοδίφης, λαογράφος καί λογοτέχνης ἀσχολήθηκε κυρίως μέ τήν ιστορία τῶν ‘Αθηνῶν ἀπό τήν Τουρκοκρατία καί ἐπειτα. Γι’ αὐτό τοῦ δόθηκε ή προσωνυμία «‘Αθηναιογράφος». Τό 1927 ἔγινε ‘Ακαδημαϊκός.

μυρτιές: ή μυρτιά (μυρσίνη) είναι τό φυτό τής δόξας, σέ ἀντίθεση μέ τό κυπαρίσσιο πού συμβολίζει τό πένθος.

“Εχει έκδώσει: Ἰστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίᾳ, Μνημεῖα τῆς Ἰστορίας τῶν Ἀθηνῶν, Ἀρματολοί καὶ κλέφτες, Τοπωνυμικά παράδοξα κ.ἄ.

Δημοτικό τραγούδι

Τοῦ Δήμου

‘Ο ‘Αλή Πασάς τῶν Ἰωαννίνων καταδίωξε μέ σκληρότητα τούς κλέφτες τῆς Ἡπείρου καί Θεσσαλίας καὶ ἀντικατέστησε τούς “Ἐλληνες ἀρματολούς μέ ‘Αλβανούς. ‘Ο Δήμος ἦταν Θεσσαλός ἀρματολός.

Σήμερα, Δήμο μ’, Πασκαλιά, σήμερα πανηγύρι,
τά παλικάρια χάρονται καί ρίχνουν στό σημάδι,
κι ἐσύ, Δήμο μ’, στά Γιάννινα, στήν πόρτα τοῦ βιζίρη,
στόν ἄλυσο, στό κούτσουρο, στό ἔρημο τουμπούκι*.
Καί ὅλος ὁ κόσμος τὸλεγαν*, καί Τούρκοι καί Ρωμαῖοι*.
«Δήμο μου, κάτσε φρόνιμα, νά ‘χεις τ’ ἀρματολίκι.»
– «Καί τί κακό σᾶς ἔκαμα καί κλαίετε ἀπό μένα*;
Νά δώκει ὁ Θεός κι ἡ Παναγιά, καί ἀφέντης Ἀγι-Γιώργης,
νά γιάνει τό χεράκι μου, νά ζώσω τό σπαθί μου...

Έρωτήσεις

1. Μέ τήν ἀντίθεση πού βλέπομε στούς τέσσερις πρώτους στίχους τοῦ τραγουδιοῦ ἐκφράζονται ἔμμεσα ἀπό τό λαό ὄρισμένα αἰσθήματα γιά τό Δήμο. Ποιά εἶναι αὐτά;
2. “στόν ἄλυσο, στό κούτσουρο, στό ἔρημο τουμπούκι”
Τί τονίζεται μέ τίς ἐπαναλήψεις τοῦ στίχου;
3. ‘Από τήν προτροπή «ὅλου τοῦ κόσμου» καί τήν ἀπάντηση τοῦ Δήμου νά ἐ-
ξηγήσετε τή συμπεριφορά καί τή νοοτροπία τῶν πολλῶν καί τοῦ ἀρματολοῦ.

τουμπούκι: κούτσουρο ὅπου ἔδεναν τά πόδια τῶν καταδικασμένων.
τὸλεγαν: τοῦ ἐλεγαν (ιδιωματικός τύπος).

Τούρκοι καί Ρωμαῖοι: τά εθνικά ὄνόματα ἔδω τονίζουν τή γενική προτροπή
πρός τόν ἀρματολό.
ἀπό μένα: ἐξαπίτας μου, γιά μένα.

Τής Λένως Μπότσαρη

Τό ποίημα άνήκει στά ιστορικά δημοτικά τραγούδια της Ήπείρου. Αναφέρεται σε μιά άπο τίς παρασπονδίες του Άλη Πασά σε βάρος των Σουλιώτων τό Δεκέμβρη του 1803.

Μετά τήν κατάληψη τής Μονής Σέλτου ("Αγραφα) πού έγινε μέ προδοσία, οι Άλβανοί έσφαξαν όλους τους Σουλιώτες έκτος άπο 80 άντρες καί δυό γυναίκες. Η Λένω, δεκαπεντάχρονη κόρη του Κίτσου Μπότσαρη, πολεμούσε κοντά στόν άδερφό της Γιαννάκη καί όταν αύτός σκοτώθηκε, πήγε στό μετερίζι του θείου της Νίκζα δίπλα στό ποτάμι. Γιά νά μήν πέσει στά χέρια τών Τουρκαλβανών πού τήν κύκλωσαν, ρίχτηκε στό ποτάμι καί πνίγηκε.

Ολες οι καπετάνισσες κι οι καπετανοπούλες,
όλες τήν "Αρτα πέρασαν, στά Γιάννινα τίς πάνε.
Κι ή Λένω δέν έπέρασε, μήτε σκλάβα πηγαίνει,
μόν' πήρε δίπλα τά βουνά, δίπλα τά κορφοβούνια.
Πέντε Τούρκοι τήν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραΐοι*.
Γυρίζ' ή Λένω καί τούς λέει καί μέ θυμό τούς κρένει:

– Ποῦ πάτε, βρέ βρωμότουρκοι κι έσεις παλιοζαγάρια;
Έγώ 'μ ή Λένω Μπότζαρη, ή άδερφή του Γιάννη,
π' έκαμε τήν Αρβανιτιά καί ντύθηκε στά μαύρα!

Έρωτήσεις

- Στήν πρώτη ένότητα τού ποιήματος (στιχ. 1-4) ύπαρχει μιά άντιθεση. Τί δηλώνει;
- Τί προβάλλεται μέ τήν άπαντηση πού δίνει ή Λένω στούς Τούρκους;
- Νά βρείτε τά ρήματα, τά ούσιαστικά καί τά έπιθετα πού ύπαρχουν στό τραγούδι. Τί παρατηρείτε;

τζοχανταραΐοι: σωματοφύλακες μουσουλμάνου ἄρχοντα, ἐπίλεκτοι στρατιώτες.

Μεσολογγίτικα Χριστούγεννα

Τό διήγημα είναι από τήν πρώτη πολιορκία του Μεσολογγιού (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1822). Τό έπεισόδιο τό άναφέρει ό Σπηλιάδης. Γιά τά ιστορικά κοίτα τήν 'Ιστορία του Έλληνικού "Εθνους ('Εκδοτική 'Αθηνῶν) Τόμος ΙΒ', σελ. 272-275. Τό ίδιο έπεισόδιο έγινε διήγημα κι από τόν Καρκαβίτσα ('Η θυσία).

Στή σκηνή τοῦ Ὁμέρ Βριόνη οἱ πασάδες ὄλοι μαζεμένοι συζητοῦσαν.

'Ηταν ν' ἀποφασιστεῖ, πρίν ξημερώσει, ἃν ἐσῆμανε ή ὅχι ἡ ὥρα νά πάρουν τό Μεσολόγγι.

-'Η νύχτα ἡταν σκοτεινή, τό κρύο δυνατό, ἡ ὥρα περασμένη. Μά εἰδήσεις είχαν φθάσει καί ο Ὁμέρ εἶχε συγκαλέσει τούς ἀρχηγούς, ἀνυπόμονος νά τούς ἀνακοινώσει τά μαντάτα καί νά ἔξασφαλίσει τή συγκατάθεσή τους.

"Ἐνδεκα χιλιάδες στρατός περιέζωνε γιά δύο ὄλόκληρους μῆνες τό χωριό, πού ἡταν τότε τό ἐρημωμένο Μεσολόγγι, καί δυό δοξασμένοι στρατηγοί, ὁ Κιουταχής καί ο Ὁμέρ Βριόνης, ἀμιλλοῦνταν ποιός νά τό πρωτοπάρει. Τά ὄχυρώματα ἡταν χωματένια, μισογκρεμισμένα κι ἐλεισινά. Μέσα – πού νά τό ἥξεραν τότε οι Τούρκοι! – τριακόσια ἔζηντα παλικάρια ὄλα ὄλα, διαφέντευαν τήν ήμέρα καί ξανάχτιζαν τή νύχτα τίς χαλάστρες πού ἄνοιγαν στόν τοῖχο τά τούρκικα κανόνια.

'Από καιρό ἐπέμενε ό Κιουταχής πώς μόνο μέ τό σπαθί καί τή φωτιά θά βάλουν γνώση στούς Γκιαούρηδες καί θά φέρουν σέ λογαριασμό τόν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο καί τόν Μάρκο Μπότσαρη, πού πεισμάτωναν στήν τρέλα τους η νά ἐλευθερώσουν τή χώρα η νά ταφοῦν μές στά ἐρείπιά της. Μά ό Ὁμέρ Βριόνης, πού μελετοῦσε τήν κατάκτηση τοῦ Μοριά καί πού ηθελε τό Μεσολόγγι στρατιωτική του βάση, ἐπέμενε νά τό πάρει μέ τό καλό.

Καί λόγια βαριά ἀνταλλάχτηκαν μεταξύ στούς δυό στρατηγούς.

Γιατί τούς είχαν παίξει οι Γκιαούρηδες καί πολύτιμος καιρός πήγε χαμένος σε συζητήσεις καί διαπραγματεύσεις· ώσπου, ἔνα πρώι, ξαφνισμένοι είδαν οι πασάδες τόν ύπερήφανο στόλο τοῦ Ἰσούφη* νά σκορπά καί νά χάνεται μπρός σέ επτά ύδραιικα καραβάκια, πού μέ απλωμένα τά πανιά μπήκαν στή λιμνοθάλασσα καί προκλητικά ἄραξαν στό Μεσολόγγι.

Κι ὅταν συνήλθαν ἀπό τή σάστιστή τους οι πασάδες καί παραπονέθηκαν καί ἀγρίεψαν καί πρόσταξαν τήν πόλη νά παραδοθεῖ, τούς ἀποκρίθηκε αὐθάδικα ό Μάρκος Μπότσαρης:

—“Ἄν θέλετε τόν τόπο μας, ἐλάτε νά τόν πάρετε.

“Αφριζε ό Κιουταχής, γιατί είχε μπεί πιά μέσα ό Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης μέ έφτακόσιους Μανιάτες, μαζί καί ό Ζαΐμης, μαζί καί ό Δεληγιάννης. Ἐβριζε καί φώναζε ό όργισμένος πασάς, πώς ξεφόρτωσαν πιά τά ύδραιικα καράβια ὅπλα καί πολεμοφόδια καί πώς ποτέ πιά δέ θά παραδοθεῖ τό Μεσολόγγι, ἄν δέ χαθοῦν πρῶτα πολλοί πιστοί καί ἄν δέν πνιγοῦν οι Γκιαούρηδες στό αίμα.

Λόγια πικρά είχε ξεστομίσει ό Κιουταχής καί βαριά τό ἔφερε ό Όμέρ Βριόνης, τάχα πώς αὐτός είχε ταπεινώσει τό γένος τῶν πιστῶν ἀπό πονοψυχιά γιά μιά φούχτα σκύλους ἄπιστους.

Καί τό ἔφερε βαριά, γιατί, μέσι στά τραχιά λόγια τοῦ Κιουταχῆ, διέβλεπε τήν ἄλλη κατηγορία, πού δόλια τήν κρυφομετάλεγαν φθονεροί ἀντίζηλοί του, τάχα πώς γκιαούρικο αἷμα ἔτρεχε καί στίς δικές του φλέβες, καί γι' αὐτό λιποψυχοῦσε κάθε φορά πού είχε νά τό χύσει σφάζοντας χριστιανούς.

Είχε περάσει νύχτες ἄπνεις, ξαπλωμένος στή σκηνή του ό ἀγέρωχος Ἀρβανίτης, γιατί τό ἔβλεπε καί αὐτός πώς ή κατάσταση ἄρχιζε νά γίνεται κρίσιμη στό τούρκικο στρατόπεδο. Μετά τήν καταστροφή τῆς Πέτας, σάν τοῦ ἔστειλαν οι Ρωμιοί τόν Βαρνακιώτη* γιά συνεννόηση, τό νόμισε μεγάλο θρίαμβο πού τόν κατάφερε νά προσκυνήσει καί νά προδώσει ἑκείνους πού τόν ἔστειλαν· καί ὅμως, ἀπό τότε, πολλοί ὄπλαρχηγοί ξανάπιασαν τά βουνά κι ἔκοβαν τίς συγκοινωνίες καί ὅπλιζαν τούς πληθυσμούς κι ἔφερναν χίλιες δυσκολίες στούς πιστούς· καί

*Ισούφης: Ἰσούφ πασάς. Είχε ἀναλάβει τό θαλάσσιο ἀποκλεισμό τοῦ Μεσολογγίου.

Βαρνακιώτης: ό Γεώργιος Βαρνακιώτης διοισμένος στρατηγός τῶν δυνάμεων τῆς Δυτικῆς Ἐλλάδας, πήγε μέ διπλωματική ἀποστολή στόν Όμέρ Βρυώνη γιά νά δηλώσει ψεύτικην ύποταγή.

τό κρύο είχε πιάσει, οι βροχές είχαν πλημμυρίσει τό στρατόπεδο, τό φωμί σπάνιζε καί οι στρατιώτες ἄρχισαν νά γρινιάζουν. Καί ύστερα ἀπό δυό όλόκληρους μῆνες ούτε κατά μιά σπιθαμή δέν είχε προχωρήσει ἡ ἐπιχείρηση τοῦ ὑπερήφανου πασᾶ.

Μά ἐπιτέλους, τώρα είχαν φθάσει οι εἰδήσεις πού μέ τόση ἀγωνία τίς περίμενε! Ή τύχη είχε γυρίσει, ό Ἀλλάχ ἡταν μαζί του. Τώρα ἥλθε ἡ ὥρα νά διαψεύσει τό θρύλο τῆς χριστιανικῆς του καταγωγῆς. Αὔριο θά πνιξει τό Μεσολόγγι στό αῖμα.

Ξημέρωνε παραμονή τῶν Χριστουγέννων.

Πλάγιο στή σκηνή, σπαρμένη πλούσια μαξιλάρια καί χαλιά, ὅπου ό Ὁμέρ Βριόνης είχε συγκαλέσει τούς πασάδες, σ' ἔνα χωριστό διαμέρισμα, ἀνάμεσα στίς ἀποσκευές τοῦ στρατηγοῦ, ἔνας δούλος ἔψηνε καφέδες.

Οἱ ταπεινώσεις είχαν γείρει τίς λιγνές του πλάτες καί βαθιά χαράκια είχαν σκάψει οἱ συλλογές ἀνάμεσα στά φρύδια καί γύρω στό κλειστό του στόμα. Σκυμμένος πάνω σ' ἔνα μαγκάλι, φαίνουνταν παραδομένος στή δουλειά του, τά μάτια καρφωμένα στό μπακιρένιο μπρικάκι.

‘Ο Ὁμέρ χτύπησε τά χέρια του.

– Γιάννη, φώναξε, φέρε καφέδες.

Καί στό γραμματικό, πού παράμερα στέκουνταν καί περίμενε, ἔδειξε τό τραπέζι καί πρόσταξε:

– Εσύ, κάθισε αύτοῦ καί γράφε.

‘Ο Γιάννης ἔχυσε μέ προσοχή τόν καφέ σέ τέσσερα πέντε ζάρφια* καί τά ἔφερε μέ τό δίσκο μέσα στή σκηνή. ‘Ο Ὁμέρ Βριόνης, περπατώντας ἀπάνω κάτω, ύπαγόρευε ἔνα γράμμα πρός τόν Βαρνακώτη:

«Μάθε», ἔλεγε, «πώς αὔριο θά γευματίσω στό Μεσολόγγι».

– Αὔριο, εἶπε μέσα του ό Γιάννης, δέ θά γευματίσεις στό Μεσολόγγι, – πρώτα ό Θεός...

Μά τό πρόσωπό του δέν ἄλλαξε, ούτε φαίνουνταν νά προσέχει ἐκείνα πού ἔλεγαν γύρω του. ‘Ενα ἔνα, μέ ἀργές κινήσεις, ἀκούμπησε τά ζάρφια μέ τόν καυτό καφέ ἐμπρός σέ κάθε πασά, προσέχοντας μή χυθεῖ ούτε κόμπος ἀπό τό μυρωδάτο ποτό.

– Φέρε καί ἄλλους, πρόσταξε ό Βριόνης, δείχνοντας μ' ἔνα νόημα τῶν μαύρων φρυδιῶν του πώς τά ζάρφια ἡταν λιγότερα ἀπό τούς πασάδες.

Ζάρφι: μετάλλινο φλιτζάνι.

Καὶ χωρίς νά σταθεῖ, μέ τά χέρια πίσω στή ράχη καὶ τά μάτια χάμω, ἐξακολούθησε νά ύπαγορεύει τίς τελευταῖες του διαταγές στόν Βαρνακιώτη:

«Κοίταξε νά μάθεις ποῦ πάγει ὁ στρατός πού φεύγει γιά τήν Ἀκαρνανία, καὶ βάσταξε τούς ἀρματολούς πού ἔχουν προσκυνήσει, ώσπου νά μάθεις πώς πῆρα τό Μεσολόγγι. Εἶσαι ύπεύθυνος γιά τό Βραχώρι».

Ἀπότομα στάθηκε ἐμπρός στόν Ἰσμαήλ Χατζημπέντο, πού, ἀργοκουνώντας τό κεφάλι, κάτι σιγομουρμούριζε τοῦ Ἰσμαήλ Πλιάσα.

— Φοβᾶσαι; τόν ρώτησε περιφρονητικά.

Οἱ δυό πασάδες σώπασαν.

Ἐριξε ὁ Ἀλβανός μιά πλαγινή ματιά τοῦ Κιουταχῆ, πού σιωπηλά καὶ ἀκατάδεχτα παρακολουθούσε τά κρυφομιλήματα τῶν δύο Ἰομαήληδων, καὶ μέ δργή, χτυπώντας τό χέρι του στό τραπέζι, φώναξε:

— Ἡ αὔριο ἡ ποτέ.

Καί, γυρνώντας στόν Ἰσμαήλ Χατζημπέντο, χαμογέλασε καὶ εἶπε:

— Μή φοβᾶσαι, πασά μου, τώρα πιά ὁ Ἀλλάχ εἶναι μαζί μας, ὅλα μᾶς ἔρχονται δεξιά!

Μέ τό κεφάλι, χαμογελώντας, τόν ἐγκαρδίωνε ὁ Ἀγος Βασάρης.

— Πέ τους, πέ τους, πασά μου, τά μαντάτα.

Καί τούς τά εἶπε ὁ Ὁμέρ Βριόνης.

Ἐφευγε, λέγει, στρατός ἀπό μέσα ἀπό τό Μεσολόγγι γιά τά δυτικά παράλια τής Ἀκαρνανίας, ὅπου σκοπό εἶχε νά σφάξει τούς πληθυσμούς, ἵσως καὶ νά ἀρπάξει τό Βραχώρι πού τό φύλαγε ὁ Βαρνακιώτης, καὶ νά συλλάβουν τόν Βαρνακιώτη ἡ νά τόν πείσουν νά γυρίσει μαζί τους.

Κρυμμένος μέσι στά βοῦρλα εἶχε δεῖ κάποιος ἄνθρωπός του τίς ἐτοιμασίες στά ἑλληνικά καράβια· 500 ἄντρες τῆς φρουρᾶς ἐτοιμάζουνταν νά φύγουν μέ τρεῖς ἀπό τούς ἀρχηγούς. Θά ἐφευγαν αὔριο βράδυ, παραμονή τῶν Χριστουγέννων. Τά ξημερώματα τῆς μεγάλης τους ἔօρτης οἱ Γκιασούρηδες θά μαζεύουνταν ὅλοι στίς ἐκκλησίες τους γιά τή χριστουγεννιάτικη λειτουργία· αὐτή ἡταν ἡ κατάλληλη ὥρα...

Ο Κιουταχῆς τόν διέκοψε μ' ἔνα νόημα κατά τόν Γιάννη, πού στό πλαγινό διαμέρισμα, ἀνακούρκουδα* ἐμπρός στό μαγκάλι, ἀνακάτων τόν καφέ στό μπρίκι.

— Αύτός; ἔκανε ὁ Βριόνης χωρίς νά χαμηλώσει τή φωνή.

Καί μ' ἔνα ἀρνητικό σήκωμα τοῦ κεφαλιοῦ πρόσθεσε:

— Μπά, δέ μιλάει αύτός!

ἀνακούρκουδα: ἐπιρρ. ὄκλαδόν, μέ λυγισμένα γόνατα.

— Μά είναι Γκιαούρης! ψιθύρισε ό αλλος.

‘Ο Όμέρ χαμογέλασε.

— Δέ μιλάει αύτός, είναι ἄνθρωπός μου, είπε μέ τρόπο πού ν' ἀκούσει ό Γιάννης. “Επειτα, ἔχω τή γυναίκα του καί τά παιδιά του στά χέρια μου. Τό ξέρει πώς ἄν ἀκουστεῖ τίποτα ἀπ' όσα λέμε... — μέ τό χέρι ἔκοψε τόν ἀέρα: “Εννοια σου!... Δέ μιλάει αύτός.

Κάθισε στό ντιβάνι ἀντίκρυ στό δοῦλο του κι ἐξακολούθησε τίς ἐξηγήσεις του.

Τό ἀνατολικό μέρος τῆς χώρας είναι τό πιό ἀδύνατο· ἀπό κεῖ θά γίνει τό γιουρούσι, ὅταν σημάνει τό σόμαντρο πού θά καλεῖ τούς χριστιανούς στίς ἐκκλησίεις. Συνάμα ὅμως θά γίνει μιά ψευτοπροσβολή ἀπό ἄλλο μέρος τοῦ ὄχυρωματος, ἔτσι πού κι ἄν μείνουν μερικοί φρουροί στούς τοίχους, θά τρέξουν ἐκεῖ καί θ' ἀφήσουν ἀφύλαχτο τό ἀνατολικό μέρος...

Ο Γιάννης μέ τά μάτια καρφωμένα στό μπρικάκι του, ἄκουε κάθε λέξη· φαίνουνταν παραδομένος στόν καφέ πού φούσκωνε, κανένα νεῦρο τοῦ προσώπου του δέν κούνησε. Καί ὅμως στήν καρδιά του ἦταν χαλυσμός.

Τή γυναίκα του, τά παιδιά του τά εἶχε ξεχάσει· τοῦ τά θύμισε τώρα ό πασάς. Ναί, ἦταν στήν “Αρτα αἰχμαλωτισμένοι σάν κι αὐτόν, ὅμηροι στά χέρια τοῦ Όμέρ Βριόνη. Καί τοῦ ἦταν γραφτό ν' ἀκούσει ὅλες τίς ἐτοιμασίες καί ν' ἀφήσει τήν καταστροφή νά συντελεστεῖ, ἀλλιῶς ή γυναίκα του καί τά παιδιά του...

Σιγανά ἔχυσε τόν καφέ στά ζάρφια, προσέχοντας μή σκορπιστεῖ τό καϊμάκι· τήν ἀγαποῦσε πολύ τήν ὅμορφη γυναίκα του, τά τρελαίνουνταν τά παιδιά του. Γιά νά μή κακοπάθουν αὐτά, δούλευε τόσον καιρό τόν Τούρκο· καί τόν δούλευε πιστά. Τό ἥξερε πώς θά πλήρωναν μέ τό κεφάλι τους κάθε του πληροφορία· ώστε ἐπρεπε νά καθίσει ἡσυχος, νά βουλώσει τό στόμα του, ν' ἀφήσει τό μοιραίο νά συντελεστεῖ.

Μοίρασε πάλι τούς καφέδες καί πήρε τ' ἀδειανά ζάρφια. Μά καί οἱ πασάδες τώρα σηκώνουνταν, ή συνεδρίαση εἶχε τελειώσει. “Ολοι ἦταν πιά σύμφωνοι, ή ἐπίθεση θά γίνουνταν τά Χριστούγεννα, τήν ὥρα τής λειτουργίας τών Γκιαούρηδων.

“Ἐνας ἔνας χαιρέτισαν τό στρατηγό καί ἀποτραβήχθηκαν νά ξαναπάν νά κοιμηθοῦν, ώσπου νά ἔλθει ή ὥρα τής ἐτοιμασίας.

‘Ο Όμέρ Βριόνης τυλίχθηκε στή σαμουρένια* κάπα του καί ξαπλώθηκε στό σοφά.

σαμουρένια: γούνινη.

—”Οχι, είπε τοῦ Γιάννη, πού ρωτοῦσε ἄν θά γδυθεῖ. Δέν ἔχω καιρό σήμερα γιά πούπουλα· κλείσε τὸν μπερντέ καὶ πῆγαινε· δέ σέ θέλω πιά.

”Εσβησε τά κεριά ὁ Γιάννης, κατέβασε τὸ κρεμαστό χαλί πού χώριζε τή σκηνή τοῦ ἀφέντη ἀπό τὸ διαμέρισμα μέ τίς ἀποσκευές, καὶ ξαπλώθηκε κοντά στό μαγκάλι νά ζεσταθεῖ.

”Ετρεμε πολύ, τώρα πού δέν τὸν ἔβλεπαν πιά, καὶ τά δόντια του χτυποῦσαν ἀπό σύγκρυο.

”Ετσι λοιπόν είχαν ἀποφασίσει οἱ πασάδες· αὔριο χριστουγεννιάτικα θά παίρνανε τό Μεσολόγγι. Μά αὐτός ἀποφάσιζε πῶς δέ θά τό πάρουν... Ναί, αὐτός, ὁ δοῦλος τοῦ Ὄμερ Βριόνη, ὁ φτωχός Γιάννης Γούναρης ἀπό τά Γιάννινα, ἔτσι τό ἥθελε νά σωθεῖ τό Μεσολόγγι.

Μά θά μπορέσει νά τό σώσει;

Τό ἤξερε αὐτός πῶς βίγλες είχε παντοῦ στούς τοίχους ἀπάνω. Τίς ἔβλεπε, σάν ἔβγαινε νά κυνηγήσει πουλιά γιά τό τραπέζι τοῦ ἀφέντη του, πού φύλαγαν μέρα καὶ νύχτα ἄγρυπνα. Οὔτε σκιά δέν ἄφηναν νά σιμώσει. Θά τοῦ ἐριχναν εύθύς, ἄν ἔκανε νά πλησιάσει. Καὶ οὔτε καί σημεῖο δέν μποροῦσε νά κάνει, γιατί θά τόν ἔνιωθαν οἱ Τοῦρκοι φρουροί. Δέν τόν πείραζε πού θά τόν σκότωναν, μιά φορά πεθαίνει ὁ ἄνθρωπος καὶ γλιτώνει ἀπό τήν τούρκικη σκλαβιά. Μά πού δέ θά μάθαιναν οἱ πολιορκημένοι τό καταχθόνιο σχέδιο τῶν πασάδων...

Σηκώθηκε στόν ἄγκωνά του, τά μάτια καρφωμένα στή φωτιά. Τά κάρβουνα είχαν χωνέψει, σκιές κοκκινόμαυρες κυμάτιζαν στή θρακιά μέ κάθε πνοή πού περνοῦσε καί, λίγο λίγο, ἀπόσβηνε καί ἀπό ἔνα καρβουνάκι καὶ σκορποῦσε ἡ στάχτη.

Μά ὁ Γιάννης δέν τά ἔβλεπε· ἔβλεπε τή γυναίκα του, νέα καὶ ὅμορφη, χλωμούλα ἡ καημένη, γιατί ἥλιος δέν τή θωροῦσε ἔτσι πού ζούσε, μόνη, κρυμμένη πίσω ἀπό τά κλειστά παντζούρια της... ”Ἐβλεπε τά παιδάκια του, τά δυό τοῦ ἀγοράκια, ὅλο ζωή καὶ σκανταλιά· γελοῦσαν συχνά, τά καημένα, γιατί ἥταν μικρά καὶ δέν είχαν καταλάβει ἀκόμα, στήν ἀγκαλιά τής μάνας, τό βάρος τής σκλαβιᾶς. Καὶ τώρα ἔπρεπε νά τά θυσιάσει...

”Η καρδιά του ράγιζε. Ήταν ἄραγε ἀνάγκη;

Μποροῦσε καί νά μήν είχε ἀκούσει τά λόγια τῶν πασάδων...

”Εσπρωξε τήν κουβέρτα του καὶ σηκώθηκε ἀργά· ξεκρέμασε τό τουφέκι του, πού κρέμουνταν σ' ἔνα καρφί, καὶ βγῆκε ἔξω.

Γλυκοχάραζε ἡ παραμονή τῶν Χριστουγέννων, μά καμιά χαρά δέν ἥταν στή φύση· ὅλη τήν ἔβδομάδα είχε ρίξει βροχή, τό στρατόπεδο, μουσκεμένο, ἥταν λίμνη ἀπέραντη ἀπό λάσπη.

Καὶ τό Μεσολόγγι θά γίνουνταν αὔριο λίμνη ἀπέραντη ἀπό αἷμα

χριστιανικό... γιατί έτσι τό αποφάσισαν οι πασάδες...

—”Ε, μπαρμπα-Γιάννη, γιά πού;

‘Ο Γιάννης σήκωσε τά μάτια καί γνώρισε τό σταβλίτη τοῦ Όμέρ, πού έτοιμάζουνταν γιά τήν πρωινή του προσευχή.

Τόν χαιρέτισε μέ τό χέρι χωρίς νά σταματήσει.

— Πάγω νά σκοτώσω θαλασσοπούλια, τοῦ ἀποκρίθηκε, γιά τό μεζέ τοῦ ἀφέντη.

Τοῦ φώναξε ό Τούρκος:

— Μή σέ δοῦν μέ τό τουφέκι οι Γκιαούρηδες καί σέ πάρουν γιά πολεμιστή!

Καί κακανίζοντας γονάτισε στήν ψάθα του, γυρισμένος κατά τήν ἀνατολή.

‘Ο Γιάννης δέν ἀποκρίθηκε· μέ ήσυχο, τακτικό βῆμα τράβηξε γιά τή λιμνοθάλασσα.

Τό βράδυ ἐκεῖνο τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων ό γραμματικός τοῦ Μακρῆ, ό Θανάσης, γύριζε μονάχος μές στό μονόξυλό του ἀπό τό ‘Ανατολικό, τό ήρωικό νησάκι στήν εἴσοδο τοῦ κόλπου, πού μόνο πιά ἔμενε ἐλεύθερο σ’ ὅλη τήν περιφέρεια μαζί μέ τό Μεσολόγγι. Ή ξηρά ἦταν ὅλη στά χέρια τῶν Τούρκων· μόνη συγκοινωνία ἔμενε πιά ἀπό τή θάλασσα.

Βιάζουνταν νά φθάσει στό Μεσολόγγι γιά νά κάνει Χριστούγεννα μέ τούς δικούς του καί γιά ν’ ἀποχαιρετίσει τούς ἀρχηγούς Τσόγκα, Γρίβα καί Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, πού ἔφευγαν μέ τά καράβια τό ἵδιο ἐκεῖνο βράδυ. Πεντακόσιοι ἄντρες διαλεγμένοι ἔφευγαν μαζί τους γιά ἐπιχείρηση μυστική.

‘Από τότε πού είχαν ξεφορτώσει τά ύδραιίκα καράβια ἄντρες, τούφέκια καί τροφές, οι Τούρκοι είχαν σταματήσει τίς ἐπιχειρήσεις τους· τό καταλάβαιναν πώς ἀπό χορτασμένους δέν τό παίρουν τό Μεσολόγγι καί τούς ἄφηναν ἥσυχους ώσπου νά πεινάσουν πάλι.

Χαμογέλασε ό Θανάσης. Πείνα τό Μεσολόγγι δέ φοβούνταν πιά ὄσσα βαστοῦσαν-τή θάλασσα τά ύδραιίκα καράβια...

Μ’ ἀφοῦ τούς ἄφηναν οι Τούρκοι ἐλεύθερα τά χέρια, καλό ἦταν νά δοῦν ἄν δέ γίνεται τίποτα ἀπό τό Βραχώρι...

“Εξαφνα, στήν ἀκρογιαλιά είδε ό Θανάσης ἔναν ἄνθρωπο πού μέ τό μαντίλι τοῦ ἔγγεφε νά πλησιάσει.

Γύρισε τή βάρκα του κατά τήν ξηρά.

— Ποιός είσαι; φώναξε, καί τί θέλεις;

— “Ελα, μή φοβάσαι... είμαι φίλος, τοῦ ἀποκρίθηκε ό ἄλλος.

‘Ο Θανάσης σιμωσε και ξεχώρισε καλά τόν ἄνθρωπο.

Εἶχε σκυφτούς τούς ὥμους και φαίνουνταν κατάκοπος· τά ροῦχα του ήταν πιτσιλισμένα λάσπες, σά νά είχε κάνει μακριά πορεία, και στό χέρι βαστούσε τουφέκι κυνηγού.

‘Ο Θανάσης ἔσπρωξε τό μονόξυλό του στήν ἀμμουδιά, κοντά του.

– Τί θέλεις; τόν ρώτησε ἀπό μέσα ἀπό τή βάρκα.

‘Ο ἄλλος ἔριξε πίσα του μιά ματιά, βεβαιώθηκε πώς εἶναι μόνος και σκύβοντας εἶπε γρήγορα:

– Τρέξε στό Μεσολόγγι, πές τους πώς τά χαράματα θά γίνει γιουρούσι· ξέρουν πώς φεύγουν οι ἀρχηγοί, πώς παίρνουν πεντακόσιους ἄντρες, και τήν ὡρα τῆς λειτουργίας θά σᾶς ριχθοῦν οι Τούρκοι.

‘Ο Θανάσης πήδηξε στήν ξηρά.

– Ποιός εἶσαι; ρώτησε τόν ἄγνωστο, και ποιός σοῦ τά 'πε ὅλα αὐτά;

– Εἶμαι ὁ κυνηγός τοῦ Ὁμέρ Βριόνη, και εἶμαι ἀπό τά Γιάννινα, χριστιανός.

‘Ο Θανάσης τόν ἔσπρωξε μέ ἀηδία κι ἔκανε νά ξαναμπεῖ στή βάρκα· μά ὁ ἄλλος τόν βάσταξε ἀπό τό μανίκι.

– Μή με ύποψιάζεσαι και μή μέ ἀποδιώχνεις, εἶπε βραχνά. Τρέξε νά τούς τά πεῖς, ἀλλιώς πάει τό Μεσολόγγι.

‘Η φωνή του μαρτυρούσε τέτοια ἀγωνία, πού ό Θανάσης ταράχθηκε.

– Πῶς τά 'μαθες αύτά πού λές; ρώτησε.

– Τά λέγανε οι πασάδες ἀναμεταξύ τους, ἥμουν ἐκεῖ και τ' ἄκουσα.

– Ποιοί ήταν οι πασάδες;

‘Ο ἄγνωστος τούς ὀνόμασε και τοῦ ἐξήγησε μέ δυό λόγια σέ ποιό μέρος θά χτυπήσουν οι Τούρκοι, γιατί ἥξεραν πώς ήταν τό πιό ἀδύνατο.

– Θά κάνουν ψεύτικο γιουρούσι ἀπ' ἄλλοῦ, μήν τούς πιστέψετε.

‘Ο Θανάσης τόν ἄκουε, ἀλλά δίσταζε ἀκόμα.

– “Ἄν εἶσαι χριστιανός, γιατί δέν πολεμᾶς μαζί μας, παρά δουλεύεις τόν Τούρκο; ρώτησε.

‘Ο ξένος ἔκανε ν' ἀπαντήσει, τό στόμα του τεντώθηκε νευρικά, μά καμιά φωνή δέ βγήκε, κι ἔσμιξε τά χέρια.

‘Ο Θανάσης τόν λυπήθηκε.

– “Ἔλα μαζί μου, τοῦ εἶπε, τί ἀνάγκη τούς ἔχεις; ”Ἐπειτα ἄν γυρίσεις τώρα θά σέ σκοτώσουν.

‘Ο ξένος σήκωσε τό πρόσωπό του, ἡ ὄψη του ήταν ἀναλυμένη.

– Τό τί θά γίνω ἐγώ, δέν πειράζει, ἔκανε, μά ἔχει στά χέρια του τή γυναίκα μου και τά παιδιά μου...

Τά μάτια του ξαφνικά γέμισαν δάκρυα· πέταξε πάνω τά χέρια του καί γύρισε καί χάθηκε στό σουρούπωμα.

‘Ο Θανάσης δέ δίστασε πιά. Πήδηξε στό μονόξυλό του καί βιαστικά ἔκανε γιά τό Μεσολόγγι.

Ήταν νύχτα βαθιά σάν εφθασε. Τρεχάτος πήγε στοῦ Μακρῆ καί τοῦ εἶπε όσα ἄκουσε, κι εὐθύς φώναξε κεῖνος τούς ἄλλους ἀρχηγούς, πού ἀμέσως σταμάτησαν τά καράβια, ἔτοιμα γιά νά σαλπάρουν. Κατά διαταγή τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ Γρίβας ἀποβίβασε βιαστικά ἐκατό του ἄντρες, καί μέ τόν Τσαλαφατίνο καί τόν Κουμουντουράκη ἔτρεξαν κι ἔπιασαν τά ὄχυρώματα· τήν ίδια ὥρα ὁ ἀρχιεπίσκοπος μάζεψε τούς παπάδες καί διέταξε νά κλείσουν ὅλες οι ἐκκλησίες, καί νά εἰδοποιηθοῦν τά ποίμνια πώς λειτουργία χριστουγεννιάτικη δέ θά γίνει, παρά θ’ ἀγρυπνήσουν οἱ χριστιανοί ὅλοι στούς τοίχους ἀπάνω.

‘Ο Μάρκος Μπότσαρης καί ὁ Λόντος, μέ τετρακόσια τους παλικάρια, είχαν πιάσει τό κέντρο όπου ἦταν ἡ πύλη τοῦ ὄχυρωματος· ὁ Ζαΐμης μέ ἄλλους ἔξακόσιους πήραν τή δυτική μεριά καί μεγάλη δύναμη ἀπό χίλιους διακόσιους ἄντρες, μέ τόν Γρίβα, τό Μακρή, τόν Ραζοκότσικα καί τόν Δεληγιάννη, σκορπίστηκαν στό ἀνατολικό μέρος όπου Ἠταν νά γίνει τό γιουρούσι, ἐνῶ ἄλλοι, ἔπιαναν τά χαμηλά σπίτια ἐμπρός, κατά τόν κάμπο, καί ἄλλοι, κρυμμένοι στή σκιά, στά πόδια τοῦ τοίχου, περίμεναν σιωπηλά.

Σύννεφα πυκνά σκέπαζαν τόν ούρανό. Παντοῦ σκοτάδι.

‘Από τήν ἄλλη μεριά τοῦ τοίχου ὄχτακόσιοι Τούρκοι τειχοπηδητάδες, ὅλοι ἄντρες διαλεγμένοι καί γεροί, μέ σκοινιά, μπήκαν σιωπηλά στό χαντάκι πού περιτριγύριζε τό ὄχυρωμα καί κρύφτηκαν μέσι στά βιούρλα, στό ἀνατολικό μέρος, όπου τά φρούρια Ἠταν πιό εύκολοπήδηχτα. Δυό χιλιάδες πεζικό, περπατώντας στά νύχια, σίμωσαν κρυφά, ἔτοιμοι νά τούς ύποστηρίξουν. Πίσω τους, ἄλλες ὄχτω χιλιάδες περίμεναν τή χαραυγή γιά νά ὄρμήσουν στά ὄχυρώματα μέ τό πρώτο σύνθημα.

“Ολη νύχτα, ἀπό τά δυό μέρη τοῦ τοίχου, ‘Ελληνες καί Τούρκοι παραμόνευαν κρυμμένοι, χωρίς νά ύποψιάζονται οὕτε τούτοι οὕτ’ ἐκεῖνοι, πόσο κοντά ἀγρυπνοῦσε ὁ ἔχθρος.

Οι ἐκκλησίες Ἠταν κλειστές, τά κεράκια σβηστά.

‘Απάνω στά ὄχυρώματα οἱ παπάδες ψιθυριστά ἐγκαρδίωναν κι εύλογοῦσαν τούς ἄντρες καί σιωπηλά τούς ἔδιναν τήν εύχή τους.

“Εξαφνα, στή νυχτερινή σιωπή, ὅλα μαζί τά σήμαντρα σήμαναν τή λειτουργία.

Καί τότε ἀρχισε τό πανηγύρι.

Από τήν μίαν ἄκρη στήν ἄλλη τοῦ τοίχου, φωνές καὶ ἀλαλαγμοὶ σχίζουν τόν ἀέρα· μέ τά σπαθιά στά δόντια ὄρμοῦν τοῦ Ὁμέρου Βριόνη οἱ τειχοπηδητάδες, ρίχνουν τίς σκάλες, σκαρφαλώνουν στίς ἐπάλξεις, μπήγουν δυό σημαῖες.

Μά τά παλικάρια ἀγρυπνοῦσαν.

Σάν τοῖχο ζωντανό προβάλλουν τά στήθη τους στό ἀνθρώπινο κύμα πού ἀνεβαίνει μέ λύσσα, σιωπηλά, ἀρπάζουν τούς ξαφνισμένους Τούρκους, τούς σηκώνουν ἀπό τό χῶμα, τούς γκρεμίζουν στό χαντάκι· τρίζοντας τά δόντια τσακίζουν τίς σημαῖες, ρίχνονται στούς καινούριους πού σκαρφαλώνουν, τούς γκρεμίζουν καὶ αὐτούς· τά σπαθιά σφυρίζουν θερίζοντας κεφάλια, βροντοῦν τά τουφέκια σκορπώντας ὅλεθρο καὶ τρόμο, τά πόδια γλιστροῦν στό γλιτσιασμένο ἀπό τό αἷμα χῶμα.

Τρεῖς ὥρες βαστά τό πανδαιμόνιο.

Κουρασμένοι, πατώντας στά πτώματα, ἀποτραβιοῦνται οἱ Τούρκοι. Δεκατισμένοι, νικημένοι, ἀποθαρρυμένοι, ὑποχωροῦν καὶ φεύγουν.

Πηδοῦν ἀπό τούς τοίχους οἱ δικοί μας, τούς παίρνουν καταπόδι καὶ τούς σκορποῦν ἀλαλιασμένους στόν κάμπο.

Δώδεκα σημαῖες κοίτονται στή λάσπη, πεντακόσιοι πεθαμένοι φράζουν τό χαντάκι.

Μετριοῦνται οἱ δικοί μας, λείπουν ἔξι παλικάρια.

Ἡ λειτουργία εἶχε γίνει, ἄλλα μέ μπαρούτι καὶ μέ αἷμα.

Τ' ἀκοῦν οἱ ὄγλαρχηγοί ἀπάνω στά βουνά καὶ κλείουν τό Μακρυνόρος.

Τ' ἀκοῦν καὶ οἱ Τούρκοι, πώς Μαυρομιχάλης καὶ Τσόγκας ἔπεσαν στήν Κατοχή καὶ χάλασαν τούς δικούς τους, καὶ τρόμος τούς πιάνει. Σάν ἀπό μαῦρο σύννεφο βροντοκυλᾶ τό ἄκουσμα πώς Καραϊσκάκης καὶ Ὁδυσσέας τραβοῦν γιά τό Μεσολόγγι, καὶ πανικός τούς ταράζει. Παραμονή Ἀι - Βασίλη, νύχτα, σηκώνουν οἱ πασάδες τό στρατό, καὶ μέ τέτοια βία φεύγουν, πού ὅλα τους τά κανόνια, πολεμοφόδια, τροφές, καὶ ἐπιπλα ἀκόμη τῶν πασάδων, μένουν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων, πού τό ἄλλο πρώι, ξαφνικά, βλέπουν τόν κάμπο ἐρημο ἀπό ἔχθρούς.

"Ετσι ἐόρτασε τό Μεσολόγγι τά Χριστούγεννα τοῦ 1822.

Κάπου στήν Κλεισούρα μέσα, ὅπου περνᾶ ὁ δρόμος πού ἀπό τό Μεσολόγγι πηγαίνει στό Βραχώρι, ἀσπριζε ἔνα ἐρημοκλήσι, ἡ Παναγία ἡ Ἐλεούσα. Ὁ διαβάτης, πού κουρασμένος στέκουνταν ν' ἀνασάνει ἢ ἐμπαινε στό ἐκκλησιδάκι ν' ἀνάψει ἔνα κεράκι, ἥξερε πώς θά βρεῖ ἔνα ποτήρι κρύο νερό νά σβήσει τή δίψα του ἢ μιά φωτιά νά στεγνώσει τά

ροῦχα του, ἃν τόν εἶχε πιάσει μπόρα στό δρόμο.

Φτωχό ἦταν τό ἐρημοκλήσι, φτωχό καὶ τό κελί τοῦ μοναχοῦ πού τό φύλαγε, γιατί φτωχοί ἦταν καὶ οἱ χριστιανοί πού τοῦ εἶχαν δώσει ἀπό τό στέρημά τους γιά νά τά χτίσει.

Μά φεύγοντας, ὁ διαβάτης μελετοῦσε τή φιλοξενία τοῦ ἐρημίτη, καὶ ἀποροῦσε μέ τή θλιμμένη του ἡρεμία καὶ τή σάν ἀπόμακρη φωνή του.

Χρόνια πολλά κάθουνταν ἑκεῖ μέσα ὁ μοναχός, μά κανένας δέν τόν γνωρίζε, γιατί δέν ἦταν ἀπό τόν τόπο· οὔτε τόν ἄκουσε ποτέ κανείς νά πεῖ ἀπό ποῦ ἦταν καὶ ποιές φουρτοῦνες τόν εἶχαν ρίξει ἑκεῖ. Λόγια πολλά δέν ἥξερε ὁ ἐρημίτης· τά εἶχε ξεμάθει στή μοναξιά του.

Σκυφτός πάντα καὶ σιωπηλός, κάθουνταν ὠρες στήν πόρτα τοῦ κελιοῦ του, ἀφηρημένος σέ βαθιά θλιμμένη συλλογή ἢ βυθισμένος στήν ἀτέλειωτη προσευχή του.

Μόνος καὶ ἀποτραβηγμένος ζοῦσε ἑκεῖ μέσα, ἀπείραχτος καὶ ἄγνωστος, μνημονεύοντας· τήν πεθαμένη του ἀγάπη καὶ τά σφαγμένα του ἀγγελούδια. Δάκρυα ποτέ δέν εἶδε κανείς στά μάτια του· τά εἶχε χύσει ὅλα σάν ἔμαθε τήν ἐκδίκηση τοῦ ἀφέντη του πού, μέ τό αἷμα τῆς καρδιᾶς τοῦ δούλου του, εἶχε πληρώσει τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Μεσολογγίου.

Ήταν ὁ Γιάννης Γούναρης.

Ἐρωτήσεις

1. Σέ πόσες καὶ ποιές σκηνές ξετυλίγεται ἡ δράση τοῦ διηγήματος;
2. Προσπαθήστε νά βρεῖτε τίς φράσεις πού ἐκφράζουν τίς συναισθηματικές καταστάσεις τοῦ ἥρωα.
3. Ποιό εἶναι τό δίλημμα τοῦ ἥρωα; Ποιές δυνάμεις συγκρούονται μέσα του;
4. Νά συζητήσετε στήν τάξη γιά τήν ἀπόφασή του.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΕΛΤΑ (1874 - 1941). Κόρη τοῦ Ἐμμανουὴλ Μπενάκη, γεννήθηκε στήν Ἀλεξάνδρεια καὶ πέθανε στήν Ἀθήνα. Ἔργα της: Γιά τήν Πατρίδα (1909), Παραμύθι χωρίς ὄνομα (1910), Τόν καιρό τοῦ Βουλγαροκτόνου (1911), Ἡ ζωή τοῦ Χριστοῦ (1925), Τρελαντώνης (1932), Ὁ μάγκας (1935), Στά μυστικά τοῦ Βάλτου (1937) κ.ά. Τά περισσότερα διηγήματα καὶ μυθιστορήματά της τά ἔγραψε γιά παιδιά καὶ ἐκφράζουν τήν πίστη στίς δυνατότητες τοῦ νέου ἐλληνισμοῦ.

Τό μήνυμα τοῦ Κολοκοτρώνη

Τό διήγημα πού άκολουθεὶ εἶναι ἱστορικό, βασίζεται δηλαδή σέ ἱστορικά γεγονότα. Ὁπως εἶναι γνωστό ἀπό τήν Ἰστορία, ὁ Δράμαλης τόν Ἰουλίο τοῦ 1822 ἔφτασε ἀνενόχλητος στήν Πελοπόννησο προδενώντας παντοῦ σύγχυση καί πανικό. Στή δύσκολῃ ἐκείνῃ περίσταση ἔλαμψε ἡ ἀγωνιστική δύναμη, ἡ αἰσιοδοξία καί ἡ στρατηγική ἰδιοφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη, πού προκάλεσε τελικά τήν καταστροφή τοῦ Δράμαλη στά Δερβενάκια (26 Ἰουλίου 1822). Ὁμως δέν ἦταν μόνος του ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ. Ὁλοὶ βοήθησαν, ὅσο μποροῦσαν. Στό διήγημα βλέπουμε τή βοήθεια πού δίνει ἔνα παιδί.

Καθώς ροβολοῦσε τόν Ἀχλαδόκαμπο, πηγαίνοντας ἀπ' τήν Τρίπολη στό "Αργος νά φράξει τό δρόμο τοῦ Δράμαλη, ὁ Κολοκοτρώνης σταμάτησε μιά στιγμή, παραξενεμένος ἀπ' τ' ἀναπάντεχο θέαμα.

Ἡ δημοσιά, ὅσο ἔφτανε πέρα τό μάτι, μαυρολογοῦσε ἀπό τ' ἀτέλειωτο πλῆθος τῆς προσφυγιᾶς. Γυναῖκες κι ἄντρες ὅλο καί ξωλαλοῦσαν* τά γαιδουράκια, πού σήκωναν ὅ,τι κατάφεραν νά μαζέψουν μέσα στόν πανικό τους. Κι ἔφευγαν, μέ τά πρόσωπα κατακίτρινα ἀπό τό φόβο, μέ τά κεφάλια σκυμμένα. Μερικοί ἄρρωστοι ἦταν κι αύτοί φορτωμένοι στά ζά κι οἱ μάνες κρατοῦσαν στήν ἀγκαλιά τους μωρά κι ἔσερναν ἀπ' τό χέρι τά μεγαλύτερά τους παιδιά, πού μυξόκλαιγαν ἀπ' τήν κούραση καί τόν τρόμο.

Ἡ φήμη τοῦ Δράμαλη πού κατέβαινε, σάν τό χείμαρρο κι ἔπνιγε τά πάντα στό αἷμα, ξεσήκωσε ὅλο τοῦτο τό κύμα τῆς προσφυγιᾶς.

— Ποῦ πάτε, ὀρέ, κιοτήδες*; φώναξε μέ τή βροντερή του φωνή ὁ Κολοκοτρώνης.

—"Ερχεται ὁ Δράμαλης, μέ μιλιούνια ντελῆδες*, εἶπε ἔνας γέρος. Διάβηκε τόν Ἰσθμό, πῆρε τήν Κόρινθο δίχως ἀντίσταση κι εἶναι κιολάς μέσα στό "Αργος. Οἱ προεστοί μας πού πιάσανε τά στενά, τό'βαλαν στά

ξωλαλάω: ἐδῶ παροτρύνω.

κιοτής: δειλός.

ντελῆς: ἵππεας.

πόδια. Κύκλωσε τό μεγάλο κάστρο. Σέ λίγο, θά πέσει στά χέρια του κι ό πριγκιπας 'Υψηλάντης κι ό καπετάν Καραγιάννης, πού βρίσκονται μέσα. Τί θές, καπετάνιο, νά μείνουμε νά μᾶς σφάξει;

– Στό διάτανο, κακαβούλια*, είπε μέ περιφρόνηση ό Γέρος τοῦ Μοριᾶ, κι ἔκανε νά φύγει ἀηδιασμένος.

– Στάσου, καπετάν Θοδωρή, νά σου κρίνω* δυό λόγια, φώναξε τότε ἔνας ἄντρας ἀπό τό θλιβερό καραβάνι. "Ο, τι κάνουμε τώρα ἐμεῖς, τό 'καναν πρωτύτερα οἱ προυχόντοι μας κι ή κυβέρνηση! Βουλευτικό καὶ μινίστροι* ἔφυγαν μέ τά Κουντουριώτικα καράβια, ἀπ' τόν 'Αργολικό κόλπο. Τ' Ἀνάπλι ξανάπεσε στά χέρια τῶν Τούρκων. Χάθηκαν όλα. Κανένας δέν ἀντιστάθηκε στή Στερεά καὶ στήν Πελοπόννησο στό Μεχμέτ πασά ἀπ' τή Δράμα. Δέν ἔχει πιά ἐπανάσταση. Ποῦ τά πᾶς τά παιδιά;

– Οὕ, νά χαθεῖτε, δειλοί. Ἐπανάσταση ἔχει, καί θά 'χει, ὅσο ύπάρχει Κολοκοτρώνης. Αύτά πού μοῦ κρένετε, οὐλα τά ξέρω. Γιά τοῦτο ξεκίνησα ἀπ' τήν Τριπολιτσά, γιά νά φράξω τό δρόμο τοῦ σερασκέρη*. Μονάχος, μέ λίγα πιστά παλικάρια. Γιατί, σάν κι ἐσᾶς μέ νόμισαν κι οἱ ἄλλοι καπετανέοι λωλό, πού τολμῶν' ἀναμετρηθῶ μέ τόν πιό μεγάλο στρατό τοῦ σουλτάνου. Πάνω ἀπό τριάντα χιλιάδες τούς ἀνεβάζουν, πεζούς καὶ καβαλαρέους, χώρια τά κανόνια! Κι ἐγώ, τό πολύ, νά μαζέψω δυό τρεῖς χιλιάδες στό δρόμο. Γιατί, δέστε, ὁρέ φοβιτσάρηδες! Μέ μιά φούχτα ξεκίνησα, κι ὅλο καὶ πληθαίνει τ' ἀσκέρι μου. "Οθε διαβάίνω, βροντοφωνάζοντας προσκλητήριο, τρέχουν οἱ λεβέντες. Δέστε ὀλόγυρα τίς πλαγιές. "Οπως τά ρυάκια, πού κατεβαίνουν τίς βουνοπλαγιές, γιά νά πλατύνουν τόν ποταμό, ἔτσι ροβολοῦν οἱ ἐθελοντές καὶ πυκνώνουν τ' ἀσκέρι μου. "Ως τά τετραπέρατα τοῦ Μοριᾶ ἔφτασε ἡ φωνή μου καὶ δέστε τί φέρνει ό ἀντίλαλός της!

– Καί τί θά κάμεις μέ δυό καὶ μέ τρεῖς χιλιάδες; ρώτησε ἔνας ἀπ' τούς φυγάδες, πού τώρα είχαν σταθεῖ καὶ τόν ἄκουγαν μέ τό στόμα ἀνοιχτό.

– Θά ξεκάνω τό Δράμαλη, θέλεις ἄλλο; "Ολα προμηνοῦν τό χαμό του. Τ' ἀρνιά, τά κοράκια, τά περιστέρια, τ' ἀγρίμια τοῦ λόγκου τό διαλαλούν καὶ μονάχα οἱ ἀνθρωποι – οἱ κιοτῆδες θέλω νά πῶ – μένουν κουφοί καὶ δέ νιώθουν τίς προφητείες. Ντροπή σας, ὁρέ, δέν τό ξέρε-

κακαβούλια: κοροϊδευτικός χαρακτηρισμός.
κρίνω καὶ κρένω: λέω, μιλάω.

μινίστρος: ύπουργός.

σερασκέρης: ἀρχηγός τοῦ στρατοῦ.

τε; Ό Θεός έχει ύπογράψει τη λευτεριά τής Έλλαδας και δέν παίρνει πίσω τήν ύπογραφή του!

Τό καραβάνι τής προσφυγιᾶς ἄκουγε, βουβό, τά μεγάλα ἐκεῖνα λόγια, πού πρόδιναν τόση πίστη.

— Θά πάμε νά ξεφορτώσουμε τούς ἀρρώστους και τά πράματα, εἶπε κάποιος, καί θά γυρίσουμε γιά τή μάχη.

Μά τότε ἀκούστηκε μιά βουή σύσμιχτη, πού δέν ἥξερες ποιός τήν πρωτάρχισε. Ήταν κάτι σά μάλωμα, σά μουρμούρισμα, πού ὅλο και φούντωνε κι ἔγινε ἀφρομάνημα θάλασσας ἀγριεμένης. Οι γυναῖκες, συνεπαρμένες ἀπό τά λόγια τοῦ Γέρου τοῦ Μοριᾶ, ὀνειδίζαν τούς ἄντρες τους.

«Τρέξετε ἀμέσως μαζί του», τούς φώναζαν, «εἰδεμή πηγαίνουμε ἐμεῖς».

Κι ἤξαφνα, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ δειλιασμένοι, κι οἱ κουρασμένοι, κι οἱ ἄρωστοι, παράτησαν τά ζά μέ τά πράματα στίς γυναῖκες καί σμίξανε μέ τ' ἀσκέρι, πού πήγαινε νά χτυπήσει τό Δράμαλη. Τό ποτάμι εἶχε πλατύνει μέ νέα ρυάκια.

Κείνη τήν ὡρα ἑέφυγε ἀπό τό πλάι τῆς μάνας του κι ὁ μικρός Ἀσημάκης, ἔνα ἀγόρι ώς δεκαπέντε χρονῶν, μ' ἔχυπνο πρόσωπο, λιοκαμένο κι ἀδύνατο. Κανείς δέν τό πῆρε εἴδηση πώς ἀκολουθοῦσε, στερνός, τόν Κολοκοτρώνη. Κι ἀπό κείνη τήν ὡρα μιά μόνο φροντίδα τόν ἔκαγε, μέρα καί νύχτα. Ήταν ξυπόλητος, μά δέν τόν ἔνοιαζε γιά παπούτσια. Ήταν ξεσκούφωτος, μά τά πυκνά καί σγουρά του μαλλιά στόλιζαν τ' ὡραϊο κεφάλι του, σά βελούδινος σκούφος. Κουρελιασμένα ἤταν ἀπ' τίς πορείες τά ροῦχα του, μά ἄς εἶναι καλά τό καλοκαιράκι, πού χαίρεται ὁ ἄνθρωπος νά τόν δέρνει τ' ἀγέρι κι ἀλαφρώνει τά ροῦχα του μονάχος του.

“Ολα αύτά ούτε τά λογάριαζε ὁ Ἀσημάκης. Μά νά ναι ξαρμάτωτος, δίχως ούτε ἔνα μαχαίρι στή ζώνη καί νά πηγαίνει νά πολεμήσει τό Δράμαλη! Αύτό πιά ἤταν ρεζιλίκι.

“Οταν ὁ Γέρος ἔδωσε προσταγή νά ταμπουρωθοῦνε στούς Μύλους κι ἔκανε ἐπιθεώρηση στό στρατό του, εἶδε μπροστά του, σέ μιά στιγμή, καί τόν Ἀσημάκη. Τά πονηρούτσικα καστανά του μάτια χαμήλωσαν ἀπό σεβασμό, μπρός στό θρυλικό καπετάνιο, πού λάτρευε.

— Τί. Θέλει αύτό τό βυζασταρούδι στ' ἀσκέρι μου, εἶπε. Ποιός τό φερε ύδω, παιδί πράμα;

— Μονάχος μου ἡρθα, εἶπε ὁ Ἀσημάκης μέ θάρρος.

— Νά κάμεις τί; Δέν τό ξέρεις πώς πάμε γιά πόλεμο;

– Τ' ἄκουσα πού τό 'πες, στό δρόμο, στούς πρόσφυγες. Γι' αὐτό ἡρθα. Δέν ἥθελα νά 'μαι κιοτής. Δέ μᾶς κάλεσες ὅλους;

– Έγώ, όρέ, κάλεσα τούς ἄντρες, εἴπε γελώντας ὁ Γέρος, ὅχι τά μωρά.

– Είπες πώς τά ρυάκια γεμίζουν τόν ποταμό, κατεβαίνοντας ἀπ' τά βουνοπλάγια. "Ενα ρυάκι δέν παίρνει στό δρόμο του ὅ,τι βρεῖ;

– Μωρέ τούτος ἔχει μυαλό, εἴπε μέ τό κέφι του, τό αιώνιο, ὁ Γέρος. Καὶ δέ μοῦ λές τ' ὄνομά σου;

– Ασημάκη μέ λέν.

Πῆγε νά ξεμακρύνει, μά τ' ἀγόρι τόν ἐπιασε ἀπό τή φέρμελη*.

– Καπετάνιο.

– Τί εἶναι ὄρέ 'Ασημάκη;

– Δέ θά μοῦ δώκεις ἐμένα ντουφέκι;

'Ο Κολοκοτρώνης ἔσμιξε τά πυκνά καί μεγάλα του φρύδια καί τό μελαψό πρόσωπό του πήρε μιά ἔκφραση σοβαρή. Μέσα όμως στίς βαθουλέες κόχες τους, τά καλοκάγαθα μαῦρα του μάτια σπίθιζαν πάντα μέ κέφι.

Πολύ τοῦ ἄρεσε κείνο τό ἔξυπνο χωριατόπουλο. Στάθηκε λίγο κοντά του, τόν κοίταξε σοβαρός κι ύστερα τοῦ 'πε χαϊδεύοντας τ' ἀναστατωμένα μαλλιά του.

– Ντουφέκι, ὄρέ 'Ασημάκη, δέν ἔχω στό μπόι σου, μά δέ γίνεται ό πόλεμος μόνο μέ ντουφέκια. "Ελα μαζί μου κι ἔχω δουλειά νά σοῦ δώσω.

Τ' ἀγόρι τόν ἀκολούθησε ἀπό κείνη τή μέρα, σά νά 'ταν ὁ ἵσκιος του.

'Ανεβασμένος πάνω σ' ἔνα πρινάρι πυκνόφυλλο, στήν πλαγιά τοῦ "Αη Σώστη, ὁ 'Ασημάκης μ' ἀντήλιο τό χέρι του ἀγναντεύει τό δρόμο. Κάμε, Θεούλη μου, νά φανεῖ ἔνα πράσινο μπαϊράκι*, ἔνα σαρίκι, ἔνα μικρό γιαταγάνι μέ κόψη γυαλιστερή. Κάμε, Παρθένα, νά μή γελάστηκε ὁ 'Αρχηγός, ὅταν ἥρθε, στό πείσμα τῶν ἄλλων καπετανέων, καί κλείστηκε ἐδώ στά Δερβενάκια.

'Ο 'Ασημάκης θυμᾶται ἀκόμα τόν ἄγριο καβγά, πού 'χε γίνει ἐκεῖ στούς Μύλους. 'Ο Δράμαλης είχε στείλει ἐπίτηδες τό γραμματικό του, πού ἥταν Ρωμιός, γιά νά ξεγελάσει τούς "Ελληνες, πώς τάχα λογάριαζε κείνες τίς μέρες νά πάει κατά τήν Τρίπολη, συνεχίζοντας τήν πορεία του.

"Όλοι τό πίστεψαν κι ἐτοιμάζανε τήν ἐπίθεση, γιά νά φράξουν τό

φέρμελη: τό γελέκι.

μπαϊράκι: σημαία.

δρόμο του, μά δέν τό κατάπιε τό χάπι ό τετραπέρατος Γέρος τοῦ Μοριᾶ. Σ' αὐτό τόν βοήθησε δά κι ό 'Ασημάκης, πού πήγε στό "Αργος, ντυμένος βοσκόπουλο, νά πουλήσει τάχα τυρί.

Σάν λιμασμένοι, ἔπεσαν νά τοῦ φάνε ἀκόμα καί τά σακκιά οί ντελῆδες τοῦ Δράμαλη. Εἶχαν μιά πείνα!... Κι ἔκανε, νά, τά μάτια του, δέκα πῆχες, νά δεῖ καί τ' αὐτιά του ν' ἀκούσει. Κι εἰδεις κι ἄκουσε κι ὅλα τά 'πε στόν ἀρχηγό του. Οἱ ὀσμανλῆδες*, πού νόμισαν πώς θά κάνων ἔνων περίπατο καί θά παίρνων τό Μοριά, τώρα τό 'βρισκαν σκοῦρο. Δέν εἶχαν τροφές. Ξεθαρρεμένοι ἀπό τίς πρώτες ἐπιτυχίες τους, ἀντί νά μαζέψουν ζωτροφίες στήν Κόρινθο καί νά στήσουν ἐκεῖ τό στρατόπεδό τους, πήρανε δρόμο, διαγουμίζοντας^{*} τίς πολιτείες καί τά χωριά, ὥσπου ἔφραξε ό Γέρος τό διάβα τους. Τ' "Αργος, ἐρημωμένο ἀπ' τούς φυγάδες, πού πήραν τά λίγα φαγώσιμα, εἶχε γίνει μιά κόλαση γιά τούς πεινασμένους κατακτητές. Τά μουλάρια, πού σήκωναν τά κανόνια, εἶχαν ψωφήσει κι οί στρατιώτες δέν εἶχαν πιά δύναμη νά σηκώσουν οὔτε τ' ἄρματά τους.

Γύρισε ό 'Ασημάκης καί τά 'πε στόν ἀρχηγό του.

– Καλά τό μυρίστηκα, εἶπε ό Γέρος. Τόν ἔφαγε ή ἔπαρσή του τό Δράμαλη.

Τό ἵδιο ἐκεῖνο βράδυ φανέρωσε στό πολεμικό συμβούλιο κείνα πού 'χε μάθει ἀπ' τό παιδί. Κι εἶχε τούς σκοπούς του:

– Ό Δράμαλης θά γυρίσει στήν Κόρινθο. "Άλλο δέν τοῦ μένει. Κι αύτά πού μᾶς τσαμπουνᾶ ό προσκυνημένος γραμματικός του είναι δόλοφάνερη μπαμπεσιά, γιά νά μήν τοῦ φράξουμε τά στενά. Λέω λοιπόν νά κινήσω, μέ τά πιστά παλικάρια μου, καί νά στήσω καρτέρι στά Δερβενάκια.

Φρύαξαν* οί ὀπλαρχηγοί μέ τά λόγια τοῦ Γέρου. Τόν εἶπαν τρελό κι δύνειροπαρμένο, καί ὅταν εἶδαν κι ἀπόειδαν πώς δέν τόν κράταγαν πιά στούς Μύλους, εἶπε στούς ἄλλους ό Πετρόμπεης, μ' ἔνα ύφος χλευαστικό*:

– Δέν τόν ἀφήνετε, λέω ἐγώ; Τοῦ 'ρθε πάλι ή βίδα νά βγει στό βουνό καί νά γίνει κλέφτης.

Καί τί δέ 'θάδινε ό 'Ασημάκης νά βγει κερδισμένος ό ἀρχηγός του καί νά γυρίσει στήν Κόρινθο ό Μεχμέτ πασᾶς. Νά δεῖ ό Μαυρομιχάλης

όσμανλῆδες: Όθωμανοί, Τοῦρκοι.

διαγουμίζω: λεηλατῶ.

φρυσάζω: ὄργιζομαι πολύ.

χλευαστικό: κοροϊδευτικό (χλευάζω = περιπαίζω κάποιον).

ποιός ήταν τρελός καί ποιός εἶχε καντάρια τή γνώση!

Δυό ώρες τώρα είναι σκαρφαλωμένο τό χωριατόπουλο στό πρινάρι τοῦ λόγκου. Άντικρυ τό ύψωμα άντιφεγγίζει ἀπό τόν ἥλιο τοῦ δειλινοῦ.

Μά νά, πέρα στόν κάμπο, σά νά κινά ἡ ἀτέλειωτη φάλαγγα. Τρεμολάμπουν στούς ὥμους τά καριοφίλια, ἀστράφτουν στίς μέσες τά γιαταγάνια, γυμνά. Είναι ό Δράμαλης κι ἔχει πάρει τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ γιά τήν Κόρινθο.

Δέ μπορεῖ πιά, θά πέσει μέσα στά βρόχια, πού τοῦ 'χουν στήσει. Κι ἄς περιμένει στούς Μύλους τό πέρασμά του ό Πετρόμπεης.

Σάν αἴλουρος βρίσκεται τ' ἀγόρι ἀπ' τά εξεκλώναρα κάτω. Μ' ἔνα πήδημα καί τρεῖς δρασκελιές φτάνει στόν 'Αι – Γιώργη. Είναι κομμένη ἡ ἀνάσα του ἀπ' τή χαρά.

– Καπετάνιο μου, νίκησε! "Ερχεται ό Δράμαλης.

'Η τρέλα τοῦ ἀγοριοῦ μεταδίδεται καί στό Γέρο. Φιλεῖ τό παιδί κι ἔνα δάκρυ γυαλίζει στά μάτια του.

– Ἀγόρι μου ἄκου τώρα: Θά γίνεις πουλί καί θά πᾶς ἔνα γράμμα στόν Παπαφλέσσα. Νά στήσει καρτέρι στίς ἀποπίσω πλαγιές μέ τόν 'Υψηλάντη καί τό Νικήτα. Μέ τό πρώτο γιουρούσι, αύτοί θ' ἀνεβοῦν στά ψηλώματα τοῦ 'Αι – Σώστη. Πίσω ἀπ' αύτά, νά προσμένουν οἱ ἄλλοι. Νά μή μᾶς ξεφύγει κανείς. Θά σοῦ δώσω τό σχέδιο σ' ἔνα χαρτί. Φύλαξε το, μ' ἄν κινδυνεύει νά πέσει σέ τούρκικα χέρια, κατάστρεψέ το. Μόνο πού θά 'vai μεγάλη ζημιά, νά τό ξέρεις.

– Θά τό δώσω στά χέρια τοῦ Παπαφλέσσα, είπε τ' ἀγόρι.

– Πάρε τό γαϊδουράκι σου, φορτωμένο τυριά καί μυζήθρες. Ντύσου βισκόπουλο. "Άλλος δρόμος δέ βγαίνει στούς Μύλους. Θά πέσεις ἀνάμεσά τους, Θά τούς τραβήξει ἡ μυρωδιά τοῦ τυριοῦ καί δέ θά σέ ψάξουν.

– Κι ἄν δέν προφτάσω;

– Θά τούς κρατήσουμε, ὅπου νά φτάσουν οἱ ἄλλοι στό διπλανό λόγκο. Κι ὑστερα νυχτώνει. Δέ θά ριχτοῦν στά στενά μέ τό σκοτάδι. Θά ξενυχτήσουν στόν κάμπο καί θά μᾶς ἔρθουν χαράματα.

Δέν εἶχε καλά καλά νυχτώσει, ὅταν ἀκούστηκε ἡ φωνή τοῦ 'Ασημάκη.

– Τυρί! Καλό τυρί! Μυτζῆθρες! Γιαούρτι!

Οἱ στρατιώτες τοῦ Δράμαλη τόν τριγύρισαν καί μέ μιᾶς τό ξαλάφωσαν τό καημένο τό γαϊδουράκι ἀπό τό βάρος.

– Μπορεῖ νά 'vai κατάσκοπος, είπε ἔνας ντελής. Νά τόν γδύσετε καί νά ψάξετε ἔνα ἔνα τά ροῦχα του.

Τόν ἔψαξαν ἀρκετή ὥρα. "Ανοιξαν ἀκόμα καί τό στόμα του, τοῦ ξε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ν. Λύτρας: Πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναναρχίδας

χτένισαν τά μαλλιά, γιά νά ψάξουν κι έκει.

— Αφήστε τον, είναι βοσκόπουλο, τόν ξέρουμε από παλιά, είπε ό γραμματικός τοῦ πασᾶ.

Ο Ἀσημάκης, φτάνοντας στούς Μύλους, ζήτησε ἀμέσως τόν Παπαφλέσσα καὶ τοῦ 'πε τήν ίστορία.

— Κρίμα, είπε ό ἀγωνιστής, νά μήν ἔχεις τό σχέδιο.

— Είναι στή θήκη του, καπετάνιο, είπε γελώντας ό Ἀσημάκης. Καὶ βάζοντας μέσα σ' αὐτί τοῦ γαϊδάρου τό χέρι του, ἔβγαλε τό σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη!

Τ' ἄλλο πρωί ό Νικήτας, ό Παπαφλέσσας κι ό 'Υψηλάντης, ἀποτέλειωναν, πίσω ἀπ' τόν 'Αι - Σώστη, τά ύπολείμματα τῆς περήφανης στρατιᾶς, πού 'χε ἔρθει νά πνίξει τήν 'Επανάσταση, μές στό δεύτερο χρόνο της.

Πολύ λίγοι γλίτωσαν, λαβωμένοι, πεζοί, δίχως ἄρματα, δίχως πυροβόλα κι ἔφτασαν στήν Κόρινθο μέ τό σερασκέρη τους, πού ἀργότερα πέθαναν ἀπό τή λύπη.

Ο Μοριάς ἀναγνώρισε τότε, σύσσωμος, ἀρχιστράτηγο τόν Κολοκοτρώνη.

Ἀρματωμένος σάν ἀστακός ἀπ' τά λάφυρα κείνης τῆς νίκης, πῆγε κι ό Ἀσημάκης νά χαιρετήσει τόν καπετάνιο του.

Ο Γέρος πού είχε μάθει τό ἔξυπνο κόλπο, πού είχε μηχανευτεῖ, γιά νά σώσει τό μήνυμά του, τόν καμάρωσε κι ύστερα ἀνοίξε τίς πλατιές του ἀγκάλες καὶ τόν ἔκλεισε μέσα.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εἰκόνα βλέπουμε στήν ἀρχή τοῦ διηγήματος καὶ τί φανερώνει;
2. Πῶς ό Κολοκοτρώνης καταφέρνει καὶ ἀλλάζει τό ἡθικό τῶν χωρικῶν;
3. Νά βρεῖτε λόγια πού δείχνουν τήν ἀγωνιστική δύναμη καὶ τήν αἰσιοδοξία τοῦ Κολοκοτρώνη.
4. Νά χαρακτηρίσετε τόν Ἀσημάκη ἀπό τά λόγια καὶ τίς πράξεις του.

ΣΟΦΙΑ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ - ΠΑΠΑΔΑΚΗ (1905-1977). Γεννήθηκε στήν Κρήτη. Σπούδασε στήν Παιδαγωγική Ἀκαδημία τοῦ Ἡρακλείου καὶ στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Γνωστή ποιήτρια μέ τίς συλλογές της Ὁρες Ἀγάπης (1934) καὶ Τῆς νιότης καὶ τῆς λευτεριᾶς (1946); ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ τήν παιδική λογοτεχνία. Ἀπό τά ἔργα της ἀναφέρουμε τό Παραμύθι τοῦ Ὁλύμπου, τήν Ἀταλάντη, τό Μέγα Ἀλέξανδρο, τόν Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, βιβλία μέ μυθολογικό ἥ ιστορικό περιεχόμενο.

Διονύσιος Σολωμός

‘Η καταστροφή τῶν Ψαρῶν

Τά Ψαρά, τό μικρό νησί τοῦ Αιγαίου μέ τή μεγάλη καὶ πολύπλευρη προσφορά στόν ἀγώνα τοῦ Εἰκοσιένα, καταστράφηκαν ἀπό τούς Τούρκους τὸν Ἰούνιο τοῦ 1824, ὡστερά ἀπό γενναίᾳ ἀντίσταση τῶν κατοίκων. Συγκινημένος ὁ ποιητής ἀφιερώνει στό ἡρωικό νησί τούς παρακάτω στίχους, σάν ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα.

**Στῶν Ψαρῶν τήν ὄλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
μελετᾶ τά λαμπρά παλικάρια
καὶ στήν κόμη στεφάνι φορεῖ
γεναμένο ἀπό λίγα χορτάρια
πού εἶχαν μείνει στήν ἔρημη γῆ.**

Έρωτήσεις

1. Πῶς ἀντιλαμβάνεστε τή λέξη «μελετᾶ»;
2. ‘Ο ποιητής δίνει τήν εἰκόνα τῆς ἔρημιᾶς. Μέ ποιές ἐκφράσσεις;
3. Μέσα στήν ἔρημιά κυκλοφορεῖ «μονάχη» μιά ζωντανή μορφή. Τί θέλει νά δείξει μ' αὐτό ὁ ποιητής;
4. Ξέρετε κανένα ζωγραφικό πίνακα ἐμπνευσμένο ἀπό τό ποίημα;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 55.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

Τό θυμωμένο καράβι

Τό ποίημα είναι έμπνευσμένο από τούς θαλασσινούς άγωνες των 'Ελλήνων κατά τήν 'Επανάσταση τοῦ 1821. "Εχει προηγηθεῖ ή καταστροφή τῆς Χίου ('Απρίλιος 1822) καί πρόκειται νά ἀκολουθήσει ή ἀνατίναξη τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας από τὸν Κων. Κανάρη.

Σάν τό σύννεφο τρέχει, σάν ίσκιος διαβαίνει.
Τά πανιά του φουσκώνουν στό πρίμο άγεράκι.
Κάπου πάει νά χιμήξει, καθώς τό γεράκι!
Τ' είναι κείνο στή θάλασσα τήν άφρισμένη;

Νά 'vai τάχα πλεούμενο, νά 'vai καράβι;
Τρομαγμένα τά κύματα φεύγουν μπροστά του.
Μιά σηκώνεται ὡρθό, μιά βυθίζεται κάτω,
μιά πηδάει στόν ἀφρό κι ἀπ' τόν ἥλιο ἀνάβει.

«Πέξ μου ἀλήθεια, τής θάλασσας είσαι στοιχειό;
Ποιά ἐκδίκηση τρέχεις ἀπόψε νά πάρεις;
Στό τιμόνι ποιόν ἔχεις;» Καί μοῦ 'πε: «Ο Κανάρης
μέ πηγαίνει στή Χίο».

Έρωτήσεις

1. Γιατί είναι θυμωμένο τό καράβι; Μέ ποιό τρόπο ὁ ποιητής δείχνει τό θυμό τοῦ καραβιοῦ;
2. Προαναγγέλλεται ή καταστροφή τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας στή Χίο καί μέ ποιό τρόπο;

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ (1867-1940). Γεννήθηκε στό Καρπενήσι. Ἡρθε στήν 'Αθήνα, γιά νά σπουδάσει ιατρική, ἀλλά τόν τράβηξε ή δημοσιογραφία. Τό 1918 διορίστηκε Διευθυντής τῆς 'Εθνικῆς Πινακοθήκης καί στή θέση αὐτή παρέμεινε διώς τό Θάνατό του. Τό 1938 ἔγινε μέλος τῆς 'Ακαδημίας. "Ἐγραψε ποιήματα, διηγήματα, ταξιδιωτικά κάι τεχνοκριτικές μελέτες. "Ἐργα του: *Πεζοί ρυθμοί*, *Διηγήματα*, *Ταξιδιωτικός 'Ορθρος* κ.ά. 'Αξίζει νά σημειωθεῖ ή συμβολή του στήν ἐκ-

παίδευση μέ τό περίφημο ἀναγνωστικό τῆς Γ' Δημοτικοῦ Τά ψηλά βουνά. Τό
ἔργο τοῦ Παπαντωνίου διακρίνεται γιά τήν καθαρότητα τοῦ λόγου, τή φραστική
δεξιοτεχνία καί τήν παραστατικότητα τῶν εἰκόνων.

Γιάννης Βλαχογιάννης

"Ετσι ἥτανε

Τό Μεσολόγγι κατά τήν ἑλληνική ἐπανάσταση πολιορκήθηκε δυό φορές
ἀπό τούς Τούρκους. Ἡ πρώτη πολιορκία (Νοέμβριος – 25 Δεκεμβρίου
1822) κατέληξε σε καταστροφή τῶν Τούρκων. Γιά δεύτερη φορά πολι-
ορκήθηκε ἀπό τούς πασάδες Κιουταχή καί Ἰμπραήμ στίς 15 Ἀπριλίου
1825. Οἱ "Ἐλληνες κατόρθωσαν ν' ἀντιμετωπίσουν τίς ισχυρές ἐπιθέσεις
τοῦ πολυάριθμου τουρκοαιγυπτιακοῦ στρατοῦ καί νά κρατήσουν ἔνα
χρόνο τήν πόλη, πού εἶχε μεγάλη σημασία γιά τήν ἐπανάσταση τῆς
Στερεάς Ἑλλάδας. "Οταν ὅμως ὁ τουρκοαιγυπτιακός στόλος ἀπέκλειε
τό Μεσολόγγι καί ἀπό τή θάλασσα, ἐπειε στήν πόλη φοβερή πείνα,
γιατί ἐκτός ἀπό τούς μαχητές ὑπῆρχαν μέσα σ' αὐτή καί πολλά γυναι-
κόπαιδα. Οἱ "Ἐλληνες ὀπλαρχηγοί ἀποφάσισαν τότε νά κάμουν ἔξodo.
Ἡ περίφημη "Ἐξ ο δος τού Μεσολογγίου ἔγινε τή νύχτα τῆς
10ης Ἀπριλίου 1826. Ἀπό τίς 9.000 (ἀπό τούς ὅποιους 3.000 ἦταν μά-
χιμοι) σώματα μονάχα 1.800 ἀντρες καί 7 γυναῖκες. Τό Μεσολόγγι ἐπε-
σε, ἀλλά ἡ ἡρωική του θυσία παραμένει ζωντανή στίς ψυχές τῶν Ἐλ-
λήνων. Τό Σάββατο τοῦ Λαζάρου, ἐπέτειο τῆς πτώσης, γίνεται καί σή-
μερα μεγάλη γιορτή στήν πόλη καί ἀναπαράσταση τῆς Ἐξόδου.

–Παππού, σήκου, παππούλη! Σήμερα είναι μέρα ἐπίσημη! Τί φυλᾶς τό
στρώμα καί βογκᾶς; "Ολο βογκᾶς κι ὄλο μαλώνεις... σώνει πιά!" Εβγα νά
ιδεῖς! "Ελα ν' ἀλλάξεις καί νά πᾶς στήν ἀγορά. 'Ο κόσμος ἔχει πανηγύρι
σήμερα – Σάββατο Λαζάρου!

Τό μαθητούδι ζωηρό, καθώς μπήκε στό σπίτι, έφυγε κιόλα. Τό 'ξερε ό παππούς πώς ήταν ή τρανή Παραμονή, της "Εξοδος ή μέρα. "Αχ, τέτοια μέρα δέ θά ξαναφανεῖ – μήτε ό θεός νά δώσει!"

Τό 'ξερε ό παππούς, κι αυτό άπό μέρες κι από νύχτες συλλογιότανε. 'Ο πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγύρω στή μεγάλη Θύμηση. Και τήν περίμενε τή μέρα αύτή, σά νά 'τανε νά 'ρχόταν ἄλλη μά φορά, πρώτη φορά – τοῦ κάκου!

Μά τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπές φωνές τοῦ ξάφνισαν τό νοῦ. Κι ἐκεῖ, νά πάλι τό τρελόπαιδο μπροστά του. "Αφησε τίς τρεχάλες γιά νά ξαναρθεῖ καί νά τοῦ γίνει πειρασμός καί πάλι.

– Ακόμα κάθεσαι, παππούλη; Λεχώνα θά μοῦ γίνεις αύτοῦ πέρα; 'Απόλυσε κι ή ἐκκλησιά!

– Καλά, καλά, μωρέ παιδί, μή μέ μαλώνεις τόσο· γέρος είμαι, δέ μπορώ νά σηκωθῶ. 'Εδω ἄσε με νά σήπομαι...

– Τί είπες; Δέν ἀκοῦς; Περνάει ή "Εξοδο!

Αύτός ό λόγος χτύπησε τό γέρο ἀλλόκοτα. Τής λιτανείας ή βοή, πού ἔφτανε ἀπ' τόν ἄλλο δρόμο, κρυφή τρεμούλα τοῦ 'χυσε στά σωτικά*. Ό νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

– Εφτασα! Τ' ἄρματά μου!

·Ορθός τινάχτηκε, σάν παλικάρι. 'Ανάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τό σπαθί. Καί βγῆκε.

Τά μάτια ἀγριωπά στυλώνει γύρω του. Κάτι σά νά ζητεῖ. Τό κανόνι καί τό τουφέκι γεμίζει ὅλη τή χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολύς στήν ἀγορά. "Ολοι ντυμένοι τά καλά τους. "Ολοι τ' ἄρματα κρατοῦν – καί ρίχνουν!

Ο λαός παίζει μέ τή φαντασιά του τό παιγνίδι αύτό, στό χρόνο μιά φορά. Θέλει νά ξαναζωντανέψει τή μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιά νά δεῖ «πῶς ήταν» – κι ό γέρος πάει νά τό πιστέψει.

Βρίσκεται μέ τ' ἀγγόνι στής λιτανείας τήν ούρα, κι ἀκολουθοῦν. Τέλος στούς Τάφους* ἔφτασαν. 'Εκεῖ χιλιάδες συναγμένοι στέκονται κι ἀκούν ἔναν πού βγάνει λόγο, μά ό λόγος εἰν' ἀτέλειωτος. 'Ο γέρος ἀκούει, καί δέν καταλαβαίνει. 'Ακούει, καί καρτερεῖ σάν κάτι φαίνεται νά καρτερεῖ...

– Ορέ, δέν ήταν ἔτσι! κράζει μέ δυνατή φωνή.

"Αφησε στή μέση τή γιορτή καί πήρε τό δρόμο πίσω γιά τό σπίτι.

σωτικά: σωθικά.

Τάφοι: τό Ήρώο τοῦ Μεσολογγιοῦ, ὅπου ύπαρχουν οἱ τάφοι πολλάν ἀγωνιστῶν.

Θυμωμένος φαίνεται. Βογκάει, στ' ἄγγόνι δέ μιλεῖ. "Ἄξαφνα σταματάει. 'Εκεī κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. "Ἐνας τυφλός, χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγής, παίζει τή λύρα του καί τραγουδεῖ. Λέει τόθλιμμένο, τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγιοῦ.

'Ορθός ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τά μάτια του. Κλαίει ἥσυχα, καί δέ μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τό τραγούδι.

— Νά, δρέ, ἔτσι ἥτανε!

Αύτό εἶπε μοναχά. Καί γύρισε στό σπίτι του καί στόν καημό του.

Ἐρωτήσεις

1. Άπο τήν ἡλικία τοῦ παπποῦ νά προσδιορίσετε (περίπου) τήν ἐποχή, στήν όποια τοποθετεῖται τό διήγημα.
2. Γιατί τόν παππού δέν τόν ἴκανοποιεῖ α) ή ἀναπαράσταση τῆς Ἐξόδου, β) ὁ πανηγυρικός τῆς ἡμέρας;
3. Γιατί ὅταν ἀκουσε «τό μοιρολόγι τοῦ Μεσολογγιοῦ» ὁ παππούς εἶπε «Νά, ἔτσι ἥτανε»; Τί εἶδος τραγουδιοῦ νομίζετε ὅτι ἔλεγε ὁ ζητιάνος μέ τή λύρα;

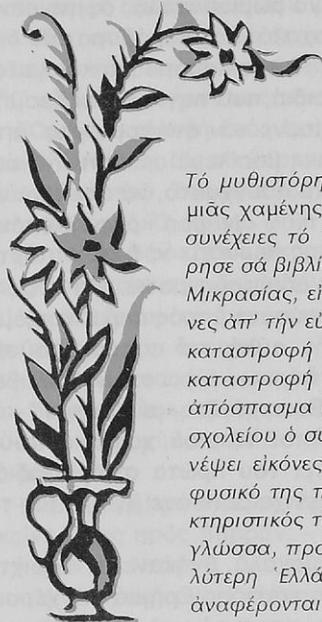
ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ (1867-1945). Γεννήθηκε στή Ναύπακτο. Καταγόταν ἀπό οἰκογένεια Σουλιωτῶν προσφύγων. Ύπηρέτησε ως διευθυντής τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους. "Ἔγραψε πολλές ἱστορικές μελέτες καί ἔξεδωσε τά 'Ἀπομνημονεύματα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21 Μακρυγάννη καί Κασομούλη. Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μέ τή διηγηματογραφία. "Ἔργα του: 'Ιστορίες τοῦ Γιάννη Ἐπαχτίτη, 'Ο πετεινός, Τό Σούλι, Μεγάλα Χρόνια κ.ἄ. Τά θέματα τῶν διηγημάτων του ἀναφέρονται στούς ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν καί τοῦ 1821.

ΙΧ. Παλιότερες μορφές ζωής

I. Τσαρούχης: Τό σπίτι μέ τίς Καρνάτιδες

Η ἐκδρομή

Τό μυθιστόρημα Στοῦ Χατζηφράγκου – τά σαραντάχρονα μιᾶς χαμένης πολιτείας, δημοσεύτηκε γιά πρώτη φορά σέ συνέχειες τό 1962 στό περιοδικό Ταχυδρόμος καί κυκλοφόρησε σά βιβλίο τό 1963. Είναι ἀφιερωμένο στόν Ἑλληνισμό τῆς Μικρασίας, εἰδικότερα τῆς Σμύρνης, καί θέλει νά δώσει εἰκόνες ἀπό τήν εύτυχισμένη ζωή τῆς τό 1901-1902 καί τήν τραγική καταστροφή της. Τά προαισθήματα γιά τή Μικρασιατική καταστροφή δυό φορές παρεμβάλλονται στό παρακάτω ἀπόστασμα (βλ. σχόλια). Μέ τήν ἐκδρομή τῶν παιδῶν τοῦ σχολείου ὁ συγγραφέας βρίσκει τήν εὐκαιρία νά ξαναζωντανέψει εἰκόνες ἀπό τήν καθημερινή ζωή τῆς Σμύρνης καί τό φυσικό τῆς περίγυρο. 'Ο κύριος Κουρμέντιος είναι ὁ χαρακτηριστικός τύπος τοῦ δάσκαλου τῆς ἐποχῆς καθαρεύουσα γλώσσα, προσήλωση στούς ἀρχαίους, ὅνειρα γιά μιά μεγαλύτερη Ἑλλάδα. 'Ανάμεσα στά παιδιά τοῦ σχολείου (ὅσα ἀναφέρονται ὡνομαστικά, είναι καί ἥρωες τοῦ μυθιστορήματος) βρίσκεται κι ὁ Κοσμᾶς Πολίτης, πού ἔζησε στή Σμύρνη ἀπό δυό χρονῶν κι ἔφυγε 3 - 4 μέρες μετά τήν εἰσόδο τῶν κεμαλικῶν στρατευμάτων (27 Αὔγ. 1922) στήν πόλη.

«Δόξα* τό βραδί, καλοσύνη τήν αὔγήν».

Η παροιμία βγῆκε σωστή. Ξημέρωσε μιά μέρα ἡλιόχαρη καί δροσερή. Καί τόσο τό καλύτερο, γιατί οί δυό τελευταῖες τάξεις τοῦ δημοτικοῦ θά πηγαίναν ἐκδρομή στό ρημαγμένο φράγκικο κάστρο τοῦ Ἀπάνω Μαχαλᾶ*. "Ετσι, στίς ὄχτιά τό πρωί, τά παιδιά μαζευτήκανε στό σχολεῖο, μέ τά καλαθάκια ἡ μέ τά πακετάκια τους. Θά τά συνοδεύανε δυό δάσκαλοι, ὁ κύριος Κουρμέντιος κι ὁ κύριος Δερβέρης.

Ξεκινήσανε, δυό δυό στή γραμμή, καμιά ἐβδομηνταριά παιδιά. Τό πρόγραμμα ἤτανε νά περάσουν πρώτα ἀπό τήν ἐκκλησιά τοῦ Ἀι-Γιάννη τοῦ Ἀπάνω Μαχαλᾶ, κι ἔτσι, ἀφοῦ διασχίσανε τό κέντρο τῆς Ἀρμενιας

δόξα: ούρανο τόξο.

μαχαλάς: συνοικία, γειτονιά.

βγήκανε στής Χάβρας* τό σοκάκι, κι από τά παρασόκακα της όβραιακής άνηφορίσανε στό μικρό άπομονωμένο ρωμιομαχαλά, σφηνωμένο άνάμεσα στήν όβραιακή καί τόν τουρκομαχαλά. Στά παράθυρα τοῦ δημοτικοῦ σκολειοῦ τοῦ Ἀι-Γιάννη βγήκανε τά σκολιαρόπουλα καί κοιτάζανε μέ κάποια ζήλεια τά εύτυχισμένα παιδιά πού πηγαίναν ἐκδρομή.

Ἄφοῦ προσκυνήσανε τόν "Άγιο, συνεχίσανε τόν άνηφορο μεσ' ἀπό τόν τουρκομαχαλά. Μιά γαλήνη ἀνατολίτικη βασίλευε σέ τοῦτα τά σοκάκια. Οἱ δυό δάσκαλοι ἀποφεύγανε, γιά τό ἀσύγχυστο, νά σηκώσουνε τά μάτια τους στά καφάσια*, πού ἀπό κεῖ πίσω σίγουρα κρυφοβλέπανε οἱ χανούμισσες. Ποῦ καί ποῦ ἔνας Τούρκος περαστικός ἡ στήν πόρτα κάποιου μικρομάγαζου, τούς ἔριχνε μάν αδιάφορη ματιά. Μά ἔνας ἡ δυό, φτύσανε ἀπό πίσω τους. Καθώς περνούσανε μπρός ἀπό ἔνα τζαμί, ἔνα σμάρι περιστέρια σηκώθηκε ἀπ' τήν αὐλή καί φτεροκοπούσε, γκρίζο μέ πρασινογάλαζες νεροφεγγιές*, ἀέρινο, γύρω στούς μολυβένιους τρούλους καί στόν ἄσπρο μιναρέ. "Ἔνας χότζας, μέ καφτάνι* καί πράσινο σαρίκι*, πού ἔβγαινε ἀπ' τήν αὐλή τοῦ τζαμιοῦ, χαιρέτισε τούς δάσκαλους μέ τεμενέ, φέρνοντας τό χέρι του πρώτα στήν καρδιά, ὕστερα στά χειλια καί στό κούτελο. Τόν ἀντιχαιρετίσανε βγάζοντας τό καπέλο τους.

Τέλος, ἀφήσανε πίσω τους τόν τουρκομαχαλά, βγήκανε στ' ἀνοιχτά καί πήρανε τό ἀνηφορικό μονοπάτι γιά τό κάστρο. Ἐρημιά καί χέρσα. Σέ μιά μεριά τής πλαγιᾶς, κάτι σά μεγάλο μισοστρόγγυλο βαθούλωμα. Λίγο σπανό χορτάρι ἑδῶ μέσα, μ' ἑδῶ κι ἐκεῖ ἔνα μικρό μπουλούκι ἀπελπισμένες παπαρούνες, μισοδημένες. Ὁ κύριος Δερβέρης ἔξήγησε στά παιδιά, πώς ἑδῶ «κατά πᾶσαν πιθανότητα», βρισκότανε τό ἀρχαῖο θέατρο, καί πώς σ' αὐτό τό λόφο ἦταν χτισμένη ἡ ἀκρόπολη τῆς παλιᾶς ἔπαουσμένης πολιτείας. Ὁ ἥλιος ἄρχιζε νά καίει, κόντευε μεσημέρι.

Ξανασάνανε σά φτάσανε στά χαλάσματα τοῦ κάστρου καί καθίσανε στόν ἵσκιο τους. Ὁ τόπος μόνο ἀπό τό κάστρο ἤτανε μόνιμα κατοικημένος. Οἱ ἀνεμοι θά 'χανε φέρει ἀπ' ἀλάργα κάποια γύρη ἀνοιξιάτικη, γιατί στίς χαραμάδες, άνάμεσα στίς πέτρες τής ξερολιθιᾶς, φύτρωναν

χάβρα: ή Συναγωγή τών Ἐβραίων.

καφάσι: λεπτό ξύλινο περίφραγμα πού βάζανε παλιότερα στά παράθυρα τών μουσουλμανικῶν σπιτιών ἡ τούς γυναικώντες τών χριστιανικῶν ναῶν. πρασινογάλαζες νεροφεγγιές: πρασινογάλαζες φωτεινές ἀποχρώσεις (νερά = ἀποχρώσεις).

καφτάνι: πολυτελής μανδύας μέ μακριά μανίκια πού φτάνει ώς τά πόδια.
σαρίκι: ἄσπρο λεπτό ύφασμα τυλιγμένο γύρω ἀπ' τό φέσι.

κάτι πουλουδάκια*, μπλάβα καιί μενεξελιά. Ναί, ήτανε κιόλα μεσημέρι: από τούς μιναρέδες τοῦ τουρκομαχαλᾶ, άνέβαινε ώσαμ' ἐδῶ, μακρόσυρτη, ἡ πρόσκληση τοῦ μουεζίνη γιά τή μεσημεριανή προσευχῆ. Τήν ἵδια στιγμή ἀκουστήκανε οἱ δώδεκα χτύποι τῆς καμπάνας τοῦ ρολογιοῦ τῆς Ἀγιας Φωτεινῆς*.

‘Ο κύριος Κουρμέντιος σηκώθηκε:

—Ορθιοί, καί σιγή ἐνός λεπτοῦ, διά νά τιμήσωμεν τήν δόξαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Εἰς τό θέατρον τοῦτο ἀντήχουν αἱ τραγῳδίαι τοῦ Αἰσχύλου καιί τοῦ Σοφοκλέους. Ἐδῶ ἔψαλλε τά ἀθάνατα ἔπη του ὁ Μελησιγενῆς* “Ομηρος”.

Τά παιδιά δέν εἶχανε ἀκόμα ιδέα γιά ἀρχαῖο θέατρο. Τόν κοιτάζανε καιί ξεροκαταπίνανε διψασμένα.

‘Αφοῦ πέρασε τό ἔνα λεπτό, ὁ κύριος Κουρμέντιος ἔδειξε χάμω μέ τήν παλάμη του ἀνοιχτή:

- Πῶς λέγεται ὁ λόφος οὗτος;
- Πάγος! ἀποκριθήκανε μέ μιά φωνή ὅλα μαζί.

Αὐτό ἦταν εὔκολο νά τό θυμούνται. Πάγος τό βουναλάκι, πάγος καιί τό μπούζι*.

—‘Αμανατζή! ρώτησε συνέχεια τό Σταυράκη, πῶς λέγεται τό ύψηλόν ἐκείνο ὄρος πρός βορρᾶν; — κι ἔδειξε πάλι μέ τό χέρι του.

- Μανισά Ντάγ.
- Ἡ ἑλληνική ὄνομασία του!
- Μι...
- Ἡ ἑλληνική ὄνομασία του, ‘Αμανατζή!

- ...
- Τό ἐδιδάχθητε εἰς τό μάθημα τῆς πατριδογραφίας. Τό ἑλληνικόν του ὄνομα! Ἔσύ, Μαυρέα; ρώτησε τόν Ἀρίστο.

- Σίπουλος, κύριε.
- ‘Αμανατζή! Τό ἄλλο, τό ύψηλότερον ὄρος ἀνατολικότερον;
- ...
- Λέγε, ἐσύ, Σεκέρογλου.
- Τό Μπόζ Ντάγ, κύριε;
- Ναί. Τήν ἑλληνικήν ὄνομασίαν του.

- ...

‘Ο Ἀρίστος σήκωσε τό δάχτυλό του.

πουλουδάκι: λουλουδάκι.

‘Αγια Φωτεινή: μητροπολιτικός ναός τῆς Σμύρνης.

Μελησιγενῆς: κατά τήν παράδοση ὁ “Ομηρος” εἶχε πατέρα τόν ποταμό Μέλητα.

μπούζι: πάγος. Στήν ἀρχ. ἐλλ. πάγος = κορυφή βουνοῦ, βραχώδης λόφος.

- Λέγε, Μαυρέα.
- Τμῶλος, κύριε.
- Εύγε!

”Ανοιξε τά μπράτσα του διάπλατα κι ἀγκάλιασε τό μισό όρίζοντα:

– ”Ολα αυτά ήσαν ἐλληνικά. ”Ολα αυτά (ή φωνή του τρεμουλιαστή ξαφνικά, τά μάτια του γυαλίσανε ἀπό δάκρυα πού πάσχιζε νά τά συγκρατήσει) ήσαν, εἶναι καί θά εἶναι ἐλληνικά...

Γύρισε ἀπό τήν ἄλλη γιά νά κρύψει τή συγκίνησή του, καί τέλειωσε μέσα σ' ἔνα λυγμό – σά νά μήν ἡταν δικός του ό λυγμός, μά σά ν' ἀκούγανε τά λόγια του καί νά θρηνούσανε ἀπό τώρα τά ὄνειρα κι οί ἐλπίδες*:

- ...εἰς αἰῶνα τόν ἄπαντα.

Μιά ξεχαρβαλωμένη πέτρα κατρακύλησε ἀπό κάποιο μεντερίσι, κι ὁ ἀντίλαλός της πλήθυνε ἀπό τοῖχο σέ τοῖχο, γέμισε τό κάστρο μιά βουή. Τά παιδιά τιναχτήκανε ξαφνιασμένα. Ό κύριος Δερβέρης πῆγε κοντά στό συνάδελφό του καί κάτι τοῦ ψιθύρισε. Μά ἐκεῖνος, πάντα μέ τήν πλάτη γυρισμένη καί μέ τά μπράτσα του ἀνοιχτά ξεφώνισε:

- Κοιτάξετε γύρω σας! Κοιτάξετε τί ὠραιότης!

Τά παιδιά κοιτάζανε τήν πλάτη του σάν ύπνωτισμένα. Νιώθανε κι αυτά ἔνα κόμπο στό λαιμό, κάτι σά σφίξιμο στό στομάχι. Μές στή βαριά σιωπή, ἄλλη μιά πέτρα κατρακύλησε. Τά παιδιά πάλι ξαφνιαστήκανε, ὕστερα ξαναπέσανε στή χαύνωση ἐκείνης τῆς ὥρας. Μερικά, βρήκανε μιά διέξοδο σκαλίζοντας τή μύτη τους.

Ό κύριος Δερβέρης ἔσωσε τήν κατάσταση:

– Παιδιά, καθίσετε νά φάτε... Καί νά μήν ἀπομακρύνεστε πολύ! τούς φώναξε.

Τότε αυτά, ἐπειδή, σά νά ξαναζωντανέψανε ξαφνικά στόν ἥχο τῆς φωνῆς του, ροβιολήσανε τρέχοντας γιά νά ξεδιψάσουν σέ μιά κρήνη πού εἶχαν ἐπισημάνει ἀνεβαίνοντας, πιό δῶ ἀπό τόν τουρκομαχαλά.

Τό φαῖ τους ἡταν τό κλασικό γιά ἐκδρομές: κρύοι κιοφτέδες, κανένα φροῦτο ἢ μιά φούχτα σταφίδες. Μερικά εἶχαν μονάχα ψωμοτύρι, μά τσιμπήσαγε καί κανένα κιοφτέ. Ό κύριος Δερβέρης ἔβαλε τό μπρά-

---

Γύρισε... ἐλπίδες: ό συγγραφέας γράφει τό μυθιστόρημά του ύστερα ἀπό 60 χρόνια (ή ἐκδρομή τών παιδιών ἔγινε τό 1902). Μέ τή Μικρασιατική καταστροφή (1922) τά ὄνειρα κι οί ἐλπίδες τοῦ κύριου Κουρμέντιου (κι ὅλων τῶν 'Ἐλλήνων') σβήσανε. Τό λυγμό του, πού προέρχεται ἀπό τή συγκίνησή του, τόν παρουσιάζει σάν λυγμό αὐτῶν τών ἀπραγματοποίητων ὄνειρων κι ἐλπίδων, πού «ἀπό τώρα», προτοῦ δηλαδή γίνει ή καταστροφή, θρηνοῦν γιατί θά διαψευστοῦν.

τσο του γύρω στούς ὥμους τοῦ κύριου Κουρμέντιου, τὸν πῆρε λίγο πιό πέρα, καθίσανε χάμω κι αύτοί κι ἀνοίξανε τὰ πακέτα τους. Τά παιδιά ἀποφεύγανε νά κοιτάξουν τὴν πλάτη τοῦ κύριου Κουρμέντιου. Λές καὶ τῇ βλέπανε, ἀσύνειδα, σάν ἔνα κακό οἰωνό.

Ὄμως, ἀλήθεια, τί ὠραιότης ἀπό δῶ πάνω – δηλαδή, τί ὅμορφιά. Ὁ οὐρανός ἀγκάλιαζε τὰ νιάτα. Μές στό μαγιάτικο καταμεσήμερο, ἔνα θάμπος ἀπό χρυσογάλανη ἀποθέωση ἄχνιζε τὸν ὄριζοντα καὶ καταστάλαζε στά διάσελα*. Μά λίγο πιό κάτω ἀπό τὰ κορφοβούνια, ὁ ἥλιος ἔκανε τὴν ἀπογραφή τῆς πλάστης. Ὁ κάθε βράχος, τό κάθε φαράγγι, ὡς καὶ ἡ κάθε πέτρα, ἐχωρίζανε πάνω στά δυό βουνά, τὸν Τμώλο καὶ τὸ Σίπυλο, τά λάξεις ὁ ἥλιος μέ τὰ χίλια καλέμια* τῆς ἀχτιδοβολιᾶς του – καὶ ὑστερα, στὸν κάμπο, καταπιανότανε ψιλοδουλειά τίς φυλλωσίές, ἔνα ἔνα φυλλαράκι, κοσκινίζοντας ἀπάνω τους χρυσόσκονη. Μοναχικοί κουλάδες*, περήφανοι στή μοναξιά τους, ἀναβλύζανε μέσ' ἀπό τό πράσινο, πέρα, κατά τό Καζαμίρ καὶ τό Σεβδίκιοϊ, ἐκεῖ πού φλόκωνε* μακρόσυρτος, ὁ ἄστρος καπνός τοῦ τρένου, καὶ πιό δῶθε, ἔτσι πού ν' ἄνοιγες ἀπεθαμή τό χέρι σου θά τ' ἄγγιζες, πνιγμένοι μές στ' ἀμπέλια, μές στά πρεβόλια, μές στά λιόδεντρα καὶ τούς μπαξέδες, πράσινο παραλήρημα ὁ ψηλοθώρητος Κουκλούτζάς, ὁ Μπουρνόβας μέ τά πλατάνια καὶ τά τρεχάμενα νερά, κι ἐκεῖ πού σκαρφαλώνουν κάτι τσάμια* είναι τό Κοζαγάκι, καὶ πλάι του ὁ χιλιοαγαπημένος ὁ Μπουτζάς – ὅλ' αὐτά μιάν ἄλλη ἀτόφια ρωμισύνη... Ὁ Ἔρμος φίδωνε ἀσπροασημής, ἀλάργα, ξεμπουκάριζε γλυκαίνοντας τά νερά τῆς θάλασσας κοντά στίς Φῶκες*, ἄλλη δική μας θαλασσινή πολιτεία μέ ταρσανά* καὶ καλοτάξιδα καράβια, κι ὁ Μέλης κύλαγε τά νερά του ἐδῶ κοντά, δῶθε ἀπό τὸν Παράδεισο, πέρναγε κάτω ἀπ' τό γιοφύρι, πλάι στὸν Ἀι Κωσταντίνο, δούλευε μερονύχτι τούς νερόμυλους μές στό ντερέ τῆς "Ἄγιας" Αννας, καὶ κάτω ἀπ' τὸν προφήτη Ἡλία οἱ Καμάρες μέ τά δυό πατώματα δρασκελίζανε τή ρεματιά, κουβαλώντας τό νερό ἀπό τή μιά πλαγιά στήν ἄλλη...

Δυό ἡ ὠρα τό ἀπομεσήμερο. Τά παιδιά εἶχανε ἀποφάει καὶ κουβεντιάζανε παρέες παρέες, γιατί ὅλα δέν ἤτανε ἀπό τόν ἵδιο μαχαλά.

διάσελο: στενό πέρασμα ἀνάμεσα σέ δυό ράχες· αύχένας.

καλέμι: ἐργαλεῖο τῶν γλυπτῶν· ἐδῶ καλέμια οἱ ἀκτίνες τοῦ ἥλιου (μεταφ.)

κουλάς: ἀγροτική κατοικία.

φλόκωνε ὁ καπνός: φούσκωνε σάν πανί.

τοάμι: πεῦκο.

Φῶκες: Φώκαια.

ταρσανάς: ναύσταθμος, ναυπηγεῖο.

– Γιατί δέ θένε ἀπό τό σπίτι νά πηγαίνομε στήν ἐκκλησιά τοῦ Ἀι Κωσταντίνου;

– Δέν ξέρω. Μπορεῖ γιατί περνᾶνε πολλές ντεβέδες* πάνω στό γιοφύρι. Νά, κοίτα, ξεχωρίζουνε όλοκάθαρα, μιά, δυό, τρεῖς... ἔντεκα δεμένες στήν ἄραδα, καί μπροστά ὁ ντεβετζής*, πάνω στό γαιδουράκι του. Σάν ἀγριέψουνε, δαγκάνουνε οί ντεβέδες.

Πάνω στό γιοφύρι περνούσανε κι ἄλλες καμῆλες, φορτωμένες, κουβαλώντας, τούτη τήν ἐποχή, γλυκόριζα καί ἀφιόνι ἀπό τά βάθια τῆς Ἀνατολῆς. Μπροστά ὁ ντεβετζής, χειμώνα καλοκαίρι μέσα στήν ἄσπρη κετσεδένια κάπα* του. Τά κουδούνια τους δέν ἀκούγονταν ὥσαμ' ἐδῶ πάνω.

– Βρέ σύ! κάνει ξαφνικά ὁ Σταυράκης τοῦ Ἀρίστου, γιατί σήκωσες τό δάχτυλό σου σά μέ ρώτησε ὁ δάσκαλος γιά κεῖνο τό βουνό; Δίκιο είχε ὁ Μηνᾶς, κάνεις τόν ἔξυπνο. Θά σοῦ κάτσω καμιά μέρα δυό καρπαζίες νά τίς θυμᾶσαι.

– "Οχι, βρέ Σταυράκη, δέ σήκωσα τό δάχτυλό μου σά ρώτησε ὁ δάσκαλος ἐσένα. "Υστερά, σά δέν τό 'ξερε ὁ Σεκέρογλου. Μέ ξέρεις γιά φίλο σου;

– "Ασε με ἡσυχο!

– Μά ὥχι, πές μου πώς μέ ξέρεις γιά φίλο σου.

– Καλά, βρέ! "Ασε με ἡσυχο.

– Νά! πετάχτηκε ὁ Πάνος τῆς κυρά Φιλιῶς. Ξεκινάει τό βαποράκι τοῦ Κοκάργιαλι.

Τά παιδιά γυρίσανε κατά τή θάλασσα. Ἡταν μπουνάτσα, ὥχι ἀσπρείς δερή, μιά μπουνάτσα ζωντανή, ἀνοιχτογάλανη. Ἡ ἅπλα τῆς θάλασσας λαμπύριζε στόν ἥλιο. Μονάχα πέρα, στό μπουγάζι*, στά ρηχόνερα κοντά στό ξώκαστρο, ἀνατρίχιαζε πιό σκουρωπή, καί στό βάθος, ἔνα λευκό συννεφάκι, όλομόναχο σ' ὅλακερο τόν ούρανό, ἔδειχνε πώς ἀπό κεῖ θά φρεσκάριζε ὁ καιρός. Μπορεῖ, ὅπως τύχαινε καμιά φορά, νά σηκωνότανε ὁ μπάτης βραδινός. 'Ο ἥλιος μάτιζε κι ἀρμολογοῦσε τή θάλασσα μέ τή στεριά*.

'Ο Στάθης πετάχτηκε νά κυνηγήσει μέ μιά πέτρα ἔνα σαμιαμίδι, μά

ντεβές; καμήλα.

ντεβετζής: δόδηγός καμήλας, καμηλιέρης.

κετσεδένια κάπα: κάπα ύφασμένη ἀπό μαλλιά ζώων.

μπουγάζι: στενό μέρος θάλασσας ἀνάμεσα σέ δυό στεριές.

ό ἥλιος... στεριά: ὁ ἥλιος ἔνωνε τή θάλασσα μέ τή στεριά, ἔδινε δηλαδή τήν ἐντύπωση πώς ἥταν ἐνωμένες. Τά ρήματα ματίζω, ἀρμολογώ είναι συνώνυμα: συνδέω, ἐνώνω.

τό σερπετό πρόφτασε καί τρύπωσε μές στήν ξερολιθιά.

– Βρέ Τσεσμελή, φαίνεται ό Τσεσμές από δῶ;

– Ό Τσεσμές; Πώς νά φανεῖ από δῶ, είναι από τήν ἄλλη μεριά, καρστ* στή Χίος.

– Άπο τόν Τσεσμέ θά 'ρθει, σά θά 'ρθει, ό ἑλληνικός στρατός, είπε ό Γιακουμής.

– Θά πάρομε πρώτα τή Χίος, κι από κεī ώσαμε τόν Τσεσμέ είναι μονάχα μιά ὥρα μέ τό βαπόρι.

– Βρέ παιδιά, είπε ό Περικλῆς, τί μεγάλος πού 'ναι ό κόσμος! Θέλω νά γνωρίσω οὐλες τίς πολιτείες καί οὐλα τά μιλέτια*. Νά, τώρα πού μιλάμε, ύπάρχουνε στόν κόσμο τόσα μέρη, πού δέν είμαστε.

– Ή νονά μου ή πριγκιπέσα, είπε ό Κίμων μέ τήν ψιλή φωνή του, μοῦ χάρισε ἔνα βιβλίο πού τό λένε «ό γύρος τοῦ κόσμου εἰς ὀγδοήκοντα ἡμέρας».

Δέν τοῦ δώσανε προσοχή. Κοιτάζανε, κοιτάζανε ἀχόρταγα μπροστά τους. Ξεχώριζε κατακάθαρα τό τσιφλίκι τοῦ 'Αι-Γιωργιοῦ, ζερβά, κάτω από τά Δυό 'Αδέρφια, τό βουναλάκι μέ τίς δίδυμες κορφές. Άπο κεī, ή στεριά στρογγύλευε κατά δῶθε, κι ἔφτανε, γιαλό γιαλό στ' ἀμμουδερά τοῦ Κοκάργιαλι. Μπορεῖς νά πεῖς, πώς από δῶ ἀρχίναγε ή πολιτεία κι έζωνε σάν πέταλο τόν κόρφο, μονοκόμματη, δίχως τίποτα ἀδειανό στή μέση, ώσαμε τό Νταραγάτσι, δεξιά. Κάπου ἔξι μίλια μάκρος, μπορεῖ καί περισσότερο, γιατί ξεγελιέται τό μάτι. Κοκάργιαλι, καί, κολλητά, συνέχεια κατά δῶ, Γκιόζ Τεπές, Καραντίνα, Σαλαχανές, Καρατάσι, Μπαχρί Μπαμπά, Κονάκι.

– Θά 'θελα νά καθόμουν από κεī μεριά, Γκιόζ Τεπέ, Καραντίνα, είπε ό 'Αριστος. Σ' ἔνα από τά ὅξω σπίτια, πού 'ναι χτισμένα πάνω στή θάλασσα. Πέφτεις από τό σπίτι σου όλοίσια καί κολυμπᾶς.

– Καλά, βρέ! Πάλι θά παινευτεῖς γιά τό κολύμπι σου;

– Δέν παινεύομαι. Λέω.

Άπο τό Κονάκι ἀρχίναγε τό Κιαί*, μέ τό Κουμέρκι, τό λιμάνι, τό Πασαπόρτι, ἐπειτα οί μεγάλοι καφενέδες, τά ξενοδοχεῖα, τά θέατρα, οί λέσχες, τά κονσολάτα καί τά πλουσιόσπιτα, ώσαμε τήν Πούντα*. Μά ή πολιτεία συνεχιζότανε, ἀκέρια, στό παρακατιανό Νταραγάτσι.

Τά θωρούσανε ὅλ' αύτά, θωρούσανε καί τά βαπόρια μέσα στό λιμά-

καρστί: ἀπέναντι.

μιλέτι: έθνος.

«Ο γύρος... ἡμέρας»: ἐννοεῖ τό γνωστό βιβλίο τοῦ 'Ιουλίου Βέρν.

Κιαί: παραλία, προκυμαία.

Πούντα: ὄνομα τοῦ λιμανιοῦ τής Σμύρνης.

vi. Μετρήσανε όχτώ φουγάρα, χώρια τό βαπόρι πού στεκότανε άπ' όξω καί σφύριζε γιά νά πάρει πράτιγο*, προσταχτικά, σά νά 'τανε δικαίωμά του. "Ενα ρεμούρκο* έμπαινε στό λιμάνι, σέρνοντας πίσω του τρεῖς μαούνες. Καί τά θαλασσοπούλια, σκόρπια μέσα στή λάμψη τ' ούρανού, ζυγιάζανε μέ όρθράνοιχτες φτερούγες καί βουτούσανε άπό ψηλά.

Καί στήν καρσινή μεριά τοῦ κόρφου, ἡ "Αγια Τριάδα, τό Μπαϊρακλή, τό Κορδελιό, προφτάσανε νά καθρεφτιστοῦν μιά τελευταία φορά, γιά σήμερα, στ' ἀσάλευτα γαλαζωπά νερά. Γιατί τό άναριγισμα τῆς θάλασσας προχωροῦσε άπ' τό μπουγάζι, όλοένα κατά δῶ, κι ἀνέβαινε κιόλα μιά φρεσκάδα, παλεύοντας τήν κάψα τοῦ βουνοῦ. Τά θωρούσανε ὅλ' αὐτά, δίχως νά τά χορταίνει ἡ ψυχή τους. Τά χάραζε βαθιά ό νοῦς μέσα στή θύμηση, σάν νά προαισθανότανε άπό τώρα, πώς σέ είκοσι χρόνια, μονάχα στ' ὄνειρό τους θά τά βλέπανε. "Οσα θά γλιτώνανε*.

—"Ε, παιδιά! Κουνηθείτε, παίξετε, τούς φώναξε ό κύριος Δερβέρης. Μά όχι κρυφτό μές στά χαλάσματα!

Παίξανε τής μάνας τό λουρί, κυνηγητό, σκλαβάκια, ώσπου τούς ξαναφώναξε ό δάσκαλος πώς είναι ώρα νά έτοιμαστοῦνε γιά τό γυρισμό.

'Ο κήλιος σημάδευε τήν ώρα του πάνω άπ' τά Δύο 'Αδέρφια, καί κατηφόριζε πρός τό μπουγάζι.

— Μιά στιγμή, κύριε, νά παραβγοῦμε πρώτα στά έκατό μέτρα.

Μετρήσανε τήν άπόσταση μέ δρασκελιές, καί παραταχτήκανε δέκα παιδιά. 'Ο δάσκαλος είπε: ἐν, δύο, τρία – καί κατέβασε τό χέρι του.

'Ο 'Αρίστος έβαλε τόση φόρα, κι ἔγερνε τόσο πολύ μπροστά, πού ύστερ' άπό λίγες δρασκελιές ἔχασε τήν ίσορροπία του κι ἔπεσε χάμω μέ τά μοῦτρα. 'Ο Σταυράκης, πού παράτρεχε πλάι του, σταμάτησε καί τόν βοήθησε νά σηκωθεῖ.

— Χτύπησες πουθενά;

—"Οχι.

Μά ἔτρεμε τό πηγούνι του, ἔτοιμος νά κλάψει άπό ντροπή γιά τό ρεζίλεμα.

πράτηγο: ἐλευθεροκοινωνία, ἐπικοινωνία πλοίου μέ τήν πόλη, ὅπου προσφίμιστηκε παίρνω πράτηγο: ἐπικοινωνώ ἐλεύθερα.

ρεμούρκο: ρυμουλκό.
τά χάραζε... γλιτώνανε: πάλι παρεμβάλλονται τά προαισθήματα γιά τήν καταστροφή, πού ἔγινε σέ είκοσι χρόνια.

Σημείωση: 'Ο Κουκλουτζάς, ό Μπουρνόβας, ό Μπουτζάς, τό Κορδελιό κλπ. είναι προάστια ἡ χωριά τής Σμύρνης, ἀπό τά όποια πολλά είχαν ἐλληνικό πληθυσμό.

- Πονεῖς πουθενά; τόν ρώτησε ό δάσκαλος.
- „Οχι, νά! – και κούνησε έλευθερα τά μπράτσα του καί τά κανιά του.
- Συναχθείτε! φώναξε τότε ό κύριο Δερβέρης, πού ήτανε καί δάσκαλος τής γυμναστικῆς.

Έρωτήσεις

1. Γιά νά περιγράψεις κάτι, χρειάζεται παρατηρητικότητα κι εύαισθησία. Μελετήστε τήν παράγραφο «Αφοῦ προσκυνήσανε... τό καπέλο τους» μέ προσοχή κι άπαντήστε στά έξης έρωτήματα: α) "Εχει ό συγγραφέας παρατηρητικότητα κι εύαισθησία; Δικαιολογήστε τήν άπάντησή σας. β) "Άν ζωγραφίζατε όλη τήν παράγραφο, ποιά θά 'ταν τά βασικά στοιχεῖα τής ζωγραφίας σας;
2. Δικαιολογήστε μέ αποσπάσματα άπό τό κείμενο όσα γράφονται γιά τόν κύριο Κουρμέντιο στήν είσαγωγή.
3. Ποιός είναι ό κόσμος, μέσα στόν όποιο κινούνται τά ένδιαφέροντα τῶν παιδιῶν (δικαιολογήστε τήν άπάντησή σας μέ αποσπάσματα άπ' τό κείμενο).
4. Γιατί ό συγγραφέας χρησιμοποιεί πολλές τούρκικες λέξεις;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 22.

Μαρία Ιορδανίδου

[Λωξάντρα]

Τό απόσπασμα είναι άπό τή Λωξάντρα τής Μαρίας Ιορδανίδου, ένα μυθιστόρημα πού άπεικονίζει τή ζωή καί τά έθιμα τῶν Έλλήνων τής Πόλης στό τέλος τοῦ περασμένου αιώνα. Κεντρικό πρόσωπο είναι ή Λωξάντρα, πού παρουσιάζεται στό παρακάτω κείμενο σάν ύποψήφια νύφη.

Ο Δημητρός κόντευε νά πατήσει τά έβδομήντα καί ὅμως άκομα δούλευε. Δούλευε στήν έφημερίδα Κωνσταντινούπολις, πού τήν έβγαζαν τότε ό Δημήτριος καί ό Αθανάσιος Νικολαΐδης. Χιώτης ήταν ό Δημητρός. Στή σφαγή τής Χίου, όταν οι Τούρκοι

σφάξαν τούς γονεῖς του, καὶ κείνονα – μωρό παιδί – τὸν βγάλανε στό σκλαβοπάζαρο, ἔνας ἀδελφός τοῦ πατέρα του ἀπό τὴ Σύρα – ὁ σιόρ Βασιλάκης ὁ λουκουμπτζῆς – ἦρθε στή Χίο καὶ ἔδωσε ἔνα πουγκί γρόσια γιά νά τὸν ἀγοράσει ἀπό τούς Τούρκους.

Ο Βασιλάκης, πού ἦταν ἀνύπαντρος, μεγάλωσε τὸ Δημητρό σάν παιδί του καὶ ὅταν τὸν ἔκανε δεκαεφτά χρονῶν τὸν ἔστειλε στήν Πόλη, στό σπίτι τῆς θειᾶς Εἰρήνης, γιά νά σπουδάσει τὸ παιδί, μιά καὶ εἶχε τέτοια κλίση στά γράμματα.

Θαμπώθηκαν τά μάτια τοῦ Δημητροῦ σάν ἔφτασε στήν Πόλη. Στήν ώραία Ἐππάλοφο. «Χαῖρε, Κωνσταντινούπολις, τῶν πόλεων ἡ βασιλίς». Ξαπλωμένη πάνω σέ δυο ἡπείρους, ἀνοίγει ἡ Πόλη τά στήθια της στό βοριά τῆς Μαύρης Θάλασσας ἀπό τή μιά μεριά καὶ στή νοτιά τοῦ Μαρμαρᾶ* ἀπό τήν ἄλλη. Γιουρούσι* λέξ καὶ κάνουνε τά δυο ἀντίθετα ρεύματα γιά νά τήν κατακτήσουνε. Παλεύει ἡ Δύση μέ τήν Ἀνατολή καὶ τή διεκδικοῦνε καί ἀφρίζουνε καὶ κλωθογυρίζουνε μπροστά στήν πούντα* τοῦ Σαράι Μπουρνού*, στά πόδια τῆς Ἁγια - Σοφιᾶς μές στήν καρδιά τῆς Πόλης.

Πῶς νά μή γίνει ὁ Δημητρός ποιητής, πῶς νά μή γίνει ρομαντικός! Σπάραξε ἡ καρδιά του σάν εἰδε τούς μιναρέδες γύρω ἀπ' τήν Ἁγια - Σοφιά. Καί ὅμως ἐκείνη στέκεται μεγαλόπρεπη καὶ μέ ἡγεμονική σεμνότητα σκορπά στό γύρο της τή γαλήνη. Μπροστά στό μεγαλεῖο της μυρμήγκι μοιάζει ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅμως καὶ τό μυρμήγκι μέσα στήν Ἁγια - Σοφιά φαίνεται καὶ παίρνει σημασία. Κάτω ἀπ' τό μεγάλο θόλο της σάν σταθεῖς, δέν ξέρεις ἂν ὁ θόλος πρόβαλε γιά νά σέ προστατέψει ἡ ἂν ύψωνεται γιά ν' ἀνοιχτεῖ καὶ νά πετάξεις ἀπάνω. Τή Ὑπερμάχω Στρατηγῷ τά νικητήρια... Ἄλλον ἔνα Παρθενώνα χτίσαν οἱ Βυζαντινοί καὶ τόν ἀφίερωσαν καὶ αὐτοί στοῦ Θεοῦ τή Σοφία.

Ἐτσι τήν εἰδε ὁ Δημητρός τήν Ἁγιά - Σοφιά πού στέκεται μέσα στήν παλιά Πόλη πού τήν τριγυρίζουνε τά τείχη τά βυζαντινά. Ἐκεī δέν εἶχε πᾶνε κι ἔλα καὶ θόρυβο καὶ θέατρα καὶ ξένους; ὅπως στό Πέρα καὶ στό Γαλατά. Ἐκεī ἡ ζωή κυλοῦσε γιαβάς γιαβάς*. Στενά λιθόστρωτα σοκάκια, μικρά ξύλινα σπίτια μέ τεράστιες γεροδεμένες πόρτες πού μοιάζουν πόρτες φυλακῆς. Καφασωτά παράθυρα, ἐρημιά. Τσαρσιά* μέ ρα-

Μαρμαράς: κωμόπολη Ν.Δ. τῆς Προκοννήσου τῆς Προποντίδας· ἐπίσης: ἡ Προποντίδα.

γιουρούσι: ἔφοδος (λέξ. τουρκ.).

πούντα: τό ἄκρο τοῦ ἀκρωτηρίου.

Μπουρνού: μύτη, ἀκρωτήρι (λέξ. τουρκ.).

γιαβάς γιαβάς: σιγά σιγά.

τό τσαρσί: ἡ ἀγορά (λέξ. τουρκ.).

χατλήδες* άνατολίτες έμπόρους καθισμένους σταυροπόδι μπροστά στήν πραμάτεια τους: φίλντισι, κεχλιμπάρι καί σιντέφι. Μεταξωτά ύφασματα καί λαχουρένια* σάλια ἀπό τίς Ἰνδίες, πολύτιμα ἀρώματα καί ό ἀέρας μυρίζει πατσουλί*.

Στούς περιβόλους τῶν τζαμιῶν λιάζουνται Τούρκοι καθισμένοι ἀνακούρκουδα*. Βρύσες μεγάλες μέ τρεχάμενα νερά καί ἔνα γύρω περιστέρια.

Κανένας Εὐρωπαῖος δέν κάθονταν ἐκεī, – Τουρκιά. Καί κανένας Τούρκος δέν κάθονταν στό Σταυροδρόμι, – Ρωμιοσύνη.

Ἡ Κωνσταντινούπολη ἐκείνη τήν ἐποχή ἦταν ἔνα χαρμάνι ἀπό διάφορες πολιτείες, προάστια καί χωριά, σκορπισμένα πάνω στά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί τῆς Εὐρώπης. Καί ἡ κάθε πολιτεία, τό κάθε προάστιο, τό κάθε χωριό εἶχε τόν τοπικό του χαρακτήρα, τά ἥθη καί τά ἔθιμα τοῦ πληθυσμοῦ πού πλειονόφηφούσε.

Τήν εὐρωπαϊκή ὄχθη τοῦ Βοσπόρου τήν κατοικοῦσαν περισσότερο Ἐλληνες καί γενικά Εύρωπαίοι, – τό Μέγα Ρέμα, τό Μπουγιούκ - Ντερέ, τά Θεραπειά, ὅλα ἐκεῖνα τά προάστια θυμίζανε Εὐρώπη. Ἡ ἀσιατική ὄχθη ἦτανε Ἀνατολή. Ἐκεī ἔβγαινε τό νταούλι γιά νά θυμίσει στούς πιστούς πώς ἦταν ραμαζάνι*. Ἐκεī ὁ μουεζίνης* τρεῖς φορές τή μέρα διαλαλοῦσε ταχτικά πώς ἔνας είναι ὁ Ἀλλάχ, καί ὁ Μωάμεθ ὁ Προφήτης τοῦ Ἀλλάχ. Καί στήν ἀπέναντι ὄχθη σάν ἔφτανε αύτός ὁ ἀντίλαλος, ἔφτανε σάν παραμυθένια φωνή ἀπό ἔναν ἄλλον κόσμο.

Τό Φανάρι*, πού ἦταν μέσα στόν Κεράτιο Κόλπο, ἐξακολουθοῦσε νά είναι ἀκόμη τό κέντρο τῆς ἑλληνικῆς διανόσης, ὅμως εἶχε χάσει τήν πρωτινή του αἰγλή.

Στής θείας Ειρήνης τό σπίτι, πού ἦταν στό Φανάρι, εἶχε πρωτοδεῖ ὁ Δημητρός τή Θεανώ, ἐκείνη τή χλωμή καί φιλάσθενη κοπελίτσα, πού ἔγινε ἀργότερα γυναίκα του, πού τοῦ ἔδωσε τέσσερα παιδιά καί πέθανε ἐνα ἀνοιξιάτικο πρωί, ἀφήνοντάς τον ἀπαρηγόρητο. Στή Θεανώ ὁ Δημητρός εἶχε ύποσχεθεῖ αιώνια ἀγάπη, ὅμως γιά χατίρι τῶν ὄρφανῶν

ραχατλής: ἐπ. (ἀπό τό ραχάτι: ἀνάπταυση, ἀργία, χουζούρι) αύτός πού ἀγαπάει τήν ἀργία, τεμπέλης.

λαχουρένιος: ἀπό λαχούρι, είδος λεπτού μάλλινου γυναικείου ύφασματος: ἡ ὄνομασία προέρχεται ἀπό τήν πόλη Λαχώρη τῆς Ἰνδίας.

πατσουλή: αἴθέριο ἔλαιο ἀπό φύλλα ἀρωματικοῦ φυτοῦ· ἀρωμα.

ἀνακούρκουδα: ἐπίρρ. ὁκλαδόν, μέ λυγισμένα γόνατα.

ραμαζάνι: μουσουλμανική γιορτή κατά τήν ὅποια οἱ πιστοί νηστεύουν.

μουεζίνης: μουσουλμάνος θρησκευτικός λειτουργός, πού καλεῖ ἀπό τό μιναρέ τούς πιστούς γιά προσευχή.

Φανάρι: συνοικία τῆς Πόλης, ὅπου βρίσκεται τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο.

έπρεπε νά ξαναπαντρευτεί καί νά πάρει γυναίκα καλή καί αξια πού νά τού τά μεγαλώσει. Δέν παντρευόταν γιά τόν έαυτό του, παντρευόταν γιά χατίρι τών παιδιών, γι' αύτό μποροῦσε δίχως ντροπή νά φωνάξει προξενήτρα καί νά πεῖ έλευθερα τή γνώμη του...

Ή γυναίκα βρέθηκε, καί ή γυναίκα αύτή ήταν ή Λωξάντρα.

Σάν είδε ή Δημητρός μπροστά του τή Λωξάντρα, φαρδύπλατη μακρόσκελη λεβέντισσα, γεροδεμένη δωρικιά κολόνα, νά μπαίνει στήν κάμαρα κρατώντας τό δίσκο μέ τό γλυκό στά χέρια της, ἄνοιξε ή καρδιά του. Χάρηκε τά μαῦρα της μαλλιά, τό καλοφτιαγμένο κρανίο καί τό γερό σαγόνι.

Ή Λωξάντρα ήτανε τότες τριάντα χρονῶν: Εἶχε γηροκομήσει τό μπαμπά της, είχε ξετινάξει τά ἀδερφάκια της, ήτανε πιά έλευθερη νά παντρευτεί. Πήρε λοιπόν τό δίσκο καί μπήκε στό σαλόνι γιά νά τή δεῖ ό γαμπρός καί νά τόν δεῖ καί κείνη. Καί ήταν τόσο συγκινητικό τό θέαμα ἐτούτης τῆς νταρντάνας μέ τό παιδικό τό πρόσωπο καί τό γυναικείο τό κορμί, σάν στάθηκε μπροστά στό Δημητρό χωρίς ψευτοντροπές, χωρίς καμιά προσποίηση, πού ό Δημητρός ταράχτηκε.

Γιά φαντάσου! "Ομορφη δέν ήταν, γιατί ή ὅμορφη κοπέλα ἔπρεπε νά 'χει μέση δαχτυλίδι, πρόσωπο χλωμό καί ὡμους στρογγυλούς, ὅπως ήταν ή Θεανώ. Καί ὅμως γιατί ταράχτηκε ἔτσι ό Δημητρός; Γιατί είπε τό «ναι» ἀμέσως χωρίς νά βεβαιωθεί κάν ἄν ήτανε κατάλληλη νά μεγαλώσει τά παιδιά του, ἀφοῦ γιά χατίρι τών παιδιών παντρεύουνταν; Κύριε έλέξησον!

Μ' αὐτή τήν ἀπορία ἔπεσε ό Δημητρός ἐκείνο τό βράδυ νά κοιμηθεῖ καί ὅλη τή νύχτα ἔβλεπε στόν ὑπνο του τή Λωξάντρα. Τήν ἔβλεπε μέ πέπλο στό κεφάλι της καί στέμμα μέ ἔφτά ἀκτίνες, ὅπως είναι ή γυναικεία μορφή στά κωνσταντινάτα*. Καί στό ἀριστερό της χέρι, λέει, κρατούσε τό κέρας τῆς Ἀμαλθείας*, ἀπ' ὅπου χύνουνταν καί πλημμύριζαν τόν κόσμο καρποί ξεροί καί φρέσκοι, πιατέλες μέ μπούτια χοιρινά, ἀρμαθιές ἀπό τσίρους καί παστούρμάδες, στακοί, καλκάνια καί μύδια τσακιστά... ἀμάν! Τί ὅνειρο ήταν αύτό;

Μπερεκέτι*. Μεγάλο μπερεκέτι!

κωνσταντινάτο: χρυσό νόμισμα (κυρίως βυζαντινό).

*Αμάλθεια: αἴγα πού ἀνέθρεψε τό Δία· τό κέρας τῆς Ἀμαλθείας: γιά τούς ἀρχαίους σύμβολο ἀφθονίας καί γονιμότητας. Κάποτε ή 'Α. παρουσιάζεται σάν νύμφη.

μπερεκέτι: αφθονία ἀγαθῶν, πλούτος (λέξ. τουρκ.)

Έρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε μέ ποιές λέξεις καί φράσεις περιγράφεται ή ζωή τῶν Τούρκων στήν Πόλη καί νά χαραχτηρίσετε τό ρυθμό της.
2. Σέ συσχετισμό μέ την προηγούμενη ἐρώτηση ἔξηγήστε γιά ποιούς λόγους οἱ Τούρκοι ζοῦσαν στήν παλιά πόλη;
3. Πῶς γινόταν ἡ γνωριμία τῆς νύφης μέ τὸν ὑποψήφιο γαμπρό στό προξενιό;
4. Ἀπό τό ὄνειρο τοῦ Δημήτροῦ πῶς φαντάζεστε τή ζωή τῶν Ἑλλήνων στήν Πόλη;

ΜΑΡΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ. Γεννήθηκε στήν Κωνσταντινούπολη στήν ἀρχή τοῦ αἰώνα μας. "Εζησε κατά καιρούς στόν Πειραιά, στήν Πόλη, στή Ρωσία, στήν Ἀλεξανδρεία, στήν Ἀθήνα. Δέν ἔκαμε σπουδέα. Ἐκτός ἀπό τή Λωξάντρα (1963) ἔγραψε καί τό μυθιστόρημα Διακοπές στόν Καύκασο (1965).

Φώτης Κόντογλου

Τά μπουγάζια τ' Ἀιβαλιοῦ

Είναι ἀφήγημα τοῦ Κόντογλου πού περιέχεται στό βιβλίο του Τό Ἀιβαλί, ἡ πατρίδα μου (1962). 'Ο συγγραφέας, ἔξαιρετος ἀγιογράφος καί πεζογράφος, στό βιβλίο του ἐκτός ἀπό τήν ἀγάπη του γιά τήν παράδοση ἐκφράζει καί τή νοσταλγία του γιά τή μακρινή, χαμένη πατρίδα.

Τούτη ἡ ιστορία είναι ἀληθινή, κι ἃς φαίνεται σάν ταίριασμα τῆς φαντασίας.

Στής Ἀνατολῆς τά μέρη βρίσκεται ἔνα μπουγάζι* κλεισμένο ὄλοτρόγυρα, σά νά 'ναι ἔνας κόσμος χωρισμένος ἀπό τόν ἄλλο κόσμο. Ἀπ'

μπουγάζι: στενό μέρος θάλασσας, ἀνάμεσα σέ δυό στεριές.

ὅξω, ἀπό τό πέλαγο, δέ φαίνεται τίποτα, παρά κάτι χαμηλά βουνά. Κατά τό βασίλεμα τό ζώνει ἡ ἀνοιχτή θάλασσα, μ' ἔνα πλήθος ρημονήσια, ἔξον ἔνα, τό μεγαλύτερο, τό λεγόμενο Μοσκονήσι, πό 'χει ἔνα χωριό. Ἀνάμεσα σέ τοῦτο τό νησί καί στή μεγάλη στεριά, πού βγαίνει εἰδος στεριόνησο κι ἀγκαλιάζει τό μπουγάζι, βρίσκεται τό στόμα τοῦ μπουγαζιοῦ, τό λεγόμενο Ταλιάνι, πού θά πεῖ βιβάρι* στά τούρκικα.

"Οποιος μπεῖ στήν ἀπό μέσα θάλασσα, ἀπορεῖ καί ἐξίσταται ποῦ βρισκότανε μαθές καί δέ φαινότανε αὐτός ὁ κόσμος, λές κι ἄνοιξε μιά μαγική πόρτα καί μπῆκε μέσα. Ἐκεῖ πέρα βρίσκει μιά πλάση τῆς φαντασίας, γεμάτη εἰρήνη κι ἀγαλλίαση. "Ολα εἶναι μικρά καί καθαρογραμμένα, σά νά 'ναι ζωγραφισμένα μέ τό πινέλο, τά ἥμερα τά βουνά, τά παράδοξα τά βράχια, οἱ κάβοι, οἱ ἀμμουδιές, οἱ ἀγκάλες πού καλάρει* ἀπό μέσα τους ἔνας μοσκοβολημένος ἀγέρας, ἔνα δυό νησάκια σάν πλεούμενα, τά παράξενα καϊκια μέ σκέδιο ἀρχαῖο, π' ἀρμενίζουνε στίς πιο κρυφές γωνιές τοῦ μπουγαζιοῦ, μ' ἔναν σύντομο λόγο ὅλα εἶναι σάν ψεύτικα παιγνίδια τῆς φαντασίας. Γιατί εἶναι τόσο ὅμορφα καί τέτοιαν εὐφροσύνη αἰσθάνεται ὁ ἀνθρωπος ὅπού μπαίνει σέ τοῦτο τό μέρος, ὥστε ἄν πεῖ πώς ὁ Παράδεισος δέ θά 'ναι ὁμορφότερος, δέ λέγει κανένα ψέμα. Ναί μέν, εἶναι κεῖνα τά μαγικά νησιά στόν ὡκεανό, πού λένε πώς ζοῦνε οἱ ἄγριοι ἀνθρῶποι, ἀλλά δέν μποροῦνε νά παραβγοῦνε μέ τοῦτα τά μέρη, γιατί ἔξον ἀπό τήν ἔωτική ὄψη τῆς φύσης, πού τά παρομοιάζει μέ κεῖνα τά νησιά, τοῦτα τά 'βαλεν ὁ Θεός μέσα στό ἑλληνικό πέλαγο, ὅπού 'ναι ἡ καρδιά τοῦ κόσμου, σιμά στήν Ἀσία, κατά τό μέρος πού βγαίνει ὁ ἥλιος, Ἀνατολή Ἀνατολῶν.

Περπατᾶς σέ ἔρημες ἀκρογιαλιές, μά δέν σοῦ φαίνουνται ἔρημες, γιατί οἱ πιό ἀρχαῖοι ἀνθρῶποι ἐδῶ ζήσανε, ἀπό τότες πού θεμελιώθηκεν ὁ κόσμος. Βλέπεις στόν ἄμμο ἀποκαΐδια ἀπό φωτιά ἀνάμεσα σέ δυό κοτρόνες τῆς θάλασσας καί κόκκινα τσόφλια ἀπό καβούρια ψημένα, καί λές μέ τόν νοῦ σου πώς σέ κείνο τό μέρος θά δείπνησε ὁ Ὁδυσσέας μέ τά συντρόφια του.

Πίσω ἀπό 'να μικρό καί ἔρημο ἀκρωτήρι, εἶναι τραβηγμένο στ' ἀπάνεμο ἔνα τρεχαντήρι φρεσκοβαμμένο, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη μεριά τοῦ κάβου ἀφρίζουνε τά δροσερά κύματα, πού τά σαλαγᾶ σάν πρόβατα ὁ γερο - βοριάς· τό τρεχαντήρι εἶναι, θαρρεῖς, ἡ Ἀργώ, καί τό τραβήξανε ὅξω ὁ σγουρομάλλης ἱάσονας κι οἱ συντρόφοι του. Δέν ἄλλαξεν ὄλό-

---

βιβάρι: ἰχθυοτροφεῖο.

καλάρω: ρίχνω τά δίχτυα στή θάλασσα· ἐδῶ φυσάω, φουσκώνω.

τελα ἀπό τότες, μήτε ἡ γυριστή μύτη του, μήτε τά κουπιά, μήτε τά δίχαλια πού βάζουνε τήν ἀντένα^{*} καὶ τό κατάρτι, μήτε τό σωτρόπι^{*}, μήτε ἡ καρίνα, μήτε τά μάτια κι οἱ γοργόνες πού 'ναι ζωγραφισμένες στά μάγουλά του. Ὁλάκερη ἡ σκάφη του μοσκομυρίζει ἀπό τήν ὄρεχτικιά καὶ δροσερή ἄρμη πού μύριζε κι ἡ Ἀργώ.

Μά κι οἱ ἀνθρώποι, πού 'ναι καθισμένοι παραπέρα, κάτω ἀπό 'ναν πρίν τῆς θάλασσας, σταυροπόδι ὁ ἔνας κοντά στόν ἄλλον, κι οἱ κουβέντες τους κι οἱ χειρονομίες τους καὶ τό σκέδιο πᾶχουνε στό πρόσωπό τους, εἰναι τά ἵδια κι ἀπαράλλαχτα μέ τούς ἀρχαίους, ὅπως τά βλέπουμε σκαλισμένα στά μάρμαρα γιά ζωγραφισμένα στά κανάτια. Ἀπ' αὐτούνούς τούς ἀπελέκητους ἀνθρώπους, ἐξόν ἀπό τά συνηθισμένα λόγια, πού 'ναι καὶ κείνα πιό καθαρά ἐλληνικά ἀπ' ὅ, τι μιλάμε ἐμεῖς οἱ γραμματισμένοι, ἀκοῦς καὶ κάτι ἄλλα λόγια ἀρχαῖα, πού σωθήκανε μονάχα στό στόμα τους.

Στά βουνά ἀπάνου είναι χτισμένα ρημοκλήσια σά βίγλες^{*} τοῦ Προφήτη['] Ἡλία είναι τά πιό ψηλότερα. Λένε πώς οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες χτίζανε καὶ κείνοι ἐκκλησίες ἀπάν" ἀπάνου στά βουνά στ' ὄνομα τ' Ἀπόλλωνα, ὃπού τόν λατρεύανε γιά θεό πού δίνει τό φῶς, σάν τόν ἥλιο, νά ποῦμε· καὶ πώς, σά γινήκανε χριστιανοί οἱ "Ελληνες, βάλανε στόν τόπο του τόν Προφήτη['] Ἡλία, γιατί καὶ κείνος ἀνέβηκε στόν ούρανό καθισμένος ἀπάνου σ' ἔνα ἀμάξι ἀπό φωτιά. "Εχουνε νά ποῦνε πώς Ἡλιος καὶ Ἡλίας είναι τό ἵδιο, καὶ χτίζουνε τά ξωκλήσια στίς κορφές, γιατί ἀπάνου τους πρωτοχτυπά ὁ ἥλιος πού βγαίνει τό πρωΐ.

"Ακουσα καὶ μιάν ἄλλη ἱστορία γιά τόν Προφήτη['] Ἡλία στά μέρη τοῦ Μοριά:

Μιά φορά ταξίδεψε μ' ἔνα καράβι καὶ τούς ἐπιασε τρικυμία μεγάλη καὶ πέσανε ὥξω καὶ πνιγήκανε ὅλοι, ἐξόν ἀπό τόν Προφήτη['] Ἡλία, πού γλίτωσε καὶ βγήκε στή στεριά· ἀλλά τέτοια τρομάρα ἐπῆρε ἀπό τή θάλασσα, σά στεριανός πού ἤτανε, πού τράβηξε μακριά δίχως νά κοιτάξει πίσω του, μ' ἔνα κουπί στόν ὥμο. Περπάτηξε κατά μέσα, ὅσο πού δέ φαινότανε πιά ἡ θάλασσα, κι ἐφταξε σ' ἔνα μέρος πού 'χανε μαντρί κάτι τσομπάνηδες, καὶ τούς ρώτηξε «τ' είναι τοῦτο;» δείχνοντάς τους τό κουπί, καὶ κείνοι τ' ἀποκριθήκανε πώς είναι κουπί. Ἀκούγοντας ἔτσι, δέ στάθηκε μόνο πῆρε πάλε δρόμο καὶ περπάτηξε ὅλη τή μέρα, ὥσπου ἐφταξε σ' ἔνα χωριό, καὶ ρωτᾶ πάλε «τ' είναι τοῦτο;» καὶ τ' ἀπαντήσανε

ἀντένα: ἡ κεραία τοῦ πλοίου ἡ τοῦ ἀσυρμάτου.

σωτρόπι: τμῆμα ξύλου γερό πού περνᾶ μέσα ἀπό τήν καρίνα.

βίγλα: σκοπιά.

«κουπί». Εύθύς κίνησε κι από κεῖ καὶ περπάτηξε κάμποσο, ώσπου ἔφταξε πρός τό βράδυ σ' ἔνα ἄλλο μέρος μέ βουνίσιους ἀνθρώπους καὶ τούς ρώτηξε πάλε «τ' εἶναι τοῦτο πού βαστῶ;» καὶ κεῖνοι τ' ἀποκριθῆκαν «ξύλο!» – γιατί δέ γνωρίζανε ἀπό θάλασσα καὶ δέν εἶχανε ξαναδεῖ κουπί ποτέ τους. Τότες πιὰ καταλάγιασε ὁ Προφήτης Ἡλίας καὶ κάθισε σέ κεῖνο τό μέρος, κι ἔχτισε τό σπίτι του ἀπάνου στά βουνά. Γιά τοῦτο λένε πώς τά ρημοκλήσια του εἶναι ὅλα ἀπάνου στίς κορφές, μακριά ἀπό τή θάλασσα. Αὕτη τήν ιστορία τήν ἄκουσα ἀπό στεριανούς, κι ὥχι ἀπό θαλασσινούς. Σέ τοῦτα τά μέρη πού ξιστοροῦμε τώρα, τά ρημοκλήσια της Ἡλίας - Λια - Βρίσκουνται πολλές φορές καὶ κοντά στή θάλασσα, ἀλλά πάντα εἶναι χτισμένα ἀπάνου στά κορφοβούνια.

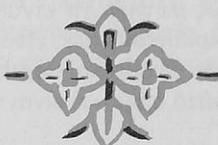
Ἐξόν ἀπό τά ξωκλήσια, φαίνεται ποῦ καὶ ποῦ καὶ κανένας παλιόπυργος ρημαγμένος, γιά κανένα κάστρο ἔρημο, ἀπάνου σ' ἀπόγκρεμνα βουνά κι ἀπάνου στά ρημονήσια.

Γιά ὅλα τοῦτα, καὶ γιά πολλά ἄλλα, ή ὄμορφιά κι ή κατάνυξη κι ἡ χαρά ή ἀνεκλάλητη πού φέρνει στόν ἀνθρωπο τοῦτο τό μέρος, κρίνω πώς εἶναι ἐξαίσια κι ἀνώτερη ἀπό κάθε ἄλλο. Καὶ δίκια ἔνας καλόγερος Ἀγιονορίτης, πού πέρασε λίγον καιρό σ' ἔνα μοναστήρι ἀπό κεῖνα πού βρίσκουνται μέσα στό μπουγάζι, ἔγραψε στήν τάβλα ἐνός Ψαλτηριοῦ:

«Τί ζωή! Τί εύτυχία!
Παράδεισος τῇ ἀληθείᾳ!»

Ἐρωτήσεις

1. Τό γεγονός ὅτι ὁ Κόντογλου εἶναι ἀγιογράφος ἐπηρεάζει τόν τρόπο μέ τόν ὁποίο βλέπει τή φύση; (Παραπτηῆστε τή δεύτερη παράγραφο).
2. Ποιό αἴσθημα γιά τήν Ἀνατολή ἐκφράζει ὁ συγγραφέας;
3. Γιά τήν παράδοση τή σχετική μέ τόν Προφήτη Ἡλία διαβάστε στό βιβλίο σας καὶ τή μελέτη τοῦ I. Κακριδῆ, ὁ Θάνατος τοῦ Ὁδυσσέα.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 42.

Εὕα Βλάμη

[Τό κατευόδιο]

Στό χρονικό της Γαλαξείδι – ή μοίρα μιᾶς ναυτικῆς πολιτείας ἡ Εὕα Βλάμη γράφει: «Σά θά πατήσεις σήμερα τήν πολιτεία τοῦ Γαλαξείδιοῦ, ἀπό τό πρῶτο βῆμα σου νιώθεις τόν ξεπεσμό της. Κι ἂν τύχει νά ’σαι γέννημα καὶ θρέμμα του, πού ξενιτεύτηκες χρόνια τώρα καιρό, θά θυμηθεῖς τό μεγαλεῖο πού ἄλλοτες στεφάνων τό ρημαγμένο τούτον τόπο, καὶ θ’ ἀφήσεις τό δάκρυ σου νά σταλάξει κρυψά, μήν τύχει καὶ σέ δοιūν οἱ συντοπίτες σου, κάπι ψηλόκορμοι γερόντοι καμπουριασμένοι ἀπό τό θαλασσοδαρμό τόσων χρόνων». Μιά εἰκόνα ἀπό τήν ἐποχή πού τό Γαλαξείδι βρισκόταν στήν ἀκμή του καὶ τά πολλά καράβια του ταξιδεύανε στίς μακρινές θάλασσες μᾶς δίνει μέ τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ.

Αν κάποιο θαμποχάραμα ἀνοιξιάτικο βρεθεῖς στόν κόρφο τοῦ Γαλαξείδιοῦ, θά δεῖς τά ὄσα σοῦ ἴστορῶ ξαναζωντανεμένα. Γιατί, καθώς τά παλιά τ’ ἀρχοντικά θά λούζουν τή σκιά τους στά γαλανά νερά, κι ἐσύ, σκυμμένος ἀπ’ τήν κουπαστή, θά καθρεφτίζεσαι, προσμένοντας τό βαπόρι νά ρίξει ἄγκουρα, θά δεῖς δειλά δειλά μιά γρίλια κάτου στό βυθό ν’ ἀνοίγει, καὶ μιά μορφή γιομάτη ἀρχοντιά νά ξεπροβάλει. Τότες τό βαπόρι σου θά γίνει λόβερο*, τ’ ἀγέρι τής φαντασίας σου θά φουσκώσει τά πανιά του, κι ἐσύ, παλικαράκι, θ’ ἀπλώσεις τά χέρια σου στήν καλή σου.

Καὶ μόνο ὅταν σαλπάρει τό βαπόρι καὶ βρεθεῖς καταμεσίς πελάγου, θά πεῖς πώς τό Γαλαξείδι σήμερα εἶναι μιά νεκρωμένη πολιτεία, δίχως ταρσανάδες* καὶ δίχως καράβια, μά μέσα στό βυθό τοῦ κόρφου της, ἔτσι, σάν ὄνειρο, μένει μιά σκιά ἀπό τήν πιστή μορφή τής Πηνελόπης.

Τέτοιαν ὥρα* ἡ πολιτεία ἔπαιρνε ὄψη γιορτινή. Γιομίζανε τά καντούνια* μέ περαστικούς, οἱ πόρτες διάπλατες στά σπίτια, καὶ τά γλυκά γιά τά καλωσορίσματα σέ περίμεναν ἔτοιμα στόν ἀστμένιο δίσκο. Κι ἐσύ, ἢθελες νά μοιραστεῖς τό συνήθειο τοῦ τόπου, σ’ ὅλους ἔπρεπε νά

λόβερο: εἶδος ἴστιοφόρου πλοίου.

ταρσανάς: ναυπηγείο, ναύσταθμος.

τέτοιαν ὥρα κλπ.: ἐννοεῖ τήν ὥρα πού ἐπιστρέφανε τά καράβια στό Γαλαξείδι.
καντούνι: στενός δρόμος.

πᾶς νά φκηθεῖς*, σ' ὅλους νά γλυκαθεῖς, γιά νά δείξεις τή χαρά σου. 'Από τόν καπετάνιο ἵσαμε τῆς χήρας τό ναυτόπαιδο. "Ολοι τήν περιμένουν τούτη τή χαρούμενη στιγμή, μά ή χηρεμένη μάνα μέ πιότερο καρδιοχτύπι, γιατί σιμά στό ἀκριβό μοναχοπαίδι της ξεχνάει τήν πίκρα τῆς χηριάς της. Τόσον καιρό ζοῦσε μές στήν ἀπαντοχή.. Τώρα λοιπόν τόν χαίρεται τόν κανακάρη της, τόν σιγοτραγουδάει, καί μέσα σ' ὅλα του τά φερσίματα βλέπει τόν ἄντρα της, τόν καραβούρη. Τό πῶς θά κάτσει, πῶς θά σηκωθεῖ, πῶς θά χωρατευτεῖ καί πῶς θέ ν' ἀγριέψει, ὅλα θαρρεῖς καί τά ξεσήκωσε ἀπ' τόν πατέρα του. Μά ή πιό μεγάλη του κληρονομία είναι ό ἔρωτάς του γιά τή θάλασσα. Σάν ήτανε μικρό παιδί καί τό 'στελνε, ή φρεσκοχήρα τότες, στό ἀκροθαλάσσι γιά νά παίξει, ἀντίς ν' ἀποξεχνίεται στά παιγνίδια του, στό κύμα ἀπλωνε τά δυό του τά χεράκια. Κι ύστερα, σά μεγάλωσε, ὅλο στή θάλασσα βρισκόταν. "Αν δέν πάσχισε ή μάνα του νά τό κρατήσει στή στεριά! Δέ βαριέσαι. Χαμένος κόπος. Στό τέλος είδε κι ἀπόειδε, καί τοῦ 'δωκε τήν εύκη της. "Ετσι είναι τό γραμμένο: σέ καίσι ή θάλασσα, σοῦ παίρνει τόν ἄνθρωπό σου, δέ σοῦ χαρίζει τίς περισσότερες φορές μήτε μνημούρι νά τόν διαβάζεις νά παρηγοριέσαι, κι ὅμως θά 'ρθει στιγμή πού τό αίμα θά μιλήσει στήν ψυχή τοῦ παιδιοῦ σου, κι ἄν είναι σερνικό, θά κάνεις τό σταυρό σου. Μηδά κι ή θεια-Χρυσούλα, πού 'χασε ἄντρα καί παιδιά στήν Ἀδριατική, δέν ἔβαλε ὄρκο νά δώσει στεριανό στή Βιολέτα της; Κι ἀλήθεια, τήν πάντρεψε μέ κάπιο χτηματάρη* στό Σωτήρα. Καλός φαμελίτης, ἀνάστησε πέντε παιδιά, τά χρόνια περάσανε, τά παιδιά μετώπανε, μά ή θεια-Χρυσούλα δέν τά 'βανε κάτου.

—Τήν ξέχασε ό Χάρος τήν κυρούλα μας, χωρατευόντουσαν τ' ἀγγόνια της, πού 'χανε στεριώσει φαμελιές.

Καί νά, τό πρώτο δισεγγόνι της, σάν ἔφτασε τά δώδεκά του χρόνια, τής ξεμολογήθηκε μ' ἀναφυλλητά πώς τό τραβοῦσε ή θάλασσα. Πάσχισε ή γερόντισσα νά καταφέρει τόν πατέρα του νά τό μπαρκάρει μοῦτσο μές στήν «Εύμορφία». 'Από δῶσε σ' ἔχω, ἀπό κεῖ σ' ἔχω, λόγο στό λόγο, τόν κατάφερε. Βγήκε μάλιστα κι ώς τό Κεντρί μαζί μέ τά γονικά του, νά τό κατευοδώσει.

'Εδῶ πρέπει νά σοῦ μιλήσω γιά τ' ἀγνάντια, σά νά λέμε τό κατευόδιο πού κάναν οί γυναῖκες στά καράβια σά φεύγανε. Σάν ἔστρωνε ό καιρός, μετά τά Κούλουμα, τά καράβια σαλπάρανε, γιά νά γυρίσουνε μέ τό καλό τό χινόπωρο. Οι ναυτικοί, μέρες τώρα, φούρια φούρια, τοιμά-

---

νά φκηθεῖς: νά εύχηθεῖς.

χτηματάρης: κτηματίας.

ζονταν, κι ἀνήμερα ιηκώνονταν, αύγή αύγη, πρίν φέξει. Εἴχανε γιομίσμενά μέ τά ρουχικά τους τά μπαοῦλα τους, κι οί διαλεχτές είχανε στείλει ἀποβραδίς τά γλυκά στό σπίτι τοῦ καλοῦ τους. 'Ο κάθε ταξιδιάρης, μόλις φτάσει ἡ ὥρα ἡ στερνή, μέ μάτι ἀνυπόμονο κοιτάει μιά τή θάλασσα, μιά τή φαμίλια. Τόσον καιρό τὸν χάρηκε ἡ δεύτερη, τώρα θά πάει ξανά στήν πρώτη, πού τὸν δέχτηκε ἀμούστακο παιδί, τὸν μέστωσε, τὸν εἶδε ἄντρα μέσα στήν ἀγκαλιά της. Μά κι ἡ γυναίκα, πάλι, ἀγναντεύει μιά τή θάλασσα καί μιά γυρίζει τή ματιά στὸν ἄνθρωπό της, μ' ἔναν κρυφό της πόθο μέσα στήν ψυχή, νά 'τανε κείνη θάλασσα δίχως μπουρίνια καί φουρτούνες, γιά νά μή θαλασσοπνιγεῖ ὁ ἄντρας της, ὁ γιός της ἡ ὁ διαλεχτός της.

Τά μεγαλύτερα παιδιά, μέ τά σκολινά τους, περιμένουν στ' ἀκροθαλάσσι. Οι μάνες ντύνουνε τά βυζασταρούδια τους καί κατεβαίνουν στό μόλιο, γιά νά καμδρώσουνε τούς ναυτικούς, πού σβέλτοι πηδήσανε κιόλας στίς βάρκες, καί μιά καί δυό φτάνουνε στά καράβια τους. Σέ λίγο ἔνα μουγκρητό ἀρχινάει. Τραβᾶνε τίς ἄγκουρες. Οι γυναῖκες νιώθουνε τήν καρδιά τους βαριά. Ποιός ξέρει... Δυό, ἵσως καί τρία, χρόνια θά κυλήσουνε ὅσο νά γυρίσουν οἱ δικοί τους. Τό 'να καράβι πίσω ἀπό τ' ἄλλο μπαίνει στή γραμμή. Γραμμή κινᾶνε κι οί γυναῖκες ἀπ' τό μόλιο, περνᾶν τή Ρήχη, φτάνουν στό Κεντρί, κι ἐκεὶ στέκουνται νά κάμουνε τ' ἀγνάντια. 'Η καθεμιά βαστάει ἀντήλιο μέ τά χέρια της ὅσο νά βρεῖ τό καράβι τοῦ δικοῦ της, καί μόλις τό 'βρει, μέ νοήματα καί δάκρυα τό ξεπροβοδάει. Κι ὅλο τ' ἀκροθαλάσσι τοῦ Γαλαξειδιοῦ τούτη τήν ὥρα μοιάζει νά γιόμισε ἀπό περαστικό κοπάδι γλαροπούλια, π' ἀναδιπλώνουν τίς φτερούγες τους κι ἰσοζυγάζουνται πρίν ξανοιχτοῦν σέ μακρινό ταξίδι, καθώς τά μαντιλάκια ἀνεμίζουνε καί ἀποχαιρετάνε τά καράβια.

Οι θαλασσινοί ὅμως καιρό δέν ἔχουνε γιά χάσιμο. Καρδιοχτυπᾶνε, ἄραγες θέ νά 'βρουν πρίμο τὸν ἀγέρα παραόξω, ἡ θά γυρίσουνε στόν κόρφο πίσω, γιά νά φύγουνε αὔριο μεθαύριο ἡ σάν γυρίσει τό φεγγάρι; 'Αρχίζουνε νά βολτατζάρουνε στό πέλαγο, νά λυνοδένουν τά πανιά, νά μανουυβράρουν, ὥσπου νά πάρει ὁ λεβάντες ξαφνικά, νά τά σηκώσει σάν πουλιά στό κύμα.

Μόλις τά δοῦν οί γυναῖκες ἀπό τή στεριά, θέ νά δοξάσουνε τόν 'Αι-Νικόλα καί θέ ν' ἀνοίξουνε τό βῆμα τους γιά νά περάσουνε τό Γιάννακι, τίς Πούντες καί τά Λελουδάκια, τίς ὅμορφες ἀγκάλες τοῦ Γαλαξειδιοῦ κατά τό μέρος τής ἀνοιχτῆς θάλασσας, καί νά φτάσουνε στό Ροζίκι. 'Εδω θά κάτσουν πιά νά ξαποστάσουνε, γιατί τίς ἔχει βρεῖ κιόλας τό γιόμα. 'Απ' τό Ροζίκι, τό μάτι φτάνει ἵσαμε τόν "Ἐπαχτο. Λοι-

πόν, θ' ἀκολουθήσουν τά καράβια ώς νά σβήσουν. Ἀμίλητες θά στείλουν τά παιδιά νά παίξουνε, γιά νά γιομίσουνε τόν ἀγέρα μέ τ' ἀλαλητό τους, κι ἔτσι νά σκεπαστεῖ ὁ στεναγμός καί ὁ καρδιοσωμός τῆς κάθε μιᾶς τους.

Κι οί ναυτικοί, μακριά ἀπό τό πέλαγο, τώρα πού τά καράβια μπήκανε πιά στή σωστή ρότα*, θά πάρουνε τά κανοκιάλια γιά στερνή φορά, νά δοῦν τό Γαλαξείδι, πού σύψυχο τούς ἀποχαιρετάει μέ τραγούδια. Τέτοιους σκοπούς ἔχω ἀκουστά ἀπό τῆς κυρούλας μου τό στόμα, κι ἄκου κι ἐσύ μέ πόστην ὄμορφιά κάθε γυναίκα τοῦ Γαλαξειδιοῦ ἔσβηνε τόν καημό της:

Θάλασσα, μήν τόν ἀγαπᾶς τῆς κοπελιᾶς τόν ἄντρα,
γιατ' εἰν' ἡ κοπελιά μικρή καί δέν τῆς πᾶν τά μαῦρα.

Θάλασσα, μάνα γίνε του καλύτερη ἀπό μένα,
καί μήν κοιτᾶς τά μάτια μου, ἀς εἶναι βουρκωμένα.

Θάλασσα, εἶμαι κοπελιά καί νύφη θέ νά γίνω
τ' ἄλλο ταξίδι φέρ' τον μου κι ὅ,τι μοῦ πεῖς τό δίνω.

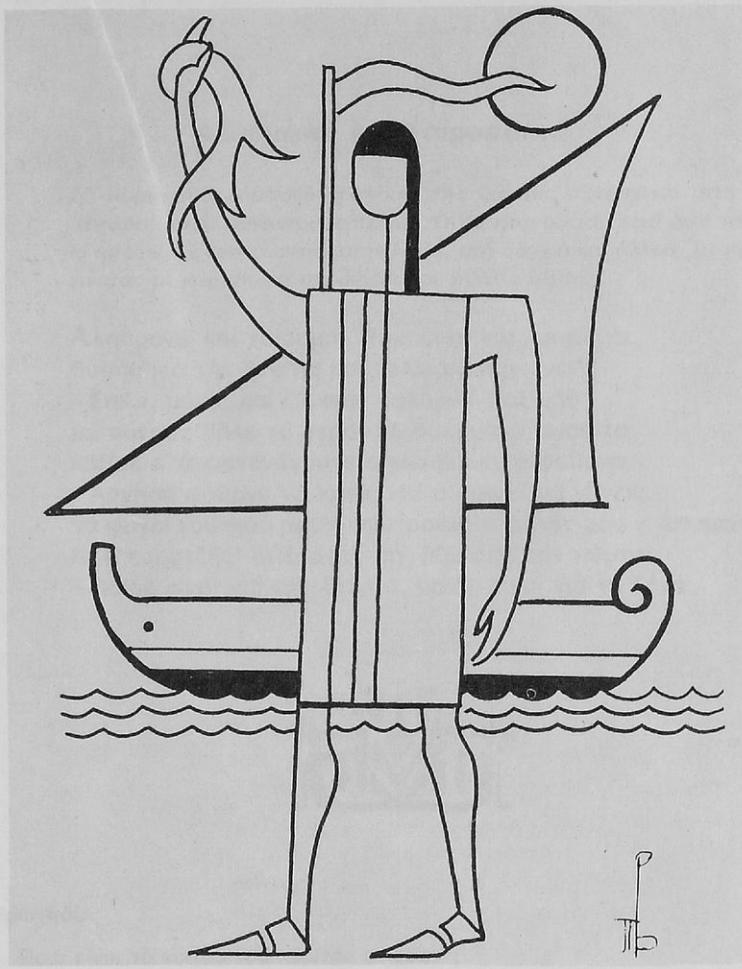
Ἐρωτήσεις

1. Ἡ ἐπιστροφή τῶν Γαλαξειδιωτῶν γεμίζει ὅλους χαρά, πιό πολύ ὅμως τή «χηρεμένη μάνα». Τί τό ίδιαίτερο παρατηρείτε σ' αὐτή τή χαρά;
2. Ἡ ἀναχώρηση τῶν ναυτικῶν γίνεται μέ μιά ὄρισμένη διαδικασία. Νά διαβάσετε ὅλη τή σκηνή καί v' ἀπαντήσετε στά παρακάτω ἐρωτήματα: α) Ποιές εἶναι οἱ ἐπιμέρους εἰκόνες τῆς ἀναχώρησης; β) Ποιά εἶναι τά συναισθήματα τῶν ναυτικῶν κι αὐτῶν πού τούς ξεπροβοδοῦνε; γ) Τί ἐκφράζουν τά τραγούδια πού ἔλεγε κάθε Γαλαξειδιώτισσα, ὅταν τά καράβια ἀπομακρύνονταν;

ΕΥΑ ΒΛΑΜΗ (1920-1975). Γεννήθηκε στόν Πειραιά ἀπό γονεῖς γαλαξειδιώτες. Ἔγραψε: *Γαλαξείδι - ή μοίρα μιᾶς ναυτικῆς πολιτείας*, 1947· *Σκελετόβραχος*, Τά σηνειρα τῆς Ἀγγέλικας, 1958· *Στόν ἀργαλειό τοῦ φεγγαριοῦ*, 1963.

ρότα: ἡ πορεία τοῦ πλοίου.

X. Ἡ ἀποδημία

Ἐμίσεψες καὶ μ' ἄφηκες ἔνα γυαλί φαρμάκι.
(Δημοτικό)

Π. Βαλσαμάκης: *Αποχαιρετισμός*

Δημοτικό τραγούδι

΄Αλησμονῶ καὶ χαίρομαι...

Τό παρακάτω δημοτικό τραγούδι τής ξενιτιάς προέρχεται άπό τήν "Ηπειρο, όπου συναντοῦμε πολλά τέτοια τραγούδια, γιατί από παλιά οι ήπειρωτες ξενιτεύονταν στήν Πόλη, στή Βλαχιά καί άλλου. Τό ταξίδι γινόταν μέ καραβάνια καί διαρκοῦσε πολλές μέρες.

Αλησμονῶ καὶ χαίρομαι, θυμοῦμαι καί λυποῦμαι,
θυμῆθηκα τήν ξενιτιά καί θέλω νά πηγαίνω*.

– Σήκω, μάνα, καί ζύμωσε καθάριο* παξιμάδι,
μέ πόνους βάλε τό νερό, μέ δάκρυα ζύμωσέ το
καί μέ τ' ἀναστενάγματα σήκω βάλε τό φοῦρνο.

– ὜ργησε φοῦρνε νά καεῖς καί σύ ψωμί νά γένεις
νά φύγει τοῦ γιοῦ μου ἡ συντροφιά κι ὁ γιός μου ν' ἀπομείνει.
Κι ὁ κυρατζής* ἀπέρασεν ἀπ' ὅξω ἀπό τήν πόρτα:

– Ποιός είναι γιά τήν ξενιτιά, ποιός είναι γιά τά ξένα;

Έρωτήσεις

1. Ποιό είναι τό νόημα τοῦ πρώτου στίχου;
2. Τί συναισθήματα έκφραζουν τά λόγια τοῦ παιδιοῦ καί τί συναισθήματα τά λόγια τής μάνας;
3. Ποιές εικόνες άπό τήν ἀναχώρηση προβάλλονται στό τραγούδι;

θέλω νά πηγαίνω: ἐδῶ: πρέπει νά φύγω.

καθάριο: από σιτάρι.

κυρατζής: ὁ ἀρχηγός τοῦ καραβανιοῦ (λεγόταν καί καρβανάρος).

‘Ο γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου

‘Ο γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου ἀνήκει στήν κατηγορία τῶν δημοτικῶν τραγουδῶν πού όνομάζονται Παραλογές. Οἱ παραλογές εἶναι ἀφηγηματικά δημοτικά τραγούδια. Ἡ διήγησή τους εἶναι πλαστή, δηλαδή δέν ἀναφέρεται σέ ίστορικά γεγονότα, ἀλλά σέ δραματικά περιστατικά τῆς ζωῆς. Συχνά ἡ ύπόθεσή τους μοιάζει μέ παραμύθι. Θεωροῦνται ως τά πιό παλιά ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια. Στίς Παραλογές ἀνήκουν τά πολύ γνωστά τραγούδια Τοῦ γιοφυριοῦ τῆς Ἀρτας καὶ Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ.

Τό τραγούδι πού ἀφηγεῖται τό γυρισμό τοῦ ξενιτεμένου συζύγου, ὕστερα ἀπό μακροχρόνια ἀπουσία, καὶ τήν ἀναγνώρισή του ἀπό τή γυναίκα του πού τὸν περίμενε, εἶναι πανελλήνιο. Τό ἴδιο θέμα τό συναντοῦμε ἐπίσης στά τραγούδια καὶ τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Στήν Ἑλλάδα τό τραγούδι αὐτό τό βρίσκομε σέ πολλές παραλλαγές. Παραλλαγές λέμε τίς διαφορετικές μορφές, ἀπό τόπο σέ τόπο, τοῦ ἴδιου τραγουδιοῦ.

Μαλαγματένιος ἀργαλειός κι ἐλεφαντένιον κτένι*,
κι ἔνα κορμί ἀγγελικόν κάθεται καὶ ὑφαίνει,
μ' ἔξηνταδυό πατήματα*, σαρανταδυό καρούλια*.
κι ὁ βρόντος κι ὁ ἥχός πολύς ἀπ' τά ψηλά τραγούδια.
Πραματευτής ἐπέρασε στό μαῦρον καβαλάρης·
κοντοκρατεῖ τό μαῦρον του καὶ τήν καλημεράει.
– Καλή 'μερά σου, κόρη μου. – Καλῶς τόν ξένο, π' ἥλθε.
– Κόρη, πῶς δέν παντρεύεσαι, νά πάρεις παλικάρι;
– Κάλλιο νά σκάσ' ὁ μαῦρος σου, παρά τό λόγο π' εἰπες!
‘Εχω ἄνδρα στήν ξενιτιά τώρα δώδεκα χρόνους
κι ἀκόμη τρεῖς τόν καρτερῶ καὶ τρεῖς τόν ἀπαντέχω*
κι ἄν δέν ἐλθεῖ κι ἄν δέ φανεῖ, καλόγρια θά γένω,
κι εἰς τό κελί θά σφαλιστῶ, τά μαῦρα θενά βάλω.

κτένι (χτένι), πατήματα, καρούλια: ἐξαρτήματα τοῦ ἀργαλιοῦ.
ἀπαντέχω: περιμένω.

– Κόρη μ', ἄνδρας σου πέθανε, κόρη μ', ἄνδρας σου χάθη.
Τά χέρια μου τόν κράτησαν, τά χέρια μου τόν θάψαν·
ψωμί, κερί τοῦ μοίρασσα* κι εἶπε νά μέ τό δώσεις.
– Τόν κράτησες, τόν ἔθαψες; Θεός σοῦ τό πληρώσει.
ψωμί, κερί τόν μοίρασες; Ἐγώ σοῦ τό πληρώνω.
– Ἐγώ φιλί τόν δάνεισα κι εἶπε νά μέ τό δώσεις.
– Φιλί κι ἄν τόν ἐδάνεισες, τρέχα καί γύρευε το.
– Κόρη μ', ἐγώ 'μαι, ὁ ἄνδρας σου, ἐγώ 'μαι ὁ καλός σου.
– "Ἄν εἰσ' ἐσύ ὁ ἄνδρας μου, ἄν εἰσαι ὁ καλός μου,
δεῖξε σημάδια τοῦ σπιτιοῦ κι ἀπέκει* νά σ' ἀνοίξω.
– Μηλιάν ἔχεις στήν πόρταν σου καί κλῆμα στήν αὐλήν σου,
κάμνει σταφύλια ραζακιά καί τό κρασί του μέλι.
Τό πίνει ἡ Γιανιτζαριά* καί πά 'νά πολεμήσει,
τό πίνει κι ἡ φτωχολογιά καί λησμονᾶ τά χρέη.
– Αύτά τά ξεύρει ἡ γειτονιά, τά ξεύρει ὁ κόσμος ὅλος·
δεῖξε σημάδια τοῦ κορμιοῦ κι ἀπέκει νά σ' ἀνοίξω.
– Ἐλιάν ἔχεις στό μάγουλο, ἐλιάν εἰς τήν μασχάλην.
– Βάγιες, τρεχāt', ἀνοίξατε· αὐτός εἶν' ὁ καλός μου!

Έρωτήσεις

1. Γιατί ὁ ξενιτεμένος δίνει στήν ἀρχή ψεύτικες εἰδήσεις καί ζητάει ἀνταμοιβή;
2. Νάσυγκρίνετε τό δημοτικό τραγούδι μέ τούς στίχους τῆς Ὁδύσσειας: Ψ 109 - 121 καί ψ 177 - 209 (στή μετάφραση Ζήσιμου Σιδέρη). Ποιές ὀμοιότητες παρατηρεῖτε; Πῶς μποροῦμε νά δικαιολογήσουμε αύτές τίς ὀμοιότητες;

ψωμί, κερί τοῦ (τόν) μοίρασσα: στήν κηδεία του μοίρασσα ψωμί καί κερί, ὅπως
μου είχε παραγγείλει. Τοῦ ἔκανα τήν κηδεία.
κι ἀπέκει: καί μετά.
Γιανιτζαριά: οἱ γενίτσαροι τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

‘Ο ξενιτεμένος

Τό τόσο βαθιά έλληνικό θέμα τής άποδημίας έμπνει στό Ζαχαρία Παπαντωνίου τό παρακάτω ποίημα, γραμμένο μέ έξαιρετική άπλοτητα καί φυσικότητα. Πίσω όμως άπό τήν άπλοτητα αύτή, διαγράφεται όλο τό τραγικό βάθος τοῦ θέματος.

Σάν πήγε στήν Αμερική,
έγύριζεν ό νοῦς του πίσω
καθημερινή καί Κυριακή.

Σάν ἄρχιζε νά γράψει γράμμα,
«καλή μου μάνα κι ἀδερφή»,
έκει τόν ἔπιανε τό κλάμα.

Ἐπέρασε καιρός πολύς,
στά ξένα ἀσπρίσαν τά μαλλιά του,
γυρίζει πίσω παραλής.

Τά πλούτη του εἶναι περισσά.
Ἐφερε γοῦνες καί ρολόγια,
ἔχει τά δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στό σπιτάκι ἵσια.
Ἡ μάνα του;... ἡ ἀδερφή;
Εἶναι κι οἱ δυό στά κυπαρίσσια.

Ἄσ ξαναζοῦσαν μιά βραδιά
— κι ἄς ἥτανε καί στ' ὄνειρό του! —
Θά δινε όλάκερο τό βιό του!

Έρωτήσεις

1. Τό ποίημα χωρίζεται σέ δυό μέρη. Ποιά εἶναι αύτά;
2. Ποιές εἶναι οἱ συναίσθηματικές καταστάσεις τοῦ ξενιτεμένου κατά τήν πορεία τοῦ ποιήματος;

3. Τί φανερώνει ό τελευταίος στίχος;
4. Άφηγηθείτε τό ποίημα μέ δικό σας τρόπο.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 179.

Κινέζικο ποίημα (τοῦ 8ου αιώνα π.Χ.)

Νέα ἀπό τό χωριό

Οἱ Κινέζοι ἔχουν πανάρχαια ποιητική παράδοση. Τήν ποίησή τους τή χαρακτηρίζουν οἱ χαριτωμένες εἰκόνες, ἡ λεπτή εύαισθησία καὶ ἡ διακριτικότητα (δηλαδή τά συναισθήματα δέν ἐκφράζονται μέ τρόπο κραυγαλέο, ἀλλά ύποδηλώνονται).

Σύ πού μᾶς ἥρθες ἀπό τήν πατρίδα,
θά φέρνεις χίλια τόσα νέα.
Σάν ἔφευγες – ἐμπρός στό παραθύρι μου
ἀνθοῦσε ή μικρή δαμασκηνιά;

Έρωτήσεις

1. Από τά «χίλια τόσα νέα» γιατί ό ξενιτεμένος τοῦ ποιήματος ζητᾷ νά μάθει μονάχα ἄν «ἀνθοῦσε ή μικρή δαμασκηνιά ἐμπρός στό παραθύρι του»;
2. Τί ἀναμνήσεις μπορεῖ νά συγκεντρώνει γιά τόν ξενιτεμένο ή εἰκόνα τῶν δυό τελευταίων στίχων;

XI. Οίκογενειακές σχέσεις

Τ' ἀδέρφια σχίζουν τά βουνά καὶ δέντρα ἔριζώνουν.
(Δημοτικό)

"Εκτωρ Δούκας: *Oίκογενειακή σκηνή*

Τρεῖς βίγλες θά τοῦ βάλω

Τό δημοτικό αὐτό τραγούδι ἀνήκει στά ναναρίσματα. Τά ναναρίσματα είναι σύντομα τραγούδια, γεμάτα αἰσιοδοξία, ώραιες εἰκόνες καὶ χαριτωμένες ύπερβολές. Μέ λόγια πού φανερώνουν ὅπεραντη τρυφερότητα ἐκφράζουν τήν πλούσια μητρική ἀγάπη καὶ τά τολμηρά ὄνειρα. Στό ποίημα πού ἔξετάζομε, ἡ μάνα βάζει τόν ἀπό, τόν ἥλιο καὶ τό βοριά νά φρουροῦν τόν ὑπνο τοῦ παιδιοῦ της.

Νά μοῦ τό πάρεις, "Υπνε μου, τρεῖς βίγλες* θά τοῦ βάλω,
τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες*, κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
Βάλλω τόν Ἡλιο στά βουνά, τόν ἀετό στούς κάμπους,
τόν κυρ-Βοριά τό δροσερό ἀνάμεσα πελάγου.
Ο Ἡλιος ἐβασίλεψε, ὁ ἀιτός ἀποκοιμήθη,
κι ὁ κυρ-Βοριάς ὁ δροσερός στῆς μάνας του πηγαίνει.
– Γιέ μ', ποῦ 'σουν χτές, ποῦ 'σουν προχτές, ποῦ 'σουν
τήν ἄλλη νύχτα;

Μήνα μέ τ' ἄστρι μάλωνες, μήνα μέ τό φεγγάρι,
μήνα μέ τόν αύγερινό πού 'μαστ' ἀγαπημένοι;
– Μήτε μέ τ' ἄστρι μάλωνα, μήτε μέ τό φεγγάρι,
μήτε μέ τόν αύγερινό, όπού 'στ' ἀγαπημένοι
χρυσόν ύγιον ἐβίγλιζα στήν ἀργυρή του κούνια.

Ἐρώτηση

Μέ ποιούς τρόπους φανερώνεται ἡ μητρική ἀγάπη σ' αὐτό τό τραγούδι;

βίγλα: σκοπιά, ύψηλό σημεῖο ἀπό ὅπου μπορεῖ κανείς νά βλέπει μακριά.
βιγλάτορας: σκοπός, φρουρός.

‘Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου

‘Η γιαγιά

‘Η γιαγιά είναι άπό τά πιό άγαπημένα πρόσωπα γιά τά έγγόνια της. Στήν έλληνική οίκογένεια δέν είναι σπάνιο νά μεγαλώνει τά όρφανά έγγόνια της καί νά αναλαρβάνει εύθύνες πολύ βαριές γιά τήν ήλικιά της. Στό παρακάτω διήγημα τής ‘Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου, ή αναγνώριση τών θυσιών της άπό τά έγγόνια τής δίνει μεγάλη άνακούφιση και χαρά.

Πέρσι τά έγγόνια στήν πρωτοχρονιά τής έβαλαν δόντια της γιαγιᾶς καί λάμπουν τώρα όλόασπρα μέσα άπ’ τά ζαρωμένα, ξεφλουδισμένα, ἄχρωμα χειλή.

Μά τά σβησμένα μάτια της γιαγιᾶς δέν καλοβλέπουν τά έργοχειρά της, τά πέντε έγγόνια, πού τής τ’ ἀφησε μωρά, τόσα δά, ή μακαρίτισσα ή μονάκριβή της κόρη... Τήν ἔκλαψε τότε καί τά δάκρυα ἔσβησαν τά μάτια της. Μά ὅχι μόνο δάκρυα, ὥχι.

‘Η γιαγιά κατάλαβε, πώς ἐπρεπε τά παιδιά νά μεγαλώσουν, ἔνιωσε τό παράπονο τής ύστερης ματιᾶς τής κόρης της, τό ἔνιωσε καί πήρε τό βελονάκι της στήν ἀρχή μ’ ἔνα ζευγάρι γυαλιά, ύστερα μέ δύο, δούλευε ἐκείνη τή μπιμπίλα* τήν πολυανθισμένη, πού οί ξένοι, πού ού ἔρχονταν νά περάσουν τό καλοκαίρι στά Θεραπειά*, τήν ἔβλεπαν κι ἔλεγαν, πώς κι αύτή ή ἐργασία είναι ἀλήθεια ἔνα άπ’ τά θαύματα τοῦ Βοσπόρου.

Γιατί στό Βόσπορο περισσότερο ἐργάζονται αύτό τό ξακουστό έργοχειρο, πού πολλές ἐργάτριες δόξασε, μά καί πού δέν καλυτέρευσε τήν τύχη τους.

“Οπως σ’ ὅλα τά χαμόσπιτα, καί στής γιαγιᾶς τό σπίτι βλέπει κανείς μετάλλια τιμητικά άπό ἐκθέσεις.

Καί λίγο λίγο τά ἄνθη τής μπιμπίλας ἔκαμαν καί ἄλλα ἄνθη: τά έγγονάκια, καρπούς ὡραίους.

‘Ο μεγαλύτερος, ἀφοῦ ἔμαθε τά γράμματα στό δημοτικό σχολεῖο, ἄρχισε νά καλλιεργεῖ τά λίγα χωράφια τους καί μέ τίς φράουλες, πού

μπιμπίλα: χειροποίητη δαντέλα.

Θεραπειά: προάστιο τής Κωνσταντινούπολης, ὅπου παραθέριζαν οἱ εύκατάστατοι.

έστελνε στά ξένα, τίς άνοιχτόχρωμες φράσουλες τίς στρογγυλές, ἄρχισε νά διατηρεῖ τό σπίτι, καί ήταν καιρός, γιατί ή γιαγιά δέν καλόβλεπε. Καί τ' ἄλλα ἔγγονια ἔπαιρναν σειρά καί τό μικρό, πού τ' ἄφησε ή μανούλα του βυζαντιάρικο, ἔγινε κι ἐκεῖνο ἔξι ἐφτά χρονῶν ἀγόρι.

"Εμαθε καί νά διαβάζει ἀργά ἀργά τά μεγάλα γράμματα.

Πῶς τήν ἀγαποῦσε τή γιαγιά! πῶς τήν ἀγαποῦσαν ὅλοι. Πῶς τήν καμάρωναν, σάν ἔλεγε παραμύθια, καί πῶς χαίρονταν, σάν τήν ἔβλεπαν νά τρώγει φουντούκια μέ τά δόντια τά ὀλόσπρα.

Μά τό μικρό εἶχε ἔνα σχέδιο καί δέν ἔλεγε σέ κανένα τίποτε. Φύλαγε νά ἔλθει ή ὡρα ή καλή.

"Οταν ή γιαγιά τόν ἔπαιρνε ἀπ' τό χεράκι καί ἀνέβαινε τό δρόμο τοῦ Ζαρίφη, γιά νά πᾶν στήν κρύα βρύση, τόν ἄφηνε νά παίζει μέ τά χαλίκια καί χανόταν καί γύριζε μέ τά μάτια πιό κόκκινα καί χείλη πιό ξέθωρα. 'Ηξερε, πώς πήγαινε στό μνῆμα τής κόρης της νά κλάψει.

Καί τά μάτια τής γιαγιάς σέ κάθε τέτοια ἐπίσκεψη ἔσβηναν πιό πολύ. "Οταν γύριζεν ἀπ' τήν κρύα βρύση, δέν μποροῦσε νά δεῖ τούς πράσινους λόφους ή καημένη ή γιαγιά. Οὔτε, ὅταν πήγαιναν στήν 'Αγια Παρασκευή, μποροῦσε νά δεῖ τό Βόσπορο καί τό βουνό τοῦ 'Ελληνα, πού παραφυλάγει ἐκεῖ στό ἄνοιγμα τής Μαύρης Θάλασσας νά καταπιεῖ τά θεριά, πού προβάλλουν ἀπ' τό βοριά. Τίποτα ή γιαγιά δέ μπορεῖ νά δεῖ.

Καί ὅταν ὁ δεύτερος ἔγγονος μέ τή γαλανόασπρη βαρκούλα φέρνει βράδυ βράδυ περήφανος τή γιαγιά καί τό ἀδελφάκι του νά ἀναπνεύσουν τό μυρωμένο ἀγέρι, ή γιαγιά δέ βλέπει τό εὔμορφο ἡλιοκαμένο πρόσωπο τοῦ ἔγγονοῦ.

Καί τό μικρό πικράίνεται καί τής τά ζωγραφίζει ὅλα, μά ἔχει καί τό σχέδιό του.

'Ο μεγάλος ἀδελφός, ὁ Μανόλης, ἀρραβωνιάστηκε μέ τήν εύχή τής γιαγιάς. Τίς 'Αποκριές θά ἔλθει ή νύφη νά ξεκουράσει ἀπ' τό νοικοκυριό τή γιαγιά.

Μιλοῦνε τ' ἀδέρφια καί γιά τό δῶρο τής νύφης, μιλοῦνε καί γιά τό δῶρο τής γιαγιάς, μιλοῦνε καί γιά τό δῶρο τοῦ μικροῦ· κοντεύει ή πρωτοχρονιά.

'Ο μικρός πετιέται, μέ μάτια ὀλόλαμπρα.

– Γιά τή γιαγιά, ἐγώ θά σᾶς μιλήσω. 'Εγώ δῶρο δέ θέλω. Πέρσι τής πήρατε δῶρα τής γιαγιάς δόντια. Φέτο... πέστε στό μεγάλο τό γιατρό καί ρωτήστε, δέν μποροῦντε τάχα αὐτοί, πού κάνουντε δόντια, νά κάμουντε καί μάτια νά βλέπει ή γιαγιά μου; 'Ἄχ! ὀλοένα σβήνουντε τά μάτια τής. Σέ λίγο, σᾶς τό λέγω, καί τόν ἥλιο δέ θά βλέπει. 'Εμένα ὅχι φέτο,

ποτέ μου μή μοῦ κάνετε δῶρο, ἃν τά μάτια εἶναι ἀκριβά, ποτέ! Καί ἂν οἱ γιατροί δέν μποροῦν νά τά κάμουν, ὁ Θεός μπορεῖ νά τήν πάτε στή Βαγγελίστρα νά τήν κάμει νά βλέπει, γιά νά δεῖ ἐμένα, πώς ἔχω τά χρυσά μαλλιά καί τά μάτια τῆς μητέρας μας, νά παρηγορηθεῖ.

Τ' ἀδέλφια δέν εἶπαν τίποτα.

"Ανοιξε σιγά σιγά ή θύρα· ἔτριξε τό πάτωμα ἀπ' τό βαρύ βῆμα τῆς γιαγιᾶς, καί σάν νά εἶχε μάτια, ἵσια ἔτρεξε στό Γιωργάκη της, τόν ἀγάκαλιασε, τόν φίλησε καί εἶπε:

– Μάτια μου... μάτια μου...

Πολλά χείλη τό λένε χαϊδευτικά «μάτια μου», μά τῆς γιαγιᾶς τά χείλη ἔχουν ἄλλη σημασία. Ναί, «μάτια της!». "Έκανε τό σταυρό της, εύχαριστησε τό Θεό καί χαρούμενη, νέα, μεταμορφωμένη, εἶπε δυνατά:

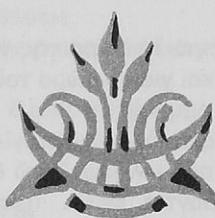
– Θέες μου, σ' εύχαριστῷ.

"Ολοι ἔκλαιαν. "Ἄχ, ἀπό τέτοια δροσερά γλυκά δάκρυα δροσίζονται τά μάτια..."

Ἐρωτήσεις

1. Ποιές μεταφορικές ἐκφράσεις χρησιμοποιοῦνται γιά τά ἐγγόνια καί γιατί;
2. Είναι μεγάλη ή θυσία πού κάνει ὁ Γιωργάκης γιά τή γιαγιά του; Τί δείχνει μέ αὐτή;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (1867-1906). Γεννήθηκε στό Χάσκιοι τῆς Κωνσταντινούπολης καί ἐργάστηκε ὡς δασκάλα στήν Κωνσταντινούπολη, στή Σηλυμβρία καί στή Θεσσαλονίκη. Ἔγραψε κυρίως διηγήματα καί χρονογραφήματα, πού δημοσίευσε σέ ἑφημερίδες, περιοδικά καί ήμερολόγια.

Δημοτικό τραγούδι

‘Η ἀδελφική ἀγάπη

Στίς λαϊκές ἀφηγήσεις καί τά δημοτικά τραγούδια ζεχωριστή θέση κατέχει ἡ ἀφοσίωση τῶν ἀδελφῶν στήν ἀδελφή τους. ‘Η ἀφοσίωση αὐτῆς λυγίζει οὕτε μπροστά στό θάνατο.

Ανάθεμά τον πού τό εἰπει: «Τ' ἀδέρφια δέν πονιοῦνται». Τ' ἀδέρφια σχίζουν τά βουνά καί δέντρα ξεριζώνουν. Τ' ἀδέρφια ἐκυνηγήσαν κι ἐνίκησαν τό Χάρο.

Δυού ἀδέρφια εῖχαν ἀδερφή στόν κόσμο ξακουσμένη, τή φθόναγεν ἡ γειτονιά, τή ζήλευεν ἡ χώρα, τή ζήλεψε κι ὁ Χάροντας καί θέλει νά τήν πάρει.

Στό σπίτι τρέχει καί βροντᾶ σάν νά ταν νοικοκύρης: –Ἀνοιξε, κόρη, γιά νά μπώ, τοιμάσου νά σέ πάρω, τί ἐγώ είμ' ὁ γιός της μαύρης γης, τς ἀραχνιασμένης πέτρας.

–Ἄσε με, Χάροντ', ἄσε με, σήμερα μή μέ πάρεις, ταχιά Σαββάτο* νά λουστῶ, τήν Κυριακή ν' ἀλλάξω, καί τή Δευτέρα τό ταχύ* ἔρχομαι μοναχή μου.

‘Απ' τά μαλλιά τήν ἄρπαξε κι ἡ κόρη κλαίει καί σκούζει νά καί τ' ἀδέρφια πού ὑφασαν ψηλά ἀπ' τό κορφοβούνι· τό Χάροντα κυνήγησαν καί γλίτωσαν τήν κόρη.

Ἐρωτήσεις

1. Τά δυού ἀδέρφια νίκησαν τό Χάρο, πού είναι στήν πραγματικότητα ἀνίκητος. Τί θέλει νά τονίσει μ' αὐτό ὁ λαϊκός ποιητής;
2. Μελετήστε ὅλο τό κείμενο κι ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα. Μέ τίς

ταχιά Σαββάτο: τό Σάββατο τό πρωί.
τό ταχύ: τό πρωί.

ἀπαντήσεις, πού θά δώσετε, θά ἔχετε συγκεντρώσει τά κυριότερα χαρακτηριστικά τῆς τεχνικῆς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ:

- α) Πόσες συλλαβές ἔχει ὁ κάθε στίχος; Πῶς τὸν ὀνομάζουμε;
- β) Ὁμοιοκαταληκτοῦν μεταξύ τους οἱ στίχοι;
- γ) Τὸ νόημα τοῦ κάθε στίχου εἶναι αὐτοτελές ἢ συνεχίζεται στὸν ἄλλο στίχο;
- δ) Σὲ πόσα ἡμιστίχια χωρίζεται ὁ κάθε στίχος καὶ πόσες συλλαβές ἔχει τὸ καθένα;
- ε) Ποιό εἶναι τὸ μέτρο;
- στ) Πῶς συνδέονται μεταξύ τους οἱ προτάσεις;
- ζ) Πῶς γίνεται ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴ μιὰ σκηνὴν στὴν ἄλλη;
- η) Ποιά μέρη τοῦ λόγου χρησιμοποιοῦνται κυρίως καὶ γιατί;

Νίκος Καζαντζάκης

[‘Η μητέρα μου]

Στό εἰσαγωγικό σημείωμα γιά τό μυθιστόρημά του ‘Αναφορά στόν Γκρέκο ό Καζαντζάκης γράφει ἀνάμεσα στά ἄλλα: «‘Η ‘Αναφορά μου στόν Γκρέκο δέν εἶναι αὐτοβιογραφία». Αύτό ὅμως δέ σημαίνει πώς εἶναι φανταστικό μυθιστόρημα. ‘Ελάχιστα ἐπεισόδια εἶναι φανταστικά. Τά περισσότερα ἀναφέρονται σέ ἀληθινά γεγονότα πού παρουσιάζονται ὅπως τά είδε καὶ τά ἀκουσε ὁ συγγραφέας μέ κάτι μικρές παραλλαγές. Στό ἀπόσπασμά μας μιλάει γιά τή μητέρα του.

Οἱ ώρες πού περνοῦσα μέ τή μητέρα μου ἦταν γεμάτες μυστήριο· καθόμασταν ό ἔνας ἀντίκρια στόν ἄλλο, ἐκείνη, σέ καρέκλα πλάι στό παράθυρο, ἐγώ στό σκαμνάκι μου, κι ἔνιωθα, μέσα στή σιωπή, τό στήθος μου νά γεμίζει καὶ νά χορταίνει, σά νά ‘ταν ὁ ἀγέρας ἀνάμεσά μας γάλα καὶ βύζαινα.

‘Από πάνω μας ἦταν ἡ γαζία, κι ὅταν ἦταν ἀνθισμένη, ἡ αὐλή μοσκομύριζε. ‘Αγαπούσα πολύ τά εύωδάτα κίτρινα λουλούδια της, τά ‘βαζε ἡ μητέρα μου στίς κασέλες καὶ τά σώρουχά μας, τά σεντόνια μας, ὅλη μου ἡ παιδική ἡλικία μύριζε γαζία.

Μιλούσαμε, πολλές ήσυχες κουβέντες, πότε ή μητέρα μοῦ δηγόταν γιά τόν πατέρα της, γιά τό χωριό πού γεννήθηκε, καί πότε έγώ τῆς στοροῦσα τούς βίους τῶν ἀγίων πού εἶχα διαβάσει, καί ξόμπλιαζα* τή ζωή τους μέ τή φαντασία μου· δέ μ' ἔφταναν τά μαρτύριά τους, ἔβαζα κι ἀπό δικοῦ μου, ὡσότου ἔπαιρναν τή μητέρα μου τά κλάματα, τή λυπόμουν, κάθιζα στά γόνατά της, τής χάδευα τά μαλλιά καί τήν παρηγοροῦσα:

— Μπήκαν στόν Παράδεισο, μητέρα, μή στενοχωριέσαι, σεργιανίζουν κάτω ἀπό ἀνθισμένα δέντρα, κουβεντιάζουν μέ τούς ἀγγέλους καί ἔχασαν τά βάσανά τους. Καί κάθε Κυριακή βάζουν χρυσά ροῦχα, κόκκινα κασκέτα* μέ φοῦντες καί πᾶνε νά κάμουν βίζιτα* στό Θεό.

Κι ἡ μητέρα σφούγγιζε τά δάκρυά της, μέ κοίταζε σά νά μοῦ ἐλεγε: «Ἀλήθεια λές;» καί χαμογελοῦσε.

Καί τό καναρίνι, μέσα ἀπό τό κλουβί του, μᾶς ἄκουγε, σήκωνε τό λαιμό καί κελαηδοῦσε μεθυσμένο, εὐχαριστημένο, σά νά 'χε κατέβει ἀπό τόν Παράδεισο, σά νά 'χε ἀφήσει μιά στιγμή τούς ἀγίους κι ἥρθε στή γῆς νά καλοκαρδίσει τούς ἀνθρώπους.

'Η μητέρα μου, ή γαζία, τό καναρίνι, ἔχουν σμίξει ἀχώριστα, ἀθάνατα μέσα στό μυαλό μου· δέν μπορώ πιά νά μυρίσω γαζία, ν' ἀκούσω καναρίνι, χωρίς ν' ἀνέβει ἀπό τό μνημα της – ἀπό τό σπλάχνο μου – ἡ μητέρα μου καί νά σμίξει μέ τή μυρωδιά τούτη καί μέ τό κελάδημα τοῦ καναρινιοῦ.

Ποτέ δέν εἶχα δεῖ τή μητέρα μου νά γελάει· χαμογελοῦσε μόνο, καί τά βαθουλά μαῦρα μάτια της κοίταζαν τούς ἀνθρώπους γεμάτα ὑπομονή καί καλοσύνη. Πηγαινόρχουνταν σάν πνέμα ἀγαθό μέσα στό σπίτι, κι ὅλα τά πρόφταινε ἀνέκοπα κι ἀθόρυβα, σά νά 'χαν τά χέρια της μιάν καλοπροαίρετη μαγική δύναμη, πού κυβερνοῦσε μέ καλοσύνη τήν καθημερινήν ἀνάγκη. Μπορεῖ καί νά 'ναι ἡ νεράιδα, συλλογιζόμουν κοιτάζοντάς τη σιωπηλά, ή νεράιδα πού λέν τά παραμύθια, καί κινοῦσε στό παιδικό μυαλό μου ἡ φαντασία νά δουλεύει: μιά νύχτα ὁ πατέρας μου, περνώντας ἀπό τόν ποταμό, τήν εἶδε νά χορεύει στό φεγγάρι, χίμηξε, τής ἄρπαξε τό κεφαλομάντιλο, κι ἀπό τότε τήν ἔφερε σπίτι καί τήν ἔκαμε γυναίκα του. Κι ὀλημέρα τώρα πάει κι ἔρχεται ἡ μάνα μέσα στό σπίτι καί ψάχνει νά βρεῖ τό κεφαλομάντιλο, νά τό ρίξει στά μαλλιά της, νά γίνει πάλι νεράιδα καί νά φύγει. Τήν κοίταζα νά πηγαινόρχεται,

---

Ξόμπλιάζω: κεντώ, στολίζω.

κασκέτο: καπέλο.

βίζιτα: ἐπίσκεψη.

ν' ἀνοίγει τά ντουλάπια καί τίς κασέλες, νά ξεσκεπάζει τά πιθάρια, νά σκύβει κάτω ἀπό τό κρεβάτι, κι ἔτρεμα μήν τύχει καί βρεῖ τό μαγικό κεφαλομάντιλό της καί γίνει ἄφαντη. Ἡ τρομάρα αύτή βάσταξε χρόνια καί λάβωσε βαθιά τή νιογέννητη ψυχή μου· κι ἀκόμα καί σήμερα ἀποκρατάει μέσα μου πιό ἀνομολόγητη ἡ τρομάρα ἐτούτη: παρακολουθώ κάθε ἀγαπημένο πρόσωπο, κάθε ἀγαπημένη ιδέα, μέ ἀγωνία, γιατί ξέρω πώς ζητάει τό κεφαλομάντιλό της νά φύγει.

Ἐρωτήσεις

1. Ποιά εικόνα σχημάτισε τό παιδί γιά τή μητέρα του; Γιατί νόμιζε πώς είναι νεράιδα;
2. Νά βρείτε στό κείμενο τά χωρία πού δείχνουν τή σχέση μητέρας καί παιδιοῦ.
3. Στό σπίτι, ἐκτός ἀπό τή γαζία καί τό καναρίνι, ύπηρχαν καί ἄλλα πράγματα. Γιατί ὁ μικρός συνέδεσε μόνο αύτά τά δύο μέ τή μορφή τῆς μητέρας του;
4. Νά σχολιάσετε τήν τελευταία περίοδο τοῦ κειμένου σέ συνδυασμό μέ τήν ὅλη παράγραφο.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 142.

Διδώ Σωτηρίου

[Τό σπίτι μου]

Τό μυθιστόρημα τῆς Διδώς Σωτηρίου Ματωμένα Χώματα (1962) ἀναφέρεται στόν Ἑλληνισμό τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁ κεντρικός ἥρωας τοῦ ἔργου Μανόλης Ἀξιώτης, ἀγρότης σ' ἔνα χωριό κοντά στήν Ἐφεσο, ζεῖ τίς περιπέτειες τοῦ μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ, πού ἀρχίζουν τό 1914 μέ τά καταναγκαστικά ἔργα στά τούρκικα «τάγματα ἐργασίας» καί κορυφώνονται μέ τή μικρασιατική καταστροφή τοῦ 1922 καί τόν ξεριζωμό τῶν Ἐλλήνων.

Τό ἀπόσπασμα είναι ἡ ἀρχή τοῦ μυθιστορήματος. Σ' αὐτό ὁ Μανόλης Ἀξιώτης μιλάει γιά τό σπίτι του, ὃπου κυριαρχεῖ ἡ αύστηρή μορφή τοῦ πατέρα.

Ως τά δεκάδες μου χρόνια παπούτσι δέ φόρεσα, μήτε καινούργιο ρούχο. Ὁ πατέρας μου μιάν ἔγνοια είχε, ν' ἀποχτήσει πολλά χωράφια, λιό-

δεντρα και συκοπερίβολα. Ή μάνα μου έκανε δεκατέσσερες γέννες, μά της ζήσαν μόνο έφτα παιδιά κι από τούτα τα τέσσερα της τα φάγαν οι πολέμοι.

Δέ θυμοῦμαι νά μοῦ 'δωκε ποτέ ό πατέρας μου κανένα μεταλλίκι* ν' αγοράσω σάν παιδί καραμέλα ή κουλούρι. Μιά μέρα πού ήτανε νά μεταλάβω μαζί μέ τα δυό μικρότερα άδερφια μου, πήγαμε καί τοῦ ζητήσαμε συχώρεση, μέ τήν κρυφή έλπιδα πώς θά 'βγαζε νά μᾶς δώσει κάτι. Κείνος όμως, σάν πήρε ειδηση πώς πειριμέναμε λεφτά, άγριεψε και γύρεψε νά μᾶς δείρει. Κινήσαμε τότες και πήγαμε νά φιλήσουμε τό χέρι τών νουνῶν μας, μήπως κι έβγαινε άπο κεῖ τίποτα. "Οταν μᾶς δώσαν από ένα γρόσι στόν καθένα εξερελαθήκαμε! Ό πιο μικρός, ό Σταμάτης, έτρεξε ίσια στό μπακάλικο τοῦ κυρ - Θόδωρου, πού 'χε κάτι χρωματιστά κάντια*, μεγάλα σά λιθάρια και χόρτασε μ' αύτά τή λίμα* του. 'Ο Γιώργης και 'γώ είχαμε άλλο μεράκι, λαχταρούσαμε νά πιάσουμε παιχνίδι στό χέρι μας. 'Ο Γιώργης άγόρασε τήν πρώτη τρουμπέτα πού τοῦ 'λαχε. Έγώ συγκράτησα τή βιασύνη μου, έψαχνα γιά τό καλύτερο. "Οταν πέτυχα ένα σταχτί τενεκεδένιο ποντικάκι μ' έλατηριο, τ' άρπαξα και δέ δίστασα νά δώσω όλόκληρο τό χαρτζιλίκι μου.

Γυρίσαμε στό σπίτι νά κάνουμε τό κομμάτι μας*. Ό άδερφός μου κορδωμένος παράσταινε τό σαλπιγκτή και δέν έλεγε νά βγάλει τήν τσαμπούνα άπ' τό στόμα του. Έγώ έπεισα φαρδύς πλατύς χάμου, άκούμπησα προσεχτικά τό ποντίκι στό πάτωμα, τράβηξα ένα λαστιχάκι από τήν κοιλιά του και σάν τό είδα νά τρέχει πέρα δώθε, άρχισα νά ξεφωνίζω:

– Σαλεύει! Είναι ζωντανό!

Μαζεύτηκαν τ' άδερφια μου και κάναν σάν παλαβοί, ποιός θά πρωτοτραβήξει τό έλατηριο νά φέρει βόλτες τό ποντίκι. Μεγαλύτερη συγκίνηση δέν ένιωσα σ' όλα τά παιδικά μου χρόνια! Καθώς ήμασταν παραδομένοι στή γλύκα τοῦ παιχνιδιοῦ, τσάκωσα μέ τήν άκρη τοῦ ματιοῦ τήν όψη τοῦ πατέρα νά γίνεται σκληρή. «Τί νά 'χει πάλι;» σκέφτηκα. Μά πρίν βγάλω κρίση, άκουσα τή φουρκισμένη προσταγή του:

– Γιά... έσεις! Φέρτε μου δῶ τοῦτα τά μαραφέτια*

Δέν πρόκανε ν' άποσώσει τό λόγο του, άρπάζω τό ποντίκι, τό χώνω προστατευτικά στόν κόρφο μου και κατρακυλῶ πέντε πέντε τά σκαλο-

μεταλλίκι: μεταλλικό νόμισμα.

κάντιο: κρυσταλλική ζάχαρη· έδαν: ζαχαρωτά.

λίμα: ή μεγάλη πείνα.

κάνω τό κομμάτι μου: κάνω έπιδειξη (λαϊκή έκφραση).

μαραφέτι: έργαλείο.

πάτια τοῦ χαγιατίου*. Ὁ ἀδερφός μου ὁ Γιώργης δέ μ' ἀκολούθησε, θές γιατί δέ μυρίστηκε τὸν κίνδυνο, θές γιατί δέν τόλμησε νά ἐναντιώθει, πλησίασε τὸν πατέρα, τοῦ παράδωσε τὴν τρουμπέτα κι ἔμεινε νά τὸν κοιτάζει μ' ἀνοιχτά τρομαγμένα μάτια. Κεῖνος τή χούφτωσε, τή στράβωσε μέσα στήν πετρωμένη παλάμη του κι ἀπέ* τήν πέταξε στό τζάκι.

— Νά, λεχρίτες!* ἔκανε. Γιά νά μάθετε νά ξοδεύετε τὸν παρά σας σέ τέτοια παλιοπράματα. Χάθηκε ν' ἀγοράστε, μπρέ, κάνα τετράδιο, κάνα μολύβι!

Ἡ μάνα μου ἦταν τρυφερή καὶ ύπομονετική γυναίκα. Ἡ κακοτροπιά τοῦ ἄντρα της τήν ἔκανε νά στέκει πάντα σούζα, μέ τὸν καλό λόγο καὶ τὸ χαμόγελο στ' ἀχείλι: «Στόν ἀράθυμο* τὸν ἄντρα, ἔλεγε, σά δέν ἐναντιώνεσαι τὸν ἔχεις σκλάβο». Τώρα τί σοί σκλάβο είχε τὸν πατέρα, μονάχα κείνη τό 'ξερε.

Ὦστόσο μιά φορά, μιά καί μοναδική, τοῦ ἐναντιώθηκε. Τόν εἶδε νά μέ χτυπάει μέ μανία. Τότες μπήκε στή μέση, ἄνοιξε τά χέρια της σά φτερούγες καί μέ δακρυσμένα μάτια τοῦ είπε τρομαγμένη:

— Ἀμοιρε, θά τό χαλάσεις* τό σπλάχνο σου!

Αίτιά τοῦ ἀγριου ξυλοδαρμοῦ ἦταν ἔνα μεταλλίκι. Μοῦ τό 'χε δώσει ὁ πατέρας, γιά νά πάω στό μπακάλη ν' ἀγοράσω ἀλάτι. Ἡξερα τί μέ περίμενε ἄν τό 'χανα, γι' αὐτό καί τό κράταγα σφιχτά στήν ίδρωμένη μου παλάμη. Ὁπόταν στό δρόμο, νά καί πέφτω μπροστά σ' ἔνα γύφτο μέ μιά μαϊμού, μιά ξύπνια σουσουραδίτσα, πού παράσταινε πότε τό δάσκαλο, πότε τή δεσποινίδα καί πότε τό φαρμακοτρίφτη. Ἡταν πολύ, πάρα πολύ ἀστεία. Κόσμος είχε κάνει κύκλο γύρο της καί χάζευε· τήν ὥρα ὅμως τῆς πλερωμῆς οἱ περσότεροι σκορπίσανε. Ἡρθε τότες ἡ μαϊμού, στάθηκε μπροστά μου μ' ἀπλωμένο τό ντέφι. Τά μάτια μας ἀνταμώσανε. Δέ βάστηξα, ξέσφιξε ἡ χούφτα μου ἀπό μόνη της καί τίγκ, τάγκ, τόγκ, κύλησε μέσα στό ντέφι τό μεταλλίκι μου.

“Οταν γύρισα στό σπίτι μ' ἀδειανά χέρια δέν είπα τήν ἀλήθεια, είπα μονάχα πώς ἔχασα τά λεφτά. Αύτό ἦταν. Είδα τόν πατέρα μου ν' ἀγριεύει τόσο, πού τρόμαξα κι ἔδωσα ἔνα σάλτο ἀπό τό ἀνώι* καί βρέθηκα κάτω στό δρόμο μέ κίνδυνο νά σκοτωθῶ. “Ομως οὕτε κι αὐτή ἡ πράξη

χαγιάτι: στεγασμένος διάδρομος, έξωστης.
ἀπέ: μετά, ύστερα.

λεχρίτης(θηλ. λεχρίτισσα): ἀλήτης, βρωμιάρης.
ἀράθυμος: ὁδύθυμος.

χαλάω: καταστρέφω, σκοτώνω.
ἀνώι: τό ἐπάνω πάτωμα δίπατου σπιτιοῦ.

τῆς ἀπελπισίας μου δέν τόν συνέφερε. Μέ κυνήγησε, κι ὅταν μέ τοάκωσε ἔνας γείτονας, ὁ Χαμπέρογλου καὶ μέ παράδωκε, ἄρχισε νά μέ χτυπάει ὅπου ἔβρισκε. Ἀπό κείνη τή μέρα, ὅσες φορές ἔβλεπα ὄργισμένο τόν πατέρα, ἔτρεμα. Κι ὅμως ἥρθε ἐποχή πού τοῦ τά συχώρεσα ὅλα τούτα τά φερσίματά του. Μοναχά κεινοῦ τοῦ ἔνου, τοῦ Χαμπέρογλου, τήν ἐπέμβαση οὔτε τήν κατάλαβα οὔτε καὶ τή συχώρεσα ποτέ.

Στό σπίτι δυό ἔξουσίες ὑπολογίζαμε ὅλοι: τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πατέρα, γιατί μ' αὐτές είχαμε δέσει τήν ὑπαρξή μας. Τή μάνα μας τήνε βλέπαμε σάν τό σκεπασμένο ήλιο, πού τόνε μαντεύεις, μά οι ἀχτίδες του δέ φτάνουνε λίσαμε σένα νά σέ ζεστάνουνε. Ποτέ της δέν ἔβρισκε καιρό νά μᾶς χαιδέψει, νά μᾶς πάρει στά γόνατά της καὶ νά μᾶς πεῖ ἔνα παραμύθι. Ξύπναγε ὀλοχρονίς χαράματα, ἄναβε φωτιά, ἔστηνε τσουκάλι, νά προκάνει τόσα στόματα. "Υστερα είχε πάντα στήν κούνια κι ἔνα μυξάρικο νά τσιρίζει. Είχε νά φροντίσει τά ζωντανά*, νά βάλει σκάφη, νά ζυμώσει, νά πλύνει, νά γυροφέρει τό νοικοκυριό, νά πιάσει βελόνι: ὅλο τό χωριό μιλούσε γιά τήν πάστρα καὶ τή νοικοκυροσύνη της.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πώς καὶ τό γέρο μου τόν σέβονταν ὁ κόσμος, γιατί κρατοῦσε λόγο, ἦταν τίμιος στό ἀλισβερίσι*, φιλόξενος καὶ προκομμένος. Τόνε σήκωνε πολύ κι ἡ ἀρχοντοκαμωσιά του, ψηλόλιγνος καθώς ἤτανε καὶ σγουρομάλλης, μέ βαθιά γαλάζια μάτια καὶ στρωτά γερά δόντια, πού τά πῆρε ἀτόφια στόν τάφο του. Γιά τοῦτο καὶ καμάρωνα, ὅταν οἱ γειτόνισες λέγανε στή μάνα μου: «'Ο γιός σου, ὁ Μανόλης, εἶναι φτυστός ὁ μπαρμπα - Δημητρός.

Νύχτα, μέ τ' ἄστρα, σηκωνόταν ὁ πατέρας ἀπ' τό γιατάκι* του. Πρωτόβαζε τή φέσα του κι ἀπέ τήν τσόχινη* βράκα του, τά τουζλούκια* καὶ τά ποδήματά του. (Κάλτσες δέ φοροῦσε· ἔλεγε πώς τόν στενοχωρούσανε καὶ τόν βλάφτανε στήν ύγειά του). Νιβόταν μέ θόρυβο. "Εκανε τό σταυρό του μπρός στά κονίσματα. Καψάλιζε λίγο σταρένιο ψωμί στή θράκα, τό βουτοῦσε στό μπροῦσκο καὶ τό 'κανε κρασοψιχιά, ἔτρωγε καὶ καμιάν ἐλιά, φτοῦσε τό κουκούτσι καὶ λίγες βρισιές μαζί γιά τό γούρι καὶ ξεκινοῦσε στητός κι ἀνάλαφρος γιά τά χτήματα.

Δούλευε δεκάξι μέ δεκαοχτώ ὥρες δίχως νά ξαποστάσει. Σήκωνε

τά ζωντανά: τά ζῶα.

ἀλισβερίσι: δοσοληψία.

γιατάκι: στρώμα.

τσόχινος: ἀπό τσόχα (εἶδος μάλλινου ύφασματος).

τουζλούκια: μάλλινες «περικνημίδες» πού κάθε μιά σκεπάζει τό πόδι ἀπό τό πάνω μέρος τοῦ παπούτσιοῦ ὡς τό γόνατο.

μοναχός του γομάρια* έξήντα έβδομήντα όκαδες, μά ποτέ δέν τόν
ἄκουγες νά βαρυγκομήσει. Ή τσάπα καί τ' ἀλέτρι γίνονταν ύπάκουα
στό χέρι του. Τά ζωντανά τόν τρέμανε καί τόν ἀγαπούσανε συνάμα,
γιατί τά φρόντιζε περισσότερο ἀπ' ὅσο φρόντιζε ἐμᾶς.

Μέ τό σούρουπο γύριζε στό σπίτι δίχως νά σταθεῖ σέ καφενέ. "Ε-
πιανε τό μπουκάλι τό ρακί, κατέβαζε κάμποσες γερές ρουφηξιές,
ἔτρωγε τό φαΐ πού τοῦ φύλαγε ή μάνα. Κατά τήν περίσταση ἔδερνε
δυό τρεῖς ἀπό μᾶς κι ἔπεφτε μπαϊλντισμένος* στόν ύπνο, νά ρουχαλίζει
καί νά τρέμει ὁ τόπος.

Κουβέντα δέν τοῦ 'παιρνες ούδε Κυριακή ούδε χρονιάρα μέρα. Κα-
νένας μας δέν τολμοῦσε νά μιλήσει μπροστά του· εἰχαμε μάθει νά τά
λέμε ὄλα μέ τά μάτια, τούς θυμούς, τό παράπονο, τίς πονηριές ἡ τίς
χαρές μας. Μόνο σάν τύχαινε νά βρίσκεται στά κέφια του, Κυριακή,
πού καθόμαστε ὀλόκληρη ἡ φαμελιά σέ τραπέζι, τότες τ' ἄρεζε νά ση-
κώνει ἐμένα πού μ' ἔβλεπε πάντα σάν τόν γραμματιζούμενο τοῦ σπι-
τιοῦ, νά λέω τό «Πάτερ ήμῶν». Δέν καταλάβαινα γρί ἀπ' ὅ, τι' ἔλεγε τούτη
ἡ προσευχή καί μιά μέρα είπα στή μάνα μου:

— Τό «Πάτ», μπρέ μάνα, ξέρω τί θά πεῖ. Μά κείνο τό «ἐρημών» μέ
μπερδεύει...

'Ερωτήσεις

1. Γιατί ὁ πατέρας θύμωνε, ὅταν ἔβλεπε τά παιδιά του ν' ἀγοράζουν παιγνίδια;
2. Ὁ ἀφηγητής χαρακτηρίζει τόν πατέρα του κακότροπο. Ή μητέρα του «ἀρά-
θυμο» (όξευθυμο). Οι χωριανοί τόν σέβονταν, γιατί κρατοῦσε λόγο, ήταν τίμι-
ος, φιλόξενος καί προκομένος. Ποιός ἀπ' ὅλους είχε δίκιο;
3. Ὁ ἀφηγητής λέει πώς ἡρθε ἐποχή πού συχώρεσε τά φερσίματα τοῦ πατέρα
του· γιατί; Καί γιατί δέ συχώρεσε ποτέ τήν ἐπέμβαση τοῦ Χαμπέρογλου;
4. Σημειώστε τά χωρία πού ἀναφέρονται στή μητέρα. Πῶς παρουσιάζεται ἡ μη-
τέρα μέσα ἀπό αὐτά;

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ. Γεννήθηκε τό 1914 στό Αιδίνι τῆς Μ. Ασίας, Ἀσχολεῖται μέ τή
δημοσιογραφία καί τό μυθιστόρημα. "Ως τώρα ἔξέδωσε τά μυθιστορήματα: *Oι
νεκροί περιμένουν, Ματωμένα Χώματα.*

γομάρι: ἐδῶ: φορτίο.

μπαϊλντισμένος: ἀποκαμωμένος.

Στή μνήμη τοῦ πατέρα μου

‘Ο τρυφερός διάλογος ἀνάμεσα στό μικρό κορίτσι (τήν ποιήτρια) καί τόν πατέρα της ἐκφράζει καί τή βαθιά ἀγάπη πού τούς ἔνωνει. Τό κορίτσι νιώθει σιγουριά κοντά στόν πατέρα, θέλει νά μεγαλώσει γρήγορα, γιά νά τοῦ δείξει τήν ἀγάπη του.

Οταν κοιτάζω τά παιδάκια κάθε μέρα
στούς δρόμους, τό πρώι, μέ τοῦ σχολείου τήν τσάντα
φτωχοντυμένη μιά μικρούλα βλέπω πάντα
μέ τήν παλιά της σάκα δίπλα στόν πατέρα.

’Απ’ τό χεράκι μέ στοργή τήνε κρατάει
τόσο κι οί δυό είναι εύτυχισμένοι, καθώς πάνε.
Μέ πόση ἀθώα σοβαρότητα μιλάνε!
Τό κοριτσάκι όλοενα τόν ρωτάει.

Καί κείνος, σοβαρά τής λέει, τής διηγάται...
Πόσο σοφός εἰν’ ὁ πατέρας! Πόσα ξέρει!
Πόσην ἀσφάλεια νιώθει στό μεγάλο χέρι!
Τίποτε, ἄν τό κρατεῖ, στόν κόσμο δέ φοβάται.

Ξάφνου τοῦ λέει ἐκεῖνο: «Σάν θά μεγαλώσω...».
«Τότε ἐγώ πιά ἔνας φτωχός γεράκος θά ’μαι.
Δέ θά μπορῶ στά χέρια μου νά σέ σηκώσω
καί θά μοῦ λέξ: ἀκούμπα πάνω μου νά πάμε.

Σάν θά ’ρχονται γιά νά σέ παίρνουν ἔξω οί ξένοι
μόνος στή σκοτεινή γωνίτσα μου θά γέρνω».
«Ἐγώ, στήν ἄμαξά* μου πάντα θά σέ παίρνω»
λέει, ἔτοιμη ἡ μικρή νά κλάψει κι ἐπιμένει.

ἄμαξα: τό ποίημα είναι γραμμένο πρίν απ’ τό 1930, ἀναφέρεται ὅμως σέ χρόνια παλιότερα. Τήν ἐποχή αὐτή τό κυριότερο μεταφορικό μέσο στίς πόλεις ἦταν ἡ ἄμαξα, πού τή βλέπουμε καί σήμερα σέ μερικές τουριστικές περιοχές.

Νιώθει μιά τέτοια άνυπομονησία, σκάει.
Θέλει μεγάλη τώρα γρήγορα νά γίνει
ἄν είναι δυνατόν τήν ώρα άμεσως κείνη
για νά τοῦ δείξει πόσο θά τόν άγαπάει!

Κι ὅπως θερμά τοῦ σφίγγει τό λιγνό χεράκι
ό κουρασμένος νιώθει τόση έμπιστοσύνη!
Ἐγινε ἐκεῖνος τώρα τό μικρό παιδάκι
κι ὁ προστατευτικός πατέρας είναι ἐκείνη.

Ἐρωτήσεις

- Ποιά συναισθήματα γεννᾶ στόν πατέρα ἡ ἐπιθυμία τοῦ κοριτσιοῦ νά μεγαλώσει;
- Νά βρεῖτε λέξεις ἡ φράσεις πού δείχνουν τήν ἀγάπη τοῦ κοριτσιοῦ στόν πατέρα.

ΜΕΛΙΣΣΑΝΩΗ. Ψευδώνυμο τῆς "Ηβης Κούγια - Σκανδαλάκη. Γεννήθηκε στήν Αθήνα τό 1910. Τό 1930 ἔξεδωσε τήν πρώτη της ποιητική συλλογή Φωνές ἐντόμου. Ἀκολούθησαν οἱ συλλογές Προφητείες (1931), Φλεγομένη βάτος (1935), Ὁ γυρισμός τοῦ ἀσώτου (1936) κ.ἄ. Τό 1975 συγκέντρωσε ὅλο τό ποιητικό της ἔργο σ' ἕνα τόμο με τόν τίτλο *Tά Ποιήματα*.

Λουκᾶς Κούσουλας

Πρῶτα γενέθλια

‘Ο ποιητής ἐκφράζει τά τρυφερά συναισθήματα πού πλημμυρίζουν τήν ψυχή του στά πρῶτα γενέθλια τοῦ παιδιοῦ του.

Μεγαλώνεις πλάι μου –
κι έγώ μικραίνω.

"Εμαθες νά περπατᾶς –
κι έγώ άρκουδίζω*.

"Εμαθες νά γελᾶς –
κι έγώ δακρύζω.

"Εμαθες νά μιλᾶς –
κι έγώ τά χάνω.

Έρωτηση

Τό ποίημα στηρίζεται πάνω σέ τέσσερις άντιθέσεις. Τί έκφραζει ή καθεμιά άπ' αύτές καί τί άλλες μαζί;

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ. Γεννήθηκε στή Σουβάλα (Πολύδροσο) Παρνασσίδας τό 1929. Σπούδασε φιλολογία καί ύπηρετεί στή M. Έκπαίδευση. Έξέδωσε ώς τώρα τίς ποιητικές συλλογές *Σχηματο-ποίηση Α'*, *Σχηματο-ποίηση Β'*, *Σχηματο-ποίηση Γ'*, *Ανάβαση* στή Φτερόλακα κι άλλού.

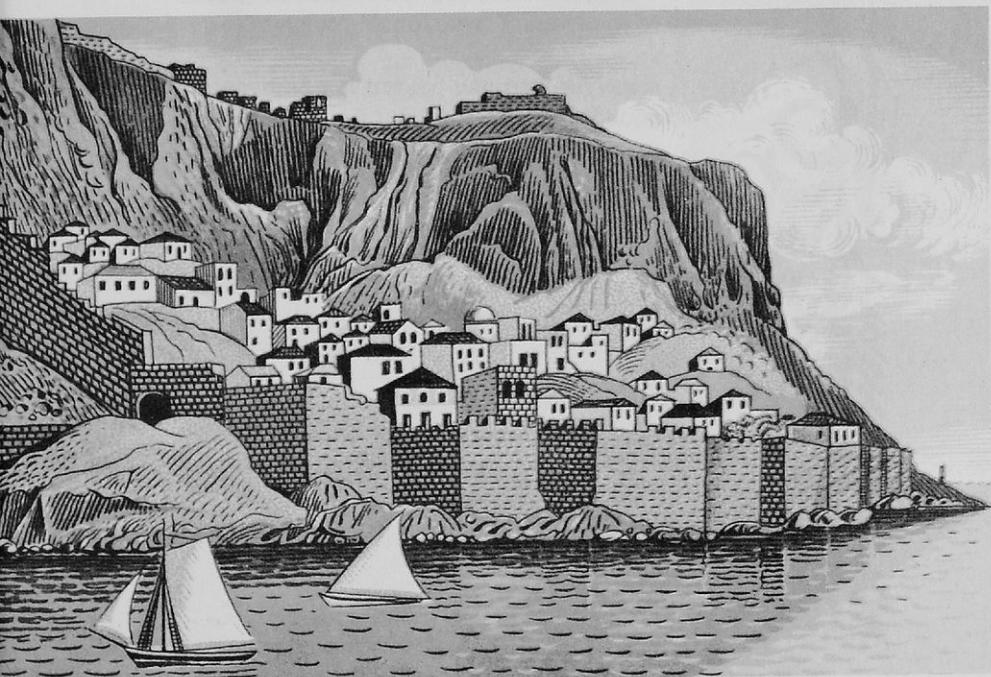
---

*άρκουδίζω: περπατώ μέ τά τέσσερα.

XII. Γνωριμία μέ τόν τόπο μας καὶ μέ ἄλλους τόπους

αὐτός ὁ κόσμος ὁ μικρός, ὁ μέγας
(Οδ. Ἐλύτης)

Μονεμβασία (ξυλογραφία)

"Ανεμοί

Άκου κι έμας πού μόλις έγυρίσαμε
νησιά καί πολιτείες πού γνωρίσαμε·

Κρήτη καί Μυτιλήνη, Σάμο κι Ικαριά,
Νάξο καί Σαντορίνη, Ρόδο, Κέρκυρα·

Σπίτια μεγάλα κι ασπρά σπίτια βουερά
πάνω στή μαύρη πέτρα, πάνω στά νερά·

Ξάνθη, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Καστοριά
Γιάννενα, Μεσολόγγι, Σπάρτη καί Μιστρά·

Καμπαναριά καί στέγες μές στή συννεφιά
κι όλα μαζί μιά λύπη καί μιάν όμορφιά.

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

Σημάδια τοῦ τόπου

Τό κείμενο πού άκολουθεῖ είναι άπόσπασμα ἀπό τό βιβλίο Λαογραφικά μελετήματα τῆς "Αλκης Κυριακίδου-Νέστορος. Τό θέμα πού τήν άπασχολεῖ είναι τό ἔξης; τί πρόσεχαν περισσότερο οἱ πρόγονοι μας, ὅταν χτίζανε τά ἔξωκλήσια, καὶ πῶς διαμορφώνανε τό χώρο γύρω τους. Διαπιστώνει πῶς ἐκεῖνο πού τούς ἐνδιέφερε ἡταν νά ἔχει ὁ τόπος νερό καὶ θέα. Συχνά ἐπίσης φύτευαν ὀλόγυρα δέντρα καὶ κυρίως κυπαρίσσια.

Τό νερό είναι ἔνα ἀπό τά δύο βασικά χαρακτηριστικά τῶν Ἱερῶν τόπων· τό δεύτερο είναι ὁ προσανατολισμός τους, πού συνδυάζει τήν καλύτερη θέση σέ σχέση μέ τόν ἥλιο καὶ τήν ώραία θέα. "Αν κανείς ἐπιθυμεῖ νά ἐπισκεφθεῖ τά ώραιότερα μέρη τῆς Ἑλλάδας, δέν ἔχει παρά νά σημειώσει στό χάρτη του τά μοναστήρια καὶ τά ἔξωκλήσια τῆς κάθε περιοχῆς καὶ ν' ἀρχίσει τήν περιοδεία του. Θ' ἀνακαλύψει σύντομα πῶς γιά τούς "Ἑλληνες ἡ ὄμορφιά είναι, βασικά, συνάρτηση τῆς θέας". Αὐτό ισχύει βέβαια πιό πολύ γιά τά ἔξωκλήσια, ίδιαίτερα ὅταν ἔχουν καὶ πανηγυρότοπο, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, γιά νά χαίρεται ὅλος ὁ κόσμος τή θέα, καὶ λιγότερο ἵσως γιά τά μοναστήρια, πού βρίσκονται συχνά σέ μέρη ἀπόκρυφα, γιά νά μή γίνονται στόχος τῶν ληστοπειρατῶν· καὶ σ' αὐτήν ὡστόσο τήν περίπτωση, μολονότι ἀποφεύγουν νά φαίνονται, ἐπιζητοῦν μέ κάθε τρόπο τή θέα. Ή χαρά τῆς θέας, πού είναι γιά μᾶς πολύ συχνά ἀποτέλεσμα αἰσθητικῆς καλλιέργειας*, γιά τόν ἄνθρωπο πού ζεῖ κοντά στή φύση είναι μέρος τῆς καθημερινῆς του ζωῆς – προσοχή ὅμως, γιατί αὐτό δέν σημαίνει πῶς ἐκφυλίζεται, ὅπως γίνεται συνήθως μέ τά καθημερινά πράγματα, σέ ἀπλή συνήθεια, χωρίς ἀνάνεωση καὶ θαυμασμό. Οἱ χωριάτες συνειδητά θαυμάζουν τή θέα καὶ τήν ἐκτιμοῦν σᾶν ἔνα ἀπό τά βασικά πλεονεκτήματα τοῦ τόπου τους:

Περιγράφοντας ἔνα ἔνα τά χωριά τοῦ Πηλίου, πού τά ξέρουν καλύτερα γιατί είναι ἡ πατρίδα τους, οἱ λεγόμενοι Δημητριεῖς, δηλαδή ὁ Φιλιππίδης* καὶ ὁ Κων-

---

είναι συνάρτηση τῆς θέας; ἔχει σχέση μέ τή θέα, συνδέεται μέ τή θέα. αἰσθητική καλλιέργεια: λέμε ὅτι ἔνας ἄνθρωπος ἔχει αἰσθητική καλλιέργεια, ὅταν ἀγαπᾷ τό ώραῖο πού ἐκφράζουν τά ἔργα τέχνης.

σταντάς*, συγγραφεῖς τῆς «Γεωγραφίας Νεωτερικής», τονίζουν ιδιαίτερα τό «θώρι», όπως τό λένε, τῶν χωριῶν, δηλαδή τῇ θέᾳ: λ.χ. «Ἄγιος Λαυρέντιος... χώρα μέ ἔως 400 σπίτια, ἀπό τά ὅποια πολλά εἶναι μεγάλα, ὑψηλά καὶ ὅμορφα, μέ νερά καλά, μέ θώρι καλό, μέ ἀέρα καθαρό καὶ ύγιεινό... Ἄγιος Γεώργιος, πρός ἀνατολάς τοῦ Ἀγίου Λαυρεντίου, χώρα ὅμορφη, μέ ἀέρα καλό, μέ θώρι καλύτερο, μεγάλη καὶ αὐτή σάν τήν ἀνωτέρω... Πινακάτες... χωριό ἐπάνω εἰς μία ράχη, καὶ ὄπισθι ἀπό μια ἄλλη μεγαλύτερη ὅποια σοῦ ἐμποδίζει σχεδόν τό θώρι τῆς θαλάσσης...».

Τά περισσότερα βουνίσια χωριά έχουν τό «ἀγνάντι» τους, δηλαδή ἔνα μέρος ἀνοιχτό, μέ θέα, ὅπου κάθονται κι ἀγναντεύουν· ἀλλοῦ εἶναι μέσα στό χωριό – μιά πλατεία – κι ἀλλοῦ σέ μικρή ἀπόσταση ἔξω ἀπό τό χωριό· στή δεύτερη περίπτωση βάζουν κορμούς δέντρων, ὀλόκληρους ἢ σχισμένους στή μέση, καὶ τούς χρησιμοποιοῦν γιά νά κάθονται.

Ἡ θέα καὶ τό νερό εἶναι λοιπόν τά δύο βασικά χαρακτηριστικά τῶν ἱερῶν τόπων, πού εἶναι καὶ οἱ πιό ὅμορφοι τόποι τῆς πατρίδας μας· κοντά σ' αὐτά θά πρέπει νά προσθέσουμε ἔνα ἀκόμη: τό δέντρο. Φυσικά ὅπου ὑπάρχει νερό ὑπάρχουν καὶ δέντρα· γι' αὐτό καὶ θά τά βροῦμε πάντοτε γύρω ἀπό τά ἔξωκλήσια καὶ τίς ἐκκλησιές· ὁ λόγος ὅμως πού κάνει σήμερα αὐτά τά δέντρα τόσο εύδιάκριτα μέσα στό ἑλληνικό τοπίο εἶναι ὅτι, ἐπειδή οἱ συνεχεῖς πόλεμοι, τά κατσίκια, οἱ φωτιές, οἱ οἰκοπεδοφάγοι, οἱ διάφοροι οἰκοδομικοί συνεταιρισμοί καὶ ὅλες οἱ ἄλλες πληγές τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου κατέστρεψαν συστηματικά καὶ καταστρέφουν ἀκόμη συνεχῶς τίς δεντροφυτεμένες περιοχές, τά μόνα δέντρα πού διέψυγαν ὡς τώρα τήν κοινή μοίρα καὶ ἔμειναν – ὅσο ἦταν δυνατό – ἄθικτα, εἶναι αὐτά πού ἀνήκουν στίς ἐκκλησιές· γιατί βαριά κατάρα ἐπεφτε σέ ὄσους τολμούσαν νά τά ἀγγίξουν. Τώρα ὅμως πού δέν πιστεύουμε πιά στίς κατάρες, τά δέντρα τοῦ ιεροῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησιᾶς κινδυνεύουν κι αὐτά.

Ἡ ἐκκλησία καὶ τό δέντρο εἶναι πράγματα ἀξεχώριστα στό ἑλληνικό τοπίο. Τό δέντρο σημαδεύει, μπορεῖ κανείς νά πεῖ, τήν ἐκκλησιά: ὅταν δεῖς ἀπό μακριά ἔνα ἥ καὶ περισσότερα πανύψηλα κυπαρίσσια, θά μαντέψεις σωστά τήν παρουσία μιᾶς ἐκκλησιᾶς πού ὑπάρχει ἀκόμη ἥ κάποτε ὑπῆρξε· γιατί κι ἄν σήμερα δέν μένει τίποτε ἄλλο ἀπ' αὐτήν παρά ἔνας σωρός ἀπό πέτρες, τά κυπαρίσσια της, μάρτυρες ἀλάνθαστοι, σημαδεύουν τή θέση της.

Δανιήλ Φιλιππίδης (γεν. 1758), Γρηγόριος Κωνσταντᾶς (γεν. 1753): Γεννήθηκαν κι οι δύο στίς Μηλιές τοῦ Πηλίου. Θεωροῦνται πρόδρομοι τής νεο-ελληνικῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης. Τό 1791 ἐκδώσανε τή «Νεωτερική Γεωγραφία», πού εἶναι γραμμένη σέ ἀπλή νεοελληνική γλώσσα.

Τά κυπαρίσσια μιᾶς ἐκκλησιᾶς παρέχουν ἐπίσης βάσιμες ἐνδείξεις για τήν ἡλικία της· γιατί δέν φυτρώνουν στήν τύχη, ἀλλά φυτεύονται γύρω της, ὅταν ἀρχίζει νά χτίζεται, μέν εναν ὄρισμένο τρόπο, μέν μιά ὄρισμένη λογική: δέν μπορεῖ νά είναι τυχαῖο ὅτι ὑπάρχουν συνήθως τρία ἢ πέντε κυπαρίσσια πού σχηματίζουν ἔνα ἡμικύκλιο, ὁμόκεντρο μέν τήν ἀψίδα τοῦ ιεροῦ, καὶ δύο ἀκόμη, ἔνα στή ΒΔ καὶ ΝΔ γωνία τῆς ἐκκλησίας, ἀντίστοιχα. Στίς ἐκκλησίές πού βρίσκονται σέ περίοπτη* θέση, βρίσκουμε συχνά καὶ μιά σειρά ἀπό κυπαρίσσια, φυτεμένα μπροστά ἀκριβῶς σ' ἑκείνη τήν πλευρά πού ξανοίγεται στή θέα. Νομίζω πώς σκοπός τους είναι νά ὀργανώσουν, κατά κάποιο τρόπο, τή θέα, περιορίζοντάς την σέ μικρότερες, καὶ γι' αὐτό πιό ἐντονες καὶ πιό ἐνδιαφέρουσες εἰκόνες, πού ἐναλλάσσονται καθώς κινεῖται κανείς πίσω ἀπό τή δεντροστοιχία – τό ἵδιο ὅπως ὅταν κινεῖται κανείς πίσω ἀπό τίς κιονοστοιχίες τῶν ἀρχαίων ναῶν.

Τά κυπαρίσσια τῶν ἐκκλησιῶν, φυτεμένα, καθώς εἰδαμε, μέν ὄρισμένο σχέδιο καὶ προγραμματισμό, δέν είναι δυνατόν νά θεωρηθοῦν ὅτι ἀνήκουν στό φυσικό περιβάλλον· θά πρέπει νά τά συμπεριλάβουμε στήν ἀρχιτεκτονική μορφή, καὶ νά περάσουμε ἔτσι στό δεύτερο σύστημα σχέσεων πού ἐπισημάναμε στήν ἀρχή, τίς σχέσεις δηλαδή ἀνάμεσα στή φυσική μορφή τοῦ τοπίου καὶ τήν ἀρχιτεκτονική καὶ τελετουργική μορφή μέν τήν ὅποια καθαγιάζεται.

Ἐρωτήσεις

1. Τό νερό ἱκανοποιεῖ ὑλικές ἀνάγκες κυρίως. Ἡ θέα καὶ τά δέντρα τί ἀνάγκες ἱκανοποιοῦν;
2. Ἡ συγγραφέας παρομοιάζει τίς ἀρχαῖες κιονοστοιχίες μέν τίς δενδροστοιχίες, πού περιβάλλουν τά ἔξωκλήσια. Τί τό κοινό παρουσιάζουν;
3. Ἐπισκεφθεῖτε ἔνα ἔξωκλήσι τής περιοχῆς σας καὶ κοιτάξτε ἂν ἔχει τά παράπάνω σημάδια.

ΑΛΚΗ ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ-ΝΕΣΤΟΡΟΣ. Γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Φιλολογία στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ Ἐθνολογία στίς Η.Π.Α. Καθηγήτρια τής Φιλοσοφικής Σχολής τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στήν ἔδρα τής Λαογραφίας, ὅπου διαδέχτηκε τόν πατέρα τής λαογράφο Στίλπωνα Κυριακίδη. Ἔργα της: Ἡ ύφαντική στή Δυτική Θράκη, Λαογραφικά μελετήματα κ.ἄ.

περίοπτος: αὐτός πού μπορεῖ νά τόν δεῖ κανείς ἀπ' ὅλες τίς πλευρές.

Γιώργος Σεφέρης

[Τρεῖς βράχοι]

Από τό 12ο ποίημα τῆς συλλογῆς Μυθιστόρημα δημοσιεύεται ἡ πρώτη στροφή, πού δίνει τὴν εἰκόνα ἐνός χαρακτηριστικά ἑλληνικοῦ τοπίου: φτωχό καὶ καθόλου ἐντυπωσιακό. Ἐδῶ καὶ κεῖ ξεπροβάλλουν καὶ τὸ κάνουν χαριτωμένο κανένα ρημοκλήσι ἢ κανένα σπιτάκι.

Τρεῖς βράχοι, λίγα καμένα πεῦκα κι ἔνα ρημοκλήσι
καὶ πάρα πάνω
τό ἕδιο τοπίο ἀντιγραμμένο ξαναρχίζει·
τρεῖς βράχοι σέ σχῆμα πύλης σκουριασμένοι
λίγα καμένα πεῦκα, μαῦρα καὶ κίτρινα
κι ἔνα τετράγωνο σπιτάκι θαμμένο στὸν ἀσβέστη·
καὶ πάρα πάνω ἀκόμη πολλές φορές
τό ἕδιο τοπίο ξαναρχίζει κλιμακωτά
ώδ τὸν ὄριζοντα, ὥς τὸν οὐρανό πού βασιλεύει.

Έρωτήσεις

1. Νά συγκεντρώσετε τά ἐπίθετα πού ὁ ποιητής χρησιμοποιεῖ γιά τά πεῦκα καὶ τούς βράχους. Κατορθώνουν νά δώσουν τὴν πραγματική εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου;
2. Ο τρίτος, ὁ ὅγδοος κι ὁ τελευταῖος στίχος θέλουν νά μᾶς δώσουν τὴν εἰκόνα τοῦ τοπίου, πού διαρκῶς ἐπαναλαμβάνεται. Ποιός ἀπ' αύτούς τούς στίχους τό πετυχαίνει καλύτερα;
3. Θά σᾶς συγκινοῦσε ἔνα τέτοιο τοπίο καὶ γιατί;

ΠΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900-1971). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Γιώργου Σεφερίδη. Γεννήθηκε στή Σμύρνη. Σπούδασε Νομικά. Άπο τό 1926 ύπηρέτησε στό "Υπουργεῖο" Έξωτερικῶν κι ἀποχώρησε ἀπό τὴν ύπηρεσία μέ τό βαθμό τοῦ πρεσβευτῆ. Στά γράμματά μας ἐμφανίστηκε μέ τὴν ποιητική συλλογή Στέρνα (1931). Θεωρεῖται ὡς ὁ πιό σημαντικός Νεοέλληνας ποιητής, πού συνέβαλε στὴν ἀνανέωση τῆς ἑλληνικῆς ποίησης. "Ἐργα του: Ποιήματα (περιλαμβάνονται ὅλες οἱ ποιητικές του συλλογές), Δοκιμές (περιλαμβάνονται τὰ δοκίμια καὶ οἱ μελέτες πού κατά καιρούς δημοσίευσε) κ.ἄ. Εἶναι ὁ μόνος Έλληνας ποιητής πού ἡ Σουηδική Ακαδημία τοῦ ἀπένειμε τό 1961 τό βραβεῖο Νόμπελ τῆς λογοτεχνίας.

Δυό ώρες πάνω ἀπό τό Αίγαο

"Οταν ό Κώστας Ούρανης ἀποφάσισε νά πάει στή Μυτιλήνη, τά ἀεροπορικά ταξίδια δέν ἦταν συνηθισμένα στήν Ἑλλάδα. Μαζί μέ τήν περιέργεια προκαλούσαν, ὅπως καί σήμερα, τό φόβο. Αύτός ὅμως δέν ύπολογίζει τίποτε μπροστά σ' ἔνα τέτοιο ταξίδι, πού τού προσφέρει τήν εύκαιρια νά δώσει μιά πανοραματική εἰκόνα του Αίγαιου μέ τά νησιά του, τίς δαντελωτές ἀκρογιαλίες τους καί τή θάλασσα του, πού ἀλλού είναι γαλήνια κι ἀλλού τρικυμισμένη. Μέ τήν εύαισθησία καί τήν παρατηρητικότητα πού τόν διακρίνει, ρίχνει τή ματιά του παντοῦ καί συλλαμβάνει καί τήν πιό μικρή λεπτομέρεια.

Τό πρώτο ἐναέριο ταξίδι τό κάνει κανένας γιά τό καινούργιο τοῦ πράγματος: γιά νά δοκιμάσει μιά νέα συγκίνηση καί γιά νά ἔχει νά διηγεῖται, μέ κάποια κρυφή περηφάνια, ὅτι γνώρισε καί αύτό τό μέσο τῆς συγκοινωνίας. Λέει: «Θά κάνω ἔνα ταξίδι, γιά νά δῶ τί είναι!»

Κι ὅταν δεῖ τί είναι, δέ θέλει πιά νά ταξιδέψει ἀλλιώς. Κάθε φορά πού τοῦ δίνεται ἡ εύκαιρια, θά χρησιμοποιήσει τόν ἀέρα.

Τό πρώτο ταξίδι τοῦ ἔδωσε ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού νόμιζε ὅτι λείπει ἀπό τό ἀεροπλάνο: τό αἰσθημα τῆς ἀσφαλείας.

Ἡ ἰδέα καί ὁ φόβος τοῦ κινδύνου παύουν νά ύφιστανται ἀπό τά πρώτα λεπτά τής ώρας. Δέ μένει παρά ἡ ἀπόλαυση τοῦ ταξιδιοῦ καί ἡ ἥδονή τῆς ἐκμηδένισης τῶν ἀποστάσεων. Μία ώρα ἀεροπλάνου είναι ὄχτω ώρες ἐλληνικοῦ τρένου! Δύο ώρες ύδροπλάνου είναι δεκαοχτώ ώρες βαπτοριοῦ! Εἶναι φυσικό λοιπόν, μιά καί πετάξει κανείς, νά βρίσκει πιά κάθε ἄλλο τρόπο μεταφορᾶς καθυστερημένο, κουραστικό καί ἀπελπιστικά ἀργό... Ἐτσι κι ἐγώ: ὅταν ἀποφάσισα νά πάω στή Μυτιλήνη, οὕτε κάγ συζήτησα μέ τόν ἔαυτό μου μέ ποιό τρόπο θά ταξιδέψω. Πήρα τό ύδροπλάνο τῆς 'Αεροεσπρέσο*...

Τή φορά αὐτή, καμιά ἀπό τίς συγκινήσεις τοῦ πρώτου ταξιδιοῦ μου ἵσαμε τήν Πάτρα. Πήρα τή θέση μου στό ύδροπλάνο σάν νά ἐπρόκειταν γιά μιά μικρή ἐκδρομή μέ αύτοκίνητο. Ὁ καιρός ἄλλωστε ἦταν ἴδανικά ώραίος καί ὁ πιλότος ἔνας παλαίμαχος τοῦ ἀέρος. Ἡ ἀποθαλάσσωση

*Αεροεσπρέσο: ἀεροπορική ἐταιρεία.

έγινε χωρίς τήν παραμικρότερη δυσκολία. Τό ύδροπλάνο, άφοῦ γλίστρησε πάνω στά φαληρικά νερά ἵσαμε τήν Καστέλα, ἀνυψώθηκε ἀνάλαφρα καὶ πήρε τή διεύθυνση τοῦ Σουνίου.

Ήταν 9.03' τό πρωί. Πέντε λεπτά ἀργότερα περνούσαμε πάνω ἀπό τά πευκόφυτα βράχια καὶ τούς δαντελωτούς κολπίσκους τῆς Βουλιαγμένης...

Ἡ θάλασσα ἡταν γαλήνια καὶ λαμποκοποῦσε ἀπό τ' ἀναρίθμητα διαμάντια τῶν ἀκτίνων τοῦ ἥλιου. Μικρές ψαρόβαρκες μ' ἄσπιρα πανιά τήν αὐλάκωναν σ' ὅλες τίς κατευθύνσεις. Βλέπαμε μικρά ξερονήσια ψημένα ἀπό τὸν ἥλιο κι ἀριστερά μας ἔναν ὠραῖο κόλπο μέ χαμηλές βουνοσειρές. Ἀνάμεσα σ' αὐτές καὶ στά ξερονήσια σχηματιζόταν ἔνας θαλάσσιος διάδρομος, μιά γλαυκή λεωφόρος ὅπου διασταυρώνονταν μικρά καϊκια. Τό χρῶμα τῆς θάλασσας ἡταν ὀνειρικά γαλανό γαλανό, ὅπως ὅταν τήν κοιτάζει κανένας ἀπό τό φεγγίτη ἐνός βυθισμένου ύποβρυχίου. Κοντά στίς ἀκρογιαλιές ἄσπριζαν κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῶν νερῶν οἱ ζέρες. Βρισκόμαστε στό σουνιακό ἀκρωτήριο. Τά στρογγυλά πεῦκα του φαίνονταν μικροσκοπικά σάν τά δέντρα παιδικῶν παιχνιδιῶν, μερικές τέντες κατασκηνώσεων ἔδιναν τήν ἐντύπωση πεταλίδων καὶ οἱ διασκορπισμένες ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐπαύλεις ἔκαναν μικρούς ἄσπρους κύβους ἀνάμεσα στήν πρασινάδα. Δεξιά μας βλέπαμε τώρα τόν ἀρχαῖο ναό τοῦ Ποσειδῶνος, πού στεφανώνει τό ἀκρωτήριο, σάν ἔνα μεγάλο παραλληλόγραμμο ἰσοπεδωμένου ἐδάφους, πού στό μέσο του οἱ ἄσπρες κολόνες ἡταν παραταγμένες σάν στρατιωτάκια. Ὁ ύπεροχος αὐτός ἐξώστης, πάνω στό Αίγατο, ὅπου ὁ Πλάτων εύχαριστόταν νά πηγαίνει μέ τούς μαθητές του, φαινόταν, ἀπό τό ὑψος ἀπό τό ὅποιο τόν ἀτενίζαμε, κάτι τό ἐντελῶς πλατυσμένο καὶ ἀσήμαντο. Ἀντίθετα, ὅ, τι είχε μαγευτική γραφικότητα ἡταν οἱ διάφορες γλῶσσες γῆς πού εισχωροῦσαν στή θάλασσα ἵσαμε τό Λαύριο, πού ἀπλωνόταν στό βάθος τοῦ ὄρίζοντα μαυρισμένο ἀπό τήν καπνιά τῶν ἀνθρακωρυχείων του...

Πετούσαμε τώρα ἐπάνω ἀπό τό Μακρονήσι, πού ύπηρξε στόν Πρώτο Βαλκανικό Πόλεμο πεδίο συγκεντρώσεως Τούρκων αἰχμαλώτων – χιλιάδων αἰχμαλώτων πού, μαζεμένοι στό ἔρημο καὶ αὐχμηρό* αὐτό νησί, θύμιζαν τά σκυλιά τής Κωσταντινούπολης καὶ πέθαιναν ὅπως ἐκείνα. Δέ διακρίναμε κανένα ἵχνος ἀνθρώπινης παρουσίας. Σ' ὅλο τό νησί δέν ύπηρχε παρά ἔνα καὶ μόνο σπιτάκι. Τό ἔρημο νησί ἀπλωνόταν κάτω μας σά μια τεράστια σαύρα, πού τά πόδια τῆς ἡταν οἱ διάφορες γλῶσσες γῆς πού εισχωροῦσαν μέσα στή θάλασσα ἦ, ἀκριβέστερα, σάν

αὐχμηρός: ξερός, κατάστεγνος.

ένα δέρμα πάνθηρα, άπο κεῖνα πού στολίζουν τίς κρεβατοκάμαρες... Δεξιά μας βλέπαμε τήν Κέα νά ξεδιπλώνει τίς άτέλειωτες πτυχώσεις τῶν βουνῶν της καί τῶν λόφων της, καί μπροστά μας, ἀνάμεσα ἀπό τίς ἀτμῶδεις* γραμμές τῆς Εὔβοιας, ξεκοβότανε στό γαλάζιο τ' οὐρανοῦ ἡ ψηλή κορφή τοῦ Ἀγίου Ἡλία.

Πέντε λεπτά ἀργότερα διακρίναμε καθαρά τήν Εὔβοια κι ἀναγνωρίζαμε, παρ' ὅλη τή μεγάλη ἀπόσταση, τήν Κάρυστο, πού λεύκαζε στό βάθος τοῦ κόλπου της, περιτριγυρισμένη ἀπό τήν πρασινάδα τῶν περιβολῶν της.

Στίς 9.45⁵ πετούσαμε πάνω ἀπό τό κανάλι Εὔβοιας- "Ανδρου. Τό ύδροπλάνο ἔφευγε μέ μιά εὔστάθεια πού θά τή ζήλευε ἀκόμα καί ἐπιβάτης αὐτοκινήτου σ' ἀσφαλτωμένο δρόμο...

Τό παραμικρότερο κούνημα δέν τάραζε τό ἐναέριο ταξίδι μας.

Εἶχε κανένας τό συναίσθημα ὅτι ἡταν καθισμένος σ' ἀναπαυτική πολυθρόνα, τοποθετημένη σ' ἔναν ἔξωστη πού κάτω του ἀπλωνόταν μιά ἀπέραντη πανοραματική θέα. Κάτω γυάλιζε, ὅλη φῶς, ή θάλασσα τοῦ Αἰγαίου. Σιλουέτες νησιῶν πρόβαλαν ἐδῶ κι ἐκεī, πάνω ἀπό τήν ἐπιφάνεια τῶν θαλάσσιων ὄριζόντων... ὥσπου νά χαροῦμε τήν ὄνειρώδη αὐτή θέα, βρισκόμαστε πάνω ἀπό τήν "Ανδρο.

Τό νησί μᾶς παρουσιαζότανε σάν ἔνα χάος βουνῶν καί λόφων, καλλιεργημένο ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ἀλλά μέ ἐλάχιστη βλάστηση. "Ενα κυπαρίσσι ἐδῶ, μιά τούφα δέντρων ἀλλοῦ – αὐτό ἡταν ὅλο. Πουθενά δέ βλέπαμε μιά πεδιάδα. Τίς χαράδρες τίς διαδέχονταν ἄλλες χαράδρες, τίς κορφές ἄλλες κορφές. Πάνω σ' αὐτή τήν ψημένη ἀπό τόν ἥλιο γυμνότητα, οί μικροί τοῖχοι πού χώριζαν τ' ἀναρίθμητα χωράφια ἔμοιαζαν μέ τίς ιδιότροπες γεωμετρικές γραμμές καύκαλου χελώνας. Κάποτε τά χωράφια τά χώριζαν φράχτες ἀνθισμένων ροδοδαφνῶν, πού ἔδιναν ἔνα τόνο χαρᾶς στήν ἀπέραντη αὐτή αύχμηρότητα*. Στίς κορυφές μερικῶν λόφων διακρίναμε μικρούς συνοικισμούς, ὁ μόνος ὅμως ἄνθρωπος πού ἀντίκρισαν τά μάτια μας ἡταν ὁ φύλακας ἐνός κατάλευκου φάρου, πού εἶχε βγεῖ μπρός στό προαύλιό του καί μᾶς χαιρετοῦσε μέ τό καπέλο του.

Τό πέταγμά μας πάνω ἀπό τήν "Ανδρο δέν διάρκεσε παρά λίγα μόνο λεπτά. Τώρα βλέπαμε κάτω μας τίς ἄκρες τοῦ νησιοῦ πού κατέβαιναν ἀπότομες στή θάλασσα, περιτριγυρισμένες μ' ἀφρούς, καί ἀντίκρυ μας μιά ἀπέραντη γραμμή ἄχνας πού ἀπόκρυψε τό θαλάσσιο ὄριζοντα σάν

*ἀτμώδης: γεμάτος ἀτμούς.
αύχμηρότητα: ξηρότητα, ξεραστία.

παραπέτασμα. Άπο δῶ καί μπρός εἴχαμε νά περάσομε πάνω ἀπό ἀνοιχτό πέλαγος...

‘Από τ’ ἀνοιχτό παραθυράκι κοίταζα κάτω μου τὸν ἵσκιο τοῦ ὑδροπλάνου, πού ἔσχιζε τὴν ἐπιφάνεια τῶν νερῶν σάν ἵσκιος γιγαντιαίου πουλιοῦ. Σιγά σιγά, μή βλέποντας ἄλλο ἀπό θάλασσα, ἄρχισα νά νιώθω τὴν ἐλαφρά ἐκείνη πλήξη καί χαύνωση πού αἰσθάνεται κανείς σέ μιά σέζ-λόγκ^{*} καταστρώματος, ὅταν τό βαπτόρι πλέει σέ μιά θάλασσα γαλήνια καί ἀτέρμονη^{*...}

Οἱ συνεπιβάτες μου είχαν ἀφήσει τὰ παραθυράκια γιά διάφορες μικροασχολίες: ἔνας διάβαζε ἔνα γαλλικό περιοδικό, ἔνας Ἰταλός μετροῦσε τίς μπανκανότες^{*} του, ἔνας διαμαρτυρόμενος ἱερεύς ἔγραφε γράμματα. Τό ὑδροπλάνο ἔξακολουθοῦσε νά πετάει χωρίς τὸν παραμικρότερο κλονισμό, ἐνῶ, ἀντίθετα, κάτω μας, ἡ θάλασσα ἦταν ταραγμένη. Ἡ γλαυκή της ἐπιφάνεια ἦταν πιτσιλισμένη μ’ ἀφρούς, ἐδῶ κι ἐκεῖ ὁ ἀέρας σήκωνε κι ἔσπρωχνε μπρός του σύννεφα ὀλόκληρα ἀπό ἀφρούς πού φαίνονταν πώς ἔβγαιναν μέσα ἀπό τά βάθη τῆς θάλασσας...

Ἡ ὥρα περνοῦσε χωρίς τίποτα νά διακόπτει τή μονοτονία τοῦ ἀπέραντου κάτω μας Αιγαίου. ‘Αξαφνα αἰσθάνθηκα κάτι σάν τή συγκίνηση τοῦ ναύτη τοῦ τοπιθετημένου στή σκοπιά τοῦ καταρτιοῦ ἐνός πλοίου ἐξερευνήσεων, ὅταν βλέπει μακριά στό βάθος τῶν ὄριζόντων μιά γραμμή γῆς! Ἀόριστες βουνογραμμές πρόβαλλαν τώρα στό βάθος τῆς θάλασσας. Συμβουλεύθηκα ἔνα χάρτη καί εἶδα ὅτι ἦταν τά βουνά τῆς Χίου. ‘Ενα πλοίο θά ἥθελε ὕδρες ὀλόκληρες γιά νά πλησιάσει τίς ἀκαθόριστες αὐτές ἀκτές. ‘Ἐμεῖς, ὑστερ’ ἀπό δέκα λεπτά βρισκόμαστε πάνω ἀπό τή βορινή ἄκρη τοῦ νησιοῦ. Τό ὑψος ὅπου βρισκόμαστε μᾶς ἐπέτρεπε νά διακρίνομε καθαρά τούς σωρούς τῶν βουνῶν καί τῶν λόφων, τά χωράφια, τούς ἀνεμόμυλους καί τίς τούφες τῆς πρασινάδας πού διακόπτανε τή μονοτονία τοῦ τεφροκόκκινου ἐδάφους. Περάσαμε πάνω ἀπό λόφους καλλιεργημένους καί ἀπό πράσινες φάραγγες, ἔχοντας ἀντίκρυ μας τά βουνά τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Δυό τρία ξερονήσια ἀνάμεσα στή Χίο καί στίς μικρασιατικές ἀκτές ἔμοιαζαν μέ τίς πέτρες πού τοπιθετοῦν γιά τό πέρασμα ἐνός ποταμοῦ – τόσο ἀσήμαντη φαινόταν ἡ ἀπόσταση πού χώριζε τήν Ἐλλάδα ἀπό τή γῆ πού ἦταν κάποτε δική μας.

σέζ λόγκ: ἀναπαυτική πολυυθρόνα (γαλλ. λέξη).

ἀτέρμονος: αὐτός πού δέν ἔχει τέλος, ἀτελεύτητος.

μπανκανότα: τραπεζογραμμάτιο (ίταλ. λέξη).

Αφήνοντας πίσω μας τίς άφροστεφανωμένες άκτες της Χίου, ξανθρεθήκαμε πάνω από τό Αιγαίο, τό όποιο στό σημείο αύτό ήταν όνειρωδῶς γαλήνιο. Πάνω από τήν άρυτιδωτή έπιφάνειά του, πού τή γλαυκότητά της τήν ξεθώριαζε ό ἔντονος ἥλιος, σχηματίζονταν ἐδῶ κι ἐκεῖ μεγάλες γυαλιστερές πλάκες, σάν νά είχε χυθεῖ λάδι πάνω στά νερά. "Ενα βαπόρι, τό μόνο πού συναντήσαμε σ' ὅλο μας τό ταξίδι, αὐλάκωνε, μακριά, τή γαλήνια θάλασσα... Βλέπαμε τώρα ν' ἀνεβαίνει από τό βάθος τοῦ ὄριζοντα ή Μυτιλήνη μέ τά κοκκινωπά βουνά της, τά καταστικτά* από στρογγυλές κηλίδες δέντρων. Σέ λίγο διακρίναμε τήν ἄσπρη λουρίδα ἐνός δρόμου, πού ήταν χαραγμένος στήν πλαγιά ἐνός βουνοῦ, λίγο ψηλότερα από τή θάλασσα, καί τίς κόκκινες στέγες τοῦ Πλωμαριοῦ. Τό ύδροπλάνο φαινότανε σάν νά ἥθελε νά παρακάμψει τήν ἄκρια τοῦ νησιοῦ, ἀλλάζοντας ὅμως απότομα απόφαση διευθύνθηκε, μέ μιά μικρή στροφή, πρός τήν ξηρά. Τά βουνά τής Μυτιλήνης ἐρχόντουσαν τώρα καταπάνω μας κι ὑστερ' από ἔνα λεπτό βρισκόμαστε πάνω απ' αύτά, ἀγγίζοντάς τα σχεδόν. Κατάφυτα από ἐλιές, φάνταζαν τώρα σάν ἀσημένια μέσα στό φῶς τοῦ ἥλιου... Στό βάθος τῶν πτυχώσεών τους τά μάτια μας, μαγεμένα, ἔβλεπαν νά γυαλίζει μιά τεράστια πλάκα νεροῦ, πού τήν παίρναμε γιά λίμνη, γιατί τήν περιτριγύριζαν βουνά από παντοῦ. "Οταν περάσαμε πάνω της, εἴδαμε πώς ήταν ἔνας κόλπος, ὁ κόλπος τής Γιέρας, πού ή στενή καί γραφική του ἔξοδος, ὅμοια μέ λαιμό φιάλης, δέν είχε μεγαλύτερη διάσταση από ὅση οἱ ὅχθες ἐνός ποταμοῦ. Τό θέαμα τοῦ κόλπου, μέ τίς κατάφυτες ἀκρογιαλιές του, πού γυαλίζει κάτω μας πάμφωτος καί ἀκίνητος, ήταν ἀληθινά ὄνειρῶδες – κι ἔνα από τά ώραιότερα πού ἔχω δεῖ στή ζωή μου. Μικρές βαρκούλες διασχίζανε τή χρυσή ἐπιφάνεια τῶν νερῶν καί τρία ἀγγλικά πολεμικά ἀκινητοῦσαν κοντά στήν ἔξοδό του. Τό ύδροπλάνο τόν προσπέρασε μέ ἀστραπαιά ταχύτητα, ἀγγίζοντας σχεδόν καί πάλι ἔνα ἄλλο βουνό, πού στό τέρμα τής πλαγιάς του ἀπλωνόταν ή ἀπειρία τῶν λευκῶν σπιτιῶν τής Μυτιλήνης. Θαυμάζαμε τό ἐξαίσιο θέαμα τῶν κατάφυτων πλαγιῶν, τῶν κατάστικτων μέ ἐπαύλεις, τῶν γραφικῶν χωριῶν πού στεφάνωναν τίς κορυφές λόφων, τοῦ κάστρου τής Μυτιλήνης πού ἔξειχε σάν πλοϊο μέσα στή θάλασσα τή φωτεινή καί γαλάζια, ὅταν ἀνοιξε μιά πορτίτσα τοῦ ύδροπλάνου πίσω από τίς θέσεις μας καί πρόβαλε ό δεύτερος πιλότος, πού μέ νεύματα κωφάλαλου μᾶς ἔδωσε νά ἐννοήσουμε ότι ἐπρεπε νά καθίσουμε ὅλοι στή δεξιά πλευρά τοῦ ύδροπλάνου, γιατί σέ λίγο θά κατεβαίναμε στή θάλασσα. Πραγματικά, ό κρότος τοῦ

κατάστικτος: γεμάτος στίγματα, σημάδια.

μοτέρ άμεσως σταμάτησε νά ταλανίζει τ' αύτιά μας καί τό ύδροπλάνο
ἄρχιζε νά κατεβαίνει μέ «βόλ-πλανέ»* καί μέ ίλιγγιώδη ταχύτητα. Οι
λόφοι, οι πλαγιές, όλοκληρη ή Μυτιλήνη πέρασαν γιά μιά τελευταία
φορά άστραπιαία από τά μάτια μας, σάν φίλμ κινηματογράφου πού τού
άφηνίασε γιά μιά στιγμή ή μηχανή, καί, ένώ άγωνιζόμαστε νά κλείσομε
τά παραθυράκια τοῦ ύδροπλάνου, αἰσθανθήκαμε νά σπρωχνόμαστε
ἀπό τίς θέσεις μας πρός τά έμπρος. Ή θάλασσα στροβίλισε γιά μιά
στιγμή στά μάτια μας, ένας παφλασμός άκούσθηκε καί τό ύδροπλάνο,
άφοιού ἔσχισε γιά λίγο τά νερά, άκινήτησε. Εἴχαμε φθάσει στό λιμάνι τῆς
Μυτιλήνης – δυό ώρες κι ἔνα τέταρτο άκριβως ἀπό τότε πού εἴχαμε
έγκαταλείψει τό Φάληρο...

Έρωτήσεις

1. Μελετήστε τίς σκηνές τής άποθαλάσσωσης καί τής προσθαλάσσωσης. Ποιά
άτ' τίς δυό είναι περισσότερο όλοκληρωμένη;
2. Νά βρείτε μερικά άποσπάσματα πού νά δικαιολογοῦν τήν άποψη πώς ό Ού-
ράνης διακρίνεται γιά τήν εύαισθησία καί τήν παραπρητικότητά του.
3. Νά μελετήσετε τά «έγγλεζικα άκρογιαλία» τοῦ Καζαντζάκη καί νά συγκρίνετε
τά δυό κείμενα. Τί προσέχει περισσότερο ό ἔνας συγγραφέας καί τί ό άλλος;

ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ (1890-1953). Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Κώστα Νεάρχου.
Γεννήθηκε στό Λεωνίδι τής Κυνουρίας καί έζησε γιά ἔνα διάστημα στήν Κων-
σταντινούπολη. Πήγε στήν Εύρωπη νά σπουδάσει Γεωπονία, ἀλλά διέκοψε τής
σπουδές του καί ἀσχολήθηκε μέ τή δημοσιογραφία. "Έργα του: α) ποιητικά: Σάν
ὄνειρα, *Spleen*, *Noσταλγίες*, β) πεζά: *Μορφές* καί *τοπία τής Ισπανίας*, *Σινά*, τό
θεοβάδιστον όρος, *Γλαυκοί δρόμοι*, *Ταξίδια στήν Έλλάδα*. Σημαντική του προ-
σφορά ήταν τά ταξιδιωτικά βιβλία.

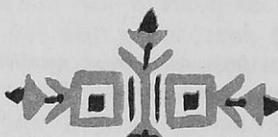
*βόλ-πλανέ: πλάγια καθοδική πτήση.

΄Οδυσσέας Έλύτης

[”Έχει ό Θεός”]

΄Απόσπασμα άπό τό ποίημα τοῦ 'Οδ. Έλύτη «΄Ηλικία τῆς γλαυκῆς θύμησης», πού ἀνήκει στήν ποιητική του συλλογή Προσανατολισμοί (1940). Τά θέματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἀναφέρονται στίς όμορφιές τοῦ Αιγαίου. Τά ποιήματα τοῦ Έλύτη τά πλημμυρίζει ἡ χαρά τῆς ζωῆς καί ἡ αἰσιοδοξία.

Ελαιῶνες κι ἀμπέλια μακριά ὡς τή θάλασσα,
κόκκινες ψαρόβαρκες πιό μακριά ὡς τή θύμηση,
ἔλυτρα* χρυσά τοῦ Αὔγουστου στό μεσημεριάτικο ὑπνο
μέ φύκια ἢ ὅστρακα. Κι ἐκεῖνο τό σκάφος
φρεσκοβγαλμένο, πράσινο, πού διαβάζει ἀκόμη στήν εἰρή-
νη τοῦ κόλπου τῶν νερῶν "Έχει ό Θεός".

Έρωτήσεις

1. Νά ξεχωρίσετε τίς εικόνες πού περιέχονται στό ποίημα. Πώς φαντάζεστε τήν εικόνα πού δίνει ό τελευταίος στίχος; (έχετε ύπόψη σας ότι φράσεις όπως τό «έχει ό Θεός» συνηθίζουν οἱ ναυτικοί νά τίς γράφουν στά καΐκια). Τί αἰσθημα σᾶς προκαλεῖ ό στίχος αὐτός;
2. "Όλες μαζί οἱ λεπτομέρειες τοῦ ποιήματος ποιά γενικότερη είκόνα συνθέτουν;
3. Στό είσαγωγικό σημείωμα διατυπώνεται μιά γενική γνώμη γιά τήν ποίηση τοῦ Έλύτη. Έπαληθεύεται ἀπό τούς στίχους πού διαβάσατε;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

ἔλυτρα: τά σκληρά φτερά τῶν ἐντόμων. Συνήθως ἔχουν φανταχτερό χρῶμα (π.χ. τά ἔλυτρα τῆς χρυσόμυγας, τῆς πασχαλίτσας κλπ.).

Στίς πλαγιές τοῦ Βέρμιου

Τό παρακάτω ἀπόσπασμα ἀποτελεῖ τήν εἰσαγωγή τοῦ κεφαλαίου Στίς πλαγιές τοῦ Βέρμιου, πού ὅλοκληρώνεται μέ τήν περιγραφή τῆς Νάουσας καὶ τῆς Βέροιας. Ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ νά συλλάβει ὅ,τι οὐσιαστικό ἔχουν νά τοῦ προσφέρουν οἱ τόποι πού ἐπισκέπτεται καὶ νά δώσει ὅχι μόνο ὅ,τι βλέπει μέ τό μάτι, ἀλλά καὶ ὅ,τι νιώθει μπροστά σ' αὐτό πού βλέπει.

Τό Βέρμιο ἀνήκει στά ἐγκάρδια βουνά, στά βουνά πού δέν τά τρομάζεις μέ τ' ἀπόκρημνα ὑψη τους, πού δέν τά βαριέσαι μέ τήν ἀδυσώπητη μονοτονία τους, πού συμφιλιώνεσαι ἀμέσως μαζί τους καὶ τά παίρνεις μέ ὅλη σου τήν εὐχαρίστηση πιστούς σύντροφους στό ταξίδι σου. "Ενας παλιός συγγραφέας τ' ὄνομάζει «μέγα σινικόν τεῖχος», πού χωρίζει τήν περιφέρεια τῆς Καστοριᾶς, τῆς Ἀνασελίτης, τῆς Κοζάνης, τῶν Γρεβενῶν καὶ τῆς Κατερίνης ἀπό τή μέση καὶ ἀνατολική Μακεδονία. Ὁ χαρακτηρισμός μοῦ φαίνεται καὶ ἀστοχος καὶ βαρύς. Τά «μεγάλα σινικά τείχη» είναι ὅγκοι τεράστιοι πετρῶν πού ἀπομονώνουν, πού βασανίζουν καὶ ταλαιπωροῦν: τό Βέρμιο, ὅλως διόλου ἀντίθετα, σέ προσκαλεῖ φιλικά μέ κάθε του πλαγιά, μέ κάθε χαράδρα του, μέ κάθε κορυφή του, μέ τήν ἀστείρευτη δροσιά του καὶ τήν ἄφθονη βλάστηση. Καθώς πηγαίνεις μέ τό τρένο ἀπό τήν "Εδεσσα στή Βέροια, τό βλέπεις πότε νά ξεμακραίνει διακριτικά καὶ νά χάνεται στό κατάφωτο γαλάζιο βάθος τοῦ καλοκαιρινοῦ ούρανοῦ, πότε νά πλησιάζει χαρούμενο καὶ πρόθυμο. Οἱ πολιτεῖς καὶ τά χωριά πού ἀναπαύονται στίς πλαγιές του είναι σάν τεράστιοι κήποι, πού τούς συντηροῦν, τούς ἀνανεώνουν καὶ τούς ώραιίζουν* οἱ θαυμάσιες ροές τοῦ Βέρμιου. Νερά παφλάζουν ἐδῶ, νερά κατεβαίνουν μέ τραγουδιστό ξετύλιγμα παραπέρα, πυκνοί ἵσκιοι ξαλαφρώνουν τό στρατοκόπο κάτω ἀπό παμπάλαιες καρυδιές καὶ καστανιές καὶ τόν προσκαλοῦν νά εὐφρανθεῖ σέ ἀερικά πλατώματα, ἀνάμεσα στίς χαρούμενες συντροφιές τῶν ἀνθισμένων θάμνων. Τό Βέρμιο παρουσιάζεται διπλό στήν ύπόσταση: είναι τό βουνό τῆς ειδυλλιακής ὄμορφιᾶς, τό κατάφυτο καὶ κατάρρυτο, τό ἀγνότατο, καὶ τό βουνό τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητας. Στά πόδια του ἔνας κόσμος ὅλοκληρος παίρνει τή

* ώραιίζω: κάνω κάτι ώραιο, στολίζω.

δύναμη πού τοῦ χρειάζεται, γιά νά κάμει τόν κόπο του γόνιμο καί γιά νά δημιουργήσει τήν προκοπή του. Οἱ καταρράχτες πού πηδοῦν ἀνυπόμονοι ἀπό τά ūψη τῶν βράχων του, ό πολύτιμος «λευκός ἄνθραξ»* τῆς Μακεδονίας, κινοῦν ἐργοστάσια καί γεμίζουν ἀπό χρήσιμη δραστηρίτητα τίς πολιτεῖες τῶν στενῶν ὄρεινῶν κοιλάδων. Μαζί μέ τό πλατάγισμα τοῦ νεροῦ καί τόν ἥχο τῆς αὔρας ἀνάμεσα στά πράσινα φύλλα, ό ταξιδιώτης ἀκουρμαίνεται¹ καί τόν κρότο τῆς μηχανῆς² ἐργοστάσια, πού ἀποτελοῦν θερμές κυψέλες ζωῆς, ἀνοίγουν τήν κατακόκκινη συμφωνία τῶν ἀλλεπάλληλων στεγῶν των, σά μεγάλη κηλίδα στήν καταπράσινη ἀπέραντοσύνη τῆς πλαγιᾶς· καπνοδόχοι στέλνουν τόν γκρίζο καπνό τους στά ūψη· χιλιάδες ἄνθρωποι πᾶνε κι ἔρχονται, κατασκευάζουν, μεταφέρουν, διαπραγματεύονται, γεμίζουν τόν τόπο ἀπό τό σάλαγο τῆς ζωντανῆς, τῆς ἀποδοτικῆς ἐργασίας. Ἀφέντης καί προστάτης τοῦ τόπου τούτου τό νερόχαρο βουνό. Αὐτό γεμίζει ἀπό σύννεφα, βροχές καί χιόνια μέρες ἀτέλειωτες· αὐτό στραγγίζει τ' ἀσκιά τ' οὐρανοῦ στά εύρυχωρα στέρνα του· κι αὐτό ξαναστέλνει τό εὔεργετικό του ἀπόθεμα στήν πλαγιά καί στόν κάμπο μέ χίλιους τρόπους: μέ σκισίματα ἀπότομα, πού δημιουργοῦν τούς βουερούς καταρράχτες, μέ ποτάμια ὄρμητικά, πού προσπερνοῦν σάν μεθυσμένα ἄλογα τίς σκιερές συστοιχίες τῶν πλατάνων, μέ μοναχικές, σιωπηλές πηγές, μέ λιγνές κλωστές ὑδάτινες, πού κατεβαίνουν, γιά νά ποτίσουν τό περιβόλι καί τό χωράφι, γιά νά θρέψουν τό λαχανικό, γιά νά γεμίσουν ἀπό εύωδιά τό λουλούδι. Τήν ώρα τούτη ὅλα στό Βέρμιο είναι ἀνθισμένα: ό ταξιδιώτης νομίζει πώς δέ βρίσκεται κατακαλόκαιρα στήν καρδιά τῆς Μακεδονίας, μά πώς ἔχει προφτάσει μιά θαυμάσια ὄψιμη ἀνοιξη.

Ἐρωτήσεις

1. Τί ἔννοει ὁ συγγραφέας μέ τή φράση «Τό Βέρμιο ἀνήκει στά ἐγκάρδια βουνά» καί πώς τήν αἰτιολογεῖ;
2. Νά βρείτε τά χωρία, ὅπου ὁ συγγραφέας δίνει εἰκόνες τῆς φυσικῆς ὄμορφιᾶς τοῦ Βέρμιου καί τῆς καθημερινῆς του ζωῆς, καί νά σημειώσετε τίς λέξεις ἡ τίς φράσεις, μέ τίς ὄποιες χρωματίζονται ἐντονότερα.
3. Νά βρείτε τίς ἐπί μέρους εἰκόνες πού συνθέτουν τή φυσική ὄμορφιά του Βέρμιου καί τήν καθημερινή του ζωῆ.

I. M. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Γεννήθηκε στό Αίτωλικό τό 1901. Σπούδασε Φιλολογία. "Εγραψε ποιήματα, πεζά, δοκίμια, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις. Στό ἐργο του,

λευκός ἄνθραξ: τό νερό, πού χρησιμοποιεῖται σάν κινητήρια δύναμη.
ἀκουρμαίνομαι: ἀκούω προσεχτικά, ἀφουγκράζομαι.

Ψηφιοποίηθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

K. Μαλέας: *Tαῦγετος*

πού είναι πλούσιο, ιδιαίτερη θέση κατέχουν οι ποιητικές του συλλογές *Τό βιβλίο τῆς Μιράντας* (1924) και τά *Λυρικά Σχέδια* (1933), τό μυθιστόρημα *Χαμοζωή* (1945), οι έξι τόμοι κριτικών μελετῶν με τό γενικό τίτλο *Τά πρόσωπα καί τά κείμενα κι οί ταξιδιωτικές του ἐντυπώσεις Ἑλληνικοί ὄριζοντες* (1940), *Εύρωπη – δώδεκα κεφάλαια λυρικής γεωγραφίας* (1953) κ.ά.

Κώστας Ούρανης

‘Ο Ταῦγετος

‘Ο Κώστας Ούρανης ταξίδεψε πολύ καί στήν ‘Ελλάδα καί στό έξωτερικό. Γι’ αύτό πρέπει νά διαβάσουμε μέ προσοχή όσα γράφει γιά τόν Ταῦγετο. Γνώρισε κι ἀλλα βουνά. Μπρός στή μεγαλοπρέπεια ὅμως καί τήν ἐπιβλητικότητα τοῦ Ταῦγετου συγκλονίστηκε. Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ προσπαθεῖ νά μᾶς μεταδώσει ό,τι ἔνιωσε μόλις τόν πρωταντίκρισε.

Κανένα βουνό ἀπ’ όσα είδα στή ζωή μου – ἀπό τό Μόν Μπλάν* μέ τά αιώνια ἀπάτητα χιόνια ἵσαμε τίς πιό ἄγριες ίσπανικές «σιέρες» – δέ μοῦ ἔκανε ποτέ τήν ἐντύπωση πού αἰσθάνθηκα, πού δέχθηκα κατάστημα θά ἔπρεπε νά πω, ὅταν ἀπό μιά ψηλή καμπή τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου πρός τή Σπάρτη ἀντίκρισα τόν Ταῦγετο σ’ όλο του τό ἐπιβλητικό ύψος. Δέ φανταζόμουν ποτέ ὅτι θά ὑπῆρχε βουνό μέ τέτοιο χαρακτήρα*, τέτοια ἀτομικότητα. Ἡ εἰκόνα του ἦταν ἀφθαστα μεγαλοπρεπής. Παρουσιάζεται στηριγμένος σέ τεράστιες, συμπαγεῖς πλαγιές, παρόμοιες μέ στηρίγματα τειχῶν, χρώματος μόβ καί μολυβένιου, καί οἱ

Μόν Μπλάν: Λευκό όρος: όρεινός όγκος τῶν Δυτικῶν “Ἀλπεων στά σύνορα τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰταλίας καί τῆς Ἐλβετίας.
σιέρα: ὄροσειρά (λέξη ίσπανική).
μέ τέτοιο χαρακτήρα: μέ τέτοια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

κορφές του, πού έχουν σχήματα πυραμίδων, ξεκόβονται στό γαλανό ούρανό κατακάθαρα καί σκληρά. Δέν ύπάρχουν, öπως συμβαίνει μ' ἄλλα ψηλά βουνά, μικρότερες βουνοσειρές νά τό μισοκρύβουν καί νά ἐμποδίζουν ν' ἀγκαλιάσει κανείς μέ μιά ματιά ὄλοκληρο τό ύψος του. Ἀπό τήν κοιλάδα τῆς Σπάρτης, öπου κάνει φιδίσιους ἐλιγμούς ὁ Εύρωτας, καί πού ἀπλώνεται σάν μιά θάλασσα πρασινάδας, ὁ Ταῦγετος σηκώνεται ἀνεμπόδιστος, ἵσιος, ὥρατος καί δυνατός – μέ μιά περήφανη ἀνάταση – ἵσαμε τό ύψος τῶν χιονοσκεπασμένων κορυφῶν του. Καθώς ἐμφανίζεται ἔτσι, δέ δίνει μόνο μιά ἐντύπωση μεγαλείου, ἀλλά καί μιά βαθιά συγκίνηση. Δέν τόν φαντάζεται κανείς ἄψυχο: παγερή αἰωνιότητα ςλης. Καθώς ύψωνεται θεόρατος καί δυνατός, σκιάζοντας τή μεγάλη πεδιάδα, φαντάζει σάν μιά ἔμψυχη παρουσία, σάν νά είναι ὁ τιτανικός φρουρός της – καί δίνει πραγματικά τό μάθημα ἑκεῖνο τῆς ἐνέργειας καί τῆς δύναμης, πού ἔνιωσε ὁ Μωρίς Μπαρρές*, öταν τόν είδε καί μέ τό ὅποιο ἔξήγησε τό πολεμικό θαῦμα τῆς ἀρχαίας Σπάρτης. Ἀληθινά, ἀφοῦ δεῖ κανείς τόν Ταῦγετο, ἐννοεῖ καλύτερα, ἐννοεῖ ἐντελῶς, πῶς ὑπῆρξε ἡ φυλή αὐτή ἡ περήφανη, ἡ ἔξαισια ἀνδρική, ἡ λιτή, ἡ αὔστηρή καί πολεμόχαρη, πού ἐζησε στήν κοιλάδα αὐτή τῆς Σπάρτης χωρίς νά νιώσει ποτέ τήν ἀνάγκη νά περιτειχίσει ἀκροπόλεις, γιά νά καταφεύγει σ' αὐτές σέ ὠρες ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν. Οἱ ἀνθρωποι πού ἀντίκριζαν καθημερινά τόν Τιτάνα αὐτόν πού λέγονταν Ταῦγετος, πού ἀνέπνεαν τόν ἀέρα πού κατεβαίνει ἀπό τίς κορυφές του, πού αἰσθάνονταν ὅχι τό βάρος του πάνω στήν πεδιάδα τους, ἀλλά τό ἀγέρωχο ύψος του, δέν ἡταν δυνατό, στίς ἐποχές ἑκεῖνες τῶν πολέμων καί τῶν στενῶν πατρίδων, νά μήν ἀναπτυχθοῦν σέ χαλύβδινους καί περήφανους πολεμιστές καί νά μή θέσουν τή φυλή τους ἀνώτερη καί ἀπό τόν πολιτισμό τῶν Ἀθηνῶν...

"Ἀλλοτε, πρίν δῶ ἀκόμα τόν Ταῦγετο, θεωροῦσα κι ἐγώ, μαζί μέ ὅλους τούς ἄλλους, κατώτερη τή φυλή αὐτή πού χάθηκε ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς χωρίς ν' ἀφήσει στούς αἰῶνες τίποτα γιά νά θυμίζει τή διάβασή της: οὔτε ἔνα ναό, οὔτε ἔνα ἔργο τέχνης. Τώρα αἰσθάνομαι ὅτι οἱ Σπαρτιάτες «ἄφησαν» ὡς μνημείο τους τόν Ταῦγετο – γιατί, ἐμπινεόμενοι ἀπό τήν περήφανη παρουσία του, ύψωσαν τήν ψυχή τους ἵσαμε τήν ψηλότερη κορφή του κι ἔγιναν ἔνα μ' αὐτόν..."

Μωρίς Μπαρρές (1862 -1923): Γάλλος συγγραφέας. Ἐδῶ ὁ Ούρανης ἀναφέρεται στο βιβλίο του Ταξίδι στή Σπάρτη (1906).

Έρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ενότητες καί νά βρείτε τό θέμα κάθε ενότητας.
2. «Δέ φανταζόμουν ποτέ δτι θά ύπηρχε βουνό μέ τέτοιο χαρακτήρα, τέτοια άτομικότητα» γράφει ό Ούρανης. Πῶς δικαιολογεῖ τήν αποψή του αύτή; (νά βρείτε τά σχετικά άποσπάσματα).
3. Ποιό είναι τό ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τής όμορφιᾶς τοῦ Ταῦγετου;

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 243.

Νίκος Καζαντζάκης

Έγγλεζικα άκρογιάλια

Τά «Έγγλεζικα άκρογιάλια» είναι ένα κεφάλαιο άπό τό ταξιδιωτικό βιβλίο τοῦ Νίκου Καζαντζάκη 'Αγγλία (1941). 'Ο συγγραφέας έχει γράψει έπισης ταξιδιωτικές έντυπωσεις άπό τήν Ιαπωνία, τήν Κίνα, τήν Ρωσία καί τήν Ισπανία. Οι χώρες πού έπισκεπτεται τοῦ δίνουν άφορμή νά στοχαστεῖ πάνω στήν ιστορία τους, τόν πολιτισμό τους καί τό λαό τους.

Αγγίζουμε πιά στίς άχτες τής 'Αγγλίας. Τά συμμετρικά σπίτια τοῦ Φωκ-στον, μέ τίς βυσσινιές κεραμιδωτές στέγες, παφατάζουνται μπροστά μας σέ ίσιες μονότονες γραμμές, σά φρεμπελιανό παιχνίδι*. 'Η μέρα είναι γλυκιά, διάφανη όμιχλη σούρνεται άπάνω άπό τίς πέτρες κι άπό τό χορτάρι. 'Αχνίζει, ζεσταμένο στόν άδυναμο ήλιο, άνάμεσα στίς γκρί-ζες κρύες θάλασσες, τό σώμα τής 'Αγγλίας.

Τούτο είναι τό άκρογιάλι, συλλογίζουμαι, όπου ξέσπασαν τά έξι κύ-ματα οί καταχτητές. Οι τέσσερις ράτσες*. Ρίχτηκαν άγκαλιά ή μιά στήν άλλη, κυκλωμένες άπό τή θάλασσα, άπάνω σ' ἔνα νησί. Σέ πράσινες πεδιάδες, χαμηλά βουνά, ήρεμους λόφους. Σ' ἔνα κλίμα ύγρο, βροχε-

φρεμπελιανά παιχνίδια: παιχνίδια μέ πηλό, κύβους κλπ. γιά τήν άνάπτυξη τοῦ νοῦ τῶν παιδιῶν τοῦ νηπιαγωγείου (άπό τό όνομα τοῦ Γερμανού παιδαγωγοῦ Φρέμπελ, πού τά έπινόησε).
ράτσα: φυλή.

ρό, ὅχι πολύ ζεστό, ὅχι πολύ παγωμένο, ἄστατο, θανατερό στούς ντελικάτους*, τονωτικό στούς δυνατούς.

Καταχτητές καὶ καταχτημένοι παλεύουν, συμμορφώνουνται, σμίγουν, δημιουργοῦν τή Μεγάλη Βρετανία. Οἱ Σάξονες δίνουν τά χοντρά χωριάτικά τους στοιχεῖα: ἔχουν κοινό σίγουρο νοῦ, εἶναι πεισματάρηδες, ματεριαλιστές*, φαγάδες, πιοτήδες, ἀγαποῦν τήν ἀτομική ἐλευτερία, τό σπίτι τους κι ἡ ψυχή τους εἶναι κάστρα, σηκώνουν τά κρεμαστά γιοφύρια*, δέν ἀφήνουν κανένα, χωρίς τήν ἄδειά τους, νά μπει μέσα.

Οἱ Κέλτες δίνουν τήν ποίηση, τήν ἀγάπη γιά τή μουσική, γιά τό χορό, γιά τό τραγούδι. Μεθοῦν ἀπό τήν ὁμορφιά, χάνουνται στήν ὀνειροπόληση. Τό γαλάζιο μάτι τους εἶναι πλημμυρισμένο λαχτάρες κι ὄράματα.

Οἱ Βίκιγκ, οἱ Δανοί, δίνουν τήν ἀγάπη στή θάλασσα, τήν ἀνησυχία, τόν ἔρωτα τής περιπέτειας. Δέν μποροῦν αὐτοί νά χωρέσουν στά σπίτια μήτε καὶ σέ ἄπιαστα σνειρά. Καλό τό τραγούδι, καλός ὁ χορός, μά μετά τήν ἐπικίντυνη περιπέτεια: ἡ ὁμορφιά δέν εἶναι ἡ ούσια τής ζωῆς, εἶναι μονάχα τό στολίδι της. Κοιτάζουν πέρα τό ούρανοθάλασσο καὶ μπαίνουν στά καράβια τους νά δοῦν, κι ἄς χαθοῦν, τί εἶναι πιό πέρα, πίσω ἀπό τό ούρανοθάλασσο.

Κι οἱ Νορμανδοί δίνουν τήν ὄργανωση, τήν πειθαρχία, τήν τάξη. Εἶναι οἰκονόμοι νοικοκυρατοί, τούς ἀρέσει νά βάνουν χαλινάρι στή δύναμη, γιά νά τή χρησιμοποιοῦν, ὅταν ἔρθει ὁ καιρός, σέ ώφελιμα ἔργα. Ἐραστές τής λογικῆς, μισοῦν – μισοῦν καὶ φοβοῦνται – τό ἀόριστο, τό ἀκάθοριστο, τό ἀνείπωτο, τίς ἀνεργες λαχτάρες.

Κάθε ράτσα, στή μεγάλη Τράπεζα τής Ἀγγλίας, καταθέτει τά κεφάλαιά της. Ὁλες ἐνώνουνται, καμά δέν ἔξαφανίζεται. Καμιά δέν ύποτάζεται χωρίς ὄρους. Μάχουνται ὄλες καὶ συνεργάζουνται ὄλοζώντανες, ἀκόμα καὶ σήμερα. Γι' αὐτό εἶναι τόσο πλούσια, γιομάτη ἀντίδρομες* ὄρμες – πραχτικός νοῦς κι ὀνειροπόληση, καλοπέραση κι ἀγάπη τής περιπέτειας, πάθος καὶ σιωπή – ἡ ἐγγλέζικη ψυχή. Γιατί συχνά κι οἱ τέσσερις ράτσες ἀγωνίζουνται μέσα στό ἴδιο στήθος.

ντελικάτος: ἀδύνατος, εύασθητος, λεπτός.

ματεριαλιστής: ὑλιστής, ἔδω: αὐτός πού ὄγαπάει τά ύλικά ἀγαθά.

κρεμαστά γιοφύρια: τά κάστρα περιβάλλονταν συνήθως ἀπό τάφρο καὶ ἐπικοινωνοῦσαν πρός τά ἔξω μέ κινητές γέφυρες, πού ύπηρχαν μπροστά στίς πύλες, πάνω ἀπό τήν τάφρο. Τή νύχτα, γιά ἀσφάλεια, σήκωναν τίς γέφυρες.

ἀντίδρομος: ἀντίθετος (μέ ἀντίθετη κατεύθυνση).

Ποιός είναι ό κεντρικός, κοινός σέ ὅλους τούς ἀγῶνες τους, σκοπός; Ποιός είναι ό συγκεντρωτικός στόχος πού ξάμωναν* καί ξαμώνουν όλοι οι συντελεστές τής ἐγγλέζικης ψυχῆς καί πού τούς σμίγει; Τί κυνηγοῦν; Ποιό γαλάζιο πουλί;

Κάθε μεγάλος λαός πού δημιούργησε πολιτισμό, είχε καί τό γαλάζιο πουλί του: ή Ἑλλάδα τήν ὄμορφιά, ή Ρώμη τό κράτος, οἱ Ὁβραῖοι τή θεότητα, οἱ Ἰντοί τή νιρβάνα*, ό χριστιανικός πολιτισμός τήν αἰώνια βασιλεία.

Οί Ἐγγλέζοι; Ποιό είναι τό γαλάζιο πουλί πού κυνηγᾶ, ἀνάμεσα στούς αἰώνες, ή Μεγάλη Βρετανία;

Νά τό ρώτημα πού τρικύμιζε τό στήθος μου τήν ὥρα πού ἀπίθωνα* τό πόδι μου στόν ἐγγλέζικο βράχο. Κάθε καινούριο χῶμα πού πατοῦμε μπορεῖ καί πρέπει νά γίνει ἀφορμή νά πλατύνει ἡ ψυχή μας. "Εχει κι ἡ ψυχή τίς ἴμπεριαλιστικές* τῆς λαχτάρες, δέν μπορεῖ οὔτε καί πρέπει νά ζει χωρίς νά καταχτᾶ, ἀδερφή κι αὐτή τῶν μεγάλων κονκισταδόρων*. Βλέπει τή στεριά καί τή θάλασσα σάν πατρογονική κληρονομιά της καί θέλει νά κάμει κατοχή σέ ὅλη τήν ἐπιφάνεια, ὄρατή κι ἀόρατη, τοῦ κόσμου.

«Τί ἀξία ἔχει νά καταχτήσεις τόν κόσμο ὅλο καί νά μή λυτρώσεις τήν ψυχή σου;» ρωτοῦσαν οἱ χριστιανοί ἀσκητές. «Πῶς μπορεῖς νά λυτρώσεις τήν ψυχή σου ἄν δέν καταχτήσεις τόν κόσμο ὅλο;» νιώθουν οἱ σύγχρονες ἀχόρταγες ψυχές.

Μεγάλη χαρά, μεγάλο μαρτύριο – κι ὅταν ἄγγιξε τήν Ἀγγλία, ἡ ψυχή μου καρφώθηκε στό χῶμα της σάν κοντάρι. Πῶς μπορεῖς νά κυριέψεις μιά χώρα; "Ενας μονάχα τρόπος ύπαρχει: νά βρεῖς τό νόημά της.

Ἐρωτήσεις

1. Τί σημαίνουν οἱ φράσεις:

- «τό σπίτι τους κι ἡ ψυχή τους είναι κάστρα, σηκώνουν τά κρεμαστά γιοφύρια, δέν ἀφήνουν κανένα, χωρίς τήν ἀδειά τους, νά μπει μέσα».
- «Ἐραστές τής λογικῆς, μισοῦν – μισοῦν καί φοβοῦνται – τό ἀόριστο, τό ἀκαθόριστο, τό ἀνείπωτο, τίς ἄνεργες λαχτάρες».
- «Κάθε ράτσα, στή μεγάλη Τράπεζα τής Ἀγγλίας, καταθέτει τά κεφάλαιά της».

ξαμώνω: σημαδεύω, σκοπεύω.

νιρβάνα: τό ἰδανικό τής βουδικῆς θρησκείας (κατάσταση τέλειας ἀπάθειας).

ἀπίθωνω: τοποθετῶ, ἀκουμπῶ κάπου.

ἴμπεριαλιστικός: κατακτητικός.

κονκισταδόροι: οἱ Ἰσπανοί κατακτητές τής Ἀμερικῆς (λέξη Ἰσπανική).

- δ) «Κάθε μεγάλος λαός πού δημιούργησε πολιτισμό, εἶχε καί τό γαλάζιο πουλί του».
2. Ποιό είναι τό χρέος ένδος ταξιδευτή, κατά τό συγγραφέα;
  3. Νά σημειώσετε τίς φράσεις πού φανερώνουν τά κυριότερα χαρακτηριστικά τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ.

Βιογραφικά τοῦ συγγραφέα: στή σελ. 142.

Σαράντος Παυλέας

Πατρίδα

‘Ο ποιητής ύποστηρίζει πώς ὁ δεσμός τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν πατρίδα θά ἔξακολουθεῖ νά ύπαρχει κι ἄν ἀκόμη καταργηθοῦν τά σύνορα «κι ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα πατρίδα μιά γενεῖ».

...Τό κάθε βότσαλο, λειο ἡ τραχύ, τό λέω πατρίδα,
τά φύκια αύτά τά ὄνομάζω πατρίδα
ζεστή καί φωτεινή καί μές στή συννεφιά της·
τό κύμα, πού σ’ ὅλες τίς πόρτες τοῦ βράχου μουγκράει,
τόν καρπό τό μελίγευστο* – πατρίδα
τῆς πικροδάφνης τό μίλημα, σά γέλιο παιδιοῦ ἡ ἐρύθημα* κόρης,
τά σπίτια μέ τά βασιλικά καί τά ἥλιοτρόπια – πατρίδα·
κι ὁ ἰδρώτας είναι πέτρας πολύτιμη στῶν χωρικῶν μας τά μέτωπα!...

“Αν κάθε θάλασσα πατρίδα ὄνομαστεῖ, σάν τή θάλασσα
τῆς πατρίδας καμία!
Κι ἄν ἔνας ἥλιος φέγγει, σάν τόν ἥλιο τῆς πατρίδας κανένας!
“Αν ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα πατρίδα μιά γενεῖ,
σάν τή γῆ τῶν πατέρων μας καμία!
Κι ἄν ὅλα κάτω ἀπό τή σελήνη ἐξισωθοῦν μέ καπνοῦ ὑψος,
ξεχωριστός ὁ καπνός τῆς καθεμιᾶς πατρίδας στόν κοινό οὐρανό
θά σμίξει...

---

*μελίγευστος: μέ γεύση μελιοῦ.
*ἐρύθημα: κοκκίνισμα.

Έρωτήσεις

1. Ποιά συγκεκριμένα πράγματα είναι, γιά τόν ποιητή μας, πατρίδα;
2. Τά ίδια πράγματα πού ύπαρχουν στήν πατρίδα μας, βρίσκονται καί στίς άλλες πατρίδες. Τί είναι έκεινο πού τούς δίνει ιδιαίτερη σημασία;
3. Τό ποίημα άποτελείται από δυο ένότητες. Ποιές είναι αύτές καί ποιό τό περιεχόμενο τής καθεμιᾶς;

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ. Γεννήθηκε τό 1917 στήν Πλάτσα τής Μεσσηνιακής Μάνης. Σπούδασε Φιλολογία. "Έχει έκδώσει ώς τώρα πολλές ποιητικές συλλογές, άναμεσα στίς οποίες σημειώνουμε: Τό τραγούδι τών Ωκεανῶν (1948), Ήδη στό Αιγαίο (1949), Ή συμφωνία τής χαράς (1950), Γυμνή γῆ (1951).

XIII. Ἡ δοκιμασία τῆς Κύπρου

ἡ ρωμιοσύνη ἔν' φυλῇ συνάτζαιρη τοῦ κόσμου
κανένας δέν ἐβρέθητεν γιά νά πήν ιξαλείψει
(Β. Μιχαηλίδης, Κύπριος ποιητής)

A. Τάσσος: *Κύπρος.*

[Στή σπηλιά]

Μέ τή Χάλκινη έποχή (1960) ο Ρόδης Ροῦφος ζωντανεύει μυθιστορηματικά τόν άγωνα τοῦ κυπριακοῦ λαοῦ ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας, πού κατεῖχε τό νησί ἀπό τό 1878 καί τό εἶχε μεταβάλει σέ ἀποικία τῆς. Ἡ ἔξεγερση κηρύχτηκε ἀπό τόν ἐθνάρχη - ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο τήν 1η Ἀπριλίου 1955 καί εἶχε ως κύριο φορέα τῆς ἔνοπλης δράσης τήν Ε.Ο.Κ.Α. (Ἐθνική Ὄργανωση Κυπρίων Ἀγωνιστῶν) μέ ἀρχηγό τό στρατηγό Γεώργιο Γρίβα (Διγενῆ). Οἱ Κύπριοι ἐπαναστάτησαν, λέει ὁ συγγραφέας, γιά νά ἀνταλλάξουν τήν ἄνεση καί τήν εὐκολία τῆς ἀποικιακῆς ζωῆς μέ κάτι πιό σημαντικό ἀπό τήν ἄνεση καί τήν εὐκολία. Ο Ρόδης Ροῦφος, πού ὑπηρέτησε στό Ἐλληνικό Προξενεῖο τῆς Κύπρου ἐκείνη τήν ἔποχή, παρακολούθησε ἀπό κοντά τά γεγονότα. Τό περιστατικό πού θά παρακολουθήσουμε στή συνέχεια εἶναι ἀληθινό καί ἔχει γιά κεντρικό ἥρωα μιᾶς ἀπό τίς ἀγνότερες μορφές τοῦ κυπριακοῦ ἀγώνα: τό Γρηγόρη Αὐξεντίου, πού οἱ Ἀγγλοὶ τόν ἔκαψαν στό κρυστάλλινο του, κοντά στή μονή Μαχαιρᾶ.

Κάπνισε κάμπιοση ὥρα ἀμίλητος καί σηκώθηκε.

— Δέ λέει νά σταματήσει τούτη ἡ βροχή, Ἀλέξη. Θά πρέπει νά τοῦ δίνουμε. Αύτό τό μήνυμα τῆς Τρίτης Ὁμάδας πρέπει νά φτάσει στό Γέρο* ἀπόψε.

Ἐκείνη τή στιγμή ἥρθε τρεχάτος καί λαχανιασμένος ἔνας ἀγγελιαφόρος.

— Γρήγορα! φώναξε. "Ἐρχονται οἱ Ἐγγλέζοι!" Εχουν ὁδηγό μαζί τους, καί τούς φέρνει ἵσια σέ τούτη τήν κρυψώνα. Φευγάτε!

"Εδειξε τήν κατεύθυνση ἀπ' ὅπου ἔρχονταν καί χάθηκε. Πήραμε τά ὅπλα μας καί εξεινήσαμε βιαστικά, βλαστημώντας.

Καθώς προχωρούσαμε πέσαμε πάνω σ' ἄλλο ἀπόσπασμα πού ἐρχόταν ἀπό τήν ἄλλη μεριά. Μᾶς ἔριξαν, τούς ρίξαμε κι ἐμεῖς καί φύγαμε τρέχοντας, ἀλλάζοντας πορεία.

"Οταν φτάσαμε κοντά σ' ἄλλο καταφύγιο – καλά καμουφλαρισμένο –

Γέρος: ὁ Διγενῆς.

ό Κώστας σταμάτησε. 'Εδω καί λίγη ώρα κούτσαινε.

– Λαβώθηκα στό πόδι, είπε. Δέν μπορώ νά πάω πιό πέρα.

Είχαμε λίγα λεπτά καιρό πρίν ξεμπουκάρουν οι 'Εγγλέζοι. Στεκόμασταν σέ μιά βουνοπλαγιά, κοντά σέ μιά σπηλιά μέ στενό ἄνοιγμα.

– Θά χωθώ έδω μέσα, είπε, καί θά τούς ἀπασχολήσω γιά λίγο. 'Εσύ δίνε του.

– "Οχι. Θά μείνω μαζί σου.

Γιά μιά φορά τόν εἶδα θυμωμένο.

– Βλάκα! φώναξε. Σέ διατάζω!

Κοντοστάθηκα, ἀναποφάσιστος.

– Πήγαινε, σοῦ λέω, ἔκανε πιό μαλακά. Δέν ἔχει νόημα. "Ένας ἀπό μᾶς τούς δυό πρέπει νά πάει τό μήνυμα στό Γέρο. Ξέρεις πόσο σημαντικό είναι. "Ἐπειτα μπορεῖ καί νά μή βροῦν τή σπηλιά – ἐκτός ἂν ἔχουν τόν Παῦλο* μαζί τους.

– Καλά, ἀναστέναξα.

Κοιταχτήκαμε σιωπηλά, ξέροντας ὅτι ἔξω ἀπό θαῦμα ἦταν ἡ τελευταία φορά.

– Γειά σου, ἀδερφέ μου, είπε βραχνά. Πές τοῦ πατέρα μου καί τῆς 'Αννούλας* νά μή μέ πενθήσουν.

– Γειά, ἀδερφέ, ἀποκρίθηκα μέ πνιγμένη φωνή. Θά τούς τό πῶ.

Μ' ἀγκάλιασε στοργικά, κι ἐπειτα μέ σκούντηξε νά φύγω κι ἔξαφανίστηκε μέσα στή σπηλιά, ἀφοῦ σκέπασε τήν εἰσοδο μέ κλαριά.

Πρίν προχωρήσω πολύ, κατάλαβα ὅτι, σέ μιά παράδοξη ἐπανάληψη ἐκείνου πού 'χε συμβεῖ στό "Άνω Γεφύρι, ἦταν γραφτό μου νά δῶ ὅλη τή συνέχεια – γιατί οἱ "Αγγλοι πλησίαζαν ἀπ' ὅλες τίς μεριές κι ἦταν φανερό πώς κατευθύνονταν πρός τήν κρυψώνα. "Ισα Ἰσα πρόλαβα νά χωθώ μέσα σέ κάτι θάμνους, ἀπαρατήρητος. "Ηταν τόσο ἀπασχολημένοι μέ τή σπηλιά πού δέν ἔψαξαν τριγύρω. Λογάριασα τή δύναμή τους σ' ὅλακερο τάγμα: πάντως εἶχαν κι ἀνώτερους ἀξιωματικούς. Τά παρακολουθοῦσα ὅλα ἀπό καμιά σαρανταριά μέτρα, κι εἶδα πώς ἦταν καί μερικοί πολίτες μαζί μέ τό στρατό. "Ένας ἀπ' αὐτούς ἦταν ὁ Παῦλος, πού τούς ὁδηγούσε δίχως νά σκοτίζεται νά φοράει κουκούλα. Οι ἄλλοι δυό ἦταν κάτοικοι ἐνός γειτονικοῦ χωριοῦ. Τούς ἀναγνώρισα γιά δικούς μας καί κατάλαβα πώς κι αύτοί εἶχαν πέσει θύματα προδοσίας κι

Παῦλος: ἀγωνιστής στήν ἀρχή τοῦ ἔργου, πού μέ τόν κακό του χαρακτήρα ἔβαζε σέ κίνδυνο τήν ὄργανωση. Τόν διέγραψαν καί τόν τιμώρησαν, γι'

αὐτό κι ἐκείνος, ἀπό ἑκδίκηση, ἔγινε καταδότης τῶν "Αγγλων.

'Αννούλα: ή ἀρραβωνιαστικά του.

ήταν ύπό κράτηση, γιατί τούς φύλαγάν μερικοί στρατιώτες μέ εφ' ὅπλου λόγχη.

Γρίγορα φάνηκε ό λόγος πού είχαν φέρει τούς χωρικούς. Κάποιος άξιωματικός ἔδωσε διαταγή σ' ἔναν τους, ἔνα πολύ νέο παιδί πού τό ελεγαν Μανόλη, κι αύτός πλησίασε τό ἄνοιγμα τῆς σπηλιᾶς φωνάζοντας:

— "Ε, Κώστα! Είμαι ό Μανόλης! "Ασε με νά μπώ, ἔχω νά σου πώ!

Ήρθε μιά μουντή ἀπάντηση, κι ό Μανόλης μπήκε μέσα. Σέ λίγα λεπτά ξαναβγήκε.

— Δέν παραδίνεται, τόν ἄκουσα νά λέει. Είπε «ἄς ἔρθουν νά μέ πιάσουν».

Ο άξιωματικός σήκωσε τούς ώμους.

— Πολύ καλά, είπε, κι ἔδωσε μιά ἄλλη διαταγή.

Τρεῖς στρατιώτες πλησίασαν ἔρποντας στό ἄνοιγμα κι ἔριξαν μέσα χειροβομβίδες. Ἀφοῦ ἔσκασαν, ἔνας τους σηκώθηκε ὅρθιος καί προσπάθησε νά δεῖ τί γινόταν μέσα στόν καπνό καί τό σκοτάδι. Τότε ήρθε ἀπό τή σπηλιά μιά ριπή – ἀναγνώρισα τό αύτόματο τοῦ Κώστα – κι ό στρατιώτης ἔπεσε νεκρός.

— Ζεῖ ἀκόμα ό κερατάς, ἔκανε ό άξιωματικός καί βλαστήμησε. Δοκιμάστε κι ἄλλες χειροβομβίδες.

Θά 'λεγες ὅμως ὅτι ό Κώστας μάντευε τίς κινήσεις τους. Κάθε φορά πού οί στρατιώτες δοκίμαζαν νά 'ρθουν ἀρκετά κοντά γιά νά σημαδέψουν σωστά, ἔριχνε μιά δική του χειροβομβίδα πού ἔσκαγε ἀπ' ἔξω καί κρατοῦσε τούς "Αγγλους σέ φρόνιμη ἀπόσταση.

Αύτό συνεχίστηκε πολλή ὥρα. Εύτυχῶς, καθώς ἔξερα, ἡ κρυψώνα ἦταν πλούσια ἐφοδιασμένη μέ κάθε λογῆς ὅπλα καί πυρομαχικά. Οί "Αγγλοι βρέθηκαν σ' ἀμηχανία καί τραβήχτηκαν λίγο παραπέρα, ἐνῶ οί άξιωματικοί τους ἔκαναν συμβούλιο. Ξανά ἔβαλαν τό Μανόλη νά μεσολαβήσει, καί ξανά μπήκε ό Μανόλης στή σπηλιά. Τούτη τή φορά δέν ξαναφάνηκε, μά ἡ φωνή του ἀκούστηκε καθαρά:

— Τώρα εἰμαστε δυό πού πολεμάμε. 'Ελατε νά μᾶς πιάσετε!

Μιά διπλή ριπή, καί ταυτόχρονες ἐκρήξεις χειροβομβίδων, ματαίωσαν τήν καινούρια ἐφοδίο καί πλήγωσαν ἄλλο ἔνα στρατιώτη. 'Ο Μανόλης, ό νεαρός βοσκός, είχε ἀποφασίσει ν' ἀκολουθήσει τήν τύχη τοῦ ἀρχηγοῦ του.

Αύτή ἡ ἀπίστευτη μάχη ἀνάμεσα σέ δύο ἄντρες καί στόν ἀγγλικό στρατό συνεχίστηκε γιά ὥρες. 'Η σπηλιά φαινόταν ἀπόρθητη. Τό πιό ἐξοργιστικό γιά τούς "Αγγλους ἦταν ὅτι, προβλέποντας μιά γρήγορη καί θεαματική ἐπιτυχία, είχαν προσκαλέσει πολλούς δημοσιογράφους

νά παρασταθούν στό φόνο – λές κι ήταν κυνήγι αγρίων θηρίων. Οι δημοσιογράφοι είχαν υπόθεσι, άλλα τίποτα δέν έβλεπαν νά γίνεται καί μόνο που μούσκευαν όλοένα καί περισσότερο από τήν άδιάκοπη βροχή.

Μετά από πέντε έξι ώρες ἄκαρπες προσπάθειες, οι "Αγγλοι δοκίμασαν ν' ἀνατινάξουν τή σπηλιά. Σήκωσαν δυναμίτη από μακριά μέσε σκοινιά, τόν εριξαν κοντά στό ἄνοιγμα καί προκάλεσαν τήν ἐκρηξή του, άλλα δέν είχε κανένα αποτέλεσμα κι οι ἀντρες τής σπηλιάς ἔξακολούθησαν νά πολεμᾶνε καί νά κρατάνε τόν ἐχθρό σέ απόσταση.

Πολλές εύκαιριες μοῦ δόθηκαν νά τό σκάσω ἐκεῖνες τίς ώρες – οι "Αγγλοι ούτε θά μέ πρόσεχαν μέσα στή σκοτούρα τους – μά μέ καθήλωνε ή ἀγωνία μου γιά τόν Κώστα. Καμάρωνα τόν ύπεροχο ἀγώνα του, άλλα μοῦ σφιγγε τήν καρδιά ή ἐπίγνωση πώς δέν ήταν δυνατό νά βαστήξει ἐπ' ἄπειρο – ἐκτός, ἵσως, ἀν νύχτωνε... Τότε θά μπορούσα ἵσως νά δημιουργήσω ἀντιπερισπασμό..."

'Αλλά δέν ήταν γραφτό τοῦ Κώστα νά δεῖ άλλη νύχτα. 'Ο Παῦλος πλησίασε ἔναν ἀξιωματικό καί κάτι τοῦ εἶπε, κι ἐκεῖνος φάνηκε νά συμφωνεῖ κι ἄρχισε νά δίνει διαταγές.

Στήν ἄρχή, βλέποντας στρατιώτες νά σκαρφαλώνουν από πάνω από τό ἄνοιγμα καί ν' ἀνεβάζουν πολλούς ντενεκέδες μέ μπενζίνα, δέν κατάλαβα τί πήγαιναν νά κάνουν. "Επειτα ὅμως μ' ἐπιασε σύγκορμη ταραχή, καθώς τούς είδα νά χύνουν από ψηλά τήν μπενζίνα πάνω στό ἔδαφος πού κατηφόριζε πρός τό ἐσωτερικό τής σπηλιάς. "Αδειασαν πολλούς ντενεκέδες – ή Αύτοκρατορία δέν τσιγκουνευόταν. Άφοῦ ποτίστηκε τό χῶμα κι ἥπιε, ἔνα ποτάμι ἄρχισε νά χύνεται μέσα στή σπηλιά. Θά τά μούσκευε όλα – τούς δύο ἀντρες, τά ροῦχα τους... "Υστερα οι στρατιώτες πυροβόλησαν τή λίμνη πού 'χε σχηματιστεῖ στήν εἴσοδο, καί ξεπήδησε μιά γαλάζια φλόγα πού ἐτρεξε γοργά καί μπήκε στή σπηλιά. Τεράστιες φλόγες καί καπνοί φάνηκαν, ἀκούστηκαν μερικές ἐκρήξεις, κι ὑστερα σιγή.

('Ο Κώστας μοῦ 'χε πεῖ κάποτε: «Θά 'θελα νά πεθάνω στόν ἥλιο, ὅπως ὁ Λευτέρης, ὅχι σέ βρωμερή λάσπη...»).

Λίγο ἀργότερα, ἐνώ οι "Αγγλοι κοίταζαν ἀμίλητοι, ἔνας ἀνθρωπος σούρθηκε ἔξω από τή σπηλιά, καί μόλις μπορούσε νά ἀναπνεύσει. "Ηταν ὁ Μανόλης.

"Επειτα οι στρατιώτες βγάλαν τό καρβουνιασμένο, ἀγνώριστο πτῶμα τοῦ Κώστα, τό φωτογράφησαν καί τό 'δειξαν θριαμβευτικά στούς δημοσιογράφους. 'Η Αύτοκρατορία είχε νικήσει.

Έρωτήσεις

1. Ποιές παρόμοιες στιγμές από τήν ιστορία τοῦ ἔθνους μας σᾶς φέρνει στό νοῦ αὐτό τό περιστατικό; Νά βρετε ἀναλογίες στά λόγια καί στίς πράξεις.
2. Νά χαρακτηρίσετε από τίς πράξεις τους τόν Κώστα, τό Μανόλη, τόν Παύλο.
3. «Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε νικήσει», εἶναι ἡ τελευταία φράση τοῦ κειμένου. Μέ ποιά σημασία τό λέει αὐτό ὁ συγγραφέας;

ΡΟΔΗΣ ΡΟΥΦΟΣ (1924-1972). Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα. Σπούδασε Νομικά καί ὑπηρέτησε στό διπλωματικό σῶμα. "Ἔγραψε τά μυθιστορήματα: Χρονικό μιᾶς σταυροφορίας, 'Ἡ χάλκινη ἐποχή, οἱ Γραικύλοι καί τά δοκίμια Οἱ μεταμορφώσεις τοῦ Ἀλάριχου.

Νίκος Κρανιδιώτης

Γρηγόρης Αὔξεντίου

Κυλάει ἡ λάβα τῆς φωτιᾶς καί γράφει,
γράφει μέ γράμματα καυτά στόν ούρανό
τῆς δόξας τ' ὄνομά σου, Αὔξεντίου!

'Αρχάγγελος μέ τή ρομφαία σου,
στό πύρινο ἄρμα μπῆκες τοῦ Προφήτη Ἡλία.
Κι ἔσμιξες μέ τόν ἥλιο,
ἔσμιξες μέ τό φῶς,
κι ἔγινες φλόγα, κεραυνός,
συνείδηση τῆς λευτεριᾶς
μές στήν καρδιά τῆς οἰκουμένης!

'Εδῶ,
μές στό φθαρτό, τό γήινο χῶμα,
δέν εἶναι τάφος,
στήλη καμιά δέν εἶναι, Αὔξεντίου,
νά 'ρθοῦμε νά σέ κλάψουμε σ' αὐτή
δικοί καί φίλοι.

Λαμπάδα τ' ἀντρειωμένο σου κορμί¹
καὶ φῶς πού καίει,
ἥλιος πού περπατάει στόν οὐρανό²
κι ἀνάβει,
μέ τό σπιαθί τῆς λεβεντιᾶς,
τή νέα ἐλπίδα.

Γρηγόρη,
βάτο φλεγόμενη στή γῆ τοῦ Μαχαιρᾶ!
Χάραξες, μέ τ' ἀναμμένα δάχτυλα
τῶν εἰκοσιεννιά σου χρόνων,
τῆς λευτεριᾶς δεκάλογο
γιά τή φυλή σου.

Γρηγόρη!
Σέ πῆρε ἡ αύγή,
κι ἔγινες δρόσο καὶ χαρά,
κι ἐλπίδα τοῦ καλοκαιριοῦ,
κι ἀνθός
πού βλάστησε σέ νέο φεγγάρι...

Σέ πῆρε ἡ μέρα,
κι ἔγινες φωτιά,
πυραχτωμένο σίδερο ἀπόφασης,
πού σταματάει τό χρόνο.

Σέ πῆρε ἡ νύχτα στά φτερά τοῦ ὄνείρου,
ἀιτέ μου κι Ἀι-Γιώργη μου Τροπαιοφόρε,
καί σ' ἔβαλε γιά πάντα στήν καρδιά μας.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ. Γεννήθηκε τό 1911 στήν Κυρήνεια τῆς Κύπρου. Σπούδασε στή Φιλοσοφική Σχολή τῶν Ἀθηνῶν. Ἀναμείχθηκε ἐνεργά στήν ἑθνική, πολιτική καὶ πνευματική ζωή τῆς Κύπρου. Γενικός γραμματέας τῆς Ἐθναρχίας τῆς Κύπρου τό 1955. Ἐκδότης καὶ διευθυντής τοῦ λογοτεχνικοῦ περιοδικοῦ *Κυπριακά Γράμματα* ἀπό τό 1948 ὡς τό 1956. Ἀπό τό 1960 είναι πρέσβης τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας στήν Ἑλλάδα. Δημοσίευσε τά διηγήματα *Χρονικά*, *Μορφές* τοῦ μύθου, τά ποιήματα *Σπουδές*, *Ἐπιστροφή* καὶ τίς μελέτες *Τό νεοελληνικό θέατρο*, *Εισαγωγή* στήν ποίηση τοῦ *Σεφέρη* κ.ἄ.

[Ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο]

Τό διήγημα «Ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο» δημοσιεύτηκε μέ τόν τίτλο 'Αλλοφροσύνη τό Νοέμβριο τοῦ 1974. Λίγους μήνες πιό πρίν, στά μέσα 'Ιουλίου, οι Τούρκοι είχαν αποβιβαστεῖ στήν Κύπρο καί κατέλαβαν τό μισό νησί μέ τίς πόλεις Κερύνεια, Μόρφου καί 'Αμμόχωστο. Μέ έκτελέσεις καί απάνθρωπες βιαιότητες τά τουρκικά στρατεύματα άναγκασαν τούς 'Ελληνες κατοίκους τής περιοχῆς (περίπου 200.000) νά έγκαταλείψουν τίς πόλεις καί τά χωριά καί νά καταφύγουν στό ύπόλοπτο νησί, πού άπομεινε έλευθερο.

Τό διήγημα παρουσιάζει τό δράμα μιᾶς ξεριζωμένης γυναίκας άπό τήν 'Αμμόχωστο, πού έχει χάσει τά λογικά της.

Πηγαίνοντας έχτες πρωί στή δουλειά μου πέρασα, ὅπως κάθε πρωί, ἀπό τό περίπτερο τοῦ Θωμᾶ νά πάρω τήν ἐφημερίδα μου καί νά τοῦ κάνω τή συνηθισμένη μου ἐρώτηση:

«Τί νέα κυρ-Θωμᾶ;»

'Ο Θωμᾶς είχε ἔνα δικό του τρόπο νά βλέπει τά νέα τής ήμέρας. Γνήσιος λαϊκός τύπος, καλοκάγαθος καί σύγκαιρα παμπόνηρος, εἶδε πολλά στά ἔξηντα χρόνια τής ζωῆς του, τά είκοσι τελευταῖα ἀραγμένος μέσα σέ τοῦτο 'δῶ τό συνοικιακό περίπτερο, στό ἔμπα τής Λευκωσίας ἀπό τό δρόμο τής 'Αμμόχωστος. Ἐμεῖς οἱ γειτονοί καί τακτικοί πελάτες του τόνε λέγαμε σταθμάρχη, γιατί μπροστά στό περίπτερό του στάθμευαν κατά κανόνα τά λεωφορεῖα καί τά ταξί, πού κάνανε τή γραμμή τής 'Αμμόχωστος, γιά νά πάρουν, ἄν είχε, τούς τελευταίους ἐπιβάτες.

Είχε κι ἔνα δικό του τρόπο νά σχολιάζει τά νέα. Μέ ρεαλισμό* καί θυμοσοφία*, ό σχεδόν ἀγράμματος αύτός ἄνθρωπος σημάδευε τό ούσιαστικό* πού βρίσκονταν πίσω ἀπό τούς κραυγαλέους καί ἀντιφατι-

---

ρεαλισμός: ή ίκανότητα νά βλέπει κανείς τά πράγματα ὅπως είναι καί ὅχι ὅπως θά τά ἥθελε.

Θυμοσοφία: ή ἔμφυτη ίκανότητα νά φιλοσοφούμε ἡ νά μή χάνουμε τήν ψυχαιμία μας σέ κρίσιμες περιστάσεις. Ἐπίσης: ή ίκανότητα νά δίνουμε ἐπιγραμματικούς χαρακτηρισμούς.

τό ούσιαστικό: αύτό πού έχει ουσία, τό σημαντικό.

κούς* τίτλους τῶν ἐφημερίδων καὶ τὸ σχολίαζε μ' ἔνα χιοῦμορ, πού δέν ἄφηνε τίποτα ὅρθιο.

“Ομως τόν τελευταῖο καιρό τὸ πηγαῖο χιοῦμορ τοῦ Θωμᾶ γίνηκε γελόκλαμα. Εἶναι ό μόνος τρόπος πού τοῦ 'μεινε γιά νά σχολιάσει, δίχως νά φευτίσει τόν έαυτό του, τά νέα πού ἔρχονταν ἀπανωτά σάν λαίλαπας* καὶ μᾶς ἔπνιγαν, μαζί μέ τούς βομβαρδισμούς, τά νέα πού μᾶς πνίγουνε καὶ τώρα, μέσα στό βάραθρο πόνου κι ἀβεβαιότητας ὅπου βρισκόμαστε, μέ τόν Τοῦρκο εἰσβολέα νά παραμονεύει σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τή γειτονιά μας, πίσω ἀπό τίς γραμμές του, πού μοιράζουνε τό νησί μας στά δυό.

Χτές πρωί λοιπόν, ὅταν πῆρα τήν ἐφημερίδα καὶ τοῦ 'κανα τή συνηθισμένη ἐρώτηση, ό 'ωμᾶς μέ κοίταξε μ' ἔνα τρόπο θλιμμένο κι ὕστερα μοῦ 'δειξε μέ τό βλέμμα του μιά γυναίκα, πού στέκονταν μπροστά στό περίπτερο, στό σημεῖο πού περίμεναν ἄλλοτε οἱ ἐπιβάτες γιά τήν 'Αμμόχωστο.

«Τήνε βλέπεις;», μοῦ λέει. «Πᾶνε δυσό ώρες πού περιμένει ἑκεῖ δά».

Δέν τήν είχα προσέξει, γιατί στεκόταν ὥχι στήν πάντα ἀλλά στή μέση σχεδόν τοῦ δρόμου. Στέκονταν ἀφύσικα ἀσάλευτη. Τό πρόσωπο της δέν φαίνονταν ἀπό 'δῶ πού βρισκόμουν, μόνο ή πλάτη. Ή ψηλόλιγνη κορμοστασιά της, ό τρόπος πού ἦτανε κομμένα τά γκρίζα μαλλιά της, τό ἀπεριποίητο ἀλλά καλής ποιότητας ταγιέρ πού φοροῦσε, ή πέτσινη μαύρη τσάντα πού κράταγε, φανέρωναν ὅτι ἀνήκει σ' εὕπορο περιβάλλον.

«Περιμένει ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο», συνέχισε ό Θωμᾶς.

‘Ανατρίχιασα.

«Γιά τήν 'Αμμόχωστο;!»

«Ναι. Στήν ἀρχή, ἀφοῦ περίμενε κάμποση ὡρα ἄδικα, ἥρτε* καὶ μέ ρώτησε, γιατί ἀργοῦνε τά ταξί. Νόμισα πώς κορόιδευε, μά σάν πρόσεξα τό βλέμμα της κατάλαβα ὅτι παραλογιάζεται*. Δέν ἔχει πιά ταξί γιά τήν 'Αμμόχωστο, κυρά μου, τής λέω. Πῶς δέν ἔχει; μοῦ κάνει, ἀπό 'δῶ πῆρα τόσες φορές ταξί. Πρέπει νά πάω στό σπίτι μου, ἀνθρωπέ μου, πῶς θές νά πάω; μέ τά πόδια;... Δοκίμασα νά τής ἐξηγήσω. Αὔτη τίποτα. Στέκει ἑκεῖ δά καὶ περιμένει, ὅπως τήν βλέπεις».

Κείνη τή στιγμή φάνηκε ἔνα αύτοκίνητο νά ῥχεται μέ μεγάλη ταχύτητα, ό όδηγός τής κορνάρισε νά παραμερίσει μά ή γυναίκα δέν κού-

ἀντιφατικοί: πού ὁ ἔνας ἔρχονταν σ' ἀντίθεση μέ τόν ἄλλο.

λαίλαπας (πιό συνηθισμένο: λαίλαππα): καταιγίδα.

ἥρτε: ἥρθε (ιδιωματικός τύπος).

παραλογιάζομαι: παραλογίζομαι, ἔχω χάσει τά λογικά μου.

νησε από τή θέση της, μόνο έκανε νά σηκώσει τό χέρι της για νά τού νέψει* νά σταματήσει. Ό όδηγός, είτε γιατί δέν άντιλήφτηκε είτε γιατί δέν είχε διάθεση νά τήν πάρει, τήν άποφυγε μ' ένα άπότομο στρίψιμο καί συνέχισε τό δρόμο του.

Τό χέρι της έμεινε στή μέση τής κίνησης, ύστερα τό κατέβασε, φανέρωσε μ' ένα τράνταγμα τῶν ὥμων τήν άνυπομονησία της καί ξαναπήρε τήν άσάλευτη στάση της.

«Μπάς καί τήν χτυπήσει κάνα αύτοκίνητο», έκανε ό Θωμᾶς.

«Καλά θά κάνεις», τού είπα, «νά τηλεφωνήσεις στήν άστυνομία. Καθώς φαίνεται τήν φιλοξενοῦν έδω σέ σπίτι συγγενικό της ή φιλικό καί θά τή γυρεύουν τώρα οι ἄνθρωποι».

Έφυγα δίχως νά στραφώ νά κοιτάξω τό πρόσωπό της. Δέν ξέρω γιά ποιό λόγο μοῦ φάνηκε πώς θά τήνε πλήγωνε ή περιέργειά μου.

Ἐρωτήσεις

1. Ή γυναίκα λέει: «Πρέπει νά πάω στό σπίτι μου, ἄνθρωπό μου, πῶς θές νά πάω; μέ τά πόδια;» Ή ἀπάντηση αύτή, μόνη της, δείχνει ἄνθρωπο πού παραλογίζεται; Τί εἶναι ἐκεῖνο πού κάνει τή φράση παράλογη;
2. Άν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι τό λογικό εἶναι νά πηγαίνουν οι ἄνθρωποι στάσπιτα τους, τότε πῶς χαρακτηρίζετε τήν κατάσταση πού δημιουργήθηκε στήν Κύπρο;
3. Ό ἀφηγητής λέει: «Δέν ξέρω γιά ποιό λόγο μοῦ φάνηκε πώς θά τήνε πλήγωνε ή περιέργειά μου». Έσεις βρίσκετε κανένα λόγο;
4. Γιατί ό συγγραφέας θεώρησε πώς ἄξιζε νά μᾶς διηγηθεῖ τό περιστατικό;

ΠΙΩΡΓΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ - ΠΙΕΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε στό Δάλι τής Κύπρου τό 1904, μεγάλωσε ὅμως στήν Αἴγυπτο, όπου έζησε ἀρκετά μεγάλο διάστημα, ώς τό 1946 πού ἐπέστρεψε κι ἐγκαταστάθηκε στήν Κύπρο. Άπό τό 1954 ώς τό 1971 ήταν διευθυντής τής πλούσιας Δημοτικής Βιβλιοθήκης Ἀμμοχώστου. Άσχολεῖται Ιδιαίτερα μέ τήν πεζογραφία. Τά κυριότερα ἔργα του εἶναι: *Oι βαμβακάδες* (μυθιστόρημα), *Διηγήματα* ἀπό τή Μέση Ἀνατολή, *Σκληροί καιροί* (διηγήματα), *Άσάλευτοι καιροί* (διηγήματα), *Ο Καιρός τῶν Ολβίων* (διηγήματα).

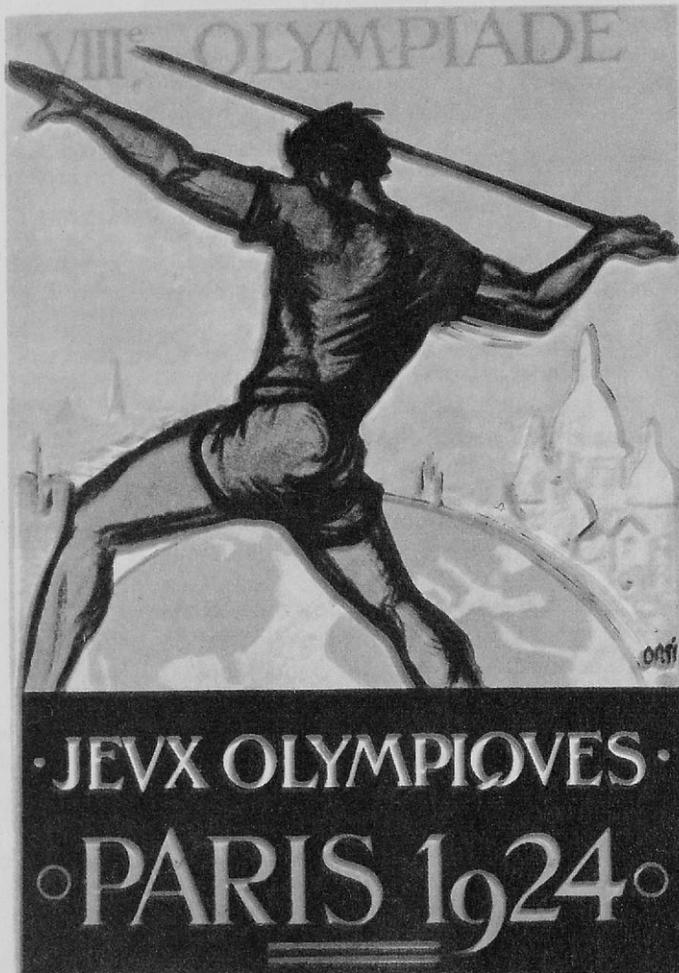

νά τοῦ νέψει: νά τοῦ γνέψει (ἰδιωματικός τύπος).

XIV. Ἀθλητισμός

καὶ σιδερένιο πλάσε κι ἄξιο τό κορμί¹
(Κωστής Παλαμᾶς)

Αφίσα τῶν Ολυμπιακῶν ἀγώνων τοῦ 1924 (Παρίσι)

Καλλιπάτειρα

Η Καλλιπάτειρα, κόρη τοῦ Διαγόρα, τοῦ περίφημου ἀθλητῆ τῆς Ρόδου πού νίκησε καὶ στούς τέσσερις Πανελλήνιους ἀγῶνες (5ος αἰώνας π.Χ.), παραβαίνει τὸν κανονισμό πού ἀπαγορεύει στίς γυναικες νά παρακολουθοῦν ἀγῶνες καὶ μεταμφιεσμένη σέ γυμναστή μπαίνει στό στάδιο τῆς Ὀλυμπίας συνοδεύοντας τὸν ἀθλητή γιό της Πεισίδωρο. Μέσα στή χαρά της ὅμως γιά τό θρίαμβο τοῦ γιού της, ἀποκαλύφτηκε. Τότε ἀκολουθεῖ ἡ παρακάτω σκηνή, ὅπως τὴν «εἶδε» μέ τὴν ποιητική φαντασία του ὁ Μαβίλης.

—Αρχόντισσα Ροδίτισσα, πῶς μπῆκες;
Γυναικες διώχνει μιά συνήθεια ἀρχαία
ἐδῶθε.

—Ἔχω ἔνα ἄνιψι, τὸν Εὔκλέα,
τρία ἀδέλφια, γιό, πατέρα δλυμπιονίκες·

νά μέ ἀφήσετε πρέπει, 'Ελλανοδίκες*,
κι ἐγώ νά καμαρώσω μές στά ώραία
κορμιά, πού γιά τό ἀγρίλι* τοῦ Ἡρακλέα*
παλεύουν, θαυμαστές ψυχές ἀντρίκιες.

Μέ τίς ἄλλες γυναικες δέν εἶμαι ὅμοια:
στόν αἰώνα τό σοί μου θά φαντάζει
μέ τῆς ἀντρειᾶς τά ἀμάραντα προνόμια.

Μέ μάλαμα γραμμένος τό δοξάζει
σέ ἀστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
ύμνος χρυσός τοῦ ἀθάνατου Πινδάρου*.

---

*Ελλανοδίκες: οἱ κριτές τῶν ἀγώνων.
ἀγρίλι: ἀγριελιά. Λεγόταν κότινος καὶ μέ τά κλαδιά της στεφανώνονταν οἱ νικητές.
τοῦ Ἡρακλέα: μυθολογικός ίδρυτής τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων θεωρεῖται ὁ Ἱδαῖος Ἡρακλῆς.

Πίνδαρος: λυρικός ποιητής τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ. Ἀπό τό ἔργο του σώθηκαν
ποιήματα ἀφιερωμένα στούς νικητές τῶν ἀγώνων. Αύτά ὀνομάστηκαν
Ἐπίνικοι (ἐπινίκια) καὶ χωρίζονται ἀνάλογα σε Ὀλυμπιόνικους, Ἰσθμιόνικους,
Πυθιόνικους, Νεμεόνικους.

Έρωτήσεις

1. Τό ποίημα ᅂχει διαλογική μορφή. Τί διακρίνετε στόν τόνο της φωνής τών προσώπων πού διαλέγονται;
2. Ή Καλλιπάτειρα ζητάει ίδιαιτερη μεταχείριση. Γιατί;
3. «Γιά τό άγριλι τού 'Ηρακλέα': Τί φανερώνει αύτή ή φράση;
4. Τό ποίημα αύτό λέγεται σονέτο καί είναι τό ποιητικό είδος πού περισσότερο καλλιέργησε στόν τόπο μας ό Μαβίλης. Προσέξτε τόν άριθμό τών στίχων συνολικά καί κατά στροφή, προσέξτε τόν άριθμό τών συλλαβών κάθε στίχου, τήν όμοιοκαταληξία καί μέ αύτές τίς παρατηρήσεις σας νά δώσετε τά χαρακτηριστικά τού σονέτου.

ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ (1860-1912). Κερκυραϊος ποιητής. Γεννήθηκε στήν Ιθάκη. Σπούδασε γιά λίγο στή Φιλοσοφική Σχολή τής Αθήνας άλλα τό 1879 διέκοψε τίς σπουδές του καί ἔφυγε γιά τή Γερμανία, όπου έμεινε δεκατέσσερα χρόνια σπουδάζοντας σέ διάφορα Πανεπιστήμια. "Όταν γύρισε στήν Ελλάδα πήρε μέρος στούς άπελευθερωτικούς ἀγῶνες καί σκοτώθηκε στό Δρίσκο τό 1912 πολεμώντας ήρωικά γιά τήν άπελευθέρωση τής Ήπείρου. "Έμεινε γι' αύτό στήν Ιστορία μας ώς ό ήρωας ποιητής. "Έγραψε κυρίως σονέτα.

Πέτρος Χάρης

Δρόμος 100 μέτρων

Τρία παιδιά ἔρχονται γιά πρώτη φορά σέ ἐπαφή μέ τόν κόσμο τού στίβου στό γυμναστήριο. Τίς ἐμπειρίες καί τά συναισθήματα ἀπ' αύτή τήν ἐπαφή, πού γιά τόν ἔνα τουλάχιστο ύπηρξε σημαντική, θά παρακολουθήσουμε στό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ.

Η πρώτη ἔκπληξη πέρασε, άλλα καί πάλι δέ χωρίσαμε. Θέλαμε κοινές ἐντυπώσεις, ὅμοιες συγκινήσεις, τίς ἔδεις ἀποκρίσεις στίς περιέργειες καί στίς ἀπορίες μας. "Ἔτσι, πλησίασαμε σέ ὄλους τούς στίβους κι οι τρεῖς μαζί καί γέμισε ή ψυχή μας ἀπό τούς ἔδιους θαυμασμούς. 'Ανάμεσα στούς δυό στύλους, πού μᾶς σταμάτησαν μόλις βρεθήκαμε στό γυμναστήριο, ἔνα ἀδύνατο καί ψηλό παλικάρι ἔβαζε ὄριζόντια μιά λεπτή πή-

χη, σέ ύψος μεγαλύτερο άπό τό μπόι του, ἔκανε ἐπειτα κάμποσα βήματα πίσω καί πλάγια, ἔπαιρνε φόρα, ὄρμοῦσε, μ' ἔνα σάλτο βρισκόταν ἀπάνω ἀπό τήν πήχη, πού δέ θ' ἀντεχει σύτε στό παραμικρότερο ἄγγιγμα, κι ἐπεφτει στήν ἄμμο, πού δεχόταν ἀφράτη καί φιλόξενη τό σῶμα του. Ἀγωνία ὅταν ἔκειναγε μέ τήν ἀκράτητη ὄρμή του, λαχτάρα ὅταν ἔφτανε κάτω ἀπό τήν πήχη καί χτύπαγε γερά τό δεξί του πέλμα, πού γινόταν, λές, λάστιχο καί τόν πέταγε ψηλά, τρομάρα ὅταν τά πόδια του κινδύνευαν νά μπερδευτοῦν μέ τό ξύλο, ἀνασασμός ὅταν πέρναγε τό ἐμπόδιο, – καί στά τρία στήθια, καί στά ἔξι χείλη μας.

“Ἄλλες δυσκολίες, ἄλλες προσπάθειες, ἄλλοι κίνδυνοι στό στίβο τοῦ πιηδήματος, πού ζήταγε νά γίνεται τό σῶμα βολίδα καί ἀπαιτοῦσε ἀπό τό ἀπλό βῆμα ν' ἀπλώνεται σέ ἔέκμησι ἥ καί σέ ἔφτα μέτρα· στούς μεγάλους ἀσπρους κύκλους, ὅπου γεροί ἄντρες μέ δυνατά μπράτσα σήκωναν χωρίς κόπο σιδερένιες μπάλες, πού δέ θά μποροῦσαν ὡχι νά τίς σπηκώσουν, ἀλλ' ούτε νά τίς μετακινήσουν καί οἱ πενήντα πέντε τῆς τρίτης τοῦ γυμνασίου μας, καί πάσχιζαν νά μᾶς κάμουν νά πιστέψουμε ὅτι ἔνα γύρω στόν ἵσκιο τους δέν εἶχαν ἀξία ὅσα μᾶς ἔλεγε ὁ καθηγητής τῆς φυσικῆς γιά τό «νόμο τῆς βαρύτητος»· στούς σιδερένιους κρίκους, πού κρέμονταν κι ἔκαναν τρελή κούνια ἔφηβοι μέ ψημένες παλάμες καί ἔξοικείωση στόν Ἰλιγο· στήν ἄλλη ἀκρη τοῦ γυμναστηρίου, ὅπου ἔνας καλοδεμένος ἄντρας ζύγιζε στά χέρια του ἔνα μεγάλο ξύλινο πιάτο καί τό πέταγε ἐπειτα μακριά, ὅσο μποροῦσε πιό μακριά, χωρίς τρεχάλες, χωρίς καλπασμούς, μ' ἔνα ἀπλό τσάκισμα τοῦ κορμοῦ καί μέ μιά δύναμη πού λές καί τήν ἔπαιρνε ἀπ' τή γῆ πού ἦταν γερά καρφωμένος σ' αύτήν· στούς ἄλλους μικρούς στίβους, πού μιά στιγμή καθώς τούς εἰδαμε ὄλους σκεπασμένους ἀπό ἀσπρες φανέλες καί γαλάζια πανταλονάκια καί μέ ζωηρή κίνηση, πιστέψαμε πώς ἔκαναν ἐπίδειξη μεγάλη καί γενική γιά χάρη μας· τέλος, στούς στενούς καί μακριούς δρόμους, πού ἔγραφαν μέ τό ψιλό κάρβουνό τους ἵσιες μαῦρες γραμμές καί ἄπλωναν καί πρόσφεραν τήν ὁμαλότητα τους στήν ταχύτητα γιά νά δείξει ωραῖο κι ἀπιαστο τό ἀγώνισμά της.

Ἐκεῖ μείναμε περισσότερο, ἐκεῖ κατασταλάξαμε. Καί καθώς κοιτάζαμε στή δύση, στέλναμε ἰκεσίες στόν ἥλιο νά μείνει ἀκόμα λίγο καί νά ρίχνει φῶς στά πόδια τῶν δρομέων, πού ἀπό στιγμή σέ στιγμή φοβόμαστε πώς θά μπερδευτοῦν καί θά παρασύρουν, σάν φρουμασμένα ἄτια* ἀρχαίων ἀρμάτων, ὅσους ἦταν μπρός κι ὅσους ἔρχονταν ἀπό πίσω.

ἄπι: ἄλογο.

Εϊδαμε πέντε άγωνες δρόμου, μέ εφήβους καί μέ νέους άθλητές, καί κάθε φορά, καί μέ κάθε τετράδα, ξεκίναγε κι ἡ δική μας ψυχή, ἀκολουθοῦσε τούς δρομεῖς σέ ὅλη τή μαύρη γραμμή τῆς πορείας τους κι ἔφτανε μαζί τους, πάντα μέ τόν πρώτο, στό τέρμα, στή λεπτή κλωστή πού ἀπλωναν οἱ ἄνθρωποι τοῦ γυμναστηρίου καί περίμεναν τό νικητή νά τή σπάσει. Μέναμε παράμερα, μικροί κι ἄγνωστοι στόν κόσμο τῶν ἀθλητῶν. Μά περιμέναμε τήν «ἐκκίνηση» μέ τήν ἀγωνία πού εἶχαν καί ὅσοι ἦταν στή γραμμή, οὕτε πόντο ὁ ἔνας πιό μπρός ἀπό τόν ἄλλο, ὄρμούσαμε, ὅταν ἔπαιρναν τό σύνθημα, ἀγωνιζόμαστε, κοκκινίζαμε, ἰδρώναμε, λαχανιζάμε, καταλήγαμε στό βαθύ ἀνασασμό πού ζητάει τό στήθος ἔπειτα ἀπό τή δοκιμασία τοῦ δρόμου τῶν 100 μέτρων. Κι ὁ ἀνασασμός μας ἦταν βαθύτερος ἀπό τίς ἀναπνοές τῶν δρομέων, γιατί δέν εἶχαμε κάμει βῆμα ἀπό τή θέση μας καί ἡ ὄρμη μας εἶχε μείνει ὅλη μέσα μας, ἀξόδευτη.

“Οταν ἄρχισε νά σκοτεινιάζει, οἱ ἄσπρες φανέλες καί τά γαλάζια πανταλονάκια ἦταν λίγα πιά στό γυμναστήριο. Στό δρόμο τῶν 100 μέτρων κανείς. Οἱ δρομεῖς εἶχαν περάσει κάτω ἀπό τή χαμηλή πόρτα, στό ύποστεγο, κι οὕτε θέλαμε νά δοῦμε ἀπό ποῦ θά βγοῦν... Τότε κοιταχτήκαμε καί, χωρίς πολλές ἐξηγήσεις, παραταχτήκαμε κι οἱ τρεῖς ἀπάνω στό λεπτό κάρβουνο, πού τό νιώθαμε νά μᾶς γαργαλάει κάτω ἀπό τίς χοντρές σόλες μας. Στή μέση ὁ πιό ψηλός ἀπό τούς τρεῖς, δεξιά του ἐγώ, ἀριστερά ὁ ἄλλος. Τήν «ἐκκίνηση» τήν ἔδωσε ὁ μεσαῖος, κανονικά, σύμφωνα μέ τό μάθημα πού μᾶς ἔγινε πέντε φορές ἐκεῖνο τ' ἀπόγεμα. Κι ὁ ἀγώνας ἄρχισε. Καί ἦταν δραματικός, γιατί δέ μᾶς χώρισε σέ μεγάλες ἀποστάσεις, δέ φανέρωσε ἀμέσως καμιά ἀκατανίκητη ύπεροχή. Σέ λίγο βρέθηκα δεύτερος. Ὁ πιό ψηλός ἀπό τούς τρεῖς μας ἔτρεχε πίσω ἀπό μένα, ἀλλά ὁ ἄλλος εἶχε κερδίσει ἔνα ἐνάμισι μέτρο καί πήγαινε νά τά κάμει δυό. Στή μέση τοῦ δρόμου τά πλησίασε, μπορεῖ καί νά τά πέρασε, μά ἀπό κεī καί πέρα, ὅσο ἔφτανε τό τέρμα καταπάνω μου, σάν κρεμασμένος καρπός πού μποροῦσε ὅποιος ἦταν πιό κοντά ν' ἀπλώσει τό χέρι του καί νά τόν κόψει, ἡ διαφορά λιγόστευε. Καί εἶχα δυό στόχους: μιά ἔβλεπα τό τέρμα καί μιά τίς πατοῦσες τοῦ συμμαθητή μου πού ἔτρεχε πρίν ἀπό μένα καί μοῦ τίς ἔδειχνε σέ ἴσους καί μικρούς χρόνους, ὄλόκληρες, κάπως πλατιές καί κατάμαυρες ἀπό τό ψηλό κάρβουνο, προκλήσεις σκληρές κι ἅπιαστες, πού ἔκαναν πιό γρήγορη τήν ἀνάσα μου κι ἄνοιγαν περισσότερο ὄλους τούς πόρους μου, γιά νά βρεῖ ἔξοδο ὁ μεγάλος κοχλασμός τοῦ κορμιοῦ μου. “Ἐπειτ' ἀπό λίγες στιγμές ἔβλεπα τίς μισές μόνο πατοῦσες, πού δέν εἶχαν πιά πίσω τους ὅση ἀπόσταση χρειάζονταν γιά νά μοῦ δείχνονται ὄλόκλη-

ρες, στά έβδομήντα μέτρα φαίνονταν άκόμα λιγότερο, παρακάτω τίς έχασα ολώσδιόλου· γιατί έμειναν κάτω από τά πόδια τοῦ συμμαθητῆ μου πού τόν είχα φτάσει πιά, ήμουνα ἔνα κεφάλι πίσω από τά κατακόκκινα αύτιά του κι ἀντίκριζα τίς φωτιές τους σάν φλογισμένα καζάνια βαπτοριοῦ πού θέλει νά τρέξει ὅλους τούς κόμπους του. Τότε ἔγινε ἐκεῖνο πού δίνει κάθε φορά τή νίκη, μά δέν μπορεῖ νά καθορισθεῖ οὕτε ἀμέσως ἔπειτ' ἀπ' αὐτή, ὅσο εἶναι ζεστή ἄκομα κι αἰσθητή ἡ προσπάθεια, οὕτε κι ἔπειτ' ἀπό χρόνια, ποτέ. Τόν πέρασα τό συμμαθητή μου, χωρίς νά καταλάβω τί ἔκαμε ἐκεῖνος, μέσα σέ μιά ἀστραπή πού μ' ἔφερε πρῶτο στό τέρμα.

Εἶχα τρέξει τόν πρῶτο μου δρόμο τῶν 100 μέτρων καί είχα νικήσει. Οί τρεχάλες κι οί τρέλες μου ὡς τήν ὥρα ἐκείνη δέ μετριόνταν. Μά ὁ δρόμος αὐτός είχε γίνει ἀπάνω σέ μιά ὀλόσια μαύρη καί πλατιά γραμμή, μέ δυό φίλους πού εξείνησαν, ὅταν κινήθηκαν καί τά δικά μου πόδια, μέ προσοχή νά μή βγούμε ἀπό τή σειρά μας καί νά μή σκουντήσουμε τό συναγωνιστή μας, μέ κανόνες, μέ περιορισμούς, μέ τέρμα καθορισμένο καί συμφωνημένο – ἦταν μιά νίκη. Ἰσως τήν αἰστάνθηκα περισσότερο ἔπειτ' ἀπό τούς πέντε δρόμους πού είχα παρακολουθήσει ἐκεῖνο τ' ἀπόγεμα. Μά τήν αἰστάνθηκα βαθιά.

"Οταν πήραμε κάμποσες ἥρεμες ἀνάσες καί γύρισαν τά κορμιά μας στούς κανονικούς τους παλμούς, κοιταχτήκαμε κι οί τρεῖς καί χωρίς λόγια κλείσαμε μιά σημαντική συμφωνία. Ἀπό τ' ἀπόγεμα ἐκεῖνο, τρεῖς φορές τή βδομάδα βρίσκαμε τρόπο καί ἥμαστε στό γυμναστήριο ἀπό τίς τρεῖς καί μισή ὡς τίς ἔξι, ὡς τήν ὥρα πού σφύριζε ὁ θυρωρός του γιά νά φύγουν οί καθυστερημένοι.

Ἐρωτήσεις

- Ποιά είναι τά ἀγωνίσματα πού περιγράφει ὁ συγγραφέας;
- Ποιά είναι τά συναισθήματα τῶν παιδιῶν τήν ὥρα πού παρακολουθοῦν τό ἄλμα σέ ύψος καί τό δρόμο 100 μέτρων; Τί φανερώνουν;
- Ποιά είναι ἡ διαφορά τοῦ δρόμου πού ἔτρεξαν τά παιδιά ἀπό τά συνηθισμένα τρεξίματα τῶν παιγνιδιῶν τους;

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ. Φιλολογικό ψευδώνυμο τοῦ Ἱωάννη Μαρμαριάδη, πεζογράφου, κριτικοῦ καί ἀκαδημαϊκοῦ. Γεννήθηκε στήν Ἀθήνα τό 1902. Σπούδασε Νομικά. "Έχει γράψει τά δηγήματα Ἡ τελευταία νύχτα τῆς γῆς, Δρόμος 100 μέτρων, τίς μελέτες γιά τή λογοτεχνία Ἐλλήνες πεζογράφοι, τά ταξιδιωτικά Πολιτεῖες καί θάλασσες, Δαλματικές ἀκτές, Βράχια, κουπιά καί ὄνειρα καί δοκίμια. Ἀπό τό 1933 διευθύνει τό λογοτεχνικό περιοδικό Νέα Ἐστία.

Κωστής Παλαμᾶς

“Υμνος Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων

Ἡ κίνηση γιά τήν ἀναβίωση τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἄρχισε στά τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα μέ ἐμψυχωτή τό Γάλλο Πιέρ ντέ Κουμπερτέν. Τό 1896 ἔγιναν οἱ πρῶτοι Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες στήν Ἀθήνα. Μέ τήν εύκαιρία ἀνατέθηκε στὸν Παλαμᾶ νά γράψει τὸν “Υμνο τῶν ἀγώνων. Ἡταν αὐτό μιά πρώτη ἐπίσημη ἀναγνώριση τῆς ποιητικῆς ἀξίας του. Ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε τό παρακάτω ποίημα, πού μελοποιήθηκε ἀπό τό Μανόλη Καλομοίρη.

**Αρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο, ἀγνέ πατέρα
τοῦ ὡραίου, τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ,
κατέβα, φανερώσου κι ἄστραψε ἐδῶ πέρα,
στή δόξα τῆς δικῆς σου γῆς καὶ τ' οὐρανοῦ.**

Στό δρόμο καὶ στό πάλεμα καὶ στό λιθάρι,
στῶν εύγενῶν ἀγώνων λάμψε τήν ὄρμή·
καὶ μέ τ' ἀμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι,
καὶ σιδερένιο πλάσε κι ἄξιο τό κορμί.

Κάμποι, βουνά καὶ πέλαγα φέγγουν μαζί σου,
σάν ἔνας λευκοπόρφυρος μέγας ναός.
Καὶ τρέχει στό ναό ἐδῶ προσκυνητής σου,
Ἀρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατο, κάθε λαός.

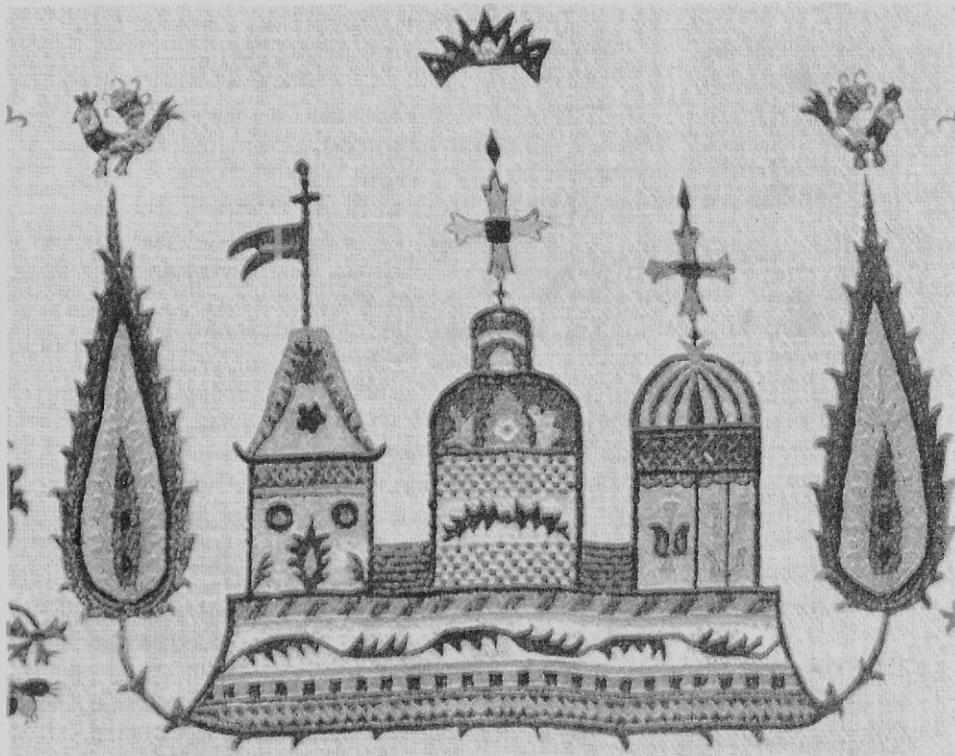
Ἐρωτήσεις

1. Ποῦ ἀπευθύνεται ὁ ποιητής; Γιατί; Τί ζητάει;
2. «Στή δόξα...οὐρανοῦ». «Καὶ τρέχει...κάθε λαός». Τί σημαίνουν αὐτές οἱ φράσεις;
3. Γιατί ὄνομάζει εύγενεῖς τούς ἀγῶνες;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 32.

XV. Λαογραφικά θέματα

Καλησπέρα σας καί καλή ἀρχή τοῦ παραμυθιοῦ...

Σκυριανό κέντημα

Οι λαϊκές άφηγήσεις

(Είσαγωγικό σημείωμα)

Μέ τό γενικό αύτό τίτλο έννοούμε τούς μύθους, τά παραμύθια, τίς λαϊκές ιστορίες, τούς θρύλους και τίς παραδόσεις πού άπ' τά πολύ παλιά χρόνια χρησιμοποίήσε ό λαός μας, για νά έκφρασει τά συναισθήματά του και τίς σκέψεις του. Παρακάτω σημειώνουμε τά κυριότερα χαρακτηριστικά τῶν λαϊκῶν μας ἀφηγήσεων και ίδιως τῶν μύθων, τῶν παραμυθιῶν και τῶν λαϊκῶν ιστοριῶν.

1. Η λαϊκή ἀφήγηση εἶναι ἀπλή και λιτή. 'Ο λαϊκός ἀφηγητής προχωρεῖ ἀπ' τή μιά σκηνή στήν ἄλλη με συντομία και προσπαθεῖ νά μήν κουράσει τόν ἀκροατή.

2. Στό ἑλληνικό παραμύθι τό καλό θριαμβεύει και τό κακό τιμωρεῖται. "Οταν ό λαϊκός ἀφηγητής περιγράφει μέ ζωντανά χρώματα τήν εύτυχία τῶν ἄλλων, τά πλούσια τραπέζια, τίς θαυμαστές ἐπεμβάσεις τῆς Μοίρας, ἔκφραζει και τή βαθύτερη λαχτάρα του γιά τήν καλυτέρευση τῆς δικῆς του ζωῆς και τῶν ὁμοίων του.

3. Οι ἥρωες τῶν παραμυθιῶν και τῶν μύθων δέν εἶναι τόσο τρομεροί, ὅσο φαίνονται στήν ἀρχή. Εἶναι, γενικά, πρόσωπα εύκολοπλησίαστα. Οι βασιλιάδες π.χ. εἶναι καλόβοιοι, οι δράκοντες κουτοί κι εύκολόπιστοι, τά λιοντάρια και τά ζῶα ἔχουν, ὅπως κι οἱ ἄνθρωποι, στιγμές καλοσύνης και φρονιμάδας.

4. Οι ἑλληνικές λαϊκές ἀφηγήσεις μᾶς παρουσιάζουν μιά ἀρκετά ζωντανή εἰκόνα ἀπό τήν καθημερινή ζωή τοῦ λαοῦ μας και ίδιαίτερα τήν ἀγροτική. Μᾶς δίνουν πολλές πληροφορίες γιά τό πῶς ζοῦσαν παλιότερα οἱ ἄνθρωποι, πῶς καλλιεργοῦσαν τή γῆ, πῶς ντύνονταν, τί τρώγανε, ποιά ἔπιπλα χρησιμοποιοῦσαν γιά τά σπίτια τους κτλ.

5. Τά ἑλληνικά παραμύθια καθρεφτίζουν τά πλούσια συναισθήματα και τίς ἀρετές τοῦ λαοῦ μας. Κυριαρχοῦν σ' αύτά ἡ ἀδελφική ἀγάπη, ἡ πίστη τῶν ἀρραβωνιασμένων, ἡ συζυγική ἀφοσίωση κ.ἄ.

6. Οι ἑλληνικές λαϊκές ἀφηγήσεις ἔχουν ὄρισμένα βασικά γνωρίσματα στήν ἀρχή και στό τέλος. Στούς μύθους και στίς λαϊκές ιστορίες στήν ἀρχή μπαίνουν οἱ φράσεις «μιά φορά» ή «ἡταν μιά φορά». Στά παραμύθια ὅμως ὑπάρχει ἡ φράση «μιά φορά κι ἔναν καιρό» και συνή-

θως πρίν άπ' αύτή μπαίνει πρώτα ένα τραγουδάκι:

«Κόκκινη κλωστή δεμένη,
στήν άνέμη τυλιγμένη,
δῶσ' της κλότος νά γυρίσει
παραμύθι ν' ἀρχινήσει
καὶ τήν καλή σας συντροφιά νά τήν καλησπερίσει.»

Στό τέλος, όπως ξέρουμε, μπαίνουν οι συνηθισμένες φράσεις: Καί ζήσανε κείνοι καλά καί μετς καλύτερα.

7. Ή γλώσσα τοῦ ἑλληνικοῦ παραμυθιοῦ εἶναι ἀπλή. Πιὸ γνήσια κυρίως εἶναι τὰ κείμενα πού δίνονται ἀπό ἀγράμματους ἀνθρώπους, γιατὶ αὐτά διασώζουν τὸ ὕφος καὶ τὴ σύνταξη τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας. Ο λαϊκός ἀφηγητής χρησιμοποιεῖ συνήθως ἐνεστώτα καὶ παρατατικό ἢ ἀδριστό, συνδέει τίς προτάσεις μεταξύ τους κατά παράταξη κι ἀποφεύγει τό μακροπερίοδο λόγο. Οἱ διάλογοι δίνονται σέ συνεχή λόγο, χωρίς νά δηλώνονται τὰ πρόσωπα. Μ' ἔνα ἀπλό «λέει» καταλαβαίνουμε τίς ἀλλαγές. Προσέξτε τόν παρακάτω διάλογο:

«Τί ἔχεις μέσα στό σακκί;» Λέει: «Κάτι ἀπίδια πού μοῦ δώσανε στό χωριό, τά 'ριξα μέσα». Λέει: «Γιά νά δῶ!». Ἀνοίγει ἐκεῖνος τό σακκί, βλέπει ὁ ἄλλος τά πράματα. Λέει: «Γιατί μοῦ 'πες ψέματα;». Λέει: «Ἐτσι στό 'πα, γιά νά γελάσω!».

Γιά τίς λαϊκές ἀφηγήσεις πρέπει ἐπίσης νά 'χουμε ύπόψη μας καὶ τά ἔξης:

α) Τά παραμύθια γεννήθηκαν σέ ὡρες ξεκούρασης ἀπ' τή δουλειά, στ' ἀπόσκια τῶν σπιτιῶν τό καλοκαίρι, τό χειμώνα γύρω ἀπ' τή φωτιά, σε ὡρες νυχτερινῆς δουλειᾶς, πορείας, ἀρρώστιας, αίχμαλωσίας κτλ. Πίσω ἀπ' τά κείμενά τους ζωντανεύουν οἱ ἐποχές, κατά τίς ὅποιες ἔγιναν, οἱ ἀνθρώποι, ή ζωή τους, οἱ λαχτάρες τους κτλ.

β) «Οἱ εὔκολες λύσεις, οἱ καλόβολοι βοηθοί, ή ἀπλότητα στά μέσα τής ζωῆς καὶ στούς τρόπους, ή φυσική εύγένεια τῶν ἡρώων, ή θηική τάξη πού ύπάρχει στήν κοινωνία, τόσο τῶν ἀνθρώπων ὅσο καὶ τῶν ζώων, ἀκόμα κι ἡ ἀθώα διακωμώδηση τῶν γελοίων καὶ τῶν κουτῶν, ὥλα γεννοῦν μιά ἀτμόσφαιρα εἰρηνικῆς καὶ δημιουργικῆς καλοσύνης, πού ξεκουράζει τήν ψυχή*».

*Τό παραπάνω σημείωμα βασίστηκε στήν είσαγωγή τοῦ καθηγητῆ Δημ. Λουκάτου, πού περιλαμβάνεται στόν τόμ. 48 τῆς Βασικῆς Βιβλιοθήκης μέ τόν τίτλο «Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα». "Οπου ύπάρχουν είσαγωγικά, τό κείμενο εἶναι σχεδόν αύτούσιο.

‘Ο τσοπάνης κι οι τρεῖς ἀρρώστιες

Μιά φορά ἦταν ἔνας τσοπάνης, κι εἶχε τή στάνη του ἔξω ἀπ' τό χωριό κι ἔβοσκε τά πρόβατά του. Εἶχε κι ἔνα σπιτάκι καί καθότανε κι ὁ ἕδιος μέσα. “Ενα βράδυ, ἐκεῖ πού ἔστρωνε νά πέσει, ἀκούει καί βρυντᾶνε τήν πόρτα. Ρωτάει: – «Ποιός εἶναι;» – «”Ανοίξε». ’Ανοίγει, βλέπει μιά μαυροφόρα. Τήνε ρωτάει: – «Ποιά εἶσαι, κυρά μου; Τί γυρεύεις;» Τοῦ λέει ἐκείνη: – «’Εγώ εἰμαι ἡ Μελάτη* (ἡ Βλογιά) καί ἥρθα νά μοῦ δώκεις τό καλύτερό σου ἄρνι, γιατί ἀλλιῶς θά σέ πάρω καί θά πεθάνεις. Δῶσε μοῦ το λοιπόν, γιά νά σ' ἀφήκω». Τῆς λέει ὁ τσοπάνης: – «’Εγώ, καθώς θυμᾶμαι καί καθώς μοῦ ἔχει εἰπωμένο ἡ μάνα μου, τή μελάτη τήν ἔχω βγαλημένη, καί δέν εἶναι φόβος νά τήν ξαναβγάλω, κι ἄν τή βγάλω, θά τή βγάλω ἀλαφριά. Τράβα, λοιπόν στό καλό, κι ἀφησέ με ἡσυχον, γιατί δέ σ' ἔχω ἀνάγκη». Παίρνει τήν ἀποκαή της* ἡ Μελάτη, καί φεύγει ἀπό κεῖ πού ἥτονε φερμένη.

Πάει ὁ τσοπάνης νά κοιμηθεῖ, ὅ,τι εἶχε κλείσει τά μάτια του, ἀκούει καί ξαναβροντᾶνε τήν πόρτα. – “Α στό καλό, λέει, ποιός εἶναι πάλι; ’Ανοίγει, βλέπει μιά μαυροφόρα. – «Τί θέλεις, κυρά μου, τέτοιαν ὥρα;» τῆς λέει. – «’Εγώ, τοῦ λέει ἐκείνη, εἶμαι ἡ Λοιμική κι ἡ Διφθερίτη, κι ἥρθα νά μοῦ δώκεις τό καλύτερό σου ἄρνι, κι ἄν δέ μοῦ τό δώκεις, θά σέ πάρω καί θά πεθάνεις». ’Αναθυμιέται ἐκεῖνος, τῆς λέει: – «Κυρά μου, ἔγώ, καθώς μοῦ ἔχει εἰπωμένο ἡ μάνα μου, καί καθώς βάνει ὁ νοῦς μου, τή Λοιμική τήν ἔχω βγαλημένη σάν ἥμουνα μικρός, καί τώρα δέ γένεται νά τήν ξαναβγάλω. Δέ σ' ἔχω ἀνάγκη τό λοιπόν, κι ἄμε στήν εύχή». Παίρνει τό φύσημά της ἡ Λοιμική καί φεύγει.

Πάει ὁ τσοπάνης νά πέσει στό στρῶμα, δέν τόν καλόειχε ἀκόμα πάρει ὁ ὑπνος, καί πάλι ἀκούει νά τοῦ βροντᾶνε τήν πόρτα του. – Μωρ' τί εύχή Θεοῦ 'ναι τοῦτο; λέει. Δέ θά μ' ἀφήκουνε ἀπόψε ἡσυχον. ’Ανοίγει τήν πόρτα, βλέπει μιά μαυροφόρα. – «Τί θέλεις, κυρά μου;» τή ρωτάει. – «’Εγώ, τοῦ λέει ἐκείνη, εἶμαι ἡ Πανούκλα, κι ἥρθα νά σέ πάρω. Μά νά μοῦ δώκεις τό καλύτερό σου ἄρνι, καί τότε δέ σέ παίρνω».

Ξύνει ὁ τσοπάνης τό κεφάλι του· δέν τήν εἶχε βγαλημένη τήν πα-

μελάτη: εὐφημισμός, γιατί μελάτος = γλυκός σάν μέλι.

«παίρνει τήν ἀποκαή της»: ὅπως παρακάτω: «παίρνει τό φύσημά της».

νούκλα. «"Ελα, τής λέει, νά σοῦ τό δώκω». Τήνε πάει στή στάνη, τής διαλέγει τό καλύτερο άρνι. – «Πάρ' το», τής λέει. «"Οχι, τοῦ λέει ἐκείνη, θά μοῦ τό φέρεις ἐσύ ώς τό σπίτι μου». – «Καί ποῦ εἶναι τό σπίτι σου;» – «"Ελα μαζί μου καί θά ιδεῖς».

Φορτώνεται ό τσοπάνης τό άρνι στίς πλάτες του καί, μπρός, ή Πανούκλα, πίσω αὐτός, τραβᾶνε τόν άνήφορο κατά τό σπίτι της. Τραβᾶνε, τραβᾶνε, περνάνε ἐρημιές, ἀνεβαίνουνε σέ βουνά, ποῦ σπίτι καί ποῦ καημός! Ο ἔρμος ό τσοπάνης φοβότανε, μά ποῦ κούταγε* νά εἰπει καί τίποτα; Καμιά φορά, βλέπουν ἀπό μακριά ἐνα θεόρατο παλάτι καί φωτολόγαγε. «"Ἐντογε* τό σπίτι μου», τοῦ λέει ή Πανούκλα.

Μπήκανε μέσα, τηράει ό τσοπάνης, τί νά ιδεῖ; Νά 'ναι όλόκληρο τό σπίτι γεμάτο καντήλια, καί νά κρέμονται ἀπό τό ταβάνι καί νά φωτάνε, ἵδια ἀστέρια. "Αλλα ἥτανε γεμάτα λάδι ώς ἀπάνω, κι ἄλλα ώς τή μέση. "Ητανε καί καμπόσα πού τρεμοσβήνανε, καί ἄλλα πού ταιτσιρίζανε γιά νά σβήσουνε. 'Αφῆκε πιά τό θάμα του (= θαύμασμα) ό τσοπάνης, ρωτάει τήν Πανούκλα: – «Δέ μοῦ λέξ, τ' εἶναι εύτοῦνα* τά καντήλια;» – «Εύτοῦνα, τοῦ λέει ή Πανούκλα, εἶναι ή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. "Οσο καίει τό καντήλι τοῦ καθενοῦ, τόσο θά ζήσει. "Αμα σβήσει, θά πεθάνει». – «Εἶναι καί τό δικό μου τό καντήλι ἐδῶ μέσα;» – «Πῶς δέν εἶναι; "Ἐντογε».

Τηράει ό τσοπάνης καί βλέπει ἐνα καντήλι, χείλου χείλου τό λάδι κι ἔλαμπε, πού χαιρόσουνε νά τό βλέπεις. Τηράει κι ἔν' ἄλλο δίπλα του, καί τοῦ εἶχε ἀπομείνει μόνο τό νερό, καί ταιτσιρίζε, κι ἥτονε ἔτοιμο νά σβήσει. – «"Αχ, καημένη, τής λέει ό τσοπάνης, εύτοῦνο τίνος εἶναι;» – «Φτούνο εἶναι τοῦ ἀδερφοῦ σου», τοῦ λέει ἐκείνη. – «Δέ βγάνεις λιγουλάκι ἀπό τό δικό μου τό λάδι, πού πάει νά ξεχειλίσει, νά τοῦ βάλεις εύτουνοῦ τοῦ κακομοίρη, πού τοῦ σώθηκε;» – «Τέτοιο πράμα δέ γένεται, τοῦ λέει ή Πανούκλα. "Οσο λάδι μπει ἀπό μιᾶς κι ἀρχῆς. "Υστερα οὕτε μπαίνει ἄλλο οὕτε βγαίνει.» – «'Αλήθεια, λέει ό τσοπάνης, οὕτε μπαίνει, οὕτε βγαίνει;» – «'Αλήθεια!» – «Τότε λοιπόν, ἀντίο σου, δέ σ' ἔχω ἀνάγκη». Καί κόβει πάλι τό άρνι στίς πλάτες, καί τοῦ δίνει δρόμο καί κατεβαίνει πυλαλητά στή στάνη, μπάς καί τρέξει ἀπό πίσω του ή Πανούκλα καί τόνε τσακώσει.

Τίς κονταυγές, σάν κατέβηκε στό χωριό, ἀκούει τήν καμπάνα καί

κούταγε: κόταγε (= τολμοῦσε). Τό ρήμα κοτάω.

ἐντογε: νά το (ἰδιωματισμός).

εύτοῦνα: αὐτά.

βάραγε λυπητερά. – «Μωρ' ποιός πέθανε;» ρωτάει. – «Ο άδερφός σου», τοῦ λένε.

Τότε τό κατάλαβε πιά, πώς ὅσα εἶχε ιδωμένα, ἤτανε οὐλα ἀλήθεια....

Ἐρωτήσεις

1. Τί πιστεύει ότι έλληνικός λαός γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου;
2. Άφοῦ μελετήσετε τήν ἐνότητα, στήν ὁποίᾳ περιγράφεται τό περπάτημα τοῦ τσοπάνη καί τῆς πανούκλας, ἀπαντήστε στά παρακάτω ἐρωτήματα:
  - a) Γιατί ἡ ἀφήγηση εἶναι σύντομη;
  - β) Πῶς συνδέονται μεταξύ τους οἱ προτάσεις;
  - γ) Μπορούμε νά χαρακτηρίσουμε τήν ἀφήγηση ἀπλή καί λιτή; Γιατί;
  - δ) Στό παραμύθι οἱ ἐπαναλήψεις γίνονται μέ τίς ἔδιες λέξεις. Σημειώστε τέτοιες ἐπαναλήψεις στό παραμύθι μας καί προσπαθήστε νά βρείτε ἀνάλογα παραδείγματα στήν «Ὀδύσσεια».

Παραμύθι

Τό φίδι, τό σκυλί κι ἡ γάτα

Τό παραμύθι αύτό προέρχεται ἀπό τήν "Ηπειρο καί ἀνήκει στά λεγόμενα μαγικά παραμύθια. Περιέχει μερικά πανάρχαια μυθικά θέματα, ὅπως τοῦ μαγικοῦ δαχτυλιδιοῦ καί τῆς ἐκτελέσεως ὑπεράνθρωπων κατορθωμάτων (ἄθλων) μέ ἔπαθλο τήν ώραία κόρη.

Ηταν μιά φτωχή γυναίκα κι εἶχ' ἔνα παιδί, καί δέν εἶχαν ψωμί νά φᾶν. Τότες τό παιδί παίρνει καί φορτώνει ἀσφάκες*, καί πῆγε καί τίς πούλησε καί πῆρε δυό παράδες. Καί καθώς γύριζε, ἥβρε κάτι παιδιά, πού σκότωναν ἔνα φίδι, καί τούς λέει: «Νάτε ἔναν παρά, καί μή τό σκοτώνετε!» Τούς ἔδωκε τόν παρά, καί δέν τό σκότωσαν τά παιδιά, καί τό φίδι τόν ἐκυνήγησε*. Καί καθώς πῆγε στό σπίτι του, εἶπε τής μάνας

*ἀσφάκες: είδος θάμνου.

κυνηγάω: ἀκολουθώ (ἰδιωματική χρήση).

του, ὅσα ἔκαμε. Κι ἡ μάνα του τόν ἐμάλωσε καί τοῦ εἶπε: «Ἐγώ σέ στέλνω νά πάρεις παράδεις νά φᾶμε, καί σύ μοῦ φέρνεις φίδια!» Κι αὐτός τῆς εἶπε: «Ἄς εἶναι, μάνα, κάτι θά μᾶς φελέσει* κι αὐτό». Τό παιδί πήρε πάλι ἀσφάκες καί τίς πούλησε, καί καθώς γύριζε, ἥβρε κάτι παιδιά, πού σκότωναν ἔνα σκυλί, καί τούς εἶπε: «Νάτε ἔναν παρά, καί μή τό σκοτώνετε!» Πήραν τά παιδιά τόν παρά κι ἀφῆκαν τό σκυλί. Τότες αὐτό τόν ἐκυνήγησε πάλι. Τό παιδί πήγε στή μάνα του καί τῆς εἶπ' ὅσα ἔκαμε. Καί πάλι τόν ἐμάλωσ' ἡ μάνα του, καθώς καί πρῶτα. Πήρε πάλι ἀσφάκες καί τίς πούλησε, κι ὄντας γύριζε, ἥβρε κάτι παιδιά, πού σκότωναν μιά γάτα, καί τούς εἶπε: «Μή τήν σκοτώνετε, νά σᾶς δώκω ἔναν παρά!» Καί τούς ἔδωκε τόν παρά, κι ἄφηκαν τή γάτα. Καί καθώς πήγε στό σπίτι του, εἶπε τῆς μάνας του πάλι, ὅσα ἔκαμε, κι αὐτή τόν ἐμάλωσε καί τοῦ εἶπε: «Ἐγώ σέ στέλνω, νά πάρεις παράδεις, νά φᾶμε ψωμί, καί σύ φέρνεις σκυλιά καί γάτες καί φίδια!» Τότες αὐτός τῆς εἶπε: «Ἄς εἶναι, μάνα, κάτι θά μᾶς φελέσουν κι αὐτά!» «Υστερα τό φίδι τοῦ εἶπε: «Νά μέ πᾶς στή μάνα μου καί στόν πατέρα μου, καί νά μήν πάρεις μήτε γρόσια μήτε φλουριά, μοναχά μιά βούλα* νά χαλέψεις*, όπ' ἔχει ό πατέρας μου στό χέρι του, κι ἀπ' αὐτή θά ίδεις μεγάλο καλό». Τότες αὐτός πήγε τό φίδι στόν πατέρα του, καί τό φίδι εἶπε τοῦ πατέρα του· τοῦτος μ' ἐγλίτωσε ἀπό τό θάνατο. Κι ό πατέρας τοῦ φιδιοῦ εἶπε σ' αὐτόν τόν ἄνθρωπο: «Τί θέλεις νά σοῦ δώκω γιά αὐτό τό καλό, πού ἥκαμες τοῦ παιδιοῦ μου;» Τότες τό παιδί εἶπε στόν πατέρα τοῦ φιδιοῦ: «Ούτε γρόσια θέλω ούτε φλουριά, μοναχά τή βούλα θέλω, όπ' ἔχεις στό χέρι σου». Τότες εἶπ' ό πατέρας τοῦ φιδιοῦ στό παιδί: «Αύτό πού μοῦ χάλεψες, εἶναι πολύ μεγάλο, καί δέ μπορῶ νά σοῦ τό δώκω». Τώρα τό φίδι ἔκαμε, πώς κυνηγάει τό παιδί, κι εἶπε στόν πατέρα του: «Ἐπειδής δέ θέλεις νά δώκεις τή βούλα σ' αὐτόν, πού μ' ἐγλίτωσ' ἀπ' τό θάνατο, ἐγώ πάγω πίσω σ' αὐτόν, γιατί σ' αὐτόν χρωστῶ τή ζωή μου». Τότες ό πατέρας του ἔδινκε τή βούλα στό παιδί καί τοῦ εἶπε: «Οντας χρειαστεῖς τίποτα, νά ζήφεις* τή βούλα καί θά ἔρχεται ἔνας Ἀράπης, καί νά τόν προστάξεις ό, τι θέλεις νά σοῦ κάνει, καί θά σοῦ τό κάνει». Τότες ἔφυγε τό παιδί καί πήγε στό σπίτι του. Καί τοῦ εἶπ' ἡ μάνα του: «Τί θά φᾶμε, μάτια μου; – Κι αὐτό τῆς εἶπε: Σύρε μέσα στήν ἄρκλα*, καί

φελάω: ώφελω.

βούλα: δαχτυλίδι μέ πέτρα (σφραγιδόλιθο).

χαλέύω: ζητώ (ἰδιωματική λέξη).

ζήφω: πιέζω, πατώ (ἰδιωματική λέξη).

ἄρκλα: ντουλάπτι (ἰδιωματική λέξη).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

N. Λύτρας: *Tá κάλαντα*

βρίσκεις ψωμί. – Τότες ή μάνα του τοῦ εἶπε: «Παιδί μου, ἐγώ ξέρω, πώς ή ἄρκλα δέν ἔχει ψωμί, καὶ σύ μοῦ λές, νά πάω νά βρῶ ψωμί. Αὐτό τῆς εἶπε: Σύρε πού σοῦ λέγω ἐγώ, καὶ βρίσκεις». Κι ὅσο νά πάει αὐτή στήν ἄρκλα, ἔζηψε τή βούλα, κι ἥρθε ὁ Ἀράπης, καὶ τοῦ εἶπε: «Τί ὁρίζεις, ἀφέντη;»; Τό παιδί τοῦ εἶπε: «Θέλω νά γιομίσεις τήν ἄρκλα ψωμί». Κι ὅσο νά πάει ή μάνα του στήν ἄρκλα, τήν ἥβρε γιομάτη ψωμί, καὶ πῆρε κι ἔφαγε. Κι ἔτσι λοιπόν ἀπερνοῦσαν μ' αὐτήν τή βούλα καλά. Μιά φορά εἶπε τό παιδί τῆς μάνας του: «Μάνα, νά πᾶς στό βασιλιά καὶ νά τοῦ πεῖς, νά μοῦ δώσει τή θυγατέρα του γυναίκα. – Ή μάνα του τοῦ εἶπε: Σέ τί ἀράδα* εἴμεστ' ἐμεῖς, μάτια μου, καὶ νά μᾶς δώσ' ὁ βασιλιάς τή θυγατέρα του; – Καί κείνος τῆς εἶπε: Νά πᾶς χωρίς ἄλλο!» Κίνησε κι αὐτή ή καημένη νά πάει στό βασιλιά. Καθώς μπήκε μέσα, εἶπε τοῦ βασιλιά: «Τό παιδί μου θέλει νά πάρει τή θυγατέρα σου γυναίκα. Τότες τῆς εἶπε ὁ βασιλιάς: Τοῦ τή δίνω, ἄν εἰν' ἄξιο νά φκιάκ' ἔνα παλάτι μεγαλύτερ' ἀπ' τό δικό μου». Ἡ γριά σκώθηκε καὶ πῆγε στό παιδί της καὶ τοῦ εἶπε, ὅσα τῆς εἶπ' ὁ βασιλιάς. Καί κείνην τή νύχτα ἔζηψε τή βούλα, κι ἵσια φανερώθηκε ὁ Ἀράπης καὶ τοῦ εἶπε: «Τί ὁρίζεις, ἀφέντη; Καί κείνος τοῦ εἶπε: Νά φκιάκεις ἔνα σαράγι* μεγαλύτερο ἀπ' τοῦ βασιλιά». Κι εύτύς ἐβρέθηκε σ' ἔνα μεγάλο παλάτι. Τότες ἔστειλε πάλι τή μάνα του στό βασιλιά, καὶ τοῦ εἶπε: «Τό παιδί τό σαράγι, πού τό 'παράγγελες, τό 'φκιασε. Ὁ βασιλιάς τῆς εἶπε: "Αν εἶναι ἄξιο νά φκιάσει τή στράτα ἀπ' τό παλάτι του ὡς τό δικό μου μέ φλουρί, ἔτσι παίρνει τή θυγατέρα μου γυναίκα". Τότες ή γριά πῆγε στό παιδί της καὶ τοῦ εἶπ' ὄλα αὐτά, καὶ τό παιδί φώναξε τόν Ἀράπη καὶ τοῦ εἶπε νά φκιάσει τό δρόμο ὄλο μέ φλουρί. Τό πρωί σκώθηκε τό παιδί, καὶ τόν ἥβρε φλουρένιο, καθώς ἐπρόσταξ* ὁ βασιλιάς. Πῆγε πάλι ή μάνα του στό βασιλιά καὶ τοῦ εἶπε: «Τό παιδί μου ἔκαμε ὄλα ὅσα τό πρόσταξες». Τότες ὁ βασιλιάς τῆς εἶπε νά ἐτοιμαστεῖ γιά τό γάμο. Κι ή γριά ἔφυγε καὶ πῆγε κι εἶπε τοῦ παιδιοῦ, ὅσα τῆς εἶπ' ὁ βασιλιάς. Τό παιδί τότες ἐτοιμάστηκε γιά τό γάμο. Κι ὁ βασιλιάς φώναξε τή θυγατέρα του καὶ τῆς εἶπε ὄλα, ὅσα ἔγιναν, καὶ νά ἐτοιμαστεῖ γιά τό γάμο. Ή θυγατέρα του χάρηκε καὶ περικάλεσε τόν πατέρα της, νά τῆς δώσει κι ἔναν Ἀράπη νά τόν στέλνει, ὅπου θέλει. Κι ὁ πατέρας της τῆς ἔδωκε. "Οντας ἔκαμαν τό γάμο, πῆρ* ὁ γαμβρός τή νύφη, κι ἔζησαν πολύν καιρό καλά. "Υστερα ή βασιλοπούλα ἀγάπησε τόν Ἀράπη, καὶ τή νύχτα καθώς κοιμόνταν μέ τόν ἄντρα της, τοῦ πῆρε τή βούλα, κι ἔφυγε μέ τόν Ἀράπη· καὶ πῆγαν στή

*ἀράδα (καὶ σειρά): κοινωνική τάξη.

*σαράγι: παλάτι, μέγαρο (τούρκικη λέξη).

θάλασσα κι ἔφκιακαν ἔνα παλάτι μέ τή βούλα καί ζοῦσαν μαζί ἐκεῖ κοντά στή θάλασσα. Σάν ἔψυ' ἡ βασιλοπούλα μέ τόν Ἀράπη, πῆγ' ἡ γάτα καί σιγουτρίβονταν καί μιαούριζε καί τοῦ ἔλεγε: «Τί ἔχεις, ἀφέντη; – Τί νά χω, γάτα μου; τῆς λέει, τοῦτο καί τοῦτο ἔπαθα· τή νύχτα πού κοιμόμουν, μοῦ πῆρε τή βούλα ὁ Ἀράπης καί τή γυναίκα κι ἔψυγε. – Τσώπα*, ἀφέντη, τοῦ λέει ἡ γάτα, ἐγώ θά σοῦ τή φέρω· δῶσ' μου τό σκυλί νά τό καβαλικέψω καί νά πάω νά πάρω τή βούλα». Τότες τῆς δίνει τό σκυλί, τό καβαλικεύει ἡ γάτα καί περνάει τή θάλασσα. Κι ἐκεῖ πού πήγαινε στό δρόμο, βρίσκ' ἔνα ποντίκι καί τοῦ λέει: «Ἄν θέλεις νά σοῦ γλιτώσω τή ζωή, νά χώσεις τήν ούρά σου μέσα στή μύτη τοῦ Ἀράπη, δύνας κοιμᾶται». Τό ποντίκι τήν ἔχωσε, καί τότες ὁ Ἀράπης φταρνίστηκε, καί πέφτει ἡ βούλα, πού τήν είχε κρυμμένη στή γλώσσα του. Τήν ἀρπάζ' ἡ γάτα, καί καβαλικεύει τό σκυλί· κι ἐκεῖ πού ἔπλεαν στή θάλασσα, λέει τό σκυλί τῆς γάτας: «Ἐτσι νά ζήσεις, γάτα, στέκα νά ίδω κι ἐγώ ψίχα* τή βούλα! – Τί νά τήν ίδεις, μωρέ;» Καί καθώς πῆρε τό σκυλί τή βούλα, τοῦ πέφτει στή θάλασσα, καί τήν ἀρπάζει ἔνα ψάρι κι ἔγινε χιλιοπλούμιστο. Τότες ἡ γάτα λέει τοῦ σκυλιοῦ: «Τί μόκαμες, λέλε μου! Πῶς νά πάω στόν ἀφέντη μου δίχως βούλα; »Ελα τώρα, νά σέ καβαλικέψω!» Καί τό καβαλίκεψε πάλι καί πήγε κεῖ πού ήταν ἀραγμένα τά καράβια. Καί σ' ἐκεῖνο τό καράβι, πού κόνεψαν, ό καραβοκύρης είχε πιάσει τό ἵδιο ψάρι. Ἡ γάτα ἐσιγουτρίβονταν καί μιαούριζε πάλι, κι ό καραβοκύρης είπε: «Μωρέ, τί καλή γάτα πού μᾶς ἥρθε· βράδυ θά πάνω στό σπίτι, νά φκιάσω τοῦτο τό ψάρι, καί θά τῆς ρίξω τά 'ντερα* νά τά φάει». Ἐκεῖ πού καθάριζε τό ψάρι καί τῆς ἔριχνε τά 'ντερα, πέφτ' ἡ βούλα, καί τήν ἀρπάζ' ἡ γάτα· καβαλικεύει τό σκυλί, καί πάει στόν ἀφεντικό της. Σάν πῆγ' ἡ γάτα κι εἶδε τόν ἀφεντικό της χολιασμένο*, μιαούριζε: μιάου, μιάου, μιάου. Κι ό ἀφέντης σάν τήν εἶδε: «Τήν ἔφερες, μωρ' γάτα, τῆς λέει, τή βούλα; – Τήν ἔφερα, ἀφέντη, τοῦ λέει, μόνε νά σκοτώσεις τό σκυλί, γιατί τήν ἔριξε μέσα στή θάλασσα, κι ἔπαθα τόσα κακά, ὅσο νά τήν ἔβρω πάλι», καί τοῦ διηγήθηκε όλα ὅσα ἔπαθε. Τότες αὐτός πῆρε τό τουφέκι νά τό σκοτώσει, μόν' ἡ γάτα πάλι τόν ἐμπόδισε καί τοῦ είπε: «Ἀφησέ το τώρα, γιατ' ἔφάγαμε τόσον καιρό μαζί ψωμί». Καί τότες αὐτός τό ἄφησε. «Υστερα πήρε τή βούλα καί τήν ἔζηψε, κι ἔρχεται ό Ἀράπης καί τοῦ λέει: «Τί προστάζεις,

τσώπα: σώπα (ιδιωματική λέξη).

ψίχα: λιγάκι (ιδιωματική χρήση).

λέλε μου: ἀλίμονό μου.

τά 'ντερα: τά ἔντερα.

χολιασμένος: στενοχωρημένος.

άφέντη; – Τώρα νά φέρεις τό σαράγι, πού 'ναι στή θάλασσα έδω, τού λέει». Άμεσως ό 'Αράπης τό ἔφερε. Τό παιδί μπήκε μέσα, βρίσκει τόν 'Αράπη, πού κοιμόνταν μέ τή βασιλοπούλα, καί τόν σκότωσε. 'Υστερα πήρε τή γυναίκα του, κι εζησαν όλη τή ζωή τους καλά.

'Ερωτήσεις

1. Τά παραμύθια έχουν πάντα εύτυχισμένο τέλος («κι εζησαν αύτοί καλά κι ἐμεῖς καλύτερα»). Στό παραμύθι μας τήν ἄξιζε τό παιδί αύτή τήν εύτυχία; Γιατί;
2. Κοιτάξτε στόν 'Ηρόδοτο (Βιβλίο 3ο, κεφ. 39 - 44). Ποιές όμοιότητες παρατηρείτε; Πώς μποροῦμε νά τίς έξηγήσουμε;

Λαϊκοί μύθοι

Οι λαϊκοί μύθοι είναι πλαστές διηγήσεις μέ άλληγορική σημασία. Παρουσιάζουν άνθρωπους ή ζώα ή καί φυτά πού οι πράξεις τους καί τά λόγια τους είναι διδακτικά για τούς άνθρωπους. 'Ο μύθος διαφέρει άπό τό παραμύθι καί στό σκοπό καί στήν πλοκή. Τό παραμύθι έχει σύνθετη πλοκή, γεμάτη άπό περιπέτειες, καί άποβλέπει στό νά ψυχαγωγήσει τόν άκροατή (νά τόν συγκινήσει ή νά τόν διασκεδάσει). 'Ο μύθος είναι σύντομος, άπλος καί διδακτικός. Μύθους συναντοῦμε σ' όλους τούς λαούς (ὅπως καί παραμύθια). 'Από τούς άρχαίους "Ελληνες μᾶς σώζονται πολλοί. Πιό γνωστοί είναι οι μύθοι τοῦ Αἰσώπου. 'Αρκετοί άπό τούς νεοελληνικούς μύθους είναι ίδιοι μέ τούς άρχαίους. Συχνά στό τέλος τοῦ μύθου δίνεται καί τό δίδαγμα, τό έπιμυθιο.

1. Τό φευγιό τῶν ζώων

Μιά φορά ένας ποντικός κοιμότανε στό δάσος, κάτω άπό μιά βελανίδιά. 'Εκεī πού κοιμότανε, φύσηξε λίγο κι ἔπεσε άπάνω στό κεφάλι του ένα βελανίδι. 'Ο ποντικός έξύπνησε τρομαγμένος καί χωρίς νά κοιτάξει

τί ήτανε, ἄρχισε νά τρέχει. Στό δρόμο τόν εἶδε ἔνας λαγός καί τόν ρώτησε: «Γιατί τρέχεις;» – «Ἐβαλε, τοῦ λέει, δυνατόν ἀέρα, κι ἐκεῖ πού κοιμόμουν, ἐπεσε πάνω μου ἔνα κλαρί καί μέ χτύπησε».

Ο λαγός ἄρχισε τότε νά τρέχει μαζί μέ τόν ποντικό. Στό δρόμο τούς εἶδε ἔνα κουνάβι καί τούς ἐρώτησε: «Γιατί τρέχετε;» Ό λαγός τοῦ λέει: «Ἐκεῖ πού κοιμόταν ὁ ποντικός, φύσηξε δυνατός ἀέρας καί εξερίζωσε τό δέντρο καί τό πέταξε στή γῆ καί παραλίγο νά σκοτώσει ὅλα τά ζῶα πού ήταν ἀπό κάτω».

Τό κουνάβι φοβήθηκε κι ἄρχισε νά τρέχει μαζί τους. Πιό κάτω τούς ἀπάντησε μιά κατσίκα. –«Γιατί τρέχετε, τούς λέει, τί ἔγινε;» Τό κουνάβι τότε τῆς ἀπαντά: «Ἐκεῖ πού κοιμόταν ὁ ποντικός, ἔγινε σεισμός κι ἄνοιξε ἡ γῆ καί πήγε νά καταπει ὅλα τά ζῶα πού ήταν ἀπό κάτω». Φοβήθηκε τότες κι ἡ κατσίκα κι ἄρχισε νά τρέχει... «Όλα τά ζῶα πού τούς εἶδαν νά τρέχουν, ἐσκέφτηκαν πώς κάτι μεγάλο κακό θά γίνεται κι ἄρχισαν τό φευγιό, καί... τρέχα νά τά πιάσει!

2. 'Ο σαλίγκαρος κι ἡ κάμπια

Μιά μέρα περπατοῦσε σέ ἔναν κήπο ἔνας σαλίγκαρος, καμαρωτός, μέ τό καβούκι του στήν πλάτη καί μέ τά κέρατά του σηκωμένα. Ἀπό κοντά του ἐπέρασε μιά κάμπια, πού περπατοῦσε κι αὐτή τό ἵδιο σιγά, καί τόν ἔχαιρέτησε: «Καλημέρα, ξάδερφέ μου» τοῦ λέει. Ό σαλίγκαρος δέν τήν καταδέχτηκε καί τῆς ἀπαντά: «Πῶς μέ λές ξάδερφο; Ἀπό ποῦ εἴμαστε συγγενεῖς;» –«Νά, τοῦ λέει ἡ κάμπια, κι ἐσύ κι ἐγώ τό ἵδιο σερνόμαστε, γιά νά περπατήσουμε». –«Ναί, τῆς λέει ὁ σαλίγκαρος, ἀλλά ἐγώ ἔχω σπίτι, ἐνῶ ἐσύ δέν ἔχεις!» καί προχώρησε στό δρόμο του, καμαρωτός...

«Υστερα ἀπό λίγες μέρες, ἐκείνη ἡ κάμπια ἔγινε πεταλούδα μέ χρυσά φτερά. Τήν εἶδε ὁ σαλίγκαρος καί τή θυμήθηκε. Ἐπερίμενε πώς θά τοῦ μιλήσει ἀλλά ἐκείνη πετοῦσε στά λουλούδια κι ἔκανε πώς δέν τόν βλέπει. Ἀναγκάστηκε τότε νά τῆς μιλήσει πρώτος καί τῆς λέει: «Καλή μου ξαδέρφη, θέλεις νά κάνουμε παρέα;» –«Ἄ, τοῦ λέει ἡ πεταλούδα, ὥστε τώρα είμαι ξαδέρφη σου· ὅταν ἥμουνα κάμπια δέν ἥθελες! Μά τώρα πετάω κι ἐγώ, κι ἔχω ἀλλη δουλειά καί συντροφιές».

«Ἔτσι καί μερικοί ἄνθρωποι δέν καταδέχονται τούς συγγενεῖς τους ὅσο εἶναι φτωχοί, κι ὅταν πλουτίσουν τούς παίρνουν ἀπό πίσω.

3. Τό λιοντάρι κι ή σκνίπα

Μιά φορά ένα λιοντάρι ύπερήφανο γύριζε στό δάσος και φώναζε. Δέν
ἄφηνε τ' αλλα ζώα νά κοιμηθοῦνε, άλλα και κανένα τους δέν έτόλμαε
νά του πεῖ τίποτα. Μονάχα ή σκνίπα πετάχτηκε και τοῦ λέει: «Τί φωνά-
ζεις ἔτσι; Δέν ξέρεις πώς μᾶς ἀνησυχεῖς και δέ μποροῦμε νά κοιμη-
θοῦμε;» –«Ἐγώ είμαι ό βασιλιάς τῶν ζώων, τῆς λέει τό λιοντάρι, και θά
κάνω ὅ,τι θέλω!» –«Νά δεῖς, τοῦ λέει ή σκνίπα, πού δέ μπορεῖς νά κά-
νεις ὅ,τι θέλεις!» Καί φσούτ! πέταξε και μπήκε μέσα στό ρουθούνι του.
Τό λιοντάρι ἄρχισε νά γυρίζει ἀπό δῶ και ἀπό κεῖ, νά κουνεῖ τό κεφάλι
του, τήν οὐρά του, τ' αὔτιά του, φυσοῦσε, ξεφυσοῦσε, μά ή σκνίπα ὄλο
τόν κεντοῦσε μέσα στή μύτη του. «Τό παραδέχεσαι τώρα, τοῦ λέει,
πώς δέν εἶσαι ό βασιλιάς τῶν ζώων;» –«Τό παραδέχομαι, τῆς λέει τό
λιοντάρι, κι ἔβγα νά φύγεις, νά μ' ἀφήσεις ήσυχο!» –Βγῆκε τότες κα-
μαρωτή ή σκνίπα και πετοῦσε ψηλά, σάν νά ταν αὐτή ή βασίλισσα. Μά
δέν ἐπρόφτασε νά πάει λίγα μέτρα, και μπλέχτηκε πάνω σέ κάτι ἀρά-
χνες, πού ήτανε στημένες στό δάσος. "Ετσι τήν ἔπαθε κι αύτή, και τι-
μωρήθηκε γιά τή φαντασία της.

4. 'Η πέρδικα κι ή κουκουβάγια ή «Τ' όμορφότερο παιδί»'

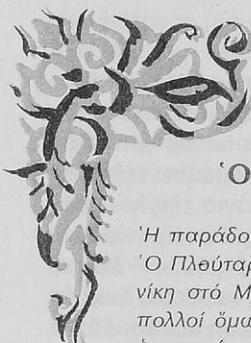
Μιά φορά τά πουλιά είχανε δάσκαλο γιά νά μάθουν τά παιδιά τους
γράμματα. Άλλα τά παιδιά τους ήταν χοντροκέφαλα, γιά τοῦτο ό δά-
σκαλος τά 'κλεισε μέσα στό σκολειό νηστεία. 'Η κουκουβάγια πήρε
ψωμί και πήγαινε τοῦ παιδιοῦ της στό σκολειό. Στό δρόμο ἀπαντάει τήν
πέρδικα. 'Η πέρδικα τή ρωτάει ποῦ πάει. 'Η κουκουβάγια τῆς λέει πώς
πάει ψωμί τοῦ παιδιοῦ της στό σκολειό. Τότε τῆς λέει ή πέρδικα:
–«Πάρε και τοῦτο τό ψωμί, νά τό δώσεις τοῦ παιδιοῦ μου.» –«Δέν τό
γνωρίζω», λέει ή κουκουβάγια. –«Οποιο παιδί, λέει ή πέρδικα, δεῖς ὅτι
είναι όμορφότερο, ἐκείνο εἰν' τό παιδί μου». Πηγαίνει ή κουκουβάγια,
δίνει τό ψωμί τοῦ παιδιοῦ της. Τηρά νά δεῖ γιά τ' όμορφότερο, δέν
ἔβλεπε κανένα ἄλλο όμορφότερο ἀπ' τό δικό της, και παίρνει τό ψωμί
και τό πηγαίνει πίσω στήν πέρδικα και τῆς λέει: –«Πάρε τό ψωμί σου,
γιατί ἐγώ δέν εἰδ' ἄλλο όμορφότερο παιδί ἀπό τό δικό μου».

5. Ο γέρος κι οι παντούφλες

Μιά φορά κάποιος περνούσε από ἕνα μέρος κι εἶδε ἕνα γέρο πού τουρτούριζε μέσα στό κρύο. Τήν ἄλλη μέρα, πού ἦταν νά περάσει ἀπό κεῖ, πήρε μαζί του κι ἕνα ζευγάρι παντούφλες καί τοῦ τίς ἔδωσε. Τήν ἄλλη μέρα, πού πέρασε πάλι ἀπό κεῖ, ρωτάει τό γέρο: «Πῶς πᾶς γέρο, ζεσταίνεσαι μέ τίς παντούφλες, ζεσταίνεσαι!» Κι ὁ γέρος: «Ζεσταίνομαι, γιέ μου, ἔχε τήν εὐχή μου». Τήν ἄλλη μέρα πάλι τά λίδια: «Ζεσταίνεσαι, γέρο, ζεσταίνεσαι!» Κι ὁ γέρος: «Ζεσταίνομαι, γιέ μου, ἔχε τήν εὐχή μου». Καί κάθε μέρα πού περνούσε ἀπό κεῖ ἐπρεπε νά ρωτήσει τό γέρο: «πῶς πᾶς, γέρο, μέ τίς παντούφλες, ζεσταίνεσαι, ζεσταίνεσαι!» ὥσπου βαρέθηκε πιά κι ὁ γέρος κι ἔβγαλε τίς παντούφλες καί τοῦ τίς ἔδωσε. «Μήτε ἐγώ νά τίς φορῶ, τοῦ λέει, μήτ' ἐσύ νά μέ ρωτᾶς “Ζεσταίνεσαι, γέρο, ζεσταίνεσαι!”».

Έρωτήσεις

1. Στούς παραπάνω μύθους νά ύπογραμμίσετε τό ἐπιμύθιο, ὅπου ύπάρχει.
“Οπου δέν ύπάρχει, νά τό διατυπώσετε σεῖς.
2. Ποιά είναι ή γνώμη σας γιά καθένα ἐπιμύθιο;

Παράδοση

Ο πεζοδρόμος τοῦ Μαραθώνα

Η παράδοση γιά τόν πεζοδρόμο τοῦ Μαραθώνα είναι πολύ παλιά. Ό Πλεύταρχος γράφει πώς κατά μιά πληροφορία τήν εἰδηση γιά τή νίκη στό Μαραθώνα τή μετέφερε ὁ Θέραιππος ὁ Ἐρχιεύς. «Οἱ πιό πολλοὶ ὄμως» προσθέτει, ἀλένε πώς ἀπ' τόν τόπο τῆς μάχης ἔτρεξε ὀρμητικός κι ἀρματωμένος ὁ Ἐύκλής, ἔφτασε μπροστά στίς πόρτες τῶν ἀρχόντων καί πρόφτασε μόνο νά πει χαίρετε καί χαίρομεν κι ἀμέσως ἐπεσε νεκρός». Κατά τό Λουκιανό τήν εἰδηση μετέφερε ὁ ἡμεροδρόμος Φιλιππίδης (ἢ Φειδιππίδης), πού κι αὐτός ξεψύχησε ἀμέσως.

Η παρακάτω παράδοση διατηρήθηκε ὡς τίς μέρες μας στά χωριά

τῆς Ἀττικῆς. Τήν ἔχει πρωτογράψει ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας κι ὁ N. Πολίτης τήν περιέλαβε στό βιβλίο του Παραδόσεις.

Στόν κάμπο τοῦ Μαραθώνα ἔγινε μιά φορά μεγάλη μάχη. Τοῦρκοι πολλοί μέ ἄρμενα* πολλά ἥρθαν νά σκλαβώσουν τή χώρα και ἀπ' ἐκεῖ νά περάσουν στήν Ἀθήνα. Δέν ἐπήγαν γραμμή στήν Ἀθήνα, γιατί οἱ "Ἐλληνες φύλαγαν μέ πολλά πλεούμενα και τρικάταρτα τόν Πειραιά. Οι "Ἐλληνες ἡσαν λίγοι ἐμπρός στήν ἀμέτρητη δύναμη τοῦ ἔχτροῦ. Ἐσυνάχτηκαν ἀπ' ὅλα τά περίγυρα χωριά και ἀπό τήν Ἀθήνα κι ἔπιασαν πόλεμο φριχτό. "Αν τούς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τούς σπάσαμε· δέ θά ίδουν τή στράτα νά φύγουν.

"Ἐπολέμησαν ἀπό τήν αὐγή ἔως τό βράδυ. Ἀπελπισμένα ἐπολέμησαν οἱ ἔχτροι, ἀλλά πλέον ἀπελπισμένα ἐπολέμησαν οἱ "Ἐλληνες. Τό αἷμα ἐπήγε ποτάμι· ἔφτασεν ἔως τά ριζά* τοῦ Βρανᾶ και ἔως τό Μαραθώνα ἀντίκρου. "Ἐσυρεν ὡς τή θάλασσα κι ἔβαψε κατακόκκινα τά κύματα. Θρῆνος και κακό ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ "Ἐλληνες. Οι Τοῦρκοι ἔτρεξαν νά γλιτώσουν στά καράβια. Οι "Ἐλληνες τούς κυνήγησαν, κι ἐκεῖ τούς κατάσφαξαν· κανείς ἀπό τούς ἔχτρούς δέν ἐγύρισε πίσω.

"Ἐτρεξαν τότε δύο νά φέρουν τήν εἰδηση στήν Ἀθήνα. Ὁ ἔνας ἔτρεξε καβαλάρης, ὁ ἄλλος πεζός κι ἀρματωμένος. Ὁ πεζός ἀνέβηκε τόν Ἀφορεσμό και κατέβηκε στό χωριό. Καθώς τόν είδαν οἱ γυναικες, ἔτρεξαν κοντά του:

«Σταμάτα», τοῦ φώναζαν, «σταμάτα!».

"Ηθελαν νά τόν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιά στιγμή νά πάρει φύσημα*, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στό Ψυχικό· ἐκεῖ ἐπήγε νά ξεψυχήσει, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τά πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νά πέσει. Ἀντρειεύεται* τότε και πάιρνει βαθιό ἀνασαμό, και μιά και δυό ἔφτασε στό τέλος στήν Ἀθήνα.

«Ἐνικήσαμεν!», είπε κι ἔπεσε αύτός κι ἐξεψύχησε. Ὁ καβαλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δέν ἐφάνηκε!

'Εκεῖ πού σταμάτησε ὁ πεζοδρόμος κι ἐκεῖ πού πήρε ἀνάσα ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καμώματός* του.

Τό πρώτο χωριό τ' ὄνόμασαν Σταμάτα*, τό δεύτερο Ψυχικό*.

ἄρμενα: ξάρτια τοῦ πλοίου, τά πλοῖα.

ριζά: πρόποδες.

φύσημα: ἀναπνοή.

ἀντρειεύομαι: ἐντέινω τίς δυνάμεις μου.

κάμωμα: κατόρθωμα.

Σταμάτα: χωριό τῆς Ἀττικῆς.

Ψυχικό: προάστιο τῆς Ἀθήνας.

Έρωτήσεις

1. Νά χωρίσετε τό κείμενο σέ ένότητες καί νά δώσετε σέ καθεμιά κι ἔνα σύντομο τίτλο.
2. Ποιές διαφορές ἔχει ή νεοελληνική παράδοση μέ τίς ἀρχαῖες, πού ἀναφέρονται στήν εἰσαγωγή; Μπορεῖτε νά τίς δικαιολογήσετε;
3. Γιατί ὁ πεζοδρόμος πεθαίνει καί στίς ἀρχαῖες καί στή νεώτερη παράδοση;

I. Θ. Κακριδής

[‘Ο θάνατος τοῦ ’Οδυσσέα]

Ἡ μελέτη ‘Ο θάνατος τοῦ ’Οδυσσέα (’Οδυσσέως θάνατος) εἶναι παρ-
μένη ἀπό τό βιβλίο τοῦ καθηγητῆ Ἰωάννη Κακριδῆ Ὁμηρικά θέματα.
Ο συγγραφέας ἐνδιαφέρεται ιδιαίτερα νά δείξει τή μεγάλη ὁμοιότητα
πού ἔχουν πολλές ὡμηρικές διηγήσεις μέ παραμύθια ἐλληνικά καί ἔνα.

Κάποτε ἔνας φίλος μοῦ παραπονιόταν, γιατί ὁ ποιητής Καζαντζάκης* στήν ’Οδύσσειά του παρουσίαζε τόν ’Οδυσσέα μετά τήν ἐπιστροφή του στήν Ἰθάκη νά φεύγει πάλι, νά γυρίζει ἐδῶ κι ἐκεῖ μέσα στόν κόσμο καί στό τέλος νά πεθαίνει στόν Νότιο Πόλο. Ἡταν καλλιεργημένος ἄνθρωπος καί ἤξερε βέβαια πώς οί ποιητές ἔχουν ἀπόλυτη ἐλευθερία νά διαμορφώνουν ὅπως θέλουν τή ζωή καί τό θάνατο τῶν ἡρωικῶν μορφῶν πού ἔχουν καταντήσει σύμβολα. Όστόσο είχε τή γνώμη πώς ὕστερα ἀπό τό γυρισμό του στό νησί κοντά στήν Πηνελόπη καί στό λαό του ὁ ’Οδυσσέας δέν είχε πιά τίποτα ἄλλο νά κάνει παρά νά βασιλέψει ἥσυχος, ώσπου νά γεράσει καί νά πεθάνει. ”Επειτα ἀπό τόσες περιπέτειες καί περιπλανήσεις, ὅσες διαβάζουμε στήν ’Οδύσσεια τοῦ Ὁμήρου, ἔχει κανείς τό αἴσθημα πώς τίποτα πιά δέ θά ταράξει τή ζωή τοῦ πολύπαθου, μιά καί είδε πάλι τόν καπνό τοῦ τζακιοῦ νά ύψωνεται πάνω ἀπό

Καζαντζάκης: ὁ γνωστός μας συγγραφέας τοῦ «Καπετάν Μιχάλη» ἔχει γράψει ἔνα ἐπικό ποίημα μέ τόν τίτλο ‘Οδύσσεια», πού ἀποτελεῖται ἀπό 33.333 στίχους.

τοῦ παλατιοῦ του τή στέγη. Κι εἶναι τόσο βαθύ καὶ στέρεο τό αἴσθημα αὐτό, πού κατά τή γνώμη τοῦ φίλου μου καμιά νεώτερη μυθοποιία δέν θά ἔχει ποτέ τή δύναμη νά τό κλονίσει: ό γυρισμός στήν Ιθάκη σφραγίζει τό τέλος τῶν περιπετειῶν τοῦ Ὀδυσσέα.

Πόση ἦταν ἡ ἔκπληξη τοῦ φίλου, ὅταν τόν βεβαίωσα ὅτι καὶ στήν ἀρχαιότητα, ἀπό τά χρόνια τοῦ Ὁμήρου κιόλας, είχαν πολλά νά διηγηθοῦν οἱ ἐπικοί ποιητές γιά τό θεῖο Ὀδυσσέα καὶ μετά τό γυρισμό του στήν πατρίδα. 'Ο ἥρωας είχε λέει καὶ πάλι ταξιδέψει, καὶ πάλι περιπλανηθεῖ, καὶ πάλι πολεμήσει. Καὶ ὁ θάνατός του κάθε ἄλλο ἦταν παρά ἔνας ἥρεμος θάνατος, στό κρεβάτι του, μέ τούς δικούς του καὶ τό λαό του γύρω του. Γιατί ὁ μύθος τοῦ Ὀδυσσέα δέν τελειώνει ἐκεῖ πού τελειώνει τό ἔπος τοῦ Ὁμήρου. "Αν ἔχουμε τώρα τό αἴσθημα πώς μέ τήν ἐπιστροφή στήν Ιθάκη ἡ ζωή τοῦ Ὀδυσσέα ἔχει πιά κλείσει, αὐτό τό χρωστοῦμε στό ὅτι τήν Ὀδύσσεια τήν ξέρουμε ὅλοι, καὶ καλά μάλιστα, ἐνώ τίς ἄλλες πηγές τοῦ μύθου – ἀπόσπασμα ἀπό χαμένα ἐπικά ποιήματα, ἀπό τραγωδίες καὶ ἄλλα – αὐτές τίς ξέρουν μόνο οἱ εἰδικοί φιλόλογοι. Καὶ ὁ Ὁμηρος μέ τήν τέχνη του πραγματικά μᾶς δίνει τήν ἐντύπωση πώς ὅ,τι είχε νά είπωθει γιά τόν ἥρωά του, είπώθηκε ἀπό τό δικό του ἔπος.

"Αλλωστε μέσα στήν ἴδια τήν Ὀδύσσεια ὁ ποιητής βάζει τόν Τειρεσία στόν Κάτω Κόσμο, μιλώντας στόν Ὀδυσσέα, νά τοῦ προμαντεύει ἔναν ἥρεμο θάνατο στήν Ιθάκη σέ βαθιά γεράματα. Πρέπει ὅμως λέει πρῶτα, ἀφοῦ γυρίσει στήν πατρίδα του, νά ζεκινήσει πάλι γιά καινούργιο ταξίδι, γιά νά ἔξιλεώσει* τόν Ποσειδώνα, πού ἔξακολουθεῖ νά εἶναι θυμωμένος μαζί του, γιατί τύφλωσε τόν γιό του τόν Πολύφημο: πρέπει νά περάσει στήν ἀπέναντι στεριά – στή Ρούμελη – καὶ νά προχωρήσει κατά τό ἐσωτερικό μ' ἔνα κουπί στόν ὄμοιο. Κάποτε θά φτάσει σέ ἀνθρώπους πού δέν ἔχουν ἰδεῖ ποτέ τους θάλασσα οὔτε καράβια οὔτε κουπιά, κι οὔτε ξέρουν τί θά πει ἀλάτι. Τά φαγιά τους τά τρώνε ἀνάλατα. "Οταν λοιπόν στούς τόπους αὐτούς τόν ἀπαντήσει* κάποιος στό δρόμο καὶ βλέποντας τό κουπί πού θά κρατεῖ ἐκεῖνος στούς ὄμοιος τό πάρει γιά λιχνιστήρι, τότε νά μπήξει ό Ὀδυσσέας τό κουπί στή γῆ καὶ νά θυσιάσει στόν Ποσειδώνα. "Επειτα νά γυρίσει στήν Ιθάκη, ὅπου, ὅπως τόν βεβαιώνει ό Τειρεσίας, θά τόν βρεῖ ό θάνατος μέσα σέ βαθιά γερατεία, ἔξω ἀπό τή θάλασσα καὶ τριγυρισμένον ἀπό τούς ύπηκόους του, πού θά τούς ἔχει δώσει καὶ πλούτη καὶ εύτυχία.

Νά λοιπόν πού καὶ ὁ Ὀδύσσεια τοῦ Ὁμήρου προλέγει καὶ ἄλλο τα-

ἔξιλεώνων: ἔξευμενίζω, καταπαύω τό θυμό κάποιου.
ἀπαντάω (ἀπαντώ): συναντώ.

ξίδι στόν πολυπλάνητο. Ήστάσο οί νεώτεροι ἐπικοί θέλησαν νά πλουτίσουν τήν ιστορία του και μέ καινούριες περιπτέτειες και πολέμους και προπαντός νά τοῦ στερήσουν τόν ἥρεμο θάνατο: ό 'Οδυσσέας τώρα θά πεθάνει βίαια, και – τό χειρότερο – ἀπό τό χέρι ἐνός γιοῦ του.

'Ο 'Οδυσσέας, λένε, ἀφοῦ ξεκουράστηκε λίγο στό νησί του, ξεκίνησε πάλι, κι ἀφοῦ πέρασε ὅλη τήν 'Ακαρνανία ἔφτασε στή Θεσπρωτία. Ἐκεῖ βρῆκε τόν ἄνθρωπο, πού μή γνωρίζοντας τί εἶναι τό κουπί, τόν ρώτησε, γιατί κουβαλάει τό λιχνιστήρι. Ἀμέσως ό 'Οδυσσέας ἀκολουθώντας τή συμβουλή τοῦ Τειρεσία θυσιάζει στόν Ποσειδώνα και τόν ἔξιλεώνει. Στό μεταξύ γνωρίζεται και μέ τήν Καλλιδίκη, τή βασίλισσα τῆς χώρας, και δέν ἀργεῖ νά τήν παντρευτεῖ. "Οταν ὕστερα ἀπό λίγο ξεσπάει πόλεμος ἀνάμεσα στούς Θεσπρωτούς και στούς Βρύγους, ό 'Οδυσσέας ξαναθυμάται τίς παλιές του δόξες, μπαίνει ἀρχηγός στούς Θεσπρωτούς και φυσικά νικάει. Ἀργότερα ή βασίλισσα πεθαίνει και τότε ό 'Οδυσσέας παραδίνει τή βασιλεία στό γιό πού τούς εἶχε γεννηθεῖ στό μεταξύ – Πολυποίητης τ' ὄνομά του – και ξαναγυρίζει στήν 'Ιθάκη. 'Η Πηνελόπη ζεῖ ἀκόμα, τοῦ ἔχει μάλιστα γεννήσει κι ἄλλον γιό, τόν Πολιπόρθη. – Ἔδω πρέπει ν' ἀνοίξουμε μιά παρένθεση: ό ἀναγνώστης μου νά μή ρωτηθεῖ πῶς δέν είχαν γεράσει στό μεταξύ ό 'Οδυσσέας και ή Πηνελόπη και πῶς μποροῦσαν ἀκόμα νά κάνουν παιδιά. "Ἄς μήν ξεχνάει πῶς οἱ ἥρωες τοῦ μύθου και τῶν παραμυθῶν γερνᾶνε μόνο ὅταν ό ποιητής τους τό θέλει. "Αν τούς χρειάζεται νέους, τούς κρατάει νέους. Στήν ποίηση δέν ισχύουν οἱ νόμοι τῆς πραγματικῆς ζωῆς.

Γυρισμένος ὄριστικά πιά στήν 'Ιθάκη ό 'Οδυσσέας ἔχει κάθε λόγο νά περιμένει πῶς θά πεθάνει ἥσυχος. Μά ή μοίρα τοῦ ἔγραφε ἄλλα. Γιατί στό μεταξύ είχε μεγαλώσει κάποιος ἄλλος μακρινός γιός του, ό Τηλέγυνος. Τοῦ τόν είχε γεννήσει ή Κίρκη ή μάγισσα, τότε πού ό ἥρωας φεύγοντας ἀπό τήν Τροία μέσα στίς ἄλλες περιπέτειές του είχε ξεπέσει και στό νησί της γιά λίγον καιρό. Στό μακρινό αὐτό νησί, τήν Αιαία, είχε ἀναστήσει ἐκείνη τό γιό της, και όταν μεγάλωσε, τοῦ φανέρωσε ποιός ήταν ό πατέρας του. Κι ἐκείνος θέλησε νά ταξιδέψει ἀναζητώντας τόν 'Οδυσσέα, μιά και ή Κίρκη τοῦ ἔλεγε πῶς δέν ἥξερε ποῦ βρισκόταν.

Σάν τόν πατέρα του κι ό Τηλέγυνος ἀρχίζει τώρα νά ἀλωνίζει τά πέλαγα γυρεύοντάς τον. Κάποτε περνάει και ἀπό τήν 'Ιθάκη. Ἀναγκέμένος ἀπό τόν καιρό κι ἐπειδή τοῦ είχαν τελειώσει κι οἱ τροφές στό καράβι, βγαίνει μέ τούς ναῦτες του ἔξω, χωρίς νά φαντάζεται πῶς πατάει τό χωμα τῆς πατρικῆς του γῆς, και κατά τή συνήθεια τῆς ἐποχῆς κλέβει μερικά πρόβατα ἀπό τά κοπάδια πού ἔβοσκαν στήν ἐρημιά. Μά

τά κοπάδια ήταν τοῦ Ὀδυσσέα, καί ὁ βοσκός τρέχει στήν πόλη καί εἰδοποιεῖ τὸν ἀφέντη του. Ἐκεῖνος ἀμέσως παίρνει τ' ἄρματά του καί βγαίνει νά τιμωρήσει τὸ ληστή. Στήν μάχη πού ἀκολουθεῖ ἀνάμεσα στούς νεοφερμένους ξένους, ὁ Τηλέγονος σκοτώνει τὸν πατέρα του, χωρίς φυσικά νά φαντάζεται ποιός ήταν.

Παράξενα ήταν λέει καί τ' ἄρματα τοῦ Τηλέγονου: τοῦ κονταριοῦ του ἡ μύτη δέν ήταν χάλκινη· τὸ χαλκό τὸν εἶχε ἀντικαταστήσει ἔνα ψαροκόκαλο! Εἶναι φυσικό νά φανταστοῦμε πῶς σ' ἔνα τόσο μακρινό ταξίδι κάποτε ἔλειψε ὁ χαλκός ἀπό τὸ καράβι, καί ὁ Τηλέγονος σκέφτηκε τότε στήν ἄκρη τοῦ κονταριοῦ του νά βάλει τὸ κόκαλο ἀπό κάποιο μεγάλο ψάρι πού εἶχε ψαρέψει. Αὐτό τὸ φαρμακερό ψαροκόκαλο θανατώνει τώρα τὸν Ὀδυσσέα.

"Οταν ὁ Τηλέγονος ἔμαθε ποιόν εἶχε σκοτώσει, ήταν πιά ἀργά. Ἔκλαψε τότε τὸν πατέρα του, κι ἐπειτα πῆρε τὸ σῶμα του, τήν Πηνελόπη καί τὸν Τηλέμαχο μαζί του καί τούς πῆγε στὸ νησί τῆς μητέρας του. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἔθαψαν τὸν Ὀδυσσέα μέ βασιλικές τιμές, οἱ δυό νέοι παντρεύονται τίς μητριές των, ὁ Τηλέμαχος τήν Κίρκη καί ὁ Τηλέγονος τήν Πηνελόπη – καὶ πάλι ἡς μήν ἀπορήσει ὁ ἀναγνώστης γιά τῇ διαφορά τῆς ἡλικίας ἀνάμεσα στούς ἄντρες καί στίς γυναίκες τους.

Τήν ίστορία αὐτή τῇ διηγόταν ἔνα ἔπος πού τὸ ἔλεγαν Τηλεγονία, γραμμένο λέει ἀπό ἔναν Κυρηναϊο ποιητή, τὸν Εὐγάμμωνα. Τήν ἴδια ίστορία, πού δέν ἀποκλείεται νά ἀπασχόλησε καί ἄλλους ἐπικούς, τήν πραγματεύτηκαν ἀργότερα καί οἱ τραγικοί*, "Ἐλληνες καί Ρωμαῖοι".

Τήν πορεία τοῦ Ὀδυσσέα πρός τὰ μεσόγεια, ὥσπου νά φτάσει σέ μέρη πού νά μήν ξέρουν τίποτα ἀπό θάλασσα, τήν ξαναβρίσκουμε στή βυζαντινή καί στή νεοελληνική λαογραφία*. Ἀκριβῶς ὅπως ὁ ἀρχαῖος Ἐλληνας ἥρωας, τό ἵδιο καί ὁ προφήτης Ἡλίας κουβάλησε τὸ κουπί στὸν ὄμο του, ὡς τῇ στιγμῇ πού βρέθηκε ἀνάμεσα σέ ἀνθρώπους, πού τὸ σύνεργο αὐτό τούς ήταν ἐντελῶς ἄγνωστο. Γι' αὐτό λέει καί ὁ προφήτης ἔχει τά ξωκλήσια του χτισμένα στίς κορφές τῶν βουνῶν. Ὑπάρχει μάλιστα καί ἡ παράδοση πῶς τήν ἀπόφαση τῆς πορείας τήν πῆρε, γιατί ήταν ναυτικός κι εἶχε πολύ βασανιστεῖ παλεύοντας μέ τά κύματα,

τραγικοί: οἱ ἀρχαῖοι ποιητές πού ἔγραψαν τραγωδίες (π.χ. ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς, ὁ Εὐριπίδης κ.ἄ.).

λαογραφία: τά δημιουργήματα ἐνός λαοῦ: π.χ. τὰ παραμύθια, οἱ παραδόσεις, τά ἔθιμα, τά δημοτικά τραγούδια, οἱ παροιμίες, ἡ λαϊκή τέχνη κλπ. (λέγονται καί μέ τὸ διεθνή ὅρο φολκλόρ). Λαογραφία ἐπίσης λέγεται καί ἡ ἐπιστήμη πού ἔξετάζει τά λαϊκά δημιουργήματα.

δέν ήθελε λοιπόν οὕτε ν' ἀκούει πιά γιά θάλασσα.

“Οτι ἔχουμε νά κάνουμε μ' ἔνα λαϊκό θέμα μέ αρκετή διάδοση στόν κόσμο, τό δείχνει ή ἀκόλουθη μαρτυρία: «λενε πώς κάποιος Ἐγγλέζος ναυτικός, πού είχε πιά βαρεθεῖ τό ἐπάγγελμά του μέ τά τόσα του ρίζικα, μόλις γύρισε στό λιμάνι τῆς πατρίδας του, πήρε ἔνα κουπί και τράβηξε κατά τά μεσόγεια γυρεύοντας νά βρει ἀνθρώπους πού νά μήν ξέρουν τήν ἄγρια θάλασσα. Πήγαινε ἀπό τόπο σέ τόπο φορτωμένος τό κουπί στήν πλάτη, χωρίς νά σταματάει πουθενά, ὥσπου ἔφτασε κάποτε σ' ἔνα χωριό, κι ἐκεῖ τόν ρώτησαν, τί ἡταν τό παράξενο πράγμα πού κρατοῦσε. “Οταν ἄκουσε τήν ἀπορία αὐτή, πήρε ἀμέσως τήν ἀπόφαση και ἐγκαταστάθηκε στά μέρη αὐτά. Τήν ἵδια παράδοση τήν ἀναφέρουν παλιές ναυτικές ιστορίες· τήν ιστοροῦν ἐκεῖ ναυαγοί μεταξύ τους, παίρνοντας ἔπειτα ὅρκο πώς και ἐκείνοι τό ἴδιο θά κάμουν, φτάνει νά γυρίσουν πίσω στήν Ἀγγλία.»

‘Ο γιός πού σκοτώνει τόν πατέρα του χωρίς νά τόν ξέρει είναι ἔνα θέμα πού μᾶς είναι γνωστό ἀπό τό μύθο τοῦ Οἰδίποδα και ἄλλους, ἐλληνικούς και ἔνους. Τ' ὄνομα τοῦ νέου, Τηλέγονος, είναι ἀπό τά «ἐκφραστικά» πού λέμε: αὐτός πού γεννήθηκε μακριά ἀπό τόν πατέρα του. Πλάστηκε κατά τό Τηλέμαχος: ὁ γιός πού ὁ πατέρας του πολεμάει στά ξένα. Και ὁ δεύτερος γιός τῆς Πηνελόπης ἔχει τό ἐκφραστικό ὄνομα, Πολιπόρθης: αὐτός πού ὁ πατέρας του κούρσεψε κάστρα πολλά.

‘Ασυνήθιστος είναι ὁ τρόπος πού πεθαίνει ὁ Ὄδυσσεας, ἀπό τό ψαροκόκαλο. Εἴπαν – και δέν ἀποκλείεται νά είναι σωστό – πώς ὁ ἐπικός πού ἔφτασε στήν ἐπίνοια^{*} αὐτή παρασύρθηκε ἀπό μιά λαθεμένη ἐξήγηση μιᾶς φράσης τῆς Ὄδυσσείας, ἐκεῖ πού ὁ μάντης Τειρεσίας ὥριζει στόν ἥρωα τόν τρόπο τοῦ θανάτου του. – Θά πεθάνεις, τοῦ λέει, ἔξω ἀπό τή θάλασσα, ἔξ αλός – αὐτό δέν είναι τό ὄνειρο κάθε ταξιδεμένου; Αὐτή ἡ ἐκφραση παρεξηγήθηκε ἀπό τόν νεώτερο ἐπικό, πού νόμισε πώς ἐννοοῦσε πώς ὁ Ὄδυσσεας θά πέθαινε ἀπό τή θάλασσα – γιατί κι αὐτό μπορεῖ νά σημαίνει τό ἔξ αλός –, μέ ἄλλα λόγια ἀπό ψαροκόκαλο (οἱ χρησμοί είναι πάντα σκοτεινοί).

Μέ τήν ιστορία πού διηγηθήκαμε δέν ἔχαντλήσαμε τά ὄσα οἱ ἀρχαῖοι ποιητές είπαν γιά τόν Ὄδυσσεα και γιά τήν Πηνελόπη και γιά τίς γυναικες πού ὁ ἥρωας γνώρισε στά ταξίδια του. Πολλά ἀπό αὐτά ἀνήκουν στήν προομητική ἐποχή, προτοῦ ὁ Ὄδυσσεας δεθεῖ στενά μέ τόν τρωικό μύθο. Ή πρώτη του πατρίδα, πρίν τόν τοποθετήσουν στό νησί τής

ἐπίνοια: ἐπινόηση.

Ίθακης, φαίνεται πώς ήταν ή 'Αρκαδία. Καί τό δυνομά του γεννάει δυσκολίες, γιατί στή Βοιωτία, στήν Κόρινθο καί στήν 'Αττική τόν ἔλεγαν 'Ολυσσέα ή 'Ολυττέα. Λάμδα ἔχει καί ή λατινική μορφή τοῦ ὀνόματός του: Ulices. Πολλοί φιλόλογοι πίστευαν ἄλλοτε πώς ὁ 'Οδυσσέας ήταν ἀρχικά θεός, πού ἀργότερα ξέπεσε σέ θνητό ήρωα. Ἡ γνώμη αὐτή, πού διατυπώθηκε ἄλλωστε καί γιά πολλούς ἄλλους ήρωες, δέ φαίνεται σωστή. 'Ωστόσο, τί ἀκριβῶς στάθηκε ὁ 'Οδυσσέας στήν παλιά ἐποχή, εἶναι ζήτημα ἄν θά μπορέσουμε νά τό μάθουμε ποτέ.

Έρωτήσεις

1. Στήν 'Οδύσσεια τοῦ 'Ομήρου ἔχομε ἄλλες περιπλανήσεις τοῦ 'Οδυσσέα ὑστερα ἀπό τήν ἄφιξή του στήν Ίθακή; Πῶς τελειώνει ή 'Οδύσσεια;
2. Τί «διηγόταν» ή Τηλεγονία τοῦ Εὐγάμμωνα γιά τόν 'Οδυσσέα; Γιατί ὁ συγγραφέας λέει «διηγόταν» κι ὅχι διηγεῖται;
3. Πῶς ἀποδείχνει ὁ συγγραφέας στή ή προφητεία τοῦ Τειρεσία εἶναι ἔνα λαϊκό θέμα; Τί συμπεράσματα μποροῦμε νά βγάλουμε ἀπ' τή διαπίστωση αὐτή;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΚΡΙΔΗΣ. Γεννήθηκε τό 1901 στήν 'Αθήνα. Σπούδασε κλασική Φιλολογία στά Πανεπιστήμια 'Αθηνῶν, Βιέννης, Βερολίνου καί Λειψίας. Καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τό 1933 ώς τό 1968, ἐκτός ἀπό τό διάστημα 1939 - 1945, πού ήταν καθηγητής στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν. Πρόεδρος τοῦ Παιδαγωγικοῦ 'Ινστιτούτου (1964 - 1967). 'Επίσης δίδαξε σέ πολλά ένα Πανεπιστήμια. Ιδιαίτερα ἀσχολεῖται μέ τόν "Ομηρο. "Έργα του: Τό Μεταφραστικό Πρόβλημα, Περικλέους 'Επιτάφιος, 'Ομηρικές 'Έρευνες, 'Ομηρικά Θέματα, Μελέτες καί ἄρθρα κ.ἄ. Μετέφρασε μαζί μέ τόν N. Καζαντζάκη τήν 'Ιλιάδα καί τήν 'Οδύσσεια τοῦ 'Ομήρου.

Όδυσσεας 'Ελύτης

Η Μάγια

'Ο 'Οδ. 'Ελύτης ἐκτός ἀπό ποιήματα ἔγραψε καί μερικά τραγούδια (ποιήματα γραμμένα εἰδικά γιά μελοποίηση) πού δέν τά ύποτιμά καθόλου, ὅπως σημειώνει στήν είσαγωγή τῆς συλλογῆς Τά ρώ τοῦ ἔρωτα (ὅπου ἀνήκει καί η Μάγια). Τό τραγούδι κινεῖται στόν κόσμο τοῦ παραμυθιοῦ.

Η Πούλια* πό' χει ἑφτά παιδιά
μές ἀπ' τούς οὐρανούς περνᾶ.

Κάποτε λίγο σταματᾶ
στό φτωχικό μου καὶ κοιτᾶ:

– Γειά σας τί κάνετε; Καλά;
– Καλά. Πῶς εἶναι τά παιδιά;
– Τί νά σᾶς πῶ; ἐκεī ψηλά
τά τρώει τ' ἀγιάζι* κι ἡ ἐρημιά.

– Γι' αὐτό πικραίνεσαι Κυρά
δέ μοῦ τά φέρνεις ἐδῶ - νά;
– Εὔχαριστῶ μά 'ναι πολλά
θά σοῦ τή φāνε τή σοδειά.

– Δῶσε μου κάν τήν πιό μικρή
τή Μάγια τήν ἀστραφτερή.
– Πάρ' τη λοιπόν κι ἔχε στό νοῦ
πῶς θά 'σαι ό ἄντρας τ' οὐρανοῦ.

Εἶπε. Καί πρίν βγάλω μιλιά
μοῦ τήν καρφώνει στά μαλλιά.

Λάμπουνε γύρω τά βουνά
τά χέρια μου βγάνουν φωτιά.

Κι ἡ Πούλια πό 'χει ἑφτά παιδιά
φεύγει καὶ μ' ἀποχαιρετᾶ.

Ἐρωτήσεις

1. Νά βρεῖτε μερικά στοιχεῖα παραμυθιοῦ στό ποίημα.
2. Ποιοί στίχοι δείχνουν τήν εύτυχία τοῦ φτωχοῦ;

Βιογραφικά τοῦ ποιητῆ: στή σελ. 69.

Πούλια: ἀστερισμός πού ἀποτελεῖται ἀπό ἑφτά ἀστέρια.
ἀγιάζι: πρωινή ψύχρα τοῦ χειμώνα, ὅταν ἔχει ξαστεριά· πάχνη.

XVI. Λαϊκό Θέατρο

M. Ζαρίκου: 'Ο Καραγκιόζης και τό καταραμένο φίδι

‘Ο Καραγκιόζης

Τό κείμενο είναι μέρος άπό μιά έπιφυλλίδα του Φώτου Πολίτη, πού δημοσιεύτηκε στήν «Πρωία» τόν Ιούλιο τοῦ 1931. Ο συγγραφέας του ήταν διαπρεπής ακηνοθέτης καί κριτικός τοῦ θεάτρου.

Τρεῖς, τέσσερις γενιές Νεοελλήνων δέ βαρέθηκαν τάχα ν' ἀκοῦν ἐπί ἑκάτο χρόνια τίς κουτοπόνηρες κουβέντες τοῦ καμπούρη ἥρωα; Τό θέατρο ἄλλωστε τοῦ Καραγκιόζη δέν ἔχει καμιά σπουδαία ἐξέλιξη. Προσετέθησαν, τά τελευταῖα ἵδιως χρόνια, μερικοί καινούριοι τύποι, ἀλλά μέ δυσκολία μεγάλη ἔγινε ἡ πολιτογράφησή τους στήν πανένια σκηνή. Χωρίς τό Μορφονιό ἢ τό Νησιώτη μπορεῖ νά παίζει ὁ Καραγκιόζης, ποτέ ὅμως χωρίς τό Ντερβέναγα, τόν Μπαρμπα - Γιώργο, τό Χατζηαβάτη ἢ τόν Πασά. 'Αλλ' ὅταν τά κυριότερα πρόσωπα παραμένουν τά ἴδια, μεγάλη ποικιλία δέν μπορεῖ νά ύπάρξει στήν πλοκή, στίς περιπέτειες καί γενικά στήν ύπόθεση τῶν παιζομένων ἔργων. Κι ὅμως, τό κοινό τοῦ Καραγκιόζη δέν παραπονέθηκε ποτέ γι' αὐτό. Θέλει νά βλέπει τούς ἴδιους, μονόπλευρους, σκιώδεις ἥρωες νά ἐκφράζουν τά ἴδια συναισθήματα, ἐνῶ σπάνιοι είναι οἱ θεατές ἐκείνοι, πού βλέπουν γιά δεύτερη ἢ τρίτη φορά στό θέατρο ἔνα πετυχημένο δράμα ἢ μιά περιπετειώδη φάρσα.

Ἐσωτερικά, ὁ Καραγκιόζης μποροῦσε, χρόνια τώρα, νά είχε ύπερνικηθεῖ ἀπό τό ζωντανό θέατρο ἐξωτερικά, ἀπό τόν κινηματογράφο. Κι ὡστόσο ἡ νεοελληνική αύτή *commedia dell' arte** δέν ἔχει ύποστεῖ σοβαρούς κλονισμούς. Τοῦτο πρέπει ν' ἀποδοθεῖ στόν καθαρῶς λαϊκό χαραχτήρα τοῦ θεάτρου αὐτοῦ. "Οχι σέ λαϊκή παράδοση· γιατί ὁ Καραγκιόζης είναι κάπως νεώτερος τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου· οἱ ἀπαρχές του συμπίπτουν μέ τήν 'Επανάσταση· μποροῦσε λοιπόν εὔκολα νά τόν καταπνίξει τό θέατρο, πρίν καλοπροφτάσει τό ἀσιατικό αὐτό προϊόν νά πιάσει κι ἐδῶ ρίζες. Κι ὅμως ἡ ἐπικράτηση τοῦ Καραγκιόζη ήταν ραγδαία κι ὄριστική. 'Επαναλαμβάνω, πώς τοῦτο ὀφείλεται στόν

commedia dell' arte: θέατρο λαϊκό μέ σχηματοποιημένους τύπους ἀνθρώπων. Αναπτύχθηκε στή Δύση.

καθαρώς λαικό του χαραχτήρα. Άλλα ή διαπίστωση αύτή δέ μᾶς διαφωτίζει άρκετά.

‘Ο Καραγκιόζης ήρθε άπ’ τήν Ασία, σάν λαϊκή θεατρική τέχνη, διαμορφωμένη άπό τό αλάθευτο ἔνστιχτο τοῦ πλήθους. Έδω ὅμως άποχτησε τούς λαϊκούς τύπους του· καὶ ξαναβρῆκε τό ρυθμό του. Τό κάθε πρόσωπο ἔχει τό ὕφος του, τή φωνή του, τό χαραχτήρα του, τήν ιδιότυπη κουβέντα του· ὅλα αὐτά χαραγμένα μέ αδρές, παχιές γραμμές, χωρίς ἀστείους ρεαλισμούς. Λείπει βέβαια κάθε πνευματική λεπτότητης, ὡστόσο ὁ γενικός ρυθμός ἔχει ἀλήθεια μέσα του. Τό κάθε πρόσωπο εἶναι χοντροκομμένος συνθετικός τύπος, ὁ Ἀρβανίτης, ὁ Τοῦρκος, ὁ Ἐβραῖος, ὁ Νησιώτης, ὁ Ζακυθινός, κι ἀνάμεσα σ’ αὐτούς, πιο ἀνεπτυγμένος, ὁ συνθετικός τύπος τοῦ πονηροῦ ραγιά: ὁ Καραγκιόζης. Μιμεῖται κι ὁ καραγκιοζοπαίχτης γλωσσικά ιδιώματα καὶ προφορές· ὅμως τά ὑπότασσει ὅλα σ’ ἔνα ρυθμό πού τόν ἀκοῦς καθαρά, τόν νιώθεις. Ή μισοκομμένη πάντα, γρήγορη φράση τοῦ Βελή Γκέκα, πού θαρρεῖς καὶ κατρακυλοῦν σάν κοτρώνια τά τεχνητά ἢ αὐθόρμητα μονοσύλλαβά του, ή παχιά, λιπαρή κουβέντα τοῦ Μπαρμπα- Γιώργου, ή ὀξεία, τενορίστικη* φωνή τοῦ Ζακυθινοῦ, συρτή καὶ δυναμωμένη σέ κάθε τελική συλλαβή, καὶ τέλος ὁ «σπηλαιώδης» τόνος τοῦ Καραγκιόζη, ἡ ἀλλοκοτη ἐκείνη φωνή πού ἀποκαλύπτει βάραθρα πονηριάς, σμίγουν ὅλα σ’ ἔνα θεατρικό ρυθμό ζωηρότατο. ‘Ως καὶ τ’ ἀλλεπάλληλα καταχειρίσματα πού δέχονται ὁ σιόρ - Διονύσιος ἢ ὁ Χατζηαβάτης ἀπό τόν καμπούρη ήρωα, θαρρεῖς καὶ τονίζουν κάποιον ἀνάκουστο σκοπό.

‘Ολα αὐτά εἶναι στοιχειώδη, χοντροκομμένα, ἐντελῶς πρωτόγονα ἀκόμη, ὅμως κλείνουν μέσα τους θεατρικήν ούσια. Ό λαός ἔχει πάντα σίγουρο ἔνστιχτο καὶ τότε μονάχα ἀφήνει τά κέρδη του, ὅταν ἡ προσωπική τέχνη, βγαίνοντας ὀλοίσια ἀπό λαϊκή πηγή, τοῦ χαρίσει αἰσθητική ἀπόλαυση βαθύτερη. Σ’ ἐμᾶς, αὐτό δέν ἔγινε. Καί τό θέατρό μας, πού χίμησε σά φλογερή ρουκέτα πρός τά ὕψη, ἔκαμε τή μοιραία καμπύλη του κι ἔσβησε. Ό Καραγκιόζης ὅμως μένει. Υφίσταται, σάν πρωτόγονη μορφή θεάτρου, πού ίκανοποιεῖ πάντα τό λαϊκό του ἀκροατήριο.

Ἐρωτήσεις

- Ποιά εἶναι ἡ προέλευση τοῦ Καραγκιόζη, πότε ἐμφανίζεται στήν Ελλαδα καὶ πού ὄφείλεται ἡ ἐπικράτησή του;
- Γιατί δέ μπορεῖ νά ἐξελιχθεῖ τό θέατρο τοῦ Καραγκιόζη;

τενορίστικη φωνή: φωνή τενόρου.

3. Ποιούς τύπους τοῦ λαϊκοῦ αύτοῦ θεάτρου γνωρίζετε καὶ ποιό εἶναι τὸ χαρακτηριστικό τοῦ καθενός;

ΦΩΤΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (1896 - 1935). Γιός τοῦ λαογράφου Ν. Γ. Πολίτη γεννήθηκε στήν 'Αθήνα, όπου σπούδασε Νομικά. 'Επίσης σπούδασε στήν Γερμανία σκηνοθεσία θεάτρου. Διακρίθηκε ώς σκηνοθέτης καὶ θεατρικός κριτικός. "Έγραψε τά θεατρικά ἔργα: 'Ο Βρυκόλακας, Τσιμισκῆς καὶ Καραγκιόζης ὁ Μέγας.

Μάρκος Ξάνθος

Τά έπτά Θηρία καὶ ὁ Καραγκιόζης

Σέ κάποιο τόπο ὁ Βεζίρης ἡ Πασάς ἔχει πεθάνει. Τὴν ἔξουσία ἀσκεῖ ἡ Ἐμινέ, πού εἶναι κακόψυχη καὶ καταπρέχει τὴν ἐγγονή της καὶ μοναχοκόρη τοῦ Πασᾶ Σερίνη ἡ Σερίνα, γιατί ἀγαπάει ἔνα «γκιαούρη», πού ονομάζεται Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών.

Στό μεταξύ, σ' ἔνα βαθύ σπήλαιο ἐμφανίζονται ἑπτά θηρία, φίδια τεράστια, πού τρομοκρατοῦν τὴν χώρα. Βάζουν τότε ντελάλη τὸ Χατζηαβάτη νά διακρύξει τὰ ἔξης: «ὅποιος μπορέσει νά φονεύσει τὰ ἑπτά θηρία πού εὑρίσκονται μέσα εἰς τὸ καταραχνιασμένον σπήλαιον, αὐτός θά πάρει τὴν ωραίαν Σερίνην καὶ μετά τὸν θάνατο τῆς νενές* της θά περιλάβει καὶ τὸν θρόνον».

*Ο Χατζηαβάτης πράγματι γυρίζει τίς γειτονίες ἔχοντας ώς βοηθό του τὸν Καραγκιόζη.

Σκηνή Γ'

Καραγκιόζης, Δερβέναγας, Χατζηαβάτης, Ταχήρ

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Τοῦ φωνάζει) Ρεεεεεέ! Παραπέρα, μή ξυπνήσει τὸ καραγκιοζέικο καὶ ζητάει ψωμί! Λοιπόν, ἄς ἀρχίσω νά λαλάω! "Ω! ώ! τά ξέχασα νά δεῖς πῶς τό 'πε τό πρῶτο; τό πρῶτο καὶ τό τελευταῖο δέν θυμᾶμαι, τά ἄλλα τά 'χω λησμονήσει. Νά δεῖς πῶς τό 'πε! (Προχωρεῖ καὶ φθάνει ἐμπρός στό σαράι*). "Α! ἄ! τό βρῆκα. 'Ακούσαμε, ἀκούσατε,

νενέ: γιαγιά.

σαράι: παλάτι, ἀνάκτορο.

άκούσατε, καί ὅσοι δέν ἀκούσατε τί μέ μέλλει ἐμένα! Πού ἦταν ἡ Ψηφηρίνη καί τά γρόσια μέ τούς μαραγκούς πού θά κοιμοῦνται καί στόν ύπνο τους θά διαβάζουν τὸν «Χρόνον»!*! Καί τά κερκινέζια μέ τούς αὐγουλάδες πού θά παίρναν τούς πατσάδες! Ἀκούσατεεε! Τό ἀτμόπλοιον «Μισιντζερῆ» ἀναχωρεῖ αὔριον ἡμέραν 12.30', ὥραν Σαββάτο καί ἔτος Ὁκτωβρίος, διά Σπάρτην, Βόλον, Λάρισαν, Μυτιλήνην, Μενίδι, Τρίπολη, Καρδίτσα, Γιάννενα, Ἀιβαλί, Ἀμέρικα! Ποιός ἔχει σκάφες γιά βούρτσισμα, καρέκλες γιά ξεκάρφωμα, ψάθες γιά τρύπωμα, βαρέλια γιά σουβάντισμα, καπέλα γιά βάφτισμα! "Α! ἄ! ἄλλος! ὁ καλός ὁ τροχιστής. Ποιός ἔχει ξουράφια, ψαλίδια, σουγιάδες, μαχαίρια, κανόνια, πολυβόλα γιά τρόχισμα; Πάρτε, ὁ καλός ὁ κουλουράς, πάρτε ποτήρια!... (Σταματᾶ.) Μωρέ, τί λέω ἐγώ; ('Ενω αὐτός παραμιλᾷ ὁ Δερβένιαγας εἶναι ἄνωθεν καὶ τόν κοιτᾶ). Πάρτε βάζα τοῦ γλυκοῦουουου!... (Βλέπει τό τσαρούχι τοῦ Βεληγκέκα καὶ τραγουδᾶ.) Τσαρούχι βλέπω, ξύλο θά δώσω, θά μέ πάρει ὁ ἄνεμος ἀπό τίς κλοτσιές! Τί νά εἶναι αὐτό; Νά 'ναι ἀνεμότρατα; 'Αλλά ὥχι, ἀεροπλάνο εἶναι. (Ψηλαφίζει τόν Βεληγκέκα). Παναγίτσα μου! "Ελα. (Πέφτει κάτω.)

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, σούζα, ώρε μπεζεβέγκ*.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Τρέμων.) Ναί, ναί ἦταν καί ὁ Δημοσθένης.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, τ' ἔρχεσαι, ώρε, πώ, νά τό κάνεις ἀντάρες, νταβαντούρια.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέν τά 'χω πάρει ἐγώ τά γαιδούρια.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Τώ... τώρα, ώρε μπουζούκι, πώ, θά στό κάνω χαλάλ*, πώ, ἄλλο βολά, πώ, ξεύρεις πώς θά ντο τρῶς.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ξέρω, δέν εἶναι ἀνάγκη νά κάνεις μπρόβα!

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – (Τόν κτυπᾶ.) Πώ, γιά, ἔτσ' θά ντο τρῶς, πώ, ἄντε πάρτο, νά, νά, νά, νά!

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Ωχ! ὥχ, θά ξεράσω, νά συγχωρεθοῦν τά πεθαμένα σου καὶ νά λιγοστεύσουν τά ζωντανά σου, δέ θέλω ἄλλο, σώνει.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, σ' ἄρεσαν, ώρε;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Τί; σοῦ ἔκανε κανείς παράπονο; ώραϊα ἦταν, ἄλλη φορά νά βάζεις πιό πολύ σάλτσα, τ' ἀκοῦς;

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, ἄλλο βολά νά τρῶς μαῦρο μαῦρο!

Χρόνος: ἐφημερίδες μ' αὐτόν τόν τίτλο βγῆκαν πολλές μετά τό 1833. 'Εννοεῖ μᾶλλον τήν ἐφημερίδα Χρόνος πού ἐκδίδονταν στήν 'Αθήνα ἀπό τό 1903 ὕστε 1922.

μπεζεβέγκ: παλιάνθρωπος.

θά στό κάνω χαλάλ: ἀς εἶναι, χάρισμά σου (δηλαδή: σοῦ κάνω χάρη αὐτή τή φορά).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ναι, γιατί τώρα τό 'φαγα πράσινο.

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, χαλάλ, χαλάλ. (Φεύγει).

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σέ καλή μεριά λένε, βρέ βλάκα. "Οχι κύριε, τό πήρα ζήτημα άφιλοτιμίας. Θά πάω νά του λάβω τό λόγο. (Προχωρεῖ πρός τό σεράγιον καί φωνάζει. Μέ τίς φωνές του Καραγκιόζη βγαίνει ό Χατζη-αβάτης).

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – (Τόν φωνάζει). Καραγκιόζη μου, τί έπαθες;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σύ είσαι, Χατζατζάρη;

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Ναι, ματάκια μου, έγώ, σήκω έπάνω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Τόν φασκελώνει). Νά, νά, νά, στά μάτια σου, βρέ έλεσεινέ. "Ετσι βγαίνουν; Καί νόμιζα πώς είναι κλέφτες καί θέλουν νά μοῦ πάρουν τά λεπτά!

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Τί, έχεις λεπτά, Καραγκιόζη;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Λεπτά καί λεπτά.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Καί ποῦ τά βρῆκες;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Νά, παιδί μου, λέω, ποῦ νά τρέχω νά λαλάω μές στούς δρόμους καί έκρινα καλόν νά έρθω νά ντελαλήσω άπόξω άπ' τό σαράι, έπηγα λοιπόν, άρχισα νά λαλάω, σταν άκούω άπό τόν Ταχήνι.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Τόν έφεντη τόν Ταχήρ;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Ναι, ναι, καί λέει ποιός όμορφοδιαλοστρογκυλοκομένος νέος είναι αύτός, πού ντελαλεῖ τόσο γλυκά; Φωνάζει τόν ταμία καί τοῦ λέει δώσε του πενήντα λίρες αύτουνοῦ πού λαλάει. Καί κατεβαίνει ό ταμίας, Χατζατζάρη μου, καί άρχιναιέ άποδῶ. (Τοῦ δείχνει τό δάπεδον). Καί μοῦ μέτραγε ίσαμε έδω. 'Αποδῶ καί πέρα δέν είχε άλλη νά σκορπίσει καί έψυγε· δηλαδή έμαθα ταγκό, φόξ κλότς, πόλκα καί βάλς.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Μήπως έφαγες ξύλο;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Σάν νά τό κατάλαβες.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Λοιπόν, τώρα έλα νά πάμε άπάνω νά πληρωθούμε καί νά τά μεράσουμε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέν είναι άνάγκη!

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Τότε περίμενε έδω άκριβῶς. Νά πάω, νά πληρωθῶ έγώ καί νά έρθω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Αντε, πήγαινε καί θά καλοπεράσεις. ('Ο Χατζηαβάτης άνεβαίνει ένω ό Καραγκιόζης περιμένει κάτω).

ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ – Πώ, άλτ, ώρέ, πώ, ποῦ διαβαίνεις;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Βάρτου, μωρέ!

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Έγώ είμαι, παλικαρά μου, άσικη μου, έγώ, ντερβίση μου, έγώ ό Χατζηαβάτης.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Άκου ή μαλαγάνα, ό λιγδοκουτάλας, πίτσι πίτσι, γλιτώνει τό ξύλο. Νά μουνα έγω, οὕτε θά πρόκανα νά άνεβω καί θά μου κάνων ύποδοχή.

TAXHP – Ποίος είναι;

XATZHABATHS – Έγώ, πολυχρονεμένε μου.

TAXHP – Κόπιασε μέσα, Χατζηαβάτη, μή ντρέπεσαι, έλα έδω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Ά μπά, δέ ντρέπουμαι! Ντροπή θέλει έδω;

TAXHP – Δῶσε εις τόν κύριον Χατζηαβάτην ένα χαλβά! Σοῦ άρέσει, Χατζηαβάτη; Είναι καλός;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗ: – 'Ωραίος, άριστος! έ ρέ χαλβάς. Βάλε λίγον άκόμα γιατί μου άρέσει ξεύρεις.

TAXHP – "Άν θέλεις άλλο τίποτε, μή ντρέπεσαι.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Άμπα, δέ ντρέπουμαι.

TAXHP – Νά, πάρε τέσσαρες λίρες καί πήγαινε στό καλό καί νά περνᾶς άποδω.

XATZHABATHS – Προσκυνῶ, έφέντη μου, καί σᾶς εύχαριστῶ πολύ! Πέτρα νά μή βρεθεῖ νά σκουντάψετε.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μά τί διάβολο, δέ βαριέται νά τά λέει;

XAZHABATHS – (Κατεβαίνει). Καραγκιόζη μου, σωθήκαμε· έπήραμε τέσσαρες λίρες.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – 'Ωραία, βάλτες κάτω νά τίς μεράσω.

XATZHABATHS – Τί νά μεράσεις, παιδί μου, σάμπως είναι οι πολλές; τέσσαρες είναι· δύο έγω, δύο έσυ.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – "Ά μπά, δέν είναι έτσι· θά μοιρασθοῦν διά τοῦ πολλαπλασιασμοῦ.

XATZHABATHS – "Οχι, Καραγκιόζη, νά τό κάνεις σάν τήν άλλην φορά, νά μήν πάρω πεντάρα.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – (Σιγά). Σάμπως θά πάρεις πεντάρα τώρα;

XATZHABATHS – Τί είπες, Καραγκιόζη;

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Μωρέ τίποτα. Βάλτα κάτω τώρα νά άρχίσει ή προπαίδεια.

XATZHABATHS – (Τά βάζει κάτω). 'Ορίστε, νά σέ βγάλω άπ' τήν ίδεαν.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέ μου λέεις, σά Θεός θέλεις νά τά μοιράσω ή σάν ανθρωπος;

XATZHABATHS – Ρέ, πάντα σάν Θεός, Καραγκιόζη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Λοιπόν, ό Θεός, Χατζατζάρη μου, άλλου δίνει πολλά, άλλου λίγα καί έμένα μου έδωσε πολλά αύτή τήν φορά, έσένα τίποτα.

XATZHABATHS – (Τόν πιάνει). "Ελα, βάλτα κάτω.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Κάτω κάτω. Λοιπόν, Χατζατζάρη, κάτω καλά. Παίρνω

μία έγώ, μία έσύ, μεράζω καλά;

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Τώρα μάλιστα, μπράβο Καραγκιόζη.

ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – ('Εξακολουθῶν). Μία έγώ και αύτή πού περισσεύει, ἀς τὴν πάρω έγώ γιά τὸν κόπον μου.

ΧΑΤΖΗΒΑΤΗΣ – Σάμπως εἶναι πρώτη φορά; Σέ εξέρω τί χαμάλης εἰσαι. Φτού, νά χαθεῖς λοῦστρο! (Φεύγει).

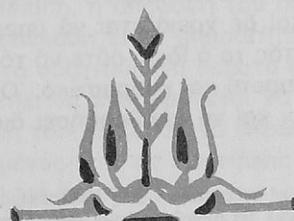
ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ – Δέ φταις έσύ. Πάρτον, φίλε μου, στή δουλειά σου νά στά πάρει ὅλα. Δέν πειράζει, ἄλλη φορά θά προφυλάγουμαι νά μήν πάρει πεντάρα.

Ἐρωτήσεις

Στήν σκηνή πού διαβάσατε τρία εἶναι τά βασικά πρόσωπα, ὁ Καραγκιόζης, ὁ Χατζηβάτης κι ὁ Δερβέναγας. Ἀπαντήστε στά ἔξης ἐρωτήματα, στηριζόμενοι πάντοτε στίς πράξεις τους καὶ τά λόγια τους:

1. Ποιόν τύπο ἀντιπροσωπεύει ὁ καθένας;
2. Πῶς ἔξηγεῖται ἡ διαφορετική συμπεριφορά τοῦ Καραγκιόζη ἀπέναντι στό Δερβέναγα καὶ ἀπέναντι στό Χατζηβάτη;

ΜΑΡΚΟΣ ΞΑΝΘΟΣ ἢ ΞΑΝΘΑΚΗΣ. Καταγόταν ἀπό τὴν Κρήτη καὶ πέθανε τό 1932. Θεωρεῖται ἀπό τούς πιό ίκανούς καραγκιοζοπαῖχτες. Εἶναι ὁ πρώτος πού σκέψη καταγράψει συστηματικά τίς παραστάσεις, πού ὡς τότε παραδίνονταν προφορικά ἀπό τό μάστορη στό βοηθό καὶ δέν τυπώνονταν.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

Ήταν κοινή διαπίστωση ότι τό πρόγραμμα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν γενικά καί τά «Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα» τοῦ Γυμνασίου εἰδικότερα δέντ ανταποκρίνονταν πιά στά δεδομένα καί στίς ἀπαιτήσεις τῆς σημερινῆς ἀγωγῆς. Γι' αὐτό τό KEME, στήν προσπάθειά του νά δώσει στό μάθημα τή θέση πού τοῦ ταιριάζει καί πού τοῦ ἀνήκει, ήταν ἀνάγκη, παράλληλα μέ τή σύνταξη ἐνός νέου ἀναλυτικοῦ προγράμματος, νά προχωρήσει στήν ἐπεξεργασία νέων διδακτικῶν βιβλίων.

Τά «Κείμενα Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας» είναι τώρα κλάδος αὐτοτελής καί ἀνεξάρτητος στό μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. Κατέχει κεντρική θέση στό πρόγραμμα τοῦ Γυμνασίου καί ἔχει συγκεκριμένη κατεύθυνση. Μ' αὐτόν συμπληρώνεται ἡ γλωσσική ἀγωγή, ἐνισχύεται ἡ ἐκφραστική ἰκανότητα καί διευρύνονται οἱ δυνατότητες ὁρθῆς ἐπικοινωνίας, ἀναπτύσσεται ἡ πνευματικότητα, εύαισθητοποιεῖται ὁ μαθητής στά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ τόπου καί τοῦ καιροῦ, δένεται μέ τίς ρίζες του· ταυτόχρονα, καλλιεργεῖται αἰσθητικά. Γι' αὐτό καί ἡ διδασκαλία τῶν κειμένων πρέπει νά είναι ἀνάλογη καί νά προσεχτεῖ ιδιαίτερα.

Τὸ KEME καί ἡ ὁμάδα ἐργασίας, πού συνέταξε αὐτό τό βιβλίο, ἔθεσαν τούς ἔξης στόχους:

α) Νά ἐπιλέξουν κείμενα μὲ ποιοτικά ἀξιόλογο περιεχόμενο. Αὐτό ήταν καί τό βασικό κριτήριο σέ συνάρτηση βέβαια – κι ἐδῶ ήταν ἡ πιό μεγάλη δυσκολία – μέ τήν ἀντιληπτικότητα τῆς ἡλικίας*. "Ετοι τό κάθε κείμενο ἔχει ἀπό μόνο του τά στοιχεῖα ἐκεῖνα πού μποροῦν νά μιλήσουν ἅμεσα στό μαθητή. Σ' αὐτό τό μάθημα καί σ' αὐτή τήν τάξη δέν ἀποβλέπουμε τόσο σέ παροχή εἰδικῶν γνώσεων καί πληροφοριῶν. Πολύ περισσότερο δέν ἀποβλέπουμε σ' ἔνα στείρο αἰσθητισμό ἡ λογοτεχνισμό. Γι' αὐτό καί δέ χρειάζεται νά ύπερκεράσει ὁ διδάσκων τό κείμενο ἀναπτύσσοντάς το ὁ ἴδιος οὕτε νά τό παραφορτώνει μέ «γνώσεις» κάνοντάς το βαρετό καί κουραστικό. Ο ρόλος τοῦ διδάσκοντος είναι νά καθοδηγήσει καί νά ύποβοηθήσει διακριτικά τό διάλογο τοῦ

* Κείμενα τῶν μεγάλων πεζογράφων μας (Παπαδιαμάντη, Βιζυηνοῦ κλπ.), πού είναι γραμμένα στήν καθαρεύουσα, θά ἀνθολογηθοῦν στήν Γ' τάξη, σύμφωνα μέ τό ἀναλυτικό πρόγραμμα, ὅπου ή κατάταξη τῆς ūης θά είναι ιστορική.

μαθητή μέ τό κείμενο. Κάθε λοιπόν ἐρώτηση θά πρέπει νά ξεκινάει ἀπό τό κείμενο, νά ἀναφέρεται σ' αὐτό καί νά ἐπιστρέψει σ' αὐτό. Τά εἰδικότερα θέματα πού θά διδαχτοῦν, καθώς καί μεθοδικές ὁδηγίες, ύπαρχουν στό ἀναλυτικό πρόγραμμα.

β) Νά περιλάβουν καί σύγχρονα κείμενα, πού βρίσκονται πό κοντά στά προβλήματα τῆς τωρινῆς πραγματικότητας. Ἐπειδή ἔκρινανότι δέν πρέπει νά ἀποκλειστοῦν ἀξιόλογα κείμενα λόγω μεγέθους, ἔβαλαν καί αποσπάσματα ἀπό μυθιστορήματα ἢ νουβέλες φροντίζοντας νά ἔχουν σχετική αὐτοτέλεια.

γ) Νά κατατάξουν τά κείμενα πού διαλέχηταν, σέ μικρές θεματικές ἐνότητες σύμφωνα μέ τό περιεχόμενό τους. Ἐτσι παρέχεται ἡ δυνατότητα γιά μιά πολύπλευρη θεώρηση τοῦ ἕδιου θέματος, ὅταν διαβαστοῦν πολλά κομμάτια ἀπό τήν ἕδια θεματική ἐνότητα. Τά θέματα τῶν ἐνοτήτων δέν καθορίστηκαν ἀπό πρίν, ἀλλά προέκυψαν ἀπό τά ἕδια τά κείμενα πού είχαν συγκεντρωθεῖ. Τό σύνολό τους δίνει μιά πρισματική εἰκόνα τῶν θεμάτων πού ἀποτελοῦν κέντρα ἐνδιαφέροντος γιά τή λογοτεχνία μας.

δ) Νά συμβάλουν στή διδασκαλία προτάσσοντας σέ κάθε κείμενο μιά μικρή κατατοπιστική εἰσαγωγή, πού βοηθάει τό μαθητή νά τό παρακολουθήσει καλύτερα. Ἐτσι διευκολύνεται ἡ κατανόηση καί προετοιμάζεται ἡ διδακτική ἐπεξεργασία. Τό λεξιλόγιο μπαίνει στό κάτω μέρος τῆς κάθε σελίδας, ὥστε νά μή διασπάται ἡ ἐπαφή τοῦ μαθητή μέ τό κείμενο.

ε) Νά συμβάλουν περισσότερο στή διδασκαλία προβάλλοντας μερικές ἐρωτήσεις στό τέλος τοῦ κάθε κειμένου. Οι ἐρωτήσεις αύτές, καθώς καί τό λεξιλόγιο, οι εἰσαγωγές καί οι πληροφορίες γιά τό συγγραφέα (πού δίνονται μετά τίς ἐρωτήσεις καί πού είναι σ' αὐτή τήν τάξη σύντομες) δέν καλύπτουν τή διδασκαλία οὕτε ύποκαθιστοῦν τό διδάσκοντα. Δίνουν μόνο τήν κατεύθυνση καί συνιστοῦν μιά κοινή βάση διδασκαλίας. Ή σωστή παρουσίαση, ἡ ἀπόδοση τοῦ περιεχομένου καί μιά πρώτη ἐρμηνευτική προσπέλαση είναι ἀπαραίτητα, πρίν ὁ διδάσκων φτάσει στίς ἐρωτήσεις. Στά συζητούμενα θέματα ὁ μαθητής, ὅπως καί στά ἄλλα μαθήματα, πρέπει νά ἐνθαρρύνεται νά ἐκφράζει ἐλεύθερα καί μέ παρρησία τή γνώμη του, ἀλλά καί νά ἀκούει καί νά σέβεται τή γνώμη τῶν ἄλλων. Ὁρισμένες ἀπό τίς ἐρωτήσεις μπιοροῦν βέβαια νά διθοῦν καί σάν ἐργασίες γιά τό σπίτι.

‘Η διδακτική έργασία ōμως και ή ἐπιτυχία τοῦ μαθήματος βασίζεται κυρίως στή γνώση και στήν εύαισθησία τοῦ διδάσκοντος, στήν ἀγάπη του γιά τή λογοτεχνία και στήν πίστη του γιά τή μορφωτική της ἀξία. Από δῶ προκύπτει ό σεβασμός γιά τά κείμενα, πού δέν πρέπει νά μεταβληθοῦν σέ πηγές πληροφοριῶν γιά διάφορες πολιτιστικές ἀξίες, ἀλλά νά μελετηθοῦν ώς γνήσια ἔκφραση τῆς νεοελληνικῆς πολιτιστικῆς και πνευματικῆς ζωῆς. Τά κείμενα πρέπει νά τά ἀποτιμοῦμε πρώτα ώς λογοτεχνήματα.

Τέλος τό KEME εύχαριστεῖ κι ἀπό τή θέση αὐτή τούς ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος πού ἀνταποκρίθηκαν στήν πρόσκλησή του και ὑπέδειξαν κείμενα γιά τίς σχολικές συλλογές. Οἱ ύποδείξεις τους βοήθησαν τό έργο τῆς ὁμάδας έργασίας.

‘Η ἐπιλογή και ή διδακτική ἐπεξεργασία τῶν κειμένων ἔγινε μέ τήν ἐποπτεία τοῦ Προέδρου τοῦ KEME κ. Άλεξ. Καρανικόλα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Ο ανθρωπος καί ἡ φύση

	Σελ.
1. Ό γήλιος (ποίημα). Ὁδ. Ἐλύτη: Ὁ γήλιος ὁ ἥλιατορας.	7
2. Τό χωριό <i>Mouriá</i> (ἀπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: Ἡ Παναγιά ἡ Γοργόνα	8
3. <i>Nuxterinī</i> σιγαλιά (ποίημα). Γεωργ. Ἀθάνα: <i>Eírmós</i>	11
4. Τό περιβόλι μας (πεζό). Γρηγ. Ξενόπουλου: Ἡ ἀδελφούλα μου.	12
5. Τρία λιανοτράγουδα (ποίηματα). Γιάννη Ρίτσου: Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα τῆς πικρῆς πατρίδας.	16
6. "Ενα πρόσχαρο χωριό (ἀπόσπασμα, πεζό). Κοσμᾶς Πολίτη: Τέρμα	18
7. Τοπίο (ποίημα). Μήτου Παπανικολάου, περιοδικό <i>Néa Εστία</i> , 1959.	23
8. Τά καημένα τά πουλάκια (ποίημα). Ναπολ. Λαπαθιώτη: <i>Pouήματα</i>	24
9. Ἡ ἄνοιξη περαστικά (ποίημα). Τέλλου "Αγρα: Καθημερινές	26
10. Οι συνθέσεις (πεζό). Γρηγ. Ξενόπουλου: Ἀθηναϊκές ἐπιστολές	28
11. Πρωτομαγιά (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: "Απαντα.	30
12. Πάει τό ταξίδι, φτάσαμε!.. (ποίημα). Κωστή Παλαμᾶ: Ἀσάλευτη Ζωή .	31

II. Η θρησκευτική πίστη

1. Κάλαντα Πρωτοχρονιάς (δημοτικό τραγούδι, Αίγινα). <i>Laoγrafía B'</i> .	35
2. Τό βλογημένο μαντρί (πεζό). Φώτη Κόντογλου: "Ἐργα, τ. Α'	37
3. Ὁ ξένος τῶν Χριστουγέννων (πεζό). Στέφ. Δάφνη	43
4. Έσπερινός (ποίημα). Γεωργίου Δροσίνη: <i>Γαλήνη</i>	48
5. Ὁ σκληρόκαρδος γίγαντας (πεζό). "Οσκαρ Ούάιλντ – μετ. Ἐλένης Μπόλλη: <i>Διηγήματα</i>	49
6. Ἡ ψυχούλα (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: "Απαντα	54
7. Ἐρημοκλήσι (ἀπόσπασμα, ποίημα). Τ. Παπατσώνη: <i>'Eklοgή B'</i>	56

III. Τό 1940 - Η Κατοχή

1. Ἡ κραυγὴ τοῦ τόπου (ἀπόσπασμα, πεζό). Λουκῆ Ἀκρίτα: <i>Ἀρματωμένοι</i>	59
2. Ὁ γερο - Ταγματάρχης (ἀπόσπασμα, πεζό). "Αγγ. Τερζάκη: <i>Ἀπρίλης</i> .	63

3. Κεῖνοι πού ἐπράξαν τό κακό (ἀπόσπασμα, ποίημα). Ὁδ. Ἐλύτη: Ἀσμα ῆρωικό καὶ πένθιμο γιά τό χαμένο ἀνθυπολοχαγό τῆς Ἀλβανίας.	68
4. Στήν ἐλεύθερη ὄρεινή Ἑλλάδα (ἀπόσπασμα, πεζό). Γιάννη Μπεράτη: 'Οδοιπορικό τοῦ 43.	70

IV. Ἡ ἀγάπη γιά τούς συνανθρώπους μας

1. Ὁ ἀγώνας ἀρχίζει (ἀπόσπασμα, πεζό). Τάσου Ἀθανασιάδη: Ἄλβέρτος Σβάιτσερ.	79
2. Ὁ λόφος μέ τίς παπαροῦνες (ἀπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ.	82
3. Ὁ μικρός Σουκρής (ἀπόσπασμα, πεζό). Μενέλαιου Λουντέμη: Συννε- φιάζει.	85

V. Οἱ φιλικοί δεσμοί

1. Ἡ Ξανθούλα (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἀπαντα	91
2. Ὁ κυνηγός μέ τά κίτρινα ἀστρα (ἀπόσπασμα, πεζό). Ἡλ. Βενέζη: Αἰ- ολική γῆ.	92
3. Ὁ μπαρμπα - Γιάννης κι ὁ γάδαρός του (πεζό). Ἀργ. Ἐφταλιώτη: Νη- σιώτικες Ἰστορίες	99
4. Ἡ βαρκάδα (ἀπόσπασμα, πεζό). Γ. Θεοτοκᾶ: Τό Δαιμόνιο.	103
5. Ἡ ἀγνώριστη (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: Ἀπαντα	107

VI. Ἡ βιοπάλη

1. Τό βάφτισμα (πεζό). Δημ. Χατζῆ: Ἀνυπεράσπιστοι.	111
2. Ὁ Βάνκας (πεζό). Ἀντόν Τσέχωφ - μετ. Κυριάκου Σιμόπουλου: Διηγή- ματα.	116
3. Τό μαστορόπουλο (ποίημα). Γιώργου Κοτζιούλα: Ποιήματα.	122
4. Τό κορίτσι μέ τά σπίρτα (πεζό). Χάνς Κρίστιαν Ἀντερσεν - μετ. Μιχ. Δ. Στασινόπουλου, περιοδικό Νέα Ἐστία, 1955.	123
5. Μακριά ἀπό τόν κόσμο (πεζό). Δημοσ. Βουτυρᾶ: Ἀπαντα, τ. Β'.	127
6. Ειδύλλιο (ποίημα). Ν. Χαντζάρα: Ειδύλλια	131

VII. Τό άγωνιστικό πνεῦμα τοῦ ἀτόμου

Σελ.

1. 'Ο Βασίλης καὶ τό φίδι (ἀπόσπασμα, πεζό). Στράτη Μυριβήλη: 'Ο Βασίλης ὁ Ἀρβανίτης.	135
2. 'Ελευθερία ἡ θάνατος (ἀπόσπασμα, πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: 'Ο καπετάν Μιχάλης.	139
3. 'Ο γέρος καὶ ἡ θάλασσα (ἀπόσπασμα, πεζό). "Ἐρνεστ Χεμινγουάι - μετ. Δημ. Μπεραχᾶ: 'Ο γέρος καὶ ἡ θάλασσα.	143
4. 'Επιτύμβιο (ποίημα). Γιάννη Ρίτσου: Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα τῆς πικρῆς πατρίδας.	147

VIII. Ἀπό τὴν ἑθνική μας παλιγγενεσία

1. 'Υμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ἀπόσπασμα, ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: "Απαντα	151
2. 'Ο Βύρων στή σκλαβωμένη Ἀθήνᾳ (πεζό). Δημ. Καμπούρογλου	153
3. Τοῦ Δήμου (δημοτ. τραγούδι). 'Αλέξη Πολίτη: Τό δημοτικό τραγούδι - Κλέφτικα	156
4. Τῆς Λένως Μπότσαρη (δημοτ. τραγούδι, Ἡπείρου). Παρνασσός Β' ..	157
5. Μεσολογγίτικα Χριστούγεννα (πεζό). Πηνελ. Δέλτα: Παραμύθια καὶ ἄλλα	158
6. Τό μήνυμα τοῦ Κολοκοτρώνη (πεζό). Σοφίας Μαυροειδῆ - Παπαδάκη: Τό λάλημα τῆς καμπάνας.	169
7. 'Η καταστροφή τῶν Ψαρῶν (ποίημα). Διον. Σολωμοῦ: "Απαντα	178
8. Τό θυμωμένο καράβι (ποίημα). Ζαχ. Παπαντωνίου: Τά χελιδόνια	179
9. "Ἔτσι ἤτανε (πεζό). Γιάννη Βλαχογιάννη: Μεγάλα χρόνια	180

IX. Παλιότερες μορφές ζωῆς

1. 'Η ἐκδρομή (ἀπόσπασμα, πεζό). Κοσμᾶ Πολίτη: Στοῦ Χατζηφράγκου .	185
2. Λωξάντρα (ἀπόσπασμα, πεζό). Μαρίας Ιορδανίδη: Λωξάντρα.	193
3. Τά μπουγάζια τ' Αιβαλιοῦ (πεζό). Φώτη Κόντογλου: Τό Αιβαλί, ἡ πατρίδα μου	197
4. Τό κατευόδιο (ἀπόσπασμα, πεζό). Εύας Βλάμη: Τό Γαλαξείδι	201

X. Ἡ ἀποδημία

1. 'Αλησμονῶ καὶ χαίρομαι (δημοτ. τραγούδι)· ἀνέκδοτη παραλλαγή (πρβ. Λ.Α. ἀρ. 1908, σ. 57-58)	207
--	-----

315

2. Ό γυρισμός τοῦ ξενιτεμένου (δημοτ. τραγούδι): Γιώργου Ιωάννου:	
Παραλογές	208
3. Ό ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου: Τά χελιδόνια.	210
4. Νέα ἀπό τό χωριό (ποίημα). Βάγκ - Βέι. - μετ. Άμαλίας Τσακνιά: Κινέζικη Ποίηση.	211

XI. Οικογενειακές σχέσεις

1. Τρεῖς βίγλες θά τοῦ βάλω (δημοτ. τραγούδι). Ν. Γ. Πολίτη: Έκλογαί ἀπό τά τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.	215
2. Ή γιαγιά (πεζό). Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου: Διηγήματα.	216
3. Ή ἀδελφική ἀγάπη (δημοτ. τραγούδι).	219
4. Ή μητέρα μου (ἀπόσπασμα, πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: Άναφορά στὸν Γκρέκο.	220
5. Τό σπίτι μου (ἀπόσπασμα, πεζό). Δ. Σωτηρίου: Ματωμένα χώματα.	222
6. Στή μνήμη τοῦ πατέρα μου (ποίημα). Μελισσάνθης: Τά ποιήματα.	227
7. Πρῶτα γενέθλια (ποίημα). Λουκᾶ Κούσουλα: Σχηματοποίηση Β.	228

XII. Γνωριμία μέ τόν τόπο μας καί μέ ἄλλους τόπους

1. Ἀνεμοί (ποίημα). Ὁδυσ. Ἐλύτη: Ό ἥλιος ό ἥλιατορας	233
2. Σημάδια τοῦ τόπου (ἀπόσπασμα, μελέτη). Ἀλκης Κυριακίδου - Νέστορος: Λαιογραφικά μελετήματα.	234
3. Τρεῖς βράχοι (ἀπόσπασμα, ποίημα). Γιώργου Σεφέρη: Ποιήματα.	237
4. Δυό ὥρες πάνω ἀπό τό Αίγατο (πεζό). Κώστα Ούρανη: Ταξίδια - Ἐλλάδα.	238
5. ἔχει ό Θεός (ἀπόσπασμα, ποίημα). Ὁδ. Ἐλύτη: Προσανατολισμοί.	244
6. Στίς πλαγιές τοῦ Βέρμιου (πεζό). Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου: Ἑλληνικοὶ ὄριζοντες.	245
7. Ό Ταῦγετος (πεζό). Κώστα Ούρανη: Ταξίδια - Ἐλλάδα.	249
8. Ἔγγλεζικα ἀκρογιάλια (πεζό). Νίκου Καζαντζάκη: Ἀγγλία.	251
9. Πατρίδα (ἀπόσπασμα, ποίημα). Σαράντου Παυλέα: Θαλασσινή Φήμη.	254

XIII. Ή δοκιμασία τῆς Κύπρου

1. Στή σπηλιά (ἀπόσπασμα, πεζό). Ρόδη Ρούφου: Χάλκινη ἐποχή.	259
2. Γρηγόρης Αύξεντίου (ποίημα). Νίκου Κρανιδιώτη: Ἐπιστροφή	263
3. Ταξί γιά τήν Ἀμμόχωστο (πεζό). Γιώργου Φιλίππου - Πιερίδη: Ἀλλοφροσύνη, περιοδικό «Νέα Ἐποχή», 1974.	265

XIV. Αθλητισμός

	Σελ.
1. Καλλιπάτειρα (ποίημα). Λορέντζου Μαβίλη: Ἐργα.	271
2. Δρόμος 100 μέτρων (ἀπόσπασμα, πεζό). Πέτρου Χάρη: Δρόμος 100 μέτρων.	272
3. Ύμνος Ὀλυμπιακῶν Ἅγώνων (ποίημα). Κωστῆ Παλαμᾶ: Ἀσάλευτη Ζωή	276

XV. Λαογραφικά θέματα

1. Οι λαϊκές ἀφηγήσεις (Εἰσαγωγικό σημείωμα)	279
2. Ο τσοπάνης κι οι τρεῖς ἀρρώστιες (παραμύθι). Δ. Λουκάτου: Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα.	281
3. Τό φίδι, τό σκυλί κι ἡ γάτα (παραμύθι). I. Pio: Contes populaires grecques	283
4. Λαϊκοί μύθοι: Τό φευγιό τῶν ζώων, Ὁ σαλίγκαρος κι ἡ κάμπια, Τό λιοντάρι καὶ ἡ σκνίπα, Ἡ πέρδικα κι ἡ κουκουβάγια. Δημ. Λουκάτου: Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα. Ὁ γέρος κι οι παντοῦφλες: Κυριάκου Χατζηιωάννου: Κυπριακοί μύθοι.	289
5. Ο πεζοδρόμος τοῦ Μαραθώνα (παράδοση). N. Γ. Πολίτου: Παραδόσεις	292
6. Ὁ θάνατος τοῦ ὁδυσσέα (μελέτη). I. Θ. Κακριδῆ: Ὁμηρικά θέματα.	294
7. Ἡ Μάγια (ποίημα). Ὁδ. Ἐλύτη: Τά ρῶ τοῦ ἔρωτα.	299

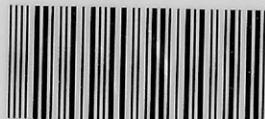
XVI. Λαϊκό θέατρο

1. Ὁ Καραγκιόζης (μελέτη, ἀπόσπασμα). Φώτη Πολίτη: Θεατρικές ἐπιφυλλίδες.	303
2. Τά ἑπτά θηρία καὶ ὁ Καραγκιόζης (ἀπόσπασμα). Μάρκου Ξάνθου: Τά ἑπτά θηρία καὶ ὁ Καραγκιόζης.	305
·Οδηγίες γιά τόν Καθηγητή:	310

ΞΩΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ: ΤΑΣΟΣ ΜΟΥΣΤΑΦΕΛΛΟΣ

02400019848

ΕΚΔΟΣΗ Α', 1977 (VII) – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 205.000 – ΣΥΜΒΑΣΗ 2902/12.8.77

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΚΟΥΣΕΝΤΟΣ - ΠΡΙΦΤΗΣ - ΔΑΒΕΡΩΝΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Α. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ & ΥΙΟΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής